

Aldous Huxley

MOKSHA

A tudat határai

Moksha: Aldous Huxley's Classic Writings on Psychedelics and the Visionary Experience
© Aldous Huxley

Fordította: Székely Kata
A fordítást az eredetivel egybevetette: Szántai Zsolt

Előjáróban

Az 1950-es évek közepén, Aldous Huxley *Az érzékelés kapui – Menny és pokol* című kötetében megtaláltam azon élmények és tapasztalatok leírását, azon eszmék megfogalmazását, amelyek az LSD tizenkét évvel korábbi felfedezése óta állandóan foglalkoztattak.

Abban az időben már széles körű tudományos – orvosi, biológiai, gyógyszer-tani és pszichiátriai – kutatás folyt az LSD-vel kapcsolatban, ezernél is több tanulmányt tettek közzé a tárgyban, ennek ellenére úgy láttam, nem ismerték fel vagy nem mérlegelték eléggé az ágens egyik alapvető hatását, nevezetesen azt a képességét, hogy látomásokat okoz. Ezért szolgált nagy örömmre, amikor megtudtam, hogy egy olyan, irodalmi és szellemi rangját tekintve egyaránt nagy tekintélyű személy, mint Aldous Huxley az LSD-hez hasonló hatásokat kifejtő meszkalinnal kapcsolatban a jelenség mélyreható tanulmányozásába kezdett. Meszkalinnal már korábban, a századforduló idején kísérleteztek, de később erősen csökkent az érdeklődés a szer iránt.

Körülbelül akkor, amikor Huxley a meszkalinkísérleteit végezte, jómagam és az ismert német szerző, Ernst Jünger LSD-vel kísérleteztünk, hogy alaposabb ismereteket szerezzünk azokról a látomásos élményekről, amelyeket ez a drog az ember elméjében és tudatában előidéz. Jünger tapasztalatainak lényegét irodalmi formában rögzítette *aBesuch auf Godenholm (Godenbolmi látogatás)* című esszéjében. Aldous Huxley fent említett könyvében nemcsak azt írja le mesterien, miként találkozott a meszkalinnal, hanem – a legmagasabb társadalmi, esztétikai, filozófiai szempontokat figyelembe véve – értékeli is ezt a drogot, Aldous Huxley valóban helyeselte egyes drogok használatát, ezért azok között, akik csak felületesen vagy egyáltalán nem olvasták műveit, akadt, aki azzal vádolta, hogy bizonyos mértékben is vétkes a drogozás nagymérvű elterjedésében, sőt azzal is, hogy ő maga drogfüggő volt. Ennek a vádaskodásnak természetesen semmiféle

jogos alapja nincs, Huxley kizárólag olyan anyagokkal foglalkozott, amelyeket Humphry Osmond pszihedelikusnak nevezett. Ezek azok a pszichotropikus hatóanyagok, amelyeket a tudományos irodalom addig fantasztikának, hallucinogénnek, pszichomimetikusnak nevezett; nem olyan narkotikus függőséget okozó anyagok, mint a heroin vagy a kokain, amelyeknek testet-lelket tomboló hatásától Huxley mindig szenvedélyesen óvott.

Mexikóban több ezer éve használnak növényi eredetű pszichotropikus anyagokat, főként vallásos ceremóniák szakrális szereként és gyógyító hatású mágikus italként. Ezen pszichedelikus szerek között a három legjelentősebb a meszkalin, amelyet a peyote kaktuszban találtak, a pszilocibin, amelyet én vontam ki a szakrális jellegű mexikói gombából, a teonanacatlból és természetesen az LSD. Az LSD félszintetikus anyag (lizergsav-dietilamid), amelyet laboratóriumban hoztam létre egy rozson növény gombából, az anyarozsból kivont lizergsavból. Ennek ellenére mind vegyi összetétele szempontjából, mind pszichotropikus hatását tekintve a mexikói szakrális szerek csoportjába tartozik. Ez a besorolás helytálló, hiszen egy másik mexikói szakrális drogan, az ololiuquiban lizergsavamid és lizergsav-hidroxietilamid hatóanyagokat találtunk, s ezek, mint kémiai meghatározásuk is megfogalmazza, közeli rokonai a lizergsav-dietilamidnak.

Ololiuquinak az aztékok a hajnalkavirág egyik fajtájának magját nevezik. Az LSD tekinthető egy erősebb hatásúvá tett ololiuqui-típusú szernek, mert míg az ololiuqui aktív dózisának lizergsavamid része 2 mg (0,002 g), LSD-ből ugyanennek a hatásnak az elérésére elég 0,05-0,1 mg.

A latin-amerikai országok indiánjai mélyreható tudatmódosító hatásuk miatt tisztelték és félték a peyote-ot, a teonanacatl és az ololiuquit, ezért tartották őket tabuknak. Csak az a rituálisan tiszta személy volt alkalmas és jogosult magához venni ezeket a szereket, aki arra előzetesen böjttel és imával felkészült, hogy e módszerrel megtisztított testében megnyilatkozhasson az istenség. A tisztátalanok megtévelyultak vagy halálosan megbetegedtek.

Aldous Huxley célja az volt, hogy megmutassa, miképp lehet ezen szakrális szerek belső erejét egy, a misztikus látomásokkal szemben ellenséges technológiai társadalomban az emberek javára fordítani. Jelen kötet tanulmányai és előadásai elősegítik ennek megértését. Huxley véleménye szerint a pszichedelikus szerek használata az „alkalmazott miszticizmus” technikájának része lehet, amit 1962. február 29-i, hozzám írott levelében így vázolt fel:

Olyan technika, amely segíti az egyént, hogy minél többet nyerjen transzcendentális élményeiből, hogy a másik világba való betekintésének hasznát vehesse evilági ügyeinek intézésekor. Meister Eckhart írta, hogy „amit elmélkedve teszünk magunkévá, azt szeréténél kell továbbadnunk”. Lényegében annak művészetét kell kialakítani, hogy szeretettel és megértéssel továbbadjuk mindazt, amit látomásokból, önmagunk meghaladásából és a világegyetemmel való szolidaritásunkból nyerünk.

Utolsó és legmegindítóbb könyvében, az *Island (Sziget)* című utópikus regényében Aldous Huxley azt a kulturális struktúrát ábrázolja, amelyben a pszichedelikus szereket – elbeszélésében: mokshagyógyszereket – jótékony hatással alkalmazzák. Ennek a könyvnek ezért igen jól eltalált címe a *Moksha*; szerkesztőinek hálával tartozunk.

Albert Hofmann

Bevezető

A *Moksha* összeállítás és válogatás Aldous Huxley életének utolsó, körülbelül tíz évében írott munkáiból. Ahhoz, hogy érthetővé, helyesen értékelhetővé váljanak ezek az előadások, tanulmányok és levelek, valamint annak megértéséhez, hogy miért helyezett rájuk olyan nagy súlyt, szükséges bemutatnom az írórt és azt az írásos örökséget, amit ránk hagyott. Aldous Leonard Huxley 1894. július 26-án született, neves irodalmárok és tudósok családjába. Harmadik fia a tanár, szerkesztő, irodalmár dr. Leonard Huxley-nak és Júlia Arnoldnak, aki a költő Matthew Arnold unokahúga és a regényíró Mrs. Humphrey Ward nővére volt. Nagypja az ismert tudós, T. H. Huxley, dédapja dr. Thomas Arnold, a félelmetesnek nevezett moralista. Legidősebb bátyja, Julian 1975. február 2.1-én hunyt el. Vele eltávozott az utolsó, világszerte ismert és becsült Huxley.

Aldous Huxley életútját, ahogy költőből regényíróvá, majd misztikusból esszéíróvá, végül pedig tudóssá vált, legjobban saját írásai dokumentálják. Tizenhat évesen egy végzetes szemfertőzés lényegében vakká tette, és véget vetett orvosi hivatásra való készülődésének. Később valamennyire visszanyerte a látását, de egy ideig olvasni csak a Braille-írást tudta, járni csak kíséreléssel, írni csak írógéppel tudott. Úgy érezte, hogy nyomorúsága végleges; korai versei ezt a keserőséget tükrözik: *The Defeat of Youth (Az ifjúság megcsalátása; 1918)*, *Leda* (1920). Az 1931-ben megjelent *The Cicadas (A kabócák)* című kötetének címadó verse viszont már azt jelzi, hogy magához tért. Viharos elszántsággal fordult a költészettől a regényírás felé, hogy meglepjen az olvasóközönséget, előbb a *Chrome Yellow (Króm-sárga; 1921)*, majd két évvel később az *Antic Hay (Légnadrág és társai)* és újabb két év múltán, 1925-ben a *Those Barren Leaves (Ezek a meddő lelkek)* című regényeivel, Noël Cowardhoz és Richard Aldingtonhoz, a két rebellis, kortárs íróhoz. Míg azonban az utóbbiak a középosztályt anélkül bírálták, hogy bármilyen kiutat kerestek vagy sugalltak volna, Huxley írásaiból mindig kivehető volt a konstruktív szintézis lehetősége. Úti esszéiben *Jesting Pilate (Pilátus tréfál; 1926)* és 1944-ben megjelent regényében *Time Must Have a Stop (És megáll az idő)* már felismerhető jellegzetes stílusa, és felvillannak azok a filozófiai problémák, amelyek nem sokkal később magukra vonták a figyelmét,

A *Szép új világ* (1932) több mint húsz évvel megelőzte George Orwell *1984-ét* és napjainkban talán Huxley legismertebb műve. Jólataiból meglepően sok vált valóra. Ebben a regényében szerepel egy csodadrog, a szórna (kereszténység

könnyek nélkül, palackozott erkölcs), amely ellentétes későbbi kreációjával, a mokshával (a nevelés és a megvilágosodás folyamata).

Huxley álláspontja, miszerint a tudósnak hidat kell vernie a vallás és filozófia tételei és a tudomány közé, olyan elveken alapszik, amelyeket először a *Time must Have a Stop*-ban fejtett ki. Ebben a regényében óvatosan megkerülte a teljes elkötelezettséget: úgy érezte, az igazság és a megértés felkutatásakor egy hipotézis hiánya megkérdőjelezi a kísérletezés értelmét vagy motivációját, egy túlságosan kimunkált, bonyolult hipotézis viszont azt eredményezi, hogy csak azt fedezi fel az ember, amiről úgyis tudja, hogy ott van, mást észre sem vesz. A minimális munkával kapcsolatos hipotézise feltételezi egy istenség vagy teremtés létezését, a transzcendens és immanens önzetlenséget, amellyel szeretet és tudás révén kell azonosulnunk.

Huxley 1953-as találkozása dr. Humphry Osmonddal megteremtette számára személyes kísérletei legfontosabb feltételét, mégpedig minimális munkahipotézise alapján. Ez a találkozás ennek a kötetnek is logikus kiindulási pontja. A kísérlet katalizátora az akkoriban kevésbé tanulmányozott drog, a meszkalin lett, amit egy gömböc formájú kaktuszban, *azanhalonium levinii*-ben fedeztek fel. Meszkalint először Heffter vont ki a növényből még 1894-ben. Az anyagot Spath szintetizálta elsőként, 1919-ben; gyógyszer-tani szempontból pedig Rouhier és Beringer vizsgálta meg először, még a húszas évek közepén. Az ötvenes évek elején a drog hatásáról még csak klinikai és élettani tanulmányok voltak ismertek. Irodalmi vagy humanisztikus megközelítésű vizsgálatok nem folytak.

Huxley tudományos-humanisztikus kutatásainak eredményei alapvetőek, útmutatóak és nyilvánvalóak. A droggal végzett kísérletek rövid távú következményeként 1954-ben megírta erről szóló beszámolóját *Az érzékelés kapui* című munkájában, majd két évvel később részletesen feldolgozta, és más tudati jelenségekre is alkalmazta a *Menny és pokol* című kötetben. Ennek a kísérletnek és számos következőnek hosszú távú következményeként Huxley meggyőződött munkahipotézisének valóságáról: létezik egy eredet, egy alap és ez „minden, ami bárhol a világmindenségben megtörténik”, vagy méginkább ennek a „mindennek” tudomásulvétele. Lenyűgözte, hogy az olyan drogok révén, mint a meszkalin, az LSD vagy a pszilocibin, hozzá lehet férni olyan ismeretekhez, amelyektől nevelési rendszerünk normál körülmények között elzár minket. Előadásai, regényei és tanulmányai kivétel nélkül a kétségbeesésről és a reményről szólnak. Egy 1963 novemberében a *Playboy*-ban megjelent cikkében kifejezte kétségbeesését amiatt, hogy „a robbanásszerű népességszaporodás, a rohamos technikai haladás és a militáns nacionalizmus világában nagyon szűkre szabott az idő, amely rendelkezésünkre áll a társadalmunk lelki renyhességét legyőző új energiaforrások felfedezésére”. Egyeden reményünk, ahogy azt az *Island (Sziget)* címmel 1962-ben megjelent utópikus-fantaszikus művében megírta, hogy „a pszilocibinhez hasonló anyagot használjanak a serdülők nemverbális nevelésének elősegítésére és a felnőttek emlékeztetésére; a valódi világ teljesen más, mint az a félresikerült univerzum, amelyet az emberek kultúrájuk kondicionálta előítéleteik révén maguknak teremtettek”.

A *Szigetben* ezt a drogot a moksha gomba alkalmazása jelenti, amelynek nevéből is kitűnik, hogy nem a *Szép új világból* ismert szómároról van szó; a „moksha” szó a szanszkritből ered, e nyelvben felszabadulást jelent, a „szórna” pedig görög eredetű, és testet jelent. Utolsó könyvével, amelyben a halált megismerési folyamatként ábrázolja, és ahol az emberek pszichedelikus szerek szedésével lelkiileg gazdagodnak, Huxley ismét megelőzte korát.

Elméletének őszinteségét élete utolsó kísérlete teszi nyilvánvalóvá: haldoldó betegként két kis adag LSD-t vett magához, az egyiket több órával, a másikat közvetlenül halála előtt. Utolsó pillanataiban is öntudatánál volt, és békésen halt meg.

Életének utolsó évtizedében Huxley szándékosan vitatható elméletekkel állt elő, de mindvégig őszinte maradt. Lehetetlen megmondani, mit írna ma, tizenöt év múltán, a pszichedelikus drogok használatának a hatvanas évek végén bekövetkezett rohamos elterjedését követően. Manapság gyakran olyanok szedik ezeket a drogot, akik nincsenek felkészülve arra, hogy hasznosítsák, és személyiségükbe integrálják az élményt. Ám bármit is írna ennek láttán, Huxley jelentősége az irodalomban és a tudattágítás filozófiájának megfogalmazásában tagadhatatlan.

Alexander X Shulgin

De, aki a Mindentudó Szellem harmadik mantráján elmélkedik, vagyis Istent a Maga Valóságában látja, az megvilágosodik, és elnyert a mohhát Amilyen a kígyó, amely leveti régi borét és megújul olyan a jógi, aki elmélyed a harmadik mantrában, elszakad evilági nyomorúságától, bűneitől, földi gyengéitől, szabaddá vált szellem-testével bebarangolja Isten univerzumát, és gyönyörűségét leli a Mindent Átható, Mindentudó Szellem dicsőségében – örökkön örökké. Az utolsó mantra fölötti elmélkedés megáldja mokshával, avagy a balhatatlansággal

Mandukjopanishat, mely az OM-nak,
a Legfelsőbb Lény szent, a Védákban található nevének magyarázata

Nyisd ki újra a szemed, és nézz Natárádsára ott fön az oltáron! Jól nézd meg! Ahogy már láttad, jobb felső kezében a dobot tartja, amely a világot létrehívja, bal felső kezében pedig a pusztító tüzet. Életet és halált, rendet és felbomlást, pártatlanul. S most nézz Shiva másik két kezére! Alsó jobb kezét felemeli, és tenyerét kifelé fordítja. Mit jelez ez a mozdulat? Azt jelzi: „Ne félj, minden rendjén van.” De hogy is ne félne minden épeszű ember, amikor tisztán látható, hogy mindnyájan tévednek, és helytelenül cselekednek? Natárádsza megadja a választ. Nézz most alsó bal kezére! Arra használja, hogy a lábára mutasson. És mit tesz a lába? Nézd meg jól és láthatod, hogy jobb lábát merőlegesen egy elborzasztó,

félállati teremtményre, a Mujalaka démonra helyezi. Mujalaka apró, de rosszakaratának, gyűlötségének hatalma mérhetetlen. Mujalaka a tudatlanságot testesíti meg, a kapzsiság, a birtokvágyó egoizmus manifesztációja. Taposs rá, törd el a gerincét! Pontosan ezt teszi Natárádzsa! Eltapossa, jobb lába alá tiporja a kis szörnyet. De figyeld meg: ujjával nem tipró jobb lábára mutat, hanem a balra, amelyet, ahogy táncol éppen felemel a földről. És miért mutat erre a lábára? Miért? A felemelt láb, amely táncosan fittyet hány a nehézségi erőnek, ez a megkönnyebbülés, a felszabadultság, a moksha jelképe. Natárádzsa egyszerre táncol valamennyi világban: a fizika és a kémia világában, a mindennapok szűk emberi tapasztalatainak világában és az Olyanság, a Tudat, a Tiszta Fény világában...

részlet Aldous Huxley Sziget című könyvéből

Nátárádzsa bronzszobra, 10. század, Csóla dinasztia

A szerkesztők megjegyzése

Az írásokat időrendi sorrendben adjuk közre, kivéve a látomásos élmények egyikét, amely a kötet végén, a függelékben található. Néhány kisebb eltérés abból adódik, hogy minden év levelezését megpróbáltuk rendbe fogni. Az előadások esetében megtartásuk idejét vettük figyelembe, nem az anyagok kinyomtatásáét; a tanulmányoknál első nyomtatott megjelenésük, nem könyvben való publikálásuk időpontját vizsgáltuk. Humphry Osmond és Laura Huxley visszaemlékezéseit azokhoz az időpontokhoz soroltuk, amelyekre vonatkoznak, nem megjelenésük dátuma szerint állapítottuk meg sorrendjüket.

Annak érdekében, hogy néhány nehezen hozzáférhető, ritka esszé és előadás teljes szövegét közzétegyük, helyenként megkockáztattuk az ismétlést is, amit reményeink szerint ellenpontos, hogy ezzel alkalmat adunk egy mesteri prózaíró nyelvi és eszmei árnyalatainak megismerésére.

Köszönetet mondunk Robert Barkernek, a The Fitz Hugh Ludlow Memorial Library igazgatójának, aki magáénak érezte az antológia ügyét, és forrásanyaggal, kutatással segítette munkánkat. Köszönjük Joan Wheeler Redingtonnak a *Látomásos élmények* című hangfelvétel anyagának átíratát, valamint bizonyos cikkek angol, illetve francia verziójának Összehasonlítását. Nagyon hálásak vagyunk Mrs. Laura Huxley-nak felbecsülhetetlen értékű támogatásáért és segítségéért, amit munkánk minden szakaszában nyújtott, valamint Michael R. Aldtichnak, a Ludlow Könyvtár munkatársának a szerkesztési munkákban nyújtott segítségéért. Köszönetünket fejezzük ki továbbá Humphry Osmondnak, Alexander T. Shulginnak, Timothy Learynek és Ralph Metznernek a levéltáraikból rendelkezésünkre bocsátott anyagokért.

*Michael Horowitz
Cynthia Palmer*

ELSŐ RÉSZ

Előzetes ismeretek

~ 1 ~

Értekezés a drogokról

1931

1931-ben jelent meg angol nyelven Louis Lewin könyve, a Phantastica, a pszichoaktív drogok korszakos feltérképezése, amelynek a világban mindenütt hasznát veszik. Aldous Huxley még ugyanabban az évben bukkant rá az „igénytelennek látszó kincsre” – ez vagy Londonban történt, ahol első darabját, A fény világát (The World of Light) játszották éppen, vagy a francia Riviérán, ahol éppen a Szép új világ című regényét írta. „Szenvedélyes és növekvő érdeklődéssel olvastam végig az első laptól az utolsóig! Úgy tűnik, Lewin értekezése ismertette

meg Huxley-t a kábítószeres történetével és hatásukkal. Ugyan még 22 év telt el, mielőtt végrehajtotta magán első, meszkalinnal végzett kísérleteit, de az ebből a tapasztalásból született későbbi könyvét Lewinnek szóló köszönetnyilvánítással kezdte. (Semmi sem támasztja alá Francis King feltevését, miszerint a meszkalint Aleister Crowley ismertette meg Huxley-val Berlinben, a húszas években.) Huxley első, a drogfogyasztással kapcsolatos, nyomtatásban megjelent szövege mindazt érinti, amire későbbi munkásságában is újra meg újra rátér: ír benne a drogok elterjedt és mélyreható használatáról, jelentőségükről a vallásos ceremóniákban, az ember az iránti vágyáról, hogy időnként kiszabaduljon a mindennapok világából, a függőség problémájáról a drogtilalom sikertelenségéről és arról, milyen drogok használata volna kívánatos a jövőben.

A napokban a helyi könyvesbolt egyik felső polcán felfedeztem egy német gyógyszerész súlyos, poros és felvágatlan kötetét. Nem került sokba. Megvettem és hazavittem az igénytelennek látszó kincset. Vaskos könyv volt, sűrű anyag, stílusát tekintve olyan, ahogyan nem szabad írni. Igazi olvashatatlan munka, mégis szenvedélyes és növekvő érdeklődéssel olvastam végig, az első laptól az utolsóig, ugyanis ez a könyv, mondhatni, a kábítószeres enciklopédiája, ópium és modern származékai, a morfium és heroin, a kokain és a mexikói peyocce, az indiai és a közel-keleti hasis, a szibériai lemezes gomba, a polinéziai káva, a kelet-indiai bétel, a napjainkban univerzális alkohol, a mai Nyugat étere, klorálja, veronálja – egyik sem maradt ki belőle. Mire az utolsó oldalhoz értem, megtudtam valamit ezeknek az elragadó drogoknak a történetéről, földrajzi megoszlásukról, elkészítésük mikéntjéről, fiziológiai és pszichikai hatásukról, amelynek segítségével az emberek egy barátságtalan világban aprócska, ingatag paradicsomot teremthetnek maguknak.

Úgy látom, a drogfogyasztás története az ember természetétörténetének egyik legkülönösebb, egyben egyik legfontosabb fejezete. Férfiak és nők mindenütt és minden korban felkutatták és meg is találták azokat az eszközöket, amelyek segítségével egy időre megszökhettek általában lehangoló, de gyakran intenzíven kellemetlen életük realitásai elől. Megszöktek tértől és időtől az álom vagy az eksztázis örökkévalóságába, a látomások mennyországába vagy poklába. „Akárhová, akárhová, el e világból.”

A drogfogyasztás jelentős szerepe szinte valamennyi primitív vallásban szignifikáns. A perzsák, előttük a görögök és valószínűleg a régi hinduk is alkohollal jutottak el a vallásos eksztázishoz; a mexikóiak az üdvözítő látomást egy kaktuszfajta fogyasztásával érték el; a szibériai sámánokat a légyölő galóca, egy mérges kalapos gomba hozta elragadtatott állapotba, az ruházta fel őket a meggyőzés erejével és így tovább. A későbbi misztikusok áhítatos lelkigyakorlatai mind azt a célt szolgálták, hogy puszta pszichológiai úton előidézzék a drogok varázslatos hatását. Vajon az örökkévalóság, a mennyország, a természetfölötti állapotok mai elképzelései, eszméi közül mennyi származik a drogosok élményeiből?

A primitív ember elképesztő alapossággal kutatta fel az e világtól való elszökés gyógyszerészen útjait. Őseink szinte valamennyi természetes stimulánst, hallucinánst vagy bódítószeret felfedezték. A szükség a találékonyság anyja; a primitív ember, akárcsak civilizált utóda, oly mértékben szükségét érezte annak, hogy időnként megszabaduljon a realitástól, hogy ezáltal rákényszerült a drogok megtalálására.

Minden létező kábítószer veszélyes és káros. A mennyország, amelybe áldozataikat bevezetik, igen hamar válik betegséggé és erkölcsi zülléssé. Először a lelket ölik meg, azután, néhány év múltán a testet is. Mi az ellenszerük? „Drogtilalom” – felelik kórusban a különböző kormányok. Ám a tiltás eredményei elcsüggesztőek. A férfiak és a nők olyan nagy szükségét érzik annak, hogy időnként megszabaduljanak a realitásoktól, hogy szinte mindenre hajlandóak a szökés eszközeinek megszerzéséért. A tiltás egyetlen igazolása a sikeressége lehetne – de nem sikeres, és a dolgok természete szerint nem is lehet az. Az embereket csak akkor lehet megóvni az alkoholizálástól, a morfium- vagy kokainfüggőségtől, ha hatékony, de egészségükre nem káros pótszer kaphatnak ezek helyett az elragadó és (a jelenvaló tökéletlen világban) szükséges mérgek helyett. A szenvedő emberiség legnagyobb jótévői közé sorolják majd azt, aki felfedez egy ilyen szubsztanciát.

~ 2 ~

Új élvezet kerestetik

1931

Amikor a francia Riviérán élt, megfigyelhette a társadalom hedonista módon élő rétegét, azt a kört, ahol az alkohol és a kokain számított a legjobb ajzószernek. Ebben a rövid esszében, amely a Szép új világ írása közben egy kis lazítást jelentett számára, játékos iróniával érzékelteti, milyen lehet az a „világáformáló, mennyei drog”, amelynek feltalálása az eljövendő tudósokra vár. Az elképzelt kábítószer hatásához legközelebb a sebesség mámora áll

A 19. század tudománya rábukkant a felfedezés technikájára, minek következtében korunk a feltalálások kora lett. Csakugyan, a találmányok, az új elgondolások kora, és ezt szüntelenül hirdetjük is. A találmányok kora – mégsem talált még fel senki semmiféle új élvezetet.

Ez a különös és lehangoló tény akkor vált számomra először világossá, amikor nemrég ellátogattam az utazási irodák által a különleges élvezetek otthonaként hirdetett francia Riviérára. A Földközi-tenger partja 40 mérföldnyi hosszúságban, az olasz határtól az Esterei hegységig egyetlen óriási szórakozónegyed. Pontosabban: egyetlen óriási, rendetlen külváros, egész Európa és a két Amerika külterülete, amelyet itt-ott városmagok szakítanak meg: Mentón, Nizza, Antibes, Cannes. A franciáknak zseniális érzékük van az eleganciához, de ugyanannyi a pocséksághoz is. Sehol a világon nincsenek olyan borzalmas külvárosok, mint

amilyenek a francia városokat körülveszik. A Riviéra nagy, földközi-tengeri *banlieue*-je. sem képez kivételt. E hosszan elnyúló, burzsoá nyomornegyed kaotikus mocska szerencsére egyedülálló. A városok persze összehasonlíthatatlanul különbek, mint a külterületeik. Monté Carlót valami kellemesen és abszurdan ósdi, vásári pompa öltözteti díszbe; Nizza tágas, tiszta és eleven; Cannes ünnepélyesen fontoskodó, mintha tudatában volna annak, milyen költséges a választékossága. Természetesen mindegyiket felszerelték a legnagyobb gonddal kiválasztott, drága, a vendégek élvezetét szolgáló eszközökkel.

Akkor jöttem rá az újfajta élvezetek hiányának lehangoló tényére, amikor e gépezet kellős közepén szórakoztam, illetve szórakozni próbáltam. Emlékszem, a gondolat egy rosszkedvű téli estén ötlött fel bennem, amikor a cannes-i Restaurant des Ambassadeurs-ből kiléptem abba a szörnyű szélviharba, amely a Croisette-et és a Promenade des Anglais-t időnként az *Üvöltő szelek*¹¹ fájdalmasan valóságos utánzatává varázsolja. Hirtelen rájöttem, hogy élvezetek tekintetében semmivel sem állunk jobban, mint a rómaiak vagy az egyiptomiak. Ami az emberek különböző örömeit illeti, e tekintetben Galilei, Newton, Faraday és Clerk Maxwell teljesen hiábavalóan éltek. A modern szórakoztatóipart ellenőrző nagy részvénytársaságok lényegében semmit sem képesek nyújtani, ami különbözik azoktól az időtöltésektől, amelyeket a konzulok kínáltak a római plebsnek, vagy Néro korában Trimalhió segítői az unott és megcsömörlött gazdagoknak. Ez annak ellenére így van, hogy a mozgókép, a hangosfilm, a lemezjátszó, a rádió mind az ember szórakozását szolgáló modern lehetőségek. Az igaz, hogy ezek az eszközök modernek, semmi hozzájuk hasonló sem létezett ezelőtt, de az, hogy a gépek korszerűek, nem azt jelenti, hogy a szórakoztatás, amit reprodukálnak és közvetítenek, úgyszintén modern. Nem az. Ezek a modern eszközök csupán azt érik el, hogy nagyobb közönség számára teszik hozzáférhetővé a drámákat, a némajátékot, a zenét, vagyis mindazt, ami idődén idők óta szórakoztatja szabad idejében az embereket.

Ez a mesterségesen reprodukált szórakozás olcsó, ezért nem is üzik olyan szórakozóhelyeken, mint amilyeneket például a Riviérán is találni, s amelyek csak azért vannak a világon, hogy a lehető legrövidebb időn belül a lehető legtöbb pénztől szabadítsák meg a turistákat. Ezeken a helyeken a drámát, a némajátékot, a zenét eredeti formájukban nyújtják a közönségnek úgy, ahogy annak idején elődeinknek: gépek közvetítése nélkül. Nem kevésbé hagyományosak a szórakozóhelyek egyéb örömei sem. Evészet, ivászat; félig vagy egészen meztelen balerinák és akrobaták gusztálása, hátha felajzódik tőlük a megcsömörlött szexualitás; tánc; játékok, amelyeket játszanak, és amelyeknél kibicelnek (főként örült és vad játékokról van szó); állatok gyilkolása – a gazdagok időtöltése mindig is ez volt, és ha módjukban állt, a szegényeké is. Nem kisebb a hagyománya a Riviéra másik jellegzetes szórakozásának, a szerencsejátéknak. A szerencsejáték legalább olyan régi, mint a pénz, vagy talán még annál is ősbibb, Egyidős az emberi természettel, vagy legalábbis az unalommal, egyidős a mesterséges izgalom és a művi érzések iránti szükséglettel.

Ezzel hivatalosan teljes azoknak a szórakozásoknak a listája, amelyeket a Riviéra szórakoztatóipara kínál. De nem szabad elfelejteni, hogy mindezen élvezetek –

azok számára, akik megfizetik – egy meghatározott, hogy úgy mondjam, érzelmi síkon, a sznobizmus öröm-szenvedés komplexusának síkján helyezkednek el. A legtöbb embert már pusztán az jóleső elégedettséggel tölti el, hogy ki tudja fizetni az „exkluzív” (magyarán: költséges) szórakozóhelyek belépti díját. Valahogy úgy tekintenek a kívül rekedtek szegény és közönséges nyájára, ahogy – Tertullianus és más egyházatyák szerint – a mennyországi erkélyeikről lepillantó, elégedetten szemlélődő szentek a mélység bugyraiban gyötrődő elátkozottakra. Kétségtelenül duzzad a büszkeségük attól a kellemes érzéstől, hogy a kiválasztottak között ülhetnek, vagy éppen ők maguk a kiválasztottak, akiknek a neve szerepel a kontinentális *Daily Mail* vagy a *New York Herald* párizsi kiadásának társasági rovatában. Való igaz, a sznobizmus gyakran gyötrő kínok gyökere, ugyanakkor különleges örömök forrása. Ismétlem: ezzel az élvezettel egyetlen szórakozóhely sem fukarkodik, valamiképp ez minden más élvezet háttere.

Nos, az ilyen szórakozóhelyek által nyújtott élvezetek, közéjük sorolva a sznobok által kedvelteket, már időtlen idők óta léteznek, és a legjobb esetben a hagyományosnak tekinthető témák variációi. A feltalálások korában élünk, de a professzionális felfedezők mindeddig képtelenek voltak kigondolni valami egészen újat érzékeink élvezetes serkentésére vagy kellemes érzelmi reakciók ébresztésére.

Ám ez – töprengtem tovább, miközben a Croisette-en, a szélviharral küzdve vergődtem előre – mindent összevéve nem is meglepő. Élettanilag nagyjából azok maradtunk, akik tízezer évvel ezelőtt voltunk. Természetesen lényegesen változtak tudatformáink, de nyilvánvaló, hogy sohasem realizálódik együttesen az emberi szellem valamennyi lehetősége. A történelem egyebek között a szinte számba vehetetlen lehetőségek folyamatos aktualizálását, félretolását, majd más összefüggésben, különböző csoportosításokban újra aktualizálását jegyzi fel. Ezen változások ellenére (amelyeket pontatlanul „pszichikai evolúciónak” szoktak nevezni) figyelemre méltóan tartósnak bizonyulnak azok az egyszerű, ösztönös érzések, amelyekhez éppúgy, mint az érzékekhez, a szórakozások szállítói fordulnak. Az élvezetkereskedők feladata az, hogy a szórakozás azon legnagyobb közös nevezőjét kínálják, amelyet – függetlenül pszichológiai idioszinkráziáiktól – minél nagyobb számú férfi és nő tart kielégítőnek. Az effajta szórakozásnak nyilvánvalóan nagyon általánosnak kell lennie. A legelemibb közös emberi jellemvonásokra kell hatnia, de a személyiség élettani és lélektani alapjaira, nem magára a személyiségre, vagyis: arra, ami vonzerővel bír, arra, amit én a minden emberben közös, szigorúan meghatározott, nagy személytelenségnek neveznék – arra, amivel éppen nagyfokúan szigorú meghatározottsága miatt, mint kiderült, feltalálónk mindeddig nem is tudtak mit kezdeni. (Létezik ugyan egy új, keres élvezet, erről a későbbiekben szólok). Megelégszünk azokkal az élvezetekkel, amelyek elbűvölték bronzkori őseinket. (Közbevetőleg: jó és számos okunk van arra, hogy saját szórakozásainkat lényegesen értéktelenebbeknek tartsuk, mint a bronzkoriakét. A modern élvezetek teljes mértékben világiak, a legkisebb kozmikus jelentőségük sincs, míg a bronzkorban a szórakozás többnyire vallásos rítus volt, és a résztvevők számára mélységes jelentőséggel bírt.)

Amennyire én látom, az egyetlen lehetséges új élvezet egy új drog feltalálásából származhatna, amely az alkohol és a kokain hatékonyabb és kevésbé káros pótléka

lehetne. Ha milliomos volnék, egy csapat kutatót alkalmaznék, hogy keressék meg az ideális kábítószer, Felszippanthatnánk vagy lenyelhetnénk valamit, ami naponta öt vagy hat órára megszüntetné az egyén magányosságát. A forró ragaszkodás lelkesületével egyesítene felebarátainkkal, és életünket minden szempontból nemcsak élni érdekessé változtatná, hanem mennyei szépségűvé és jelentőségűvé tenné. Ha ez a mennyei, világátformáló szer olyan volna, hogy másnap reggel tiszta fejjel és sértetlen szervezettel ébrednénk, akkor véleményem szerint megoldódna minden gondunk (nemcsak egy új élvezet találásának aprócska gondja), és Földünk paradicsommá válna.

Egy ilyen új szerhez a legközelebb – de milyen mérhetetlenül távol az ideális kábítószerőtől! – a sebesség mánora áll. Úgy látom, a sebesség kínálja az egyetlen valóban modern élvezetet. Igaz, az emberek mindig is élvezték a gyorsaságot, de egészen a legújabb időkig örömük határát megszabta, milyen gyorsan vágtat a ló, márpedig az valamivel több mint óránkénti 30 mérföldnél nagyobb sebességre nem képes. Nos, harminc mérföld/óra lóháton sokkal gyorsabbnak érződik, mint hatvan mérföld/óra vonaton vagy száz repülőgépen. A vonat túl nagy és biztos mozgású, a repülő pedig túl távol van minden megszokott viszonyítási alaptól ahhoz, hogy az utasok valóban intenzíven érzékelhessék a sebességet. Az autó elég kicsi, és eléggé közel van a talajhoz, hogy a mánorító gyorsaság élményét tekintve versenyezni tudjon a lóval. Lóháton óránként körülbelül húsz mérföldes óránkénti sebességnél vehető észre a gyorsaság részegítő hatása, kocsiban hatvan mérföldesnél. Amikor a kocsit túllépi a 72 vagy akörül mérföldes sebességet, az embert addig soha nem tapasztalt érzés fogja el – olyan érzés, amelyet senki sem élhetett át a lovak korában. A sebesség növekedésével ez az érzés egyre intenzívebbé válik. En magam sohasem ültem 80 mérföld/óránál gyorsabban haladó kocsiban, de azok, akik ennek a különös kábítószernek erősebb keverékéből ittak, azt mondták, akinek lehetősége van száznál többel hajtani, azt új csodák várják. Nem tudom, hol az a pont, amikor kínba fordul az élvezet. Mindenképp jóval előbb, mint hogy utolérnénk Daytona fantasztikus alakjait. A 200 mérföldes óránkénti sebességnek abszolút kínszenvedésnek kell lennie.

Persze a sebesség éppen olyan, mint minden más élvezet: ha túlzásba vesszük, saját ellentétébe csap át. Mindegyik élvezetnek megvan a maga ellenpárja, legyen az faj dalom, unalom vagy undor. A túlon túl nagy gyorsasági mánor kompenzáló visszája, azt hiszem, az intenzív testi rossz érzés és az intenzív félelem. Akkor inkább ne! Ha már mindenképp mértéktelenségre vágyik valaki, azt tanácsolnám: legyen ódivatú, és maradjon a zabálásnál.

~ 3 ~

Szóma

1932

Futurista regényében, a Szép új világban mindenhol árulnak egy recept nélkül kapható” tökéletes drogot” amelynek Huxley a szórna nevet adta, a legrégebb ismert kábítószer után, amelyet a régi hindu írásban, a Rig-védábanmánorító

italként említenek. „Nagyon erős, alkoholtartalmú, istenített ital..., egy ugyancsak istenített növény erjesztésével nyerik” (Lewin, Phantastica, 161. old.). Később R. G. Wasson megkísérelte kimutatni, hogy a szómaital az amanita muscarianevű pszichoaktív gomba főzete. Egy 1960-ban adott interjújában Huxley azt nyilatkozta, hogy regényének szómája „képzeletbeli drog” semmiben sem emlékeztet, sem a meszkalinra, sem az LSD-re, „három különböző, eufórikus, hallucinogén és nyugtató hatást fejt ki egyszerre, ami teljesen lehetetlen kombináció”.

– Most világállamban élünk, és vannak Ford-napi ünnepek, közösségi énekek és szolidaritási szertartások.

„Ó, Ford, hogy gyűlölöm őket!” – gondolta Bemard Marx.

– Volt valami, amit mennyországnak neveztek. Ennek ellenére rengeteg alkoholt ittak.

– Mintha csak húsról, hústömbökről beszélnének,

– Volt valami, amit léleknek hívtak és másvalami, amit halhatatlanságnak.

– Kérdezd meg Henryt, honnan vette ezeket,

– Morfiumot is szedtek és kokaint.

– S ami még rosszabb, a lány önmagára is úgy gondol, mintha csak egy darab hús volna.

– F. után 178-ban már kétezer farmakológust és biokémikust foglalkoztatott az állam.

– Tényleg savanyú pasinak látszik – bökött Bemard Marxra a kiválasztó asszisztens.

– Hat év múlva már kereskedelmi forgalomban volt. A tökéletes drog.

– Hecceljük egy kicsit.

– Eufóriát okoz, narkotikus, kellemesen hallucinogén.

– Savanyú vagy, Marx, savanyú! – Amint a vállára ütöttek, megrázkódott, felnézett. Az az állat Henry Foster volt az. – Szükséged volna egy gramm szómára.

– A kereszténység és az alkohol összes előnyével, de minden hátrányuk mellőzésével.

„Fordra, meg tudnám fojtani!” De csak annyit felelt: – Köszönöm, nem kérek – és elhárította a felajánlott tablettát.

– Menj kirándulni a valóság elől, amikor csak kedved támad, s úgy jöhetsz vissza, hogy még a fejed sem fáj, mitológiát sem kell csinálni belőle.

– Vedd be – erősködött Henry –, vedd be.

– A stabilitást gyakorlatilag biztosították.

– Már egy köbcenti helyrebiccenti – idézte a kiválasztó asszisztens a közismert hipnopedikus bölcsesség egyik szállóigéjét.

– Már csak az öregedést kellett legyőzni,

– Menjetek a fenébe, menjetek a fenébe! – üvöltötte Bemard Marx.

– Nyugi, nyugi.

– Nemi hormonok, fiatal vér átömlesztése, magnézium, sok...

– És ne felejtsetd el, hogy szórna, ha mondom, segít a gondon! – Kacarászva otthagyták,

- Az öregség testi jeleit megszüntettük. Ezzel együtt persze...
- Ne felejtse el megkérdezni a Malthus-öv felől – mondta Fanny.
- ...a sajátos öregkori elmeállapotot is, A jellem immár egész életen ár változatlan.
- ...sötétedés előtt még két forduló van. Vár a golfpálya. Röpülnöm kell.
- Munka játék... az erőnk és az ízlésünk hatvanévesen ugyanaz, mint tizenhét éves korunkban, A régi rossz időkben az öregek lemondtak a világról, visszavonultak, a valláshoz menekültek, olvasással töltötték az idejüket, meg gondolkodással – gondolkodással!
- „Hülyék, disznók!” – dühöngött magában Bemard Marx, míg a folyosón a lift irányába baktatott.
- Most pedig – mekkora haladás – az öregemberek dolgoznak, az öregemberek közösülnek, az Öregeknek nincs idejük, nem kapnak felmentést a gyönyör alól, nincs egy percük sem, hogy leüljenek és gondolkozzanak. De ha még valami szerencsétlen véletlen folytán szórakozásuk tömör falában valami időhasadék is tátongana, mindig kéznél van a szórna, a csodálatos szórna, fél gramm egy kis kiruccanásra, egy gramm egy hétvégére, két gramm elég, hogy elutazzunk a pompázatos keletre, három egy sejtelmes holdutazáshoz. Amikor visszatérnek, már a szakadék másik oldalán találják magukat, a mindennapos munka és szórakozás biztos talaján, egyik tapiból a másikba támolyogva, egyik ruganyos csajtól a másikig, az elektromágneses golfpályától a...

...A csoport így teljes volt, a szolidaritás köre tökéletes, makulátlan. Az asztal körül egy férfi, egy nő, egy férfi, egy nő, váltakozva. Tizenkettesével készek arra, hogy egyé váljanak, összeforranak, elveszítsék tizenkét külön, önálló egyéniségüket, hogy beleolvadjanak egy magasabb lénybe.

Az elnök felállt, T-jelet vetett, és bekapcsolva a szintetikus zenét, szabadon engedte a dobok halk, fáradhatatlan lüktetését és a hangszerek kórusát, a csaknem-fuvós és szupervonós hangszereken játszott, kongóan ismételt és megismételt első szolidaritási himnusz fülbemászó dallamát. Újra meg újra. És nem is a fül fogta fel a lüktető ritmust, hanem a rekeszizom. Az állandóan visszatérő harsogó és bömbölő harmóniák nem az elmébe hatoltak, hanem az együttérző, sóvárgó belső részeket serkentették.

Az elnök újabb T-jelet vetett és leült. Megkezdődött az istentisztelet. Az áldozati szómatabletták ott voltak az asztal közepén. Kézről kézre járt a kehely, benne a szeretet eperfagylalt ízű szómája, s tizenkét nagy korty kíséretében mindenki szertartásosan elmondta: „Iszom a megsemmisülésekre!” Azután a szintetikus zenekar rázendített az első szolidaritási himnuszra, melyet mindenki együtt énekelt:

*Ó Ford, egyesítsd tucatunkat,
Gyorsan iramló csöppekké tégy
Nagy társadalmi folyamunkban.*

Add T-modelled sebességét!

Tizenkét epekedő strófa. Majd újra körbejárt a szeretetkehely. „Üríttem poharam a felsőbb lényre!” – így hangzott ezúttal a szöveg. Mindenki ivott. A zene fáradhatatlanul zengett. A dobok peregtek. A síró, egymásnak ütköző harmóniák valósággal átjárták az emberek belső szerveit. Következett a második szolidaritási himnusz.

*Jöjj, társas barát, Felsőbb Lény,
Semmisítsd eggyé tucatunk.
Halálra vágyunk, hisz a végén
Vár magasabb éntudatunk.*

Ismét tizenkét strófa. És ekkorra hatni kezdett a szórna, A szemek csillogtak, az orcák kipirultak, az egyetemes jóakarát belső ragyogása boldog, barátságos mosolyokban ült ki minden arcra. Még Bernard is felengedett egy csöppet. Amikor Morgana Rothschild feléje fordult és rámosolygott, ő a tőle telhető legkedvesebb mosollyal felelt vissza. De szemöldöke, az az összenőtt fekete hernyó, sajnos változatlanul jelen volt, s akármennyire igyekezett, nem tudta semmibe venni, A felengedés határára ért. Talán, ha Fifi és Joanna közt ült volna-.. És harmadszor is körbejárt a szeretet kelyhe,

– Iszom az Ó közvetlen eljövételére! – mondta Morgana Rothschild hangosan ujjongva, mert őrajta volt a sor, hogy megkezdje a rituális kort. Ivott, majd átnyújtotta Bernardnak a kelyhet.

– Iszom az O közvetlen eljövételére! – ismételte Bernard. Őszintén igyekezett hinni az eljövétel bekövetkeztében, de szemöldöke nem szűnően zavarta, és az eljövétel, amennyiben tőle függött, borzasztóan távoli volt. Ivott és továbbadta a kelyhet Clara Deterdingnek. „Újra elhibáztam – gondolta. – Tudom, hogy megint elhibáztam.” De azért igyekezett mosolyogni, amennyire csak tudott.

A szeretet kelyhe megtette körútját. Az elnök kezét felemelve jelt adott, s a kórus most a harmadik szolidaritási himnuszt kezdte harsogni:

*A Felsőbb Lény érkezését
Érezd, élvezd és halj bele!
Dobok pergése omlasszon szét.
Mert te vagy én, s én vagyok te!*

~ 4 ~

Propaganda és farmakológia

1936

Huxley mindig visszatért az agy mosás kérdéséhez. A harmincas években a fasizmus megerősödése egy hosszú esszé, az írók és olvasók megírására készítette, amelyben külön passzust szentel az „agymegerősztolás” legújabb kémiai módszereinek. Még két évtizeddel későbbi, a pszichedelikus szerekkel szerzett pozitív tapasztalatai után sem szűnt meg óvni a farmakológiai támadás” jelenségétől és veszélyétől.

A jövő propagandistái valószínűleg nemcsak íróemberek lesznek, de vegyészek és fiziológusok is. Az az ember, aki lenyel egy kapszulát, vele háromnegyed gramm klorál és háromnegyed milligramm szkopolamint, az olyan manipulálható lesz, mintha mélyhipnózisban volna. Bármit sugallnak a páciensnek, míg ebben a mesterségesen előidézett transzban van, az üzenet áthatol a tudatalatti mélységekig, és maradandóan megváltoztathatja a megszokott gondolati és érzelmi létformákat. Franciaországban, ahol kísérleti szintén éveken ár használták ezt a technikát, arra az eredményre jutottak, hogy klorál és szkopolamin hatása alatt állók két-három szuggesztiós kezelése megváltoztathatja még az alkoholisták vagy az elfojthatatlan szexuális örület megszállottjainak késztetéseit is. A szer különössége, hogy az amnézia, amelyet előidéz, visszamenőleges. A páciens nem emlékszik arra sem, ami több órával a szer bevitele előtt történt. Kapj el egy gyanútlan embert, és adj neki egy kapszulát; mikor magához tér, szilárdan hiszi majd mindazt, amit bódultsága alatt sugalmaztál neki, és sejtelve sem lesz arról, hogyan jött létre bámulatos átváltozása. A propagandának az a rendszere, amely kombinálja a gyógyszerrel az irodalommal, 100%-osan és tévedhetetlenül hatásos volna. Ez a gondolat rendkívül nyugtalanító...

~ 5 ~

Határtalan hiány

1944

Time Must Have a Stop (Az időnek meg kell állnia) című regényében Huxley figyelemre méltóan és prófétikusan írja le a halál utáni állapotot, amely erősen emlékeztet egy erős vagy akár csak közepes hatású pszichedelikus szer beszédese utáni egomegsemmisülésre.

A kín véget ért. Nem kellett levegő után kapkodni többé, és a mellékhelyiség padlócsempéje sem volt már se hideg, se kemény.

Minden hang elhalt, és teljes sötétség honolt, de az üres térben s a csendben megbújt valamiféle ismeret, valami alig érzékelhető tudomásulvétel.

Tudomásulvétel, ami nem kapcsolódott se névhez, se személyhez, se jelenvaló dolgokhoz, se a múlt emlékeihez, se az itthez, se a másholhoz, mert nem volt hely, csak az az egyetlen lét, amelynek egyedüli dimenziója a sehova nem tartozás, a semmit nem bírás és a magány tudata.

Ez a tudat csak önmagát ismerte, és önmagát is csupán úgy, mint valami másnak a hiányát.

Az ismeret átnyúlt a hiányba, az volt a tárgya. Mélyebbre és mélyebbre hatolt a sötétségbe, behatolt a csöndbe. Korlátlanul. Nem léteztek határok.

A tudomás egy másik, magáról még csak nem is tudó, határtalan hiányon belüli határtalan hiányként ismerte fel magát.

Egy még teljesebb hiány, még gyötrőbb megfosztottság tudomása volt. Növekvő éhséggel volt ennek tudatában, éhséggel valami nem létezőre, mert csak a hiány tudata volt, a tiszta és tökéletes hiányé.

A hiány egyre növvő szakaszai. A nyugtalanság szakaszai. Az éhségé. Ezek a szakaszok egyre jobban elnyúltak, és ahogy a kielégíhetetlenség egyre örjítőbbé vált, örökérvényű kétségbeeséssé nőttek.

A hiányon belüli hiány kielégíthetetlen, kétségbeesett tudatának örök igazsága mindenütt, mindig, egy pusztán egyetlen dimenziójú létben...

Aztán hirtelen feltűnt egy másik dimenzió, és az örökkévaló megszűnt örökkévalónak lenni.

Ezen belül a hiány tudatának tudomása volt önmagáról; ez magába zárta és áthatotta, és a hiány megszűnt, elűzte egy másik tudomás jelenléte. A hiány tudata tudhatta magáról, hogy ismerik,

A sötétség csöndjében, amelyben nem léteztek érzetek, valami elkezdte felismerni. Először csak nagyon halványan, mérhetetlen messzeségből, de fokozatosan közeledett a jelenség; a halvány, gyöngé másik tudás felerősödött, majd hirtelen a fény tudomásává vált. Annak a tudásnak a fényévé, amelyben felismerték.

Az a felismerés, hogy a hiányon túl létezik valami, lecsendesítette a félelmet, kielégítene az éhséget,

A megfosztottság helyén megjelent a fény. Megjelent annak tudása, hogy ismerik. S az ismertség tudata elégedett, sőt örömteli tudás volt.

Igen, az ismertség örömet adott, belefoglaltatást a fénylő jelenségbe, azt, hogy teljesen áthatotta a ragyogás.

És, minthogy magába foglalta és átjárta a tudatot, az azonosulhatott vele. Mert nemcsak felismerte a tudatot, de az maga is részese lehetett a felismerésnek.

Az éhség mégis megmaradt. Ez nem volt más, mint a hiány még teljesebb tagadásáról szerzett még több tudás éhe.

Éhség, de egyben az éhség kielégítése és üdvözültsége. Aztán, ahogy erősödött a ragyogás, újabb éhség támadt a mélységesebb kielégülésre, a még áthatóbb üdvözültségre.

Üdvözültség és éhség, éhség és üdvözültség. És a fény egyre növekvő szakaszokban mind ragyogóbbá, mind gyönyörűsebbé vált. És a tudás öröme, a felismertség Öröme úgy nőtt, ahogy az őt átfogó, átjáró szépség.

Ragyogóbbá, egymást követő szakaszokban egyre ragyogóbbá vált, végül végheteden örömmé áradt,

Örökkévaló, csupa-fény tudás, végső erejében változatlan üdvözültség. Mindörökké, mindörökké.

De a változatlan fokozatosan változni kezdett.

A fény ragyogása erősödött. Jelenléte nyomasztóvá vált. A tudás kimerítőbb lett és teljesebb.

Az intenzívebbé válás hatására a felismertség örömteli tudata, az örömteli részvétel ebben a felismerésben egyre nagyobb nyomással ütközött az üdvösség határaiba. Végül a határok utat engedtek, és a tudat a túloldalukra került, egy másik létezésbe. Olyan létezésbe, amelyben annak a tudása, hogy ragyogó jelenség foglalja magába, átsapott annak a tudásába, hogy a ragyogás mértéktelensége agyonnyomja. Az átalakító behatolás belső összeomlást előidéző erőnek bizonyult, a tudás olyan áthatóan ragyogónak, hogy aki részese volt, annak képességét meghaladta a részvétel,

A jelenség közeledett, a fény egyre ragyogóbbá vált.

Ami örökkévaló üdvözültség volt, az mérhetetlenül elnyúlt szorongássá vált, elnyúlt szakasza a kinnak, és ahogy a kín növekedett, a fájdalom egyre elviselhetetlenebb lett. A részesség kényszerének fájdalma, az hogy többet kell tudnia, mint amennyi tudást elbír. A fájdalom, hogy a túlon túl erős fény nyomása összezúzza, egyre tömörebbé, egyre homályosabbá préseli. Ugyanakkor annak a fájdalma, hogy belülről töri meg és őrli fel az átható felismerés csapása. Egyre kisebb töredékekre, pusztá porra, atomokra, nemlétebe mállik,

Ezt a port, ezt az egyre sűrűsödő homályt az a felismerés regisztrálta, amely szerint a részvétel irtózatossá. Felmérte ezt, és visszataszítósnak találta, megfosztotta minden szépségétől és realitásától.

A jelenség megfejthetetlen módon közeledett, a ragyogás erősödött.

Ahogy nőtt a nyomás, ahogy intenzívebbé vált a kívülről behatoló felismerés és a belülről támadó, rontó ragyogás, úgy nőtt a kín, úgy vált szégyenteljesebbé a por és az összesűrűsödött sötétség, amelyeket a részvételkor a hiányok legförtelmesebbjének ismert fel.

Örökkévalóan szégyenletes a gyalázat és a kín végtelenségén.

A fény egyre ragyogóbbá vált, egyre gyötrőbbben ragyogóvá.

A lét egésze ragyogás volt – minden, kivéve az átláthatatlan hiány apró csomóját, kivéve az atomjaira szétszórt semmit, amely a felismerés közvetlenségével tudta magáról, hogy homályos és különálló, és ugyanakkor a fény meggyötört részeként tudta magáról azt is, hogy a legförtelmesebb, leggyalázatosabb kifosztottság.

A lehetségesen túli ragyogás volt ez, amely utána még erősebb, közelebb izzás lett, mely kívülről nyomaszt, belülről szétmállaszt. Ahogy a fény erősödött, folyton áthatóbbá, teljesebbé vált az a felismerés, amely a szakaszok végtelenné válásával egyre gyalázatosabbnak ítélte az összecsomósodást és a szétesést.

Nem volt menekülés, az örökkévalóságon át nem volt menekülés. És a fény erősödött, egyre elnyúltabb, egyre tovább tartó, a lehetlentől a lehetlenségig erőszakosabban közeledett, nyomatékosabban és gyötrelmesebben.

Hirtelen felbukkant egy új, esetleges tudás, feltételes felismerése annak, hogy ha nem részese a ragyogásnak, a gyötrelmek megszűnnek. Az összecsomósodott vagy szétesett hiány nem volna észlelhető. Már csak az átláthatatlan különlet maradhat, amely tudja magáról, hogy más, mint a betörő fény.

A semmi boldogtalan pora, egy szegény ártalmatlan, kívülről zúzott, belülről megsemmisült csomócskahiány, amely azonban még mindig ellenáll, a kínok ellenére még mindig visszautasítja, hogy feladja jogát a különálló létre.

De minden átmenet nélkül új, megsemmisítő erővel villant fel a fény, és azzal a gyötrelmes felismeréssel vált a részévé, hogy semmi sem jogosítja fel a különlétre, hogy ezt a csomóba gyúrt és megsemmisült hiányt meg kell tagadni, mint gyalázatot, meg kell semmisíteni; rendíthetetlenül ki kell tartani a betörő tudás ragyogásában, és végképp meg kell semmisülni, fel kell olvadni ennek a lehetetlen, nem létező izzásnak a gyönyörűségében.

Mintha mérhetetlenül sokáig kiegyensúlyozta volna egymást a kétféle tudomás; az, amelyik ismerte magát, mint különállót, ismerte jogát a különléthez – és a másik, amelyik ismerte a hiány gyalázatos voltát és annak elkerülhetetlenségét, hogy kínok közt megsemmisüljön a fényben.

Mintha késélen egyensúlyozna a lehetetlen, elképzelhetetlen erejű szépség és a lehetetlen, elképzelhetetlen erejű szégyen és fájdalom; a homály, a hiány, a különlét éhsége és a ragyogásban való még teljesebb részesség éhe.

Ezután, egy örökkévalósággal később újjáéledt az esetleges és feltételes felismerés: „Ha nem volna a részesség a fényben, ha nem volna a részesség...”

És egyszeriben a megszűnt részesség. Maradt a csomó és a szétszórt por önismerete. A fény, amely ismerte ezeket a dolgokat, másfajta ismeretté változott. Kívülről és belülről megvolt még a kínzó nyomás, de megszűnt a szégyen, csak a támadással szembeni ellenállás, a jogok védelme maradt.

A ragyogás fokozatosan veszteni kezdett erejéből, kezdett visszavonulni, kevésbé nyomatókossá válni. És hirtelen valami homály tűnt fel. Valami váratlanul szétválasztotta az elviselhetetlen fényt és a fénynek, mint ettől az összecsomósodott és megsemmisült hiánytól idegen jelenségnek, kínlódó tudomásulvételét. Valami képféle, valami, ami egy emlékhez tartozott.

Tárgyak képe, dolgok emléke. Tárgyak, amelyek olyan áldottan ismerős módon viszonyultak alig ismert dolgokhoz.

A homály majdnem teljessé vált, a fény gyöngé lett és jelentéktelen, alig tudomásul vehető. A középpontban csak a dolgok voltak.

Sem képzeletben, sem emlékezetben fel nem ismert, névtelen, sőt, formátlan dolgok, amelyek mégis határozottan jelen voltak – határozottan és homályosan.

És most, hogy a fény megfoghatkozott, és nem kellett részévé válni, a homály sem volt többé szégyenletes. A tömörség boldogan vette tudomásul a tömörséget, a semmi az átláthatatlan semmit, A tudomásulvételben nem rejlett üdvözültség, de mélységesen megnyugtató volt.

A tudat fokozatosan kitisztult, és a dolgok ismertté, határozottabbá, meghittebbé váltak, egyre meghittebbé, amíg csak a tudomásulvétel eljutott a felismerés határához.

Egy valami összecsomósodott itt, egy másik szétporladt ott. De mik ezek? És mik ezek a velük megegyező homályok, amelyek révén megismerhetők?

Az iszonyú bizonytalanság szakasza következett, hosszú, hosszú tapogatózás a kétséges lehetőségek káoszában.

Aztán hirtelen Eustace Barnack volt az, aki felismerte mindezt. Igen, ez a homály: ez Eustace Batnack; ez az izgatottan táncoló por: Eustace Barnack, És a csomó mellette, ez a másik homály, az a szivarja volt. Emlékezett Rómeó és Júliájára, ahogy ujjai közt lassacskán tovatűnt a kék semmiségbe. A szivar emlékével felbukkant egy kifejezés emléke: „hátra és lefelé”. Ezt követően nevetés emléke.

Szavak – milyen összefüggésben? Nevetés – kinek a rovására? Erre nem volt válasz. Csak „hátra és lefelé” és a szétporló homály csikkje. „Hátra és lefelé” utána a röhögés és a hirtelen megdicsőülés.

Messzire, túl az összenyálazott barna dohány rúd képén, túl annak a három szónak és a velejáró nevetésnek az ismétlésén is – fenyegető ragyogás látszott. De örömeben, hogy újra emlékezik a dolgokra, hogy nem téved az emlékező személyét illetően, Eustace Barnack tökéletesen megfeledkezett e ragyogás létezéséről.

~ 6 ~

Alászálló transzcendencia

1952

Loudun ördögei című regényének epilógusában – a könyv történelmi számvetés egy 17. századi francia kolostorban feltörő ördögűző tömeghisztériával – Huxley magáévá teszi Philippe de Félice Foules en Délire, Extases Collectives című művének eszméjét, miszerint három módja létezik az önmeghaladásnak: a lemerülő, a felszálló és a horizontális. A drogozás, az elementáris szexualitás és a tömegek befolyásolása az első kategóriához vezető utak. Az önmeghaladás vegyi módszerei a legjobb esetben is csak pillanatnyi revelációhoz juttatnak, és ezért komoly árat kell fizetni. Miután bevette a meszkalint, még azt írta Osmondnak, hogy úgy látja, ez a drog „céltudatos csoportokkal horizontális önmeghaladás elérésére használható... és az élmény felszálló önmeghaladássá is válhat...”

Nem is remélhetjük, hogy megérthetjük akár saját, adott történelmünket, akár a történelmet általában – az életet, ahogy elődeink éltek, és ahogy éljük manapság ha nem értjük meg az ember mélyen gyökerező vágyát az önmeghaladásra, természetes vonakodását attól, hogy ezt nehéz, felfelé törő módon szerezzék meg, és készítését valami hamis, személyiség alatti vagy mellem felszabadulási módszer felkutatására. Ezért azt javaslom, vitassunk meg néhányat az ismertebb kegyelempótlékokból, amelyekbe és amelyekkel a férfiak és a nők megpróbáltak elszökni attól a kínzó felismeréstől és tudattól, hogy nem többek, mint amik.

Franciaországban jelenleg nagyjából minden száz lakosra jut egy alkoholárus. Az Egyesült Államokban valószínűleg legalább egymillió reménytelenül alkoholistá ember él, és ennél is jóval többen vannak azok a részegesek, akik állapota még nem végzetes. Nincsenek pontos statisztikai ismereteink arról, korábban mekkora volt az intoxikáns-fogyasztás Nyugat-Európában. A kelták és a teutonok között, és később a középkorban, majd a modern idők kezdetén az egy főre jutó alkoholfogyasztás

valószínűleg nagyobb volt, mint napjainkban. Mindazon alkalmakkor, amikor mi teával, kávéval, üdítővel frissítjük fel magunkat, őseink e célból bort, sört és whiskyt vettek magukhoz. A rendszeres víz-ivást büntetésként szabták ki a törvény ellen vétőkre, a vallásos emberek is ezt vállalták, időnként vegetáriussággal párosítva, igen szigorú önsanyargatásként. Aki nem volt szeszivó, az nagymértékben excentrikusnak számított, feltűnést keltett, és többé-kevésbé ócsárló ragadványnevet kapott. Innen származnak az olyan vezetéknevek, mint az olasz Bevilaqua, a francia Boileau vagy az angol Drinkwater^[2].

Az alkohol azonban csupán egyike annak a számos drognak, amelyet az emberi lények használtak, hogy kiléphessenek elszigetelt önmagukból. Azt hiszem, egy sincs a természetes narkotikumok, stimulánsok, hallucinogének között, amelynek e tulajdonságát ne ismernék örök idők óta. A modern kutatások töméntelen új, szintetikus szert dobtak be, de a természetes mérgekhez viszonyítva ezek csupán a kivonás, a koncentráció, a változó kombinációk elérésének, a fejlett módszerek alkalmazásának eredményei. A máktól a kurárig^[3], az Andok kokájától az indiai kenderig és a szibériaiak légyölő galócájáig réges-rég felfedeztek és felhasználtak minden olyan növényt, bokrot, gombát, amely alkalmas volt arra, hogy fogyasztása után elkábítson, felizgasson, vagy víziókat keltsen. Ez a tény különösen jelentős, mert azt látszik bizonyítani, hogy az emberek mindenütt és mindenkor mélységesen elégedetlenek voltak személyes létükkel, nyomorúságosnak érezték elszigetelt önmagukat, valami másra, tágabba vágytak, Wordsworth szavával élve, valami „sokkal mélyebb egybeolvadásra”. Amikor a primitív ember tájékozódón az őt körülvevő világban, nyilvánvalóan „kipróbált mindent, és annál maradt, amit jónak talált” Önfenntartásra minden ehető gyümölcs és levél, minden egészséges mag, gyökér és dió megfelel. Más szempontból azonban – az önelégedetlenség és az önmeghaladási kényszer szempontjából – a természetben az jó, aminek a segítségével az egyén tudata változtatható, tágítható. Ezek a drogok által eredményezett változások kétségtelenül vezethetnek rosszra, az ár, amit fizetni kell értük, lehet azonnali rosszullét, kialakuló függés, degeneráció, esetleg korai elhalálozás. Mindennek nincs jelentősége. Csak az számít, hogy ha csak egy vagy két órára, ha csak néhány percre, de az ember érezheti, hogy *valaki*, még gyakrabban pedig azt, hogy *valaki más* – más, mint elszigetelt önmaga. „Elek, de mégsem, mert a bor, az ópium, a peyote vagy a hasis él bennem.” Az elszigetelt ego határain való átlépés akkora felszabadulást jelent, hogy a drog okozta élményt a primitívek, de még a magasan civilizáltak is valósággal isteninek tartották akkor is, ha az ön meghaladáshoz rosszullét, dühöngés, görcsök, hallucináció és kóma árán jutottak el. Ma is sok afrikai, dél-amerikai, polinéz nép vallásának lényeges tartozéka a mámor okozta eksztázis. Ahogy ezt a fennmaradt iratok félreérthetetlenül tanúsítják, valamikor jelentős szerepe volt a kelták, a teutonok, a görögök, a Közel-Kelet népei és India árja hódítóinak vallásában is. Nem csak arról van szó, „hogy Istent higgye az ember, Miltonnál jobb tanár a ser” A sör maga az Isten. A sörtől holtrészeggé váltat s így elváltozott a kelták isteni névvel, a Sabáciussal tisztelték. Délen Dionüszosz, egyebek közt, a borvedelés, a lerészegedés testi-lelki hatásának emberfeletti megjelenítése volt. A Védák szerint Indra a ma azonosíthatatlan, szómának nevezett drog istene, valódi hős, sárkányok

legyőzője volt, mennyországba kivetített, felnagyított ábrázolása annak a különös és dicsőséges másságnak, amit a mámorosoknál tapasztaltak. Azonosították a droggal, és így Szóma-Indraként a halhatatlanság forrásává, az emberek és istenek között közvetítő lényé változott.

A modern időkben már nem istenítik hivatalosan a sört és a többi transzcendens állapotot okozó italt. Az elmélet változott. A gyakorlat nem. A gyakorlatban millió és millió civilizált férfi és nő áldoz továbbra is – nem a felszabadító és átváltoztató Szellemnek, hanem az alkoholnak, a hasisnak, az ópiumnak és származékainak, a barbiturátumoknak, és az önmagunkból való kilépéssel kapcsolatos tudást megteremtő mérgek Ósrégi katalógusában rejlő, egyéb szintetikus származékoknak. Persze minden esetben valójában ördög az, ami istennek látszik, rabszolgává tesz az, ami megszabadítónak tűnik. Az öntranszcendencia lefelé vezető ösvény, amelyen az emberi és személyes szint alá juthatunk...

Milyen körülmények között, milyen mértékben lehetséges ezt a lefelé vezető utat szellemi önmeghaladásra használni? Első pillantásra nyilvánvalónak tűnhet, hogy a lefelé vezető út nem vezet, és soha nem vezethet fölfelé. A valóság birodalmában azonban a dolgok nem olyan egyszerűek, mint szépen rendbe szedett megfogalmazásaink világában. A tényleges életben a mélybe bukás néha a felemelkedés kezdete. Amikor az ego héja feltörik, és megindul a személyiség alapjait adó tudatalatti és az élettani különbözőségek tudatosulása, akkor néha megtörténik, hogy futólag, de apokaliptikusán feldereng bennünk az a másik különbözőség, ami minden létező alapja. Amíg be vagyunk zárva elszigetelt Önmagunk korlátai közé, észre sem vesszük azt a sokféleséget, ami nem mi magunk vagyunk, amivel azonban össze vagyunk kapcsolva; a szervi nem-önmagunkkal, a tudatalatti nem-önmagunkkal, kollektív nem-önmagunkkal (azon pszichikai közeg részeivel, amelyben minden gondolatunk és érzésünk létező), valamint a Lélek immanens és transzcendens nem-énjével. Minden kilépés ebből az elszigetelt egoizmusból, történjen ez akár a lefelé vezető úton is, legalább egy pillanatra észrevétetheti az önmagunkon túlit, a legmagasabb szintűt is. William James *Varieties of Religious Experience* című könyvében felhossa a kéjgáz belélegzését követő „anesztetikus revelációk”^[4] példáit. Hasonló tünetek tapasztalhatók néha alkoholistáknál is, és valószínűleg a drogok okozta mámorok mindegyikének vannak pillanatai, mikor rövid időre lehetővé válik egy, a széteső egohoz képest magasabb rendű énenkívliség felismerése. Ám a reveláció esetenkénti felvillanásáért óriási árat kell fizetni. A drognál a szellemi megvilágosodás (ha egyáltalán bekövetkezik) nagyon gyorsan áradja helyét a félállati kábulatnak, a dührohannak vagy a hallucinációnak, amelyet lehangoló macskajaj követ, és hosszú távon a test egészségének és a szellem erejének folyamatos és fatális csökkenését eredményezi. Nagyon ritkán előfordulhat, hogy egyetlen „anesztetikus reveláció” hathat úgy a recipiensre, hogy az erőfeszítéseket tesz egy felemelő tudattágításra. Az a tény azonban, hogy ez néha megtörténik, sohasem lehet igazolása annak, hogy bárki vegyszerekkel akarja elérni az Önmeghaladás állapotát. Ez az út lejtőre visz, és legtöbben, akik rálépnek, lealacsonyodnak, olyan állapotba kerülnek, amelyben félállati eksztázis váltakozik

olyan nyomorult éntudattal, aminél minden jobbnak látszik – még a drogfüggőség lassú öngyilkossága is.

MÁSODIK RÉSZ

Pszihedelikus és látomásos élmények

~ 7 ~

Levelek

1953

Osmond doktor a saskatchewanai egyetem kutató pszichiáttere volt. Amikor Huxley-val először találkoztak, éppen a meszkalinnak a skizofréniára gyakorolt hatását tanulmányozta. Huxley alábbi levelei tanúsítják, hogy meghívta magához dr. Osmondot, és kiderül belőlük, milyen várákozás élt benne a meszkalin kipróbálása iránt.

dr. Humphry Osmondnak

1953, április 10.

Kedves Osmond doktor!

Köszönöm érdekes levelét, az azt kísérő cikket és mindazokat a megértő és jóleső dolgokat, amiket az ördögeimről mond, Úgy látszik, a legkielégítőbb munkahipotézisnek bizonyos mértékig a bergsoni modellt kell tartania, amely szerint az agy s a hozzá asszociált normális én anyagelvű, kiválasztó, behatároló eszközként működik. A tudat világának számtalan lehetősége közül biológiailag hasznos csatornába tételi az élményeket és a tapasztalatokat. A betegségnek, a meszkalinnak, az érzelmi sokknak, az esztétikai élményeknek és a misztikus megvilágosodásnak különböző módon és különböző mértékben van ereje ahhoz, hogy blokkolja a normális én funkcióit, a megszokott agyi aktivitást, és így lehetővé tegye a „másik világ” tudatossá válását. A nevelés alapvető problémája az, hogy miképp lehetne mindkét világot legjobban kiaknázni: a biológiai haszonelvűség és józanság világát és az alatta megbúvó, határtalanul sok élményt, tapasztalatot nyújtót. Gyanítom, a probléma megoldása csak azok számára lehetséges, akik megtanulták megelni helyüket a harmadik és végső világban, a szellem világában, amely az előbbieket is áthatja és kitágítja. E végső megoldás híján lehetnek részleges megoldások, amelyek segítségével a felnövő gyerek megtanítható arra, miként őrizheti meg „halhatatlanságának megsejtését” felnőttkorában is. A jelenlegi szabályok szerint a nevelés folyamán az emberek óriási többsége bezárul a sugallatok előtt, elveszti képességét arra, hogy más dolgokra is felfigyeljen, mint amiket a Sears-Roebuck katalógusa felsorol, amelyek

a megszokott, „valódi” világot képviselik. A tény, hogy ez nem feltétlenül szükséges ára a biológiai fennmaradásnak és a civilizált hatékonyságnak, azt bizonyítja, hogy vannak férfiak és nők, akik fenntartják kapcsolatukat a másik világgal, miközben hétköznapi dolgaikat intézik. Hiú ábránd volna azt remélni, hogy egy szép napon olyan nevelési rendszer lép életbe, amely az ember kiteljesedésének jegyében ér el eredményeket, és arányban áll a rászánt idővel, pénzzel, energiával és odaadással? Ilyen nevelési rendszerben lehetséges volna meszkalin vagy valamilyen más vegyszer igénybevétele, hogy fiatal emberek maguk „ízlelhessék és láthassák” azt, amit közvetlenül, de alacsonyabb fokon, esetleg másodkézből hallottak vagy tapasztaltak a vallásos iratokból, a költők, festők és zenészek műveiből.

Nagyon remélem, hogy látjuk majd önt mifelénk a májusi pszichiátriai kongresszus ideje alatt. Az egyik legfurább alak, akivel a kongresszuson találkozni fog, a barátunk, dr. [-], aki a hipnózis talán legnagyobb élő művelője. (Mellesleg, vannak emberek, akiket a mélyhipnózisos transz vezet át a másik világba – oly kevéssé drámai módon, hogy az élmények teljesen belsőek maradnak, nem asszociálódnak „kinti” emberek és dolgok jellegével és érzéki észlelésekkel. Mégis kétségtelen, az út célba vezet). Ha eljön a találkozóra, fel tudunk ajánlani fekvőhelyet és fürdőt, de a szoba sajnos meglehetősen kicsi, egynél több ember nem fér el benne. Szabadon jöhet-mehet, és valami ennivaló mindig lesz, bár lehet, hogy azokon a napokon, amikor nincs, aki főzön ránk, egy kicsit sovány lesz a koszt. Mindenképp számítok arra, hogy látom, és arra a lehetőségre, hogy kimerítőbben megbeszéljünk néhány kérdést, amelyek a levelében, valamint dr. Smythies és az ön cikkeiben is felvetődtek.

Tisztelettel
Aldous Huxley

dr. Humphry Osmondnak

1953. április 19.

Kedves Osmond doktor!

Rendben van! Harmadikán várjuk önt. Azt javasolom, szálljon fel a repülőtéri buszra, amely a Hollywood Roosevelt Hotelhez viszi, ahonnan mi elhozzuk, vagy ha mégsem, ott könnyen kaphat kocsit. A megnövekedett forgalom miatt rémálommá vált kimenni a repülőtérre (hogy ön várjuk), A feleségem, aki a kocsit vezeti, mindenkit megkér, jöjjön el a Rooseveltig, ami az utas számára is gyorsabb, és annak is könnyebb, aki érte megy.

Hoffmann La Roche azt mondta fiatal orvos barátomnak, hogy Svájcban kell hozatnia meszkalint, tehát elképzelhető, hogy hetekbe telik, míg ideér. Addig is, véletlenül nincs Önnél valamennyi? Remélem, tud hozni egy keveset. Alig várom, hogy megkezdjem a kísérletet, és annak különösen örülnék, ha olyan gyakorlott kutató felügyelete alatt tehetném, mint Ön.

Őszinte híve,
Aldous

~ 8 ~

dr. Humphry Osmond

Májusi reggel Hollywoodban

1953

Dr. Humphry ebben az írásában idézi jel azt a „valószerűtlen utazását” Los Angelesbe, amikor egy adag (0,4 gramm) meszkalinnal segítette Huxley-t elszállni Az érzékelés kapuiban megörökített módon. Saját pillanatnyi félelmeit humorral ecseteli: Aldous, bár „ideális alanyként látszott”, Osmond attól tartott, úgy fogják őt számon tartani, mint „azt az embert, aki Huxley-t megkergítette”. Huxley életének utolsó évtizedében Osmond az egyik legközelebbi barátja maradt; Huxley legtöbb fontos, a pszichedelikumokra vonatkozó levele hozzá íródott

Tizenegy éve annak a valószerűtlen hollywoodi utazásnak. Akkoriban egy elmeegógyintézetben dolgoztam, több mint 2000 mérföldnyire onnan, a kanadai prériken. Aldous Huxley ragyogó antológiája, a *Texts and Pretexts*^[5] mindvégig velem volt, a londoni blitz alatt, az Atlanti-óceánon, a rombolókhöz tartozó konvojokat alkotó hajókon, és ma is velem van minden utamon, de arra sohasem számítottam, hogy a tekintélyes szerzővel személyesen is találkozhatok. Ha egyáltalán eszembe jutott ilyesmi, elképzelni sem tudtam volna, mit kezdenénk egymással, minthogy fő szakterületem és munkám már akkor is – miként ma is – a skizofréniás betegek gondozása, kezelése és helyzetük javítása volt.

Dr. John Smythiessel^[6] a *Hibbert Journal*^[7] számára dolgoztunk együtt egy cikkben az ideggyógyászat jelenlegi állapotáról.

Aldous olvasta a cikket, tetszett neki, és jellegzetesen barátságos és bátorító levelet írt merész, kissé lejtős sorokban megjelenő kézírásával. Megemlítette, hogy örülne, ha meglátogatnánk, amikor legközelebb Kaliforniában leszünk. Sem John, sem én nem akklimatizálódtunk eléggé Észak-Amerikához, ahol 2-3000 mérföldnyi távolság nem lehetett egy találkozás akadály; ez még azelőtt volt, hogy a nagy utasszállító repülőgépek teljesen kiölték az emberből a térérzékei.

Akárhogy is, egy hónappal az első levél után úton voltam Kaliforniába, eleget téve Aldous és Maria Huxley meghívásának. Teljesen váratlanul elküldtek az Amerikai Pszichiátriai Társaság kongresszusára, amelyet akkor éppen Los Angelesben tartottak. Emlékszem, némileg zavarban voltam, mégis büszkén jelentettem ki, hogy nincs szükségem szállodára, mert náluk szállok meg.

Maria mesélte el, hogyan került sor a meghívásra. Egyik nap, reggeli közben Aldous felnézett a postájából, és azt mondta: „Hívjuk meg ezt az Osmondot néhány napra.” Maria meglepődött, mert Aldous ritkán javasolta, hogy hívjanak meg

valakit magukhoz, és korábban sohasem hallott erről az „Osmondról”. Aldous felvilágosította: az illető kanadai pszichiáter, aki meszkalinnal dolgozik.

Maria ellenkezett: „Lehet, hogy szakállas, meg aztán lehet, hogy nem találjuk rokonszenvesnek.” Aldous gondolkodott egy kicsit, és azt felelte rá: „Ha nem lesz szimpatikus, majd keveset leszünk itthon.” Maria nem találta túl jónak ezt a megoldást. Akárhogy is, Aldous meghívásában jelezte, nagyon szívesen látnak, de elfoglaltságuk természete miatt sok időt kell házon kívül tölteniük. Izgatott a dolog, annál is inkább, minthogy azt írta, érdeklí a munkánk, és ha ez lehetséges, szívesen venne részt egy kísérletben. Aggódtam is, de a feleségem megnyugtatót: „Úgyis csak néhány napról van szó, és mindig hivatkozhatasz arra, hogy valamelyik ülés elhúzódott.”

A meghívás nemcsak megtiszteltetés volt, hanem lehetőség is. Rendkívül kíváncsi voltam erre a figyelemre méltó emberre, akinek az eszméit távolból kritizáltam, de nem vagyok irodalmár, és az út előtt kissé elbátortalanodtam. Fáradtan és aggódom értem Huxley-ék Kings Road-i lakásához, amely a Sunset Boulevard közelében volt. Nem tudtam kideríteni, milyen körülmények között lehet meszkalint bevinni az Egyesült Államokba, Amikor néhány évvel később már tisztán láttam a helyzetet, rájöttem, hogy volt okom az aggodalomra. Félszegnek éreztem magamat és esetlennek. Nem is reméltem, hogy képes vagyok olyan színvonalon beszélgetni, amelyhez feltételezéseim szerint Huxley-ék hozzá voltak szokva.

Maria azonnal megkönnyítette helyzetemet. Csöppet sem volt tekintélyt parancsoló. Ő a maga részéről megkönnyebbült, hogy nincs szakállam. Azt mondta: „Tudom, hogy maga meg Aldous jól megértik majd egymást, mert mindketten britek.” Maria szerint britet csak brit érthet meg igazán.

Aldous a ház sötét hűvöséből bukkant elő, onnan jött felém a napsütötte előcsarnokba. Olyannak tűnt, mint Blake allegorikus figurái, akik arasznyival a föld fölött siklanak. Nagyon magas volt. Formás fej és pompás szemöldök. Jobbik szemének pillantása átható volt és éles, de úgy tűnt, valamelyest felém és alá irányul. Kézfogása bizonytalan volt és laza, mintha nem kedvelné a köszöntésnek ezt a módját. Ez csakugyan így volt; a vékonybőrű, nyúlánk, gyöngye felépítésű emberek, akiket Sheldon cerebrotonikusoknak nevez, nem túlságosan kedvelik a fizikai kontaktust, A hangja tiszta volt, kellemes árnyalatú és madárhangra jellemzően átható, amit teljességében néhány nappal később, a pszichiátriai kongresszuson érzékeltem, A nagyterem melletti előcsarnokban álltunk, amikor Aldous hangja úgy vágott bele a zsongásba, mint a késpenge: „De Humphry, ez teljesen hihetetlen egy olyan marxista országban, mint a miénk...” 1953-at írtunk, a McCarthy-éra tetőzésének esztendejét. Az angyalok városában ördögi szó volt akkor a „marxista”.

Kezdetől fogva és később, barátságunk évei alatt is erős benyomást tett rám ennek az embernek a kedvessége és a toleranciája, írásai alapján néha azt feltételeztem, hogy illúzióvesztett, cinikus és talán még dühödött is.

Idő kellett hozzá, amíg megértettem, hogy Bertie nem más, mint Bertrand Russell, Tom Eliot azonos T, S. Eliottal, és hogy Lawrence természetesen D. H.

Lawrence. Maria elmondta, hogy egy nap, amikor a *Lady Chatterley* kéziratát gépelte, Lawrence zavartan és letörten odalépett hozzá és kifakadt:

– Maria, soha többé ne használd ezt a szót! – Maria érdeklődött, hogy melyik az a tiltott szó.

Lawrence némi vonakodással kimondta a ma már mindennaposnak számító trágárságot,

– De Lawrence – tiltakozott Maria -, te állandóan használod a *Lady Chatterley*-ben Egyébként nagyon kifejező szó. – Mire Lawrence gyengéden elmagyarázta, hogy ne használja ezt a szót többé, mert megbotránkoztatná Aldoust.

– Egyáltalán nem jó szó. Nem fejezel ki vele semmit. – Maria nem értette a dolgot, mert nem verte észre, hogy Aldoust zavarná a kifejezés, de minthogy Lawrence-nek láthatóan kényelmetlenséget okozott, elállt a használatától. Mindketten nagy szeretettel beszéltek barátjukról.

Számítottam rá, hogy Aldous tájékozott, de első találkozásunktól a tavalyi utolsóig, amelyre Stockholmban került sor, mindig újra meghökkentett és elragadott ragyogó elméjének bátorsága, befogadóképessége, játékossága és mozgékonyága. Ha elemében volt, olyan kecses eleganciával és humorérzékkel dobott fel különböző ideákat, mint egy idomított delfin a labdákat. Akár tudományos találkozáson, akár New York-i városnézésen vettünk részt, vagy a Forest Lawn nagy temetőjét kerestük fel, vagy a Surrey Commonsban sétáltunk, amelyet annyira szeretett, akár a Mohave sivatagon gördültünk végig, esetleg az Athéneum felé igyekeztünk, ahol, mint mondta, az ember alig hallja meg a saját gondolatait a politikai, tudományos, egyházi érdekek hangoztatásának lármájától, vagy vásárlási körutat tettünk az Ohrbach-féle áruházban – Aldous mindig hihetetlen hozzáértéssel szólt hozzá súlyos kérdésekhez és köznapi dolgokhoz egyaránt. Szerette a jó beszélgetéseket, a legújabb tudományos felfedezésekről, teológiai elvekről, könyvekről, festményekről vagy a szennyvízkezelés módjáról, utópiákról, Los Angeles vízellátási rendszeréről (ez kedvenc témái közé tartozott), a ruhák tömegtermelésének hatásáról a társadalmi és politikai rendszerekre, parapszichológiáról vagy a megapoliszok jövőjéről – feltéve, hogy a téma alkalmat adott neki arra, hogy észre vét élezze az élet végtelen furcsaságát, és eltöprengjen rajta. Bármilyen tájékozott volt is, mindig új ismereteket gyűjtött, és a legnagyobb elismerés, amit kapni lehetett tőle, elragadtatott megjegyzése volt:

– Ez egyszerűen hihetetlen!

Akik nem ismerték őt, vagy azt, amiről beszélt, felületesnek hitték ismereteit, megtéveszthette őket a könnyedség, a fontoskodás teljes hiánya, amivel nagy tudását közreadta. Művek embernek tartotta magát, aki mindent megtesz, hogy lépést tartson a korrallal, amelyben él, és ezt érezte a természetes magatartásnak. Azt hiszem, tisztában volt intelligenciájával és tehetségével, de nem gondolta, hogy ezért büszkének vagy önteltnek kellene lennie. Büszke inkább arra volt, hogy tollával keresi a kenyerét. Élvezte a foglalkozását, és mesterember módjára, gondosan és szeretettel végezte. Írónak tartotta magát, akinek képesnek kell lennie kapcsolatot teremteni mindenkivel, nemcsak a tanultakkal és kifinomultakkal. Sohasem érezte magához méltatlannak, hogy filmekhez vagy népszerű magazinok számára írjon. Volt idő, amikor azt tervezte, hogy musicalt készít a *Szép új*

világból, hátha az eszméi úgy több emberhez jutnak el. Irt a *Playboynak* és a *Daedalusnak*, a *Life-nak* és az *Encounternek*, és úgy vélte, ezek egyformán alkalmasak arra, hogy emberekkel kommunikálhasson. Elvezetett levelezett és találkozott érdekes férfiakkal és nőkkel a világ minden részéből, és láthatóan jól érezte magát a bölcsek, a tudósok, a milliomosok, a guruk, a színpadi szerzők és igazgatók, de a legnehezebben kezelhető, hóbortos alakok társaságában is. Látható volt az is, hogy ezek valamennyien nagyon élvezték kritikus, távolságtartó, de kedves és lelkes intelligenciáját.

Elvittem Aldoust a konferencia egyik fontos ülésére. Elénk figyelmet tanúsított, s keresztet vetett, ahányszor Freud neve elhangzott. A *Szép új világban* a Megváltót „a mi Fordunknak” nevezték, de akadtak, akik megmagyarázhatatlan okokból inkább „a mi Freudunknak” hívták. A konferencián volt egy hívő freudistákból álló gyülekezet, így Aldousnak akadt elfoglaltsága. Szerencsére pszichiáter kollégáim annyira elmélyedtek varázsigeikben, hogy senki sem vette észre a dolgot.

Amint a kongresszus befejeződött, bevallottam, hogy hoztam magammal valamennyi meszkalint, Maria biztosított: „Aldous alig várja, hogy kaphasson belőle.” A család orvosa sem ellenezte, Aldous mája teljesen rendben volt. Annak ellenére, hogy hallottam néhány megjegyzést „utolsó éveinek balszerencsés, misztikus tendenciáiról” akkor is és a későbbiekben is azt tapasztaltam, hogy Aldous tárgyilagos, gyakorlatias és a dolgok lényegét érzékelő ember volt. Persze a miszticizmus történetében, a közforgalomban lévő nézetek ellenére, számtalan gyakorlatias, keményfejű és társadalmilag hatékony embert találhatunk,

Aldous szerzett az alkalomra egy diktafont. Nem láttam semmilyen észérvvel alátámasztható kiutat, hát megegyeztünk a kísérletben. Egész éjjel nem aludtam. Másnap reggel, míg elkevertem az ezüstfehér meszkalinkristályokat a vízzel, és figyeltem, ahogy keringenek, míg kissé olajos csusszanással feloldódnak, azon tépelődtem, elég lesz-e a mennyiség vagy még sok is. Gyönyörű májusi reggel volt Hollywoodban, nyoma sem volt a szemet bántó szmognak, és hőség sem nyomasztott. Mégsem éreztem jól magamat. Aldous és Maria csalódottak volnának, ha nem működne a dolog, s mi van, ha túl jól működik? Felezzem meg az adagot? A körülmények nem is lehetnek volna jobbak, Aldous ideális alanynak látszott, Maria rendkívül józannak tűnt, és kedveltük egymást, ami nagyon fontos egy kísérlet sikeréhez. Mégsem örültem a lehetőségnek, bármilyen valószínűtlen volt is, hogy én legyek az az ember, aki Aldous Huxley-t megbolondítja. Félelmeim alaptalannak bizonyultak. A keserű vegyszer nem hatott olyan gyorsan, ahogy azt a türelmetlen Aldous várta. Lassacskán marta le a fogalmi gondolkodás patináját, az érzékelés kapui tágra nyíltak, és Aldous rendkívül erősen racionalizáló agya kevésbé befolyásolta az érzeteket. Két és fél óra múltán láthattam, hogy a dolog működik, és három óra múltával azt is, hogy minden rendben lesz. Aldous és Maria nagyon örültek. En is Örültem, és ugyancsak megkönnyebbültem.

Három nappal később visszarepültem Kanadába, és a prérít egy későn jött hóvihárban láttam viszont. Jó hangulatban voltam, és nagy várakozással tekintettem Aldous beszámolója elé, amelyet jói ismert könyve, *Az érzékelés kapui* lapjain foglalt össze. Ettől kezdve minden évben találkoztunk legalább egyszer, és rendszeresen írtunk egymásnak. Nálam van utolsó, 1963. október 15-én írt levele.

Ebben szerepel néhány gondolat arról, hogy közösen foglalkoztatott bennünket egy, az ember képességeit feszegető tanulmány megírása: „...de mivel olyan vagyok, mint a thermopüla-i öregember, aki soha semmit nem csinál jól, nem tudom megragadni a lényegét.” A levél így fejeződik be: „Soha többé nem leszek jó semmire sem, de azt remélem és úgy gondolom, ez az állapot elmúlik, ha itt az ideje (elmúlik – ez az egyetlen mottó, ami érvényes az ember minden helyzetére, legyen az jó vagy rossz)”

Aldoust élénken érdekelte a fizikum és a kedélyalkat közötti kapcsolat, és közeli barátja volt dr. William Sheldonnak, aki e terület kutatásának jelentős úttörője volt. Rajta keresztül ismertem meg Sheldont, aki tudtomra adta, hogy Aldous egyike azon keveseknek, akik értik, hogy tulajdonképpen mit kutatnak. Los Angelesben, egyik vásárlási körútunkon az Ohrbachnal, Aldous bevezetett a mozgólépcsőn végzett szomatikus tipizálás művészetébe. A mozgólépcsőn az emberek öntudatlanul, természetesen viselkednek, nem veszik észre, ha fürkészik őket. Amikor ellenkező irányban elhaladtunk mellettük, Aldous egyszer csak felkiáltott;

– Humphry, láttad azt a pompás szomatotonikus asszonyt az azték vonásaival? – Ő maga is illusztrálta, hogy a lelegeleveníbb képzeletet is korlátok közé szorítja a testi felépítés, amikor ezt mondta: – Tudod, el sem tudom képzelni, milyen lehet Joe Louisnak lenni.

Biztosra vénem, hogy számára, mivel mélységesen megértette a temperamentumot, nem okozhat nehézséget felfogni a nagy bokszoló világát. Ez egy olyan világ, amelyben minden arra a néhány, erősen ritualizált és időtlen pillanatra központosul, ott, a ringben; az igazság pillanataira, amikért a nagy bokszoló él – amelyekben igazán él. De a vékony csontú, gyenge izomzatú, hosszúúra nyúlt, karcsú és cerebrotonikus Aldous számára, aki érzékeny volt minden fájdalomra, figyelt minden lehetséges sérülésre, érthetetlennek tűnt, hogy valaki gyönyörködhet, vagy pláne részt vehet ebben a csonttörő, agyrázkódtató küzdelemben, a testek összecsapásában.

Nem sokkal második Los Angeles-i látogatásom után Maria meghalt. Tudván, hogy ideje szűkre szabott, elárulta nekem, mennyire aggódik Aldousért, aki szerencsére életrevalóbbnak és alkalmazkodóbbnak bizonyult, mint azt Maria és a barátai feltételezték.

Megismertetett sok emberrel, akikről úgy gondolta, hogy érdekli a munkánk, és ezeknek az ismeretségeknek sok haszna lett. A Mrs. Eileen J. Garrett-tel^[8] felvett kapcsolat például különböző, a parapszichológiával és a pszichofarmakológiával foglalkozó tanulmányokat eredményezett. Ezek később Aldous egyik kedvenc területén, a hipnózis témakörében izgalmas, új fejlesztések forrásai lettek. A bátyjával, Juliannel^[9], és Abram Hoffer professzor kollégámmal feltártuk a skizofrénia néhány genetikai okát. A pszichedelikumokkal (tudatmanifesztáló vagy tudatfeltáró anyagokkal) való munkánkban óvatosságra intett minket, azt javasolta a kutatóknak, hogy óatosan dolgozzanak, és lehetőleg kerüljék a nyilvánosságot. Sajnos, ezt a tanácsát nem mindig fogadták meg.

Ha New Yorkban találkoztunk, Aldous általában bevágott egy galériába, ahol kis távcsövén keresztül kémlelve cikázott a képek között, és mindig meglátott valami olyasmit, amire én a sokkal jobb szememmel, sohasem figyeltem volna fel.

Akkor szereztem tudomást rákbetegségéről, amely később végzett vele, amikor a *Sziget* című könyvén dolgozott. Ez 1960 novemberében történt, az elnökválasztás napján. Elrepültem hozzá a massachusettsi Cambridge-be, ahol előadást tartott. Nyúzott volt, fáradt és sápadt. Közölte, hogy nyelvrákja van, de az orvosa szerint van rá esélye, hogy jól reagál a rádiumtűs kezelésre. Gondolkodott az operáción, ám amikor meghallotta, hogy az szinte biztosan akadályozná a beszédben, lemondott róla. Megkért, ne beszéljek erről a család többi tagjával, mert csak aggódnának, segíteni pedig úgysem tudnának. Ezzel lezárta az ügyet, és felolvasott egy fejezetet a *Szigetből*, azt, amelyik a moksha medicináról szólt, valamint arról, hogyan lehet felhasználni a pszichedelikumokat arra, hogy segítsék az embereket önmaguk megváltoztatására egy változó világban, megtanítsák őket, hogyan kell javukra változniuk, és hogyan készüljenek fel a halálra. Legszebb eszméit írta le, azokat, amelyek megfelelő értékelése még várat magára, amelyek tanulmányozást és alaposabb vizsgálatokat kívánnak.

1961 elején egy irtózatossá bozóttűz elpusztította Laurával közös otthonukat; mindenük, beleértve könyveit és írásait, porrá égett. Ez a mindentől megfosztottság egyfajta halálszerű élmény volt a számára. Ahogy később megvallotta: „Jelzést láttam ebben. A nagy kaszás jól megnézett magának.” De ezt is kiheverte; 1961-ben és 1962-ben, amikor Angliába látogatott, csodálatosan eleven volt, habár rettentően sovány – az embernek olyan érzése támadt, hogy elfújja a szél.

Már csak egy éve volt hátra, amikor ott állt szülőháza, a Surrey-i Charterhouse School előtt. Meglepődött, és meg is hatódott, amikor a ház tulajdonosa felismerte és beinvitálta. Nehezen fogadta és viselte el, hogy közéleti ember, hogy nagy ember. Egyszer elmondta nekem, milyen kényelmetlenül érzi magát, ha magasztalják, mert nevetésre ingerli a dolog, és sokszor körül szeretne nézni, ki is az a csodálatos férfiú, akiről e csinos beszédek tartják. Rio de Janeiro-i fogadtatásának azonban örült. Az egyik újságban ottani tartózkodásának minden egyes napján megjelent egy cikk, ezzel a címmel: *O Sabio (A bölcs)*. „Ez az egyetlen hely a világon, ahol nap mint nap akad valaki, aki kíváncsi egy irodalmárnak a világról alkotott véleményére.” Miközben Brazíliát egészében véve fárasztónak és embertelennek találta, az utazás csúcspontját az jelentette, hogy elrepült az Amazonashoz, hogy lásson egy indián törzset, amely még mindig kőkori viszonyok között élt. Az Indián Service egyik ragyogó antropológus-hivatalnok fogadta, aki, amikor meghallotta a Huxley nevet, megkérdezte: „Sir Julian?” A válasza: „Nem, Aldous”, örömeiben könnybe lábadt a szeme. Azt hiszem, Aldous ennél nagyobb megtiszteltetést el sem tudott képzelni.

Tavaly augusztusban, Stockholmban, a World Academyn holtsápadtan jelent meg, nem is volt biztos, hogy egyáltalán képes lesz eljönni, A rák ismét rohamot indított ellene, de egy időre megint sarokba szorították. Aldous lelkesen ügyködött, hogy rávegye az Akadémia tagjait az emberi képességek tanulmányozására. Amint elérte célját, hozzákezdett a munka felvázolásához. Ott voltam vele szállodai szobájában, miközben ezen dolgozott. Belemélyedt a feladatba. Néztem és éreztem, nem valószínű, hogy látom még, ezért készítettem néhány fényképet róla, a mesterek mesteréről munka közben. Megtévesztően könnyed, társalgó stílusa ellenére mindig mindent alaposan megfontolt. Elmondta, hogy semmivel sem

könnyebb az írás számára, mint huszonöt évvel ezelőtt. Az írásművek kijavítására nem ismert más módszert, csak az ismételt újrafogalmazást. Rossz érzéseim voltak, amikor elváltunk, de igyekeztem nem venni tudomást róluk. Abban maradtunk, hogy két hónap múlva, októberben meglátogat Princetonban, Utolsó perceinkben azt vitattuk meg, kit kérjünk fel közös munkára. Mire azonban beköszöntött az október, már nem tudott utazni. A sugárkezelés adta kegyelmi idő lejárt, és drága barátom, a bölcs és kedves hároméltű, ahogy ő maga definiálta az embert, nem volt többé,..

~ 9 ~

Levelek

1953

Az alábbi leveleket Huxley első meszkalinkisérlete után írta. Figyelemre méltó lelkesedése („vitathatatlanul a legrendkívülbb és legmegrázóbb élmény az üdvözültek látomásain innen”), valamint a parapszichológia, az elmebetegségek, a látomásos élmények és a drogkutatás célkitűzései iránti növekvő érdeklődése egyaránt tükröződik bennük. A hosszú esszé, amelyet említ, természetesen Azérzékelés kapui, amelyet a nyári hónapokban írt, azután, hogy kocsival beutazta az Egyesült Államok nyugati részét.

dr. Humphry Osmondnak

1953. június 21.

Kedves Humphry!

Csak tegnap ért véget az utazásunk, ezért nem köszöntem meg eddig a leveledet. Feltétlenül beszélek Hutchinsszal a projektedről^[10] amint alkalmam lesz rá. Addig is jó lenne, azt hiszem, ha néhány gépelt oldalon kifejtenéd a projekt mibenlétét. A meszkalinkutatások potenciális fontosságát tisztán orvosi szempontból csak érintsd, aztán magyarázd el jelentőségüket a pszichológia, a filozófia, a tudáselmélet szélesebb területein^[11].

Mutass rá, hogy a rendelkezésre álló kutatási anyag nevetségesen kevés, jóval több esettanulmány szükséges annak meghatározásához, hogy különböző testi adottságokkal rendelkező és különböző lelkialkatú emberek miképp reagálnak a drogra; például a Galton-féle vizuális beállítottságú személyek másképp reagálnak-e, mint a nem vizuálisak, (Biztos vagyok benne, hogy igen. Én nem vizuális alkat vagyok, azonban sokan, akik elszálltak az anyagtól, víziókról számolnak be.) Aztán; van-e szembeszökő különbség az extrém cerebrotonikusok, viscerotonikusok és szomatotonikusok átlagos reakciója közötti A kifejezett zenei tehetségek a külső világ mások által tapasztalt átalakulásainak és a vízióknak hallásos megfelelőjét élék-e át? Hogy érinti a dolog az elméleti matematikusokat és a hivatásos filozófusokat? (Érdekes volna kipróbálni a szert egy pozitivistán, Vajon azt mondaná-e, amit Aquinói Szent Tamás mondott élete vége felé, amikor

engedélyezték számára az „infúzióknak kontemplációt”, hogy fabatkát sem ér egész filozófiája, és nem folytatja tovább az intellektualizálást?) Felfegyverkezve a projekt összefoglalásával és a tárgyra vonatkozó saját esszémmel, *Az érzékelés kapuival* (amely elég hosszúnak ígérkezik, minthogy számos kérdést vet fel, a dolgokat különbözőképp világítja meg, és sokféle területre terjed ki), el akarok menni Hutchinshoz, felkelteni az érdeklődését. Elképzelhető, hogy ő maga is szeretné kipróbálni az anyagot. Számos különböző beállítottságú ember akad, akik kifejezték, vagy bizonyára ki fogják fejezni szándékukat, hogy a kísérletben részt vegyenek. Nem jönnek el néhány napra, te vagy John Smithies, hogy levezessétek a vizsgálatokat? A résztvevők útiköltségei fedezhetők, szállást mi tudunk biztosítani, illetve ha további vizsgálatok válnak szükségessé, elmehettek Pasadénába, hogy folytassátok a kutatásaitokat a Ford Alapítványosokkal, vagy a Caltech fizikusaival, Hutchinsszal vagy valaki mással. Tudasd, ha megvalósíthatónak tartod az ötletet, hogy megkezdhessem a terep előkészítését. Addig is várom a beszámolódat. Amint az esszémmel megvagyok, elküldöm.

Velem együtt Maria is minden jót kíván Neked és a családnak.

Üdvözlettel
Aldous

Harold Raymond^[12]

1953, június 21.

Kedves Harold!

Hazaérkeztünk háromhetes északkeleti urunkról, és itt várt a Penguin Kiadóról írott leveled. Hajlok rá, hogy egyetértsek veled, ez örvendetes fejlemény. Határozzuk el, hogy komolyan vesszük.

Az esszékötet, amelyen szórványosan ugyan, de jó ideje dolgozom, szépen halad, és remélem, őszre megvagyok az egésszel. Ebben a pillanatban egy nagyon hosszú esszének ígérkező íráson dolgozom, arról a meszkalinélményről, amelyben májusban volt részem. Vendégünk volt egy rendkívül tehetséges, fiatal angol pszichiáter, aki jelenleg Kanadában, egy nem kevésbé vállalkozó kedvű fiatal orvosokból és biokémikusokból álló csapattal a skizofrénia gyógyításán dolgozik. Talán olvastál beszámolókat meszkalin tapasztalatokról, például Havelock Ellistől vagy Weir Mitchelltől^[13], de vannak mások is. Vitathatatlanul a legrendkívülbb és legmegrázóbb élménye az embernek, az üdvözültek látomásain innen. Egy halom filozófiai problémát vet fel, számos esztétikai, vallási és tudáselméleti kérdést ébreszt, és éles megvilágításba helyezi mindezt. A meszkalin legfontosabb tényezője, hogy alig toxikus. Ez a drog a peyote kaktusz aktív hatóanyaga, melyet eredetileg az észak-amerikai indiánok használtak vallásos ceremóniáikhoz, de már kémiaileg is szintetizáltak. Nincsenek kellemeden testi mellékhatásai, kivéve a tengeribetegség érzetének enyhe változatát, az elején. Nem csökkenti a szellemi kapacitást, nem okoz macskajajt – éppen csak kitágítja a

tudatot annyira, hogy az ember felfogja, mit értett Blake az alatt, hogy „ha az érzékelés kapui kitisztultak, minden a maga valójában jelenik meg végtelen és szent lényében”, A skizofrénias is átéli időnként ezt a tudatváltást, de minthogy félelemmel kezdődik, és ezt a félelmét csak növeli, hogy nem tudja, miképp és mikor tér vissza ebből a helyzetből, ezért leggyakoribb élménye, hogy lérezik egy más világ, de az nem mennyei, hanem alvilági és purgatóriumi. Az, ami után ezek a kanadai fiatalemberek nyomoznak, mérhetetlenül fontos: a *skizofrénia* kialakulásának biokémiai elemét keresik. A meszkalin és egy újonnan szintetizált, hasonló hatású drog a lizergsav *kémiai* értelemben nagyon közel áll az adrenalinhoz. Az adrenalin lebontásának egyik terméke, az adrenokróóm az emberi testben is jelen lehet, és *ha* izolálják, hasonló élményeket tud produkálni mint a meszkalin. így tehát közel járnak ennek a nagy modern csapásnak a gyógyításához vagy a megelőzéséhez. Ki tudja?

Üdvözlünk mindkettőtöket
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1953. október 31.

Kedves Humphry!

...köszönöm a *Macleans* elküldött példányát. A cikk igazán érdekes^[14] A lizergsav minden esetben ilyen szörnyű eredményt produkál? Vagy extra nagy adagot adott a tengeri malacodnak? Vagy – hiszen ez is lehetséges – már enyhe neurózissal indult, és ez erősödött fel minden képzeletet felülmúlóan? Bármilyen is a válasz, a víziók természete felfoghatatlan. Ki agyalja ki ezeket az elképesztő dolgokat? És az a nem-én, aki kiagyalja, miért pont ezeket agyalja ki? Szeretném tudni, van-e mindennek köze az *Ezeregyéjszaka meséi* és a többi tündérmese képzeletvilágához? A gyémántos paloták kétségkívül részben vágyálmokat fejeznek ki, a mindennap átéltek ellenkezőjét, de lehetnek akár valódi *choses vues*, látott dolgok is, amelyek bizonyos emberek megszokott tájképéhez tartoznak. Jó volna tudni, hogy hasonlókat látnának-e olyan gyerekek, akik semmit sem tudnak a gyémántokról, vagy primitívek, akik számára a gyémántok, rubintok és hasonlóak nem jelentenek semmit...

Üdvözlettel
Aldous

~ 10 ~

Az érzékelés kapui

1954

Amikor ez a vékony kötet megjelent, az Eisenhower-kormányzat és a McCarty-féle kihallgatások lelki és szellemi sivatagában erős szellemi kisugárzása volt Huxley negyvenedik kötetének címét William Blake, látomásos angol költő The marriage of Heaven and Hell (Menny és pokol egybekelése) című művéből kölcsönözte, amely a pszichedelikus irodalom egyik fő műve. Élete utolsó évtizedének elején, nem sokkal hatvanadik születésnapja előtt Huxley rátalált „a vegyszeres út kulcsára”.

Mivel ez egy tudományos kísérlet irodalmi feldolgozása, hivatkozásai jellegzetesen széles körűek. Hangvétele, felfogása, amelyet személyes tanúság és történelmi evidencia hitelesít, a lehető legésszerűbb. Blake mellett jelentős irodalmi forrása a Tibeti halottaskönyv volt, amely későbbi életében és írásaiban is nagy szerepet játszik. Huxley arra a következtetésre jutott, hogy bár a legtöbb, emberek által szedett drog felett áll, a „meszkalin még nem az ideális drog” Ennek ellenére első meszkalinkísérlete után egészen közel került moksha-koncepciójához. Pszichedelikus beavatásánál dr. Osmond mellett, aki orvosként ellenőrizte, felesége, Maria volt jelen, akinek Az érzékelés kapuit^[15] ajánlotta.

1886-ban egy német farmakológus, Ludwig Lewin publikálta az első szisztematikus tanulmányt a kaktuszról. A növényt természetesen önmagáról nevezte el. *Az Anhalonium Lewinii* új volt a tudomány számára, a mexikói és az Észak-Amerika délnyugati részén élő indiánok primitív vallásában azonban már meghatározhatatlanul rég jelen volt. Az igazat megvallva számukra több volt, mint barát. Az Új Világ egyik első spanyol látogatója így fogalmazott; „...egy gyökeret esznek, amelyet peyote-nak neveznek, s istenségként bálványoznak”

Az, hogy az indiánok miért tisztelték istenségként, akkor vált nyilvánvalóvá, amikor olyan kiváló pszichológusok, mint Jaensch, Havelock Ellis és Weir Mitchell megkezdtek kísérleteiket a meszkalinnal, a peyote hatóanyagával. Az igazat megvallva ők korántsem bálványozták, de valamennyien úgy találták, hogy a meszkalinnak a kivételes figyelmet érdemlő szerek között van a helye. Megfelelő dózisban alkalmazva jelentősen megváltoztatja a tudatot, ám kevésbé toxikus, mint a gyógyszerészek készletében lévő egyéb anyagok.

A meszkalinnal kapcsolatos kutatások Lewis és Havelock Ellis után tovább folytak. A vegyészek izolálták az alkaloidot, megtanulták, hogyan szintetizálhatják, így az anyagellátás már nem függött a meglehetősen kiszámíthatatlan kaktuszterméstől. Egyes vakmerő tudósok önmagukon folytattak meszkalinkísérleteket, abban a reményben, hogy így, első kézből mélyrehatóbb és pontosabb információkat sikerül összegyűjteniük a hatásáról, betegek mentális állapotára gyakorolt befolyásáról. Mivel túlságosan kevés kísérleti alany állt rendelkezésükre, és csak néhány esetet tudtak alaposabban megvizsgálni, a pszichológusok a szer hatásai közül csupán a legszembetűnőbbeket, a legáltalánosabbakat írhatták le. A neurológusok és a pszichológusok információkat szereztek a központi idegrendszerre gyakorolt hatásmechanizmusáról. Néhány professzionális filozófus is meszkalinhoz nyúlt, mert abban reménykedett, hogy az

majd fényt vet az olyan ősi és megoldatlan talányokra, mint például az elme természetben elfoglalt helye és az agy meg a tudat között létező kapcsolat.

Jó darabig senki sem foglalkozott az üggyel, két vagy három évvel ezelőtt azonban megállapítást nyert egy igen jelentős tény, amely tulajdonképpen már több évtizede ott volt az emberek orra előtt, de senki sem vette észre egészen addig, amíg az egyik fiatal brit pszichiáternek – aki jelenleg Kanadában dolgozik – véletlenül feltűnt a meszkalin és az adrenalin vegyi felépítésének hasonlósága. A további kutatások során kiderült, hogy az anyarozsból kivont különösen erős hallucinogén anyag, a lizergsav szerkezetét tekintve biokémiai kapcsolatban áll a többivel. Ezt követően felfedezték, hogy az andrenokrom, amely az adrenalin bomlási terméke, több olyan szimptomát képes előidézni, amelyeket meszkalinos befolyásoltság során figyeltek meg. Az andrenokrom azonban vélhetőleg spontán módon jelenik meg az emberi testben. Más szóval: valamennyien képesek vagyunk arra, hogy kitermeljünk egy bizonyos anyagot, amelyről ismeretes, hogy kis mennyiségben is képes jelentősen megváltoztatni a tudatállapotot. Ezen változások némelyike hasonlít azokhoz a jelenségekhez, amelyeket a 20. század jellemző betegsége, a skizofrénia esetében figyeltek meg. Lehetséges az, hogy a mentális rendellenesség hátterében egy vegyi rendellenesség lappang? Elképzelhető, hogy ez a vegyi rendellenesség egy olyan pszichológiai stressz eredménye, amelynek hatása van a mellékvesére? Egyelőre korai lenne bizonyítottan tekinteni az állítást, most még csak annyit jelenthetünk ki, hogy megfigyeltünk egy különös *prima facie* jelenséget. A felfedezett nyomokat szisztematikusan kell követni; a véredek – a biokémikusok, a pszichiáterek és a pszichológusok – már elindultak a csapáson.

A körülmények és bizonyos, egymást követő események szokatlanul szerencsés alakulásának köszönhetően 1953 tavaszán úgy adódott, hogy én magam is belekeveredtem ebbe a nyomkövetésbe. Az egyik kopónak valamilyen elintézendő ügye adódott Kaliforniában. Annak ellenére, hogy a meszkalinnal kapcsolatos kutatások akkor már legalább hetven éve folytak, a rendelkezésre álló pszichológiai anyagok meghökkenően szegényesnek bizonyultak, és az említett kutató égett a vágytól, hogy új részletekkel egészítse ki a már meglévő dokumentációkat. Az adott helyen tartózkodtam, és szívesen vállaltam a kísérleti nyúl szerepét.

Egy májusi reggelen aztán megittam egy fél pohár vizet, amibe előzőleg belekevertek négytized gramm meszkalint. Leültem, és vártam a hatást...

* * *

...Ahogy ott álltam a székkal szemben, ami pontosan úgy nézett ki, mint a Végítélet (vagy hogy pontosabban fogalmazzak: a Végítélettel szemben, amiről bizonyos idő elteltével, nem csekély nehézségek árán megállapítottam, hogy olyan, mint egy szék) azon kaptam magam, hogy a pánik szakadéknak peremére kerültem. Hirtelen úgy éreztem, túl messzire merészkedtem. Túl messzire, bár nem mentem máshová, csak az intenzívebb szépség, a mélyebb értelem irányába. A félelem, ahogy utólag kielemeztem, tulajdonképpen azért alakult ki bennem, mert attól tartottam, hogy valaminek a hatalmába kerülök, hogy szétmállok a tudatnál hatalmasabb valóság nyomása alatt; a nyomás alatt, amit a szimbólumok kényelmes

és kellemes világához szokott ember képtelen elviselni. A vallásos élmények irodalmában találhatunk utalásokat arra, hogy a fájdalom és a félelem lehengerelte azokat, akik túlságosan hirtelen kerültek szembe a *Mysterium tremendum* valamelyik manifesztációjával. Teológiai nyelven fogalmazva ez a félelem az ember egotizmusa és az isteni tisztaság, az ember öngerjesztő elkülönültségének és Isten végtelenségének összeférhetlensége miatt alakul ki. Böhmét és William Lawt követve, bűnöktől meg nem tisztult lélekkel kijelenthetjük, hogy a teljes pompájával lángoló isteni Fényt akár perzselő, purgatorikus tűznek is lehet tekinteni. A *Tibeti halottaskönyv*ben egy ezzel majdnem azonos doktrínát találhatunk. Itt leírják, hogy a testet elhagyó lélek összezsugorodik a fájdalomtól, amit a Semmi Tiszta Fénye okoz neki. Sőt, nem csupán ez a Fény, hanem az alacsonyabb rendű, enyhébb fények is meggyötrik, méghozzá azért, hogy újjászületett emberi lényként, állatként, boldogtalan szellemként vagy pokol-fajzatként belemeneküljön az „én” gyógyító sötétségébe. Bármi jobb, mint a Valóság abszolút, égető fényessége – bármi!

A skizofréniás lelke bűnös és beteg. Betegsége abból áll, hogy a belső és külső valóság előtt képtelen átmenekülni (ahogy az épelméjű emberek rutinszerűen teszik) a józan ész univerzumába, a hasznos megállapítások, közös szimbólumok és társadalmilag elfogadott konvenciók világába. A skizofréniás olyan, mint az az ember, aki folyamatosan a meszkalin hatása alatt áll, ezért képtelen kikapcsolni annak a valóságnak az érzékelését, amelyben nem élhet (mert nem elég szent), amit nem foszlathat szét magyarázatokkal (mert ez az elsődleges tények legmakacsabbika); ami nem teszi lehetővé a számára, hogy emberi szemmel nézze a világot, ezért megrémiszi és arra ösztönzi, hogy a kegyetlen idegenséget, lángoló brutalitást az emberi vagy kozmikus rosszindulat manifesztációjaként értékelje, olyan valaminek, ami ellen fel kell lépni, amire ellencsapásokat kell mérni – olyan csapásokat, amelyek eszközei a gyilkos erőszak és a katatónia vagy pszichológiai öngyilkosság közötti skálán helyezkednek el. S ha egyszer elindult a lefelé vezető, pokoli úton, az ember már képtelen megállni. Ez teljesen világossá vált számomra.

– Ha a rossz úton indulunk el – feleltem a kutató kérdéseire –, minden, ami megtörtént, az ellenünk szótt összeesküvések bizonyítékává válik. Minden önigazoló lesz. Még lélegzetet se vehetünk anélkül, hogy arra gondolnánk, ez is a terv része.

– Tehát úgy gondolja, tudja, miben áll az örület?

A válaszom azonnali, őszinte és magabiztos volt.

– Igen

– De nem lenne képes kontrollálni?

– Nem. Nem lennék képes rá. Ha valakinél a legfontosabb premissza a félelem és a gyűlölet, el kell jutnia a végkifejletig.

– Nem tudnál arra összpontosítani, amit a *Tibeti halottaskönyv*ben Tiszta Fénynek neveznek? – kérdezte a feleségem-

Úgy éreztem, nem sikerülne a dolog,

– Ha meg tudnád ragadni, távol tartaná a gonoszágot^ Vagy talán nem vagy képes megfogni?

Elgondolkoztam a kérdésen,

– Talán – feleltem végül, – Talán meg tudnám csinálni, de csak akkor, ha lenne valaki, aki mondana valamit erről a Tiszta Fényről. Egyedül nem megy. Azt hiszem, ez a tibeti szertartás lényege... valaki egész idő alatt ott ül, és megmondja az embernek, hogy mi micsoda.

Miután végighallgattam a kísérlet hangfelvételének ezt a részét, elővettem a *Tibeti halottaskönyvet*, és taláalomra kinyitottam. „Ó, nemesen született, ne engedd, hogy tudatodat megzavarják!” Ez volt a probléma – a zavaró tényezők kizárása. Nem hagyhatjuk, hogy megzavarjanak minket a múlt bűneinek emlékei, az elképzelt gyönyörök, a régi rossz cselekedetek és megaláztatások keserű utóíze, a félelmek, gyűlöletek és vágyak, amelyek közönséges esetben eltakarják a Fényt. Mit tettek a buddhista szerzetesek a haldoklóért és a halottért, amit a modern pszichiáterek nem tesznek meg az elmebetegekért? Megnyugtató, erőt adó hangon beszéltek hozzá, napközben és éjszaka is, miközben aludt, biztosították arról, hogy a végső Valóság az iszony, a félelem és a zavarodottság ellenére is ugyanaz marad, és hogy ugyanabból a szubstanciából áll össze, mint az a belső fény, amely jelen van a cudarban – valamennyi tudatban, még a legkegyetlenebbül meggyötörtben is. Olyan eszközök birtokában, mint a magnetofonok, az időkapcsolók és a hangszórók, még egy létszám gondokkal küzdő létesítményben is nagyon könnyű lenne folyamatosan emlékeztetni a haldoklókat erre az ősi és eredendő tényre. Talán így segíteni lehetne néhány elkárhozott lelken, ezáltal pedig valamilyen mértékben hatást lehetne gyakorolni az univerzumra – amely gyönyörű ugyan, de sosem emberi, ezért még véletlenül sem lehet teljes valójában felfogni -, arra a világra, amelyben élni kényszerülünk.

Nem sokáig gyönyörködhettem a kerti székemben, A sövénykerítés zöld paraboláiról üvegesen, jádeszerű ragyogással ereszkedtek alá a borostyán szálak. Egy pillanattal később néhány viruló fáklyaliliom robbant bele a látóterembe. Olyan szenvedélyesen élők voltak, hogy úgy tűnt, nem is a kék eget akarják elérni, amikor felfelé nyújtózkodnak, hanem a halál kapuján akarnak keresztüljutni. Ahogy a lugas alatti szék, ezek is túlságosan elevenek voltak. Lenéztem a leveleikre, olyan bonyolult, finoman zöld árnyalatokat és fényeket fedeztem fel, amelyek között valami megfoghatatlan misztikum pulzált.

Rózsák virágát
oly könnyű lefesteni,
levelét nehéz.

Shiki hercegnő haikuja nagyjából kifejezi azt, amit akkor és ott éreztem, amit láttam; a leveleik és száruk összetett csodájával éles kontrasztot alkotó virágok végtelen pompáját és dicsőségét.

Kisétáltunk az utcára. A járdaszegély mellett világoskék autó állt, amelynek láttán váratlanul leírhatatlan vidámság áradt szét bennem. Milyen gőg, milyen önelégültség sugárzott azokból a csillogó festékekkel bevont, gömbölyded formákból!

Az ember a saját képére alkotta meg ezt az izét! Vagy lehet, hogy kedvenc regényhőséről formázta? Úgy nevettem, hogy könnyek csorogtak az arcomon.

Visszamentünk a házba. Már elkészült az ebéd. Valaki – aki akkor nem volt azonos velem – farkasétvággal vétene magát az ételre. Tisztes távolból, nem túl nagy érdeklődéssel figyeltem, mit csinál.

Evés után beszálltunk a kocsiba, és elindultunk. A meszkalin hatása enyhült, de a kerti virágok még mindig természetfölöttinek tündek, az útmenti borsfák és szentjánoskenyérfa pedig valamilyen szent kert részei voltak. Az Édenkert összekeveredett Dodonával, Yggdrasil a misztikus Rózsával. Aztán egyszer csak egy kereszteződésnél voltunk, és arra vártunk, hogy átszeljük a Sunset Boulevard-t. Előttünk autók haladtak folyamatos áradatban – sok ezer kocsi, mindegyik fényes és csillogó, mint a reklámozók álma, és mindegyik sokkal kacagatóbb, mint az előtte guruló. Megint kitört belőlem a nevetés.

A forgalom Vörös-tengere végre szétnyílt, és mi átkeltünk a fák, pázsitok és rózsák következő oázisába. Néhány perc alatt feljutottunk az egyik domb tetejére; a város a lábaink előtt nyújtózott. Meglehető csalódottsággal nyugtáztam, hogy nagyon hasonlít arra a városra, amit korábban oly sokszor láttam. Úgy vertem észre, a transzfigurációnak nem sok hatása van a távolságokra. Minél közelebb volt valami, annál inkább megváltozott, annál istenibb, áldottabb lett. Ez a széles, homályos panoráma alig különbözött önmagától.

Továbbhajtottunk, és amíg a dombok között maradtunk, ahol nem láttunk mást, csak panorámát, minden megmaradt a hétköznapi szintjén, vagyis jóval a transzfigurációs pont alatt. A mágia azonban újra működésbe lépett, amint befordultunk egy új külvárosi részbe, és elhúztunk két ház között. Itt, az épületek csúfsága ellenére ismét megpillantottam annak a transzcendentális megújulásnak a nyomait, amit reggel már megtapasztaltam. A téglakémények és a zöld tetők furcsán csillámlottak a napfényben, olyanok voltak, mintha az Új Jeruzsálem szilánkjai lennének. Láttam azt, amit Guardi látott és utánozhatatlan ügyességgel megjelenített a festményein – egy stukkófalat, amelyre rézsútosan vetődött rá az árnyék. Komor volt és kopár, de feledhetetlenül gyönyörű; üres, de mégis süttött belőle a létezés misztériuma és lényege. A Megvilágosodás fénye megjelent előttem, ám egy másodperc töredékével később ismét eltűnt. A kocsi továbbhaladt; az idő leleplezte előttem az örökkévaló Olyanság következő manifesztációját. „Az egyformaságban különbözőség van. Ám azt, hogy a különbözőség különbözzön az egyformaságtól, egyetlen buddha sem tanácsolja. Ők totalitást és különbségtételt akarnak.” Például a vörös és fehér gólyaorrágyás, amit láttam, teljességgel különbözött a tőle alig száz lépésnyire lévő stukkófaltól, de a „vanság” mind a kettőnél egy és ugyanaz, egyforma múltékonyságuk örökkévalósága.

Egy órával később, tíz mérfölddel arrébb, a Világ Legnagyobb Boltjában tett látogatás után ismét otthon voltunk, és visszatértem abba a megnyugtató, de ki nem elégitő állapotba, amit úgy neveznek, hogy „észnél lenni”.

~ 11 ~
Levelek
1954

Az érzékelés kapui lett Huxley egyik legvitatottabb műve. Ahogy életrajzírója, Sybille Bedford megállapította, a könyv fogadtatása rendkívül vegyes volt, „az értékelő vagy éppen határtalan lelkesedéstől az erkölcsi és intellektuális feszengésig, elítélésig és semmibe vételig... Az önérzetes racionalisták az értelem megtagadásának és az orvosi sarlatánságnak újabb bizonyítékát látták benne, a vallásos olvasók felháborodtak az egyszerűsítés ajánlatán.” (Bedford, p. 544) Maga Aldous, akit élményei megerősítettek, már a könyv folytatásán gondolkodott, és utazásba, levelezésbe, különböző tanulmányokba vetette bele magát, újakba és újra megtaláltakba: a parapszichológiába, az érzéki depriváció, vagyisingerszegény környezet, az aszketizmus, a skizofrénia és az alkoholizmus problémáiba, a mennyország és pokol metaforáinak, az irodalom, a művészet tükörképeinek kérdéseibe. Mariával együtt kipróbáltak egy, az Egyesült Államokban kevésbé használt pszichoaktív szert, az ololiuquit (a hajnalka magjait, amelyek hatóanyaga a lizergsavamid), de az adag (hat szem) csak arra volt elég, hogy Aldous elernyedjen és eufóriába essen.

Nagy utazást tettek Európába és a Közel-Keletre, miközben egy nemzetközi parapszichológiai kongresszuson Aldous előadást tartott a látomásos élményekről. Az USA-ba való visszatérése után ugyanerről a tárgyról a Duke University diákjainak is előadásokat tartott, az év vége felé pedig könyv alakot öltöttek idevágó jegyzetei.

J. B. Rhine-nek^[16] 1954. január 17.

Kedves Rhine doktor!

...elküldöm Önnek megjelenés előtt álló esszémet a meszkalinnal kapcsolatos élményemről. Tárgya, amelyet nevezhetnék a mélyebb tudatalatti faunájának és flórájának is, teljességgel lebilincsel. Úgy tűnik, az egyén (személyes történelmére vonatkozó) tudatalattija és Jung kollektív (a faj ősrégi problémáit jelképező archetipusokat megjelenítő) tudata alatt egy olyan világ rejlik, amelynek semmi, de legalábbis nem túl sok köze van a mi egyéni vagy kollektív emberi érdekeinkhez – az a világ, amelyből költők és próféták a pokol, a mennyország és a másvilág egyéb, távolabbi vidékeinek leírását merítették. Ami az ember számára a meszkalin és a skizofrénia hatására megjelenik, különbözik egymástól; ez a különbség azonban sok közös vonást mutat, és ezek a közös vonások a keresztény, az iszlám és a buddhista paradicsomok vagy – ha az élmény negatívra fordult – poklok leírásaiban is megjelennek, Danténál sok olyasmit találunk, ami igen közel áll ahhoz, amit skizofrének és meszkalinszedők átélnek és leírnak. El sem képzelhető, miért cipeljük magunkkal ezt az óriási, nem emberi univerzumot. Ez is „egyike

azon bizonyos dolgoknak” – mint az ausztráliai erszényes állatokkal vagy az afrikai zsiráfokkal kapcsolatos jelenségek -, csak ez természetesen sokkal, sokkal furcsább. Az erszényesek és a zsiráfok adaptálódtak bolygónk feltételeihez, a mélyebb tudatalatti menny és pokol jelenségeinek azonban látszólag nincs szerepe az egyén vagy a faj tapasztalataiban...

*Őszinte híve,
Aldous Huxley*

dr. Humphry Osmondnak

1954, március 2.

Kedves Humphry!

„Három érdekes dolog történt az utóbbi időben. Régi barátom, Naomi Mitchison írt Skóciából, miután elolvasta a *Kapukat*. Azt írja, hogy különböző terheiségei alatt szinte ugyanezt élte át: a világ, amely körülvette, átváltozott. Okozhatja ezt az agy cukorellátásának átmeneti zavara? (Megjegyzem: egy ismeretlen nő arról írt, hogy alacsony vércukorszint mellett olyasféle dolgokat tapasztalt, amelyek hasonlatosak a meszkalin hatásához.)

Seattle-ből írja valaki, hogy egy hétvégen át tartó böjtöléssel és alvásmegvonással rendkívüli tudatváltozást ért el (nem fejt ki bővebben a dolgot). Ez vélhetőleg ugyanaz a módszer, amit keleten és nyugaton oly sok misztikus követett. Az aszketizmust csak részben motiválja a büntudat és a vezeklés vágya vagy éppen a tudatalatti mazochizmus. Indítéka lehet a másik világ érintésének vágya is, az a személyes tapasztalásból vagy hallomás útján szerzett információ, miszerint önsanyargatással be lehet lépni a kapun,

Los Angelesből is kaptam levelet. Egy exalkoholista írt, aki alkoholizmusa kezdetén többször esett eksztázisba; az illető szilárdan állítja, hogy bármit mondjanak is a freudisták, az eksztázis utáni vágyakozás gyakran nyomós indítéka az alkoholizmusnak. Indiánokkal is barátkozik, és ismer olyanokat, akik kipróbálták a peyoteot, de borzalmas látomásaik voltak. Arra is céloz, hogy sok mindent tud vagy ki tud deríteni az indiánok alkoholizmusa és peyote-függősége közötti összefüggésről. Nem ismerem ezt az embert, és nem hiszem, hogy lesz időnk találkozni vele utazásunk előtt, de megkértem (remélem, nem bánod), hogy írja le, amit tud, és küldje el neked. Lehet, hogy érdemes odafigyelni rá. Azt javasolja, figyeljük meg, hogyan hat a meszkalin volt és akut alkoholistákra. Az eredmény érdekes lehet. Azt hiszem, ha kutatási projektet beindul (de ha nem, még akkor is), ezek a kísérletek nem volnának hiábavalók^[17].

Ezenkívül van egy kedves, tehetséges barátom (A. L. Kitzelman), aki korai buddhista szövegekből (amelyeket eredeti páli nyelven tanulmányoz) levezetett egy pszichoterápiái módszert, amelyet E-terápiának nevezett el, (Az „E” az entelechiának, a bódhinak felel meg. Ő maga kipróbálta a peyote-ot, és ajánlkozik, hogy orvosi ellenőrzés mellett részt venne meszkalinnal kapcsolatos kísérletekben. Kipróbálta az ololiuquit, és úgy látta, hogy bizonyos esetekben alkalmasabbá tesz a

szuggesztióra,, ellazít bizonyos régi feszültségeket, segíti az önmegismerést, miközben, úgy látszik, a környezetben lévőknek megkönnyíti, hogy valamilyen telepatikus kapcsolatba lépjenek a szer fogyasztójával. Talán megfelelőbb kifejezés „a tudatalatti sürgönykapcsolat” amennyiben azok a dolgok, amiket megosztanak, valójában nem gondolatok, hanem fájdalmak és szorongások, amelyeket (mint mélyhipnózis alatt) a segítők csak hallomásból ismernek, és valamilyen módon „feloldanak”. Ez a szer fogyasztójának javát szolgálja, mivel utólag sokkal jobban érzi magát. A mexikói és a kubai vajákosok arra használják az ololiuquit, hogy fokozzák az ESP-képességet, és elűzzék a betegséget. Lehet, hogy van ennek valami pszichológiai alapja. Amikor mi szedtünk belőle, nem történt sok minden, sem Leslie LeCron-nal^[18] sem velem, eltekintve attól, hogy elernyedtünk, és végtelen örömet éreztünk. Mariának volt néhány nagyon szórakoztató és összefüggő látomása, minőségükben mások, több szimbolikus jelentést hordozók, mint amiket hipnózis alatt élt át. Az egyik olyan volt, mint egy kiegészítő fejezet a *Majomhoz*, ahhoz a csodálatos kínai allegóriához, amit Arthur Waley fordított angolra. Látomásában Majom saját farkán kapaszkodott fel a mennybe. Csakugyan csodálatos kommentálása ez az okoskodó értelem nagyravágásának.

Kipróbáltad valaha a meszkalin hatását egy született vakon? Biztosan érdemes volna. Családoddal együtt szeretettel üdvözlünk.

Aldous

Harold Raymondnak

1954. március 8.

Kedves Harold!

Köszönöm a leveledet és a jó híreket arról, hogy fogy a könyv (*Az érzékelés kapui*). Őszinte lelkesedéssel tölt el, hogy egy esszé is lehet kelendő, Láttam Young kritikáját, amelynek én különösen örültem, és tetszett barátomnak, dr. Osmondnak is. Ő az a pszichiáter, akinek ellenőrzése mellett az anyagot bevettem. Ő maga is ír a kötetről a *Tomorrow* magazinban, és ugyanide fiatal kollégája, dr. Smithies is írt egy cikket, a meszkalinról általában. Egyébként meg vagyok rökönyödve, hogy milyen sokan foglalkoznak a meszkalinnal. Alakulnak a dolgok: dolgoznak rajta Bostonban, dolgoznak rajta Chicagóban, dolgoznak rajra Buenos Airesben. Ami az utóbbit illeti, egy-két nappal ezelőtt, teljesen váratlanul egy nagyon tehetséges argentin-olasz bukkant fel nálam. Kiderült, hogy ő a kaktuszalkaloidok, köztük természetesen, a meszkalin vegytanának legtekintélyesebb szakértője^[19].

Amit Steedman^[20] a szer időnkénti riasztó hatásáról mondott, az tökéletesen igaz. (Ezt én is megemlítettem az esszémben.) Egy kanadai, Katz nevű újságíró nagyon találó képet ad a *Macleans Magazine*-nak (a kanadai kiadásának), azt hiszem, az októberi számban. Osmond ellenőrzése mellett vette be a szert, és gyorsírási jegyzetekre, valamint magnófelvételre alapozón cikke szó szerinti, hiteles beszámoló elrettentő élményeiről. Milyen fura, hogy olyan írók, mint Belloc vagy

Chesterton dicshimnuszokat zenghetnek az alkoholról (amely a karambolok több mint kétharmadát és az erőszakos bűntények háromnegyedét okozza), mégis úriembereknek és jó keresztényeknek tartják őket, míg ha valaki fel meri vetni, hogy a mámszerzésnek van egy másféle, kevésbé ártalmas módja, azt a drogok veszélyes megszállottjának és a gyengeelméjű emberiség megátalkodott megrontójának tartják...

*Üdvözlette
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1954. október 25.

Kedves Humphry!

Most kaptam meg leveledet, melyben írod, hogy november 15-17. körül érkezel. Remélem, maradsz, amíg csak tudsz. Ha úgy érzed, nagyobb nyugalomra van szükséged, kimehetünk néhány napra valahová a sivatagba, esetleg a tengerpartra, vagy összekapcsolhatnánk a kettőt, ami mifelénk nem rendkívüli.

Meszkalinunk jórészét odaadtuk barátunknak, dr. Gödéinek, aki Egyiptomban van. Tudott már róla valamicskét, de tovább akart tájékozódni. Minthogy ez a helyzet, kérlek, hozz vakmenynyit magaddal, tudod, milyen nehéz itt bármit is beszerezni. Nem emlékszem, beszéltem-e neked dr. Puharich lizergsavval végzett ESP-kísérleteiről. Úgy találta, hogy nem sokkal a kezdet után egy ideig felfokozta a szellemi képességeket, azután hosszú pangás következett, a vége felé pedig újra egy megvilágosodott szakaszt tapasztalt. Csökkenteni akarja az adagot, még hozzá oly módon, hogy alanyát egész idő alatt a pozitív felfokozottság állapotában tartja, de anélkül, hogy szabadjára eresztené, amikor elszáll a Másik Világba^[21]. A jelek szerint úgy kell elképzelni az elmét, mint egy réteges nápolyi fagyaltot; minden szintjén jellegzetes tudattal bír. Nincs kizárva, hogy a gyógyszeren lehetségessé teszi, hogy pontosan addig a szintig menjünk, ameddig akarunk és ne tovább.

Igaz is, elküldted egyáltalán a színdarabokat?

Sokszor üdvözlünk mindannyiótokat,

Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1954. november 7.

Kedves Humphry!

Szükségem lenne egy kis információra! Hol jelent meg [D. O.] Hebb könyve az ingszegény környezet hatásaitól? Vagy ami még jobb volna: tudnál-e egy-két sorban mondani valamit arról, hogy milyenek voltak azok a kísérletek, amelyekben

az alanyokat néma sötétbe zárták be? Az ottani víziók hasonlítottak a meszkalin által előidézetteknek? Feltétlenül megemlíteném ezt a művet az éppen bővítés alatt álló *Látomásos élmények, látomásos művészet és a Másik Világ* című esszémben^[22].

Remélem, nemsokára látlak.

Üdvözlettel
Aldous

~ 12 ~

Az elme távoli kontinensei

1954

A következő előadás első a sok közül, amelyeket Huxley a látomásos élmények eléréséről tartott. Eileen J. Garrett, a Parapszichológiai Alapítvány elnöke régi barátja volt Az alapítvány minden évben szimpóziumokat rendezett, amelyeken a terület vezető szaktekintélyei vettek részt. Huxley érdeklődése a parapszichológia iránt a harmincas évekre nyúlik vissza, amikor a Duke Universityn felkereste dr. J. B. Rhine-t.

Színre lehetetlen mentális élményekről beszélni, hacsak nem használunk az anyagi világból ismert hasonlatokat. Kijelenthetnénk, hogy az ember a személyes tudat Régi Világából, és az elválasztó óceán másik oldalán lévő, seregyeni Új Világból áll. A tudatalattinak ezen Új Világai soha sem gyarmatosíthatók, ritkán vannak igazán feltárva, és sok esetben még felfedezésre várnak. Miként ezen a világon, az öntudatos személyiséggel homlokegyenest ellentétes területeken is sokféle teremtménnyel találkozhatunk, s ezek legalább olyan furcsák, mint, mondjuk, a kenguru. Ezek a teremtmények egyik esetben sem a mi kitalációink. Tőlünk függetlenül, a mi ellenőrzésünkön kívül élnek, de elmehetünk oda, ahol vannak, és megfigyelhetjük őket. „Odakint” léteznek, a távoli térségek mentális ekvivalensében. „Idebentről” alkalmanként megleshetjük, miképp intézik rejtélyes dolgaikat.

Vannak, akik tudatosan sohasem fedezik fel antipódusaikat, s vannak, akik alkalmilag partra szállnak ott. Vannak néhányan, akik, ha akarnak, szabadon járnak a két part között. Az elme természettudósának, akinek adatokkal kell rendelkeznie, mielőtt a lélek valódi zoológusává válhat, legelőször a két Világ közti közlekedés valamilyen biztonságos, könnyű, megbízható módszerére van szüksége. Ilyen módszer kettő is van. Egyik sem tökéletes, de mindkettő eléggé megbízható, könnyű és biztonságos, hogy igazolja használatát – ha az használja, aki tudja, mit cselekszik. Az egyik a meszkalin szedése. A másik a hipnózis. Mindkét hajó ugyanoda szállítja el a tudatot. A drog hatása hosszabb, és mélyebbre visz a terra incognitába.

Ami a hipnózist illeti, nem tudjuk, hogyan váltja ki megfigyelt hatását. Nem is kell tudnunk. A meszkalin fiziológiai hatásairól rudunk valamicskét. Megzavarja az

agyműködést szabályozó enzimrendszert, gyengíti az agy hatékonyságát, és tudatosulni enged bizonyos, a túléléshez szükségtelennek tartott, ezért normális körülmények között lefojtott mentális aktivitást. Látomásaink támadnak, de ezek nem véletlenszerűek. Ami történik bennünk, az olyan, bensőleg logikus motívumokra épül, amelyek szerint ellentétükben, a külvilágban látjuk a dolgokat. Különösek, de van bennük rendszer.

Ez a minta bizonyos közös vonásokkal ruházza fel látomásainkat. Az első és legfontosabb a fény élménye. Minden tündöklőn világít, belülről jövő ragyogással, és a színek tobzódása oly mérhetetlenül intenzív, amilyennel normális állapotunkban nem találkozhatunk (a legtöbb normális álom vagy fekete-fehér, vagy alig színezett). Az álombeli vagy látomásbeli tarkaság valószínűleg „valamely adomány” látványát jelzi, ami megkülönbözteti saját küzdelmeink és vágyaink drámai jelképeitől, amelyek általában színtelenek. Az elme ezen antipódusaiban felmerülő látomásainak semmi közük a normális alvás alatt felbukkanó álmokhoz, amelyeket mi magunk hozunk létre. Látjuk Őket, mert jelen vannak, de nem a mi teremtményeink. Ez a természetfölötti ragyogás valamennyi látomás jellemzője.

Együtt érkezik a fénnel a felfokozott jelentőség érzete. A magukban tündöklő jelenségek jelentősége ugyanolyan intenzív, mint a színük. A jelenség itt a lettel egyenlő. A jelenségek semmit sem képviselnek, csak önmagukat. Jelentésük éppen ez: mind intenzíven önmaga, és így mindegyek az univerzum lényegi adottságának és másságának megnyilvánulása.

A fény a szín és a jelentőség nem egymástól elkülönítve léteznek, jelenségekben nyilvánulnak meg, vagy átalakítják azokat. Az érzékelt képek között vannak, amelyek mindig újra felbukkannak. Színes, mozgó, élő geometriai alakzatok, amelyek konkrétabb figurális formákká változnak át hullámozva, szőnyegekké, faragásokká, mozaikokká, állandóan átalakulva más és más, felfokozott színű és pompájú formákba. Nézőjük elszakad a múltjától, egy új teremtést lát. Sok kép hasonlít a folklór és a vallás tündérmeséihez, a mennyországhoz, a sokféle paradicsom prototípusához.

De megtörténhet, hogy valaki az alvilágba száll alá, ami éppen annyira iszonyatos, amennyire fenséges élmény a mennybe emelkedés. A paradicsomi látomások alatt az embernek az az érzete, hogy elkülönül önmagától és a testétől, a pokollal kapcsolatos látomások során azonban a testtudatosság felfokozódik, majd fokozatosan elsorvad. Ez akkor következik be, ha az emberben nincs meg az a hit és szívbéli bizalom, ami nélkül a látomás nem lehet áldásos. Az is lehetséges, hogy amit látomásainkban tapasztalunk, nem más, mint előíze annak, ami halálunk után történik velünk.

~ 13 ~

A meszkalin és a „másik világ”

1955

A pszichedelikus anyagokról tartott első amerikai szimpózium résztvevői közül Huxley volt az egyetlen nem egészségügyi szakember „az elektrosokkos fiúk, a

klórpromazinosok és az 57-féle pszichoterapeuta” között – ahogy a helyzetet Humphry Osmondnak jellemezte. Nem véletlenül volt az övé az egyetlen előadás, viszonylag épelméjűek”, nem pedig a zavarodottak drogtapasztalatairól szólt. Azokat az elgondolásait tárgyalta, amelyeket később aMenny és pokol című munkájában fejtett ki alaposabban: annak az értékét, hogy eljuthatunk „a tudat antipódusához”, a hipnózissal elért látomásos élményeket, a hallucinogéneket, a drágakövek és hasonló tárgyak „átvitelét”, ennek a kábult állapotnak mágikus sajátosságát – s mindennek elsősorban irodalmi és művészeti vonatkozásait – világította meg.

Előadásomban a meszkalin hatásáról akarok beszámolni. Nem arról, hogy mit váltott ki a neurotikusokból, hanem arról, hogy mit eredményezett azoknál, akik, mint jómagam is, viszonylag épelméjűek. Több évvel ezelőtt Weir Mitchell és Ellis Havelock közölte e kísérlet klasszikus leírását. Beszámolójuk erősen egybevág azzal, amiről magam és azok a kísérletezők, akiket személyesen ismerek, számot tudunk adni. A klasszikus meszkalinélmények sok szempontból különböznek azoktól, amelyekről itt ma hallottunk, és amelyekre szinte egybehangzóan a félelem és a rémület jellemző, amelyek tele vannak az illető személyes élményeire és gyermekkorának traumatikus élményeire való utalásokkal, A klasszikus meszkalinélmény teljesen más! Ennek, ahogy nyomatékosan hangsúlyozza mindenki, aki átélte, a mélységes személytelenség a legmegragadóbb vonása. A klasszikus meszkalinélmények nem kapcsolódnak a tudatosan vagy tudat alatt megőrzött eseményekhez, nem vonatkoznak korai traumákra, és általában nem zavarja őket félelem vagy rémület. Az egész olyan, mintha azokat, akik részesei, az elme valamilyen távoli, személytelen vidékére röptették volna.

Vegyünk segítségül egy földrajzi metaforát, és hasonlítsuk az ego egyéni életét az Óvilághoz. Elhagyjuk az Óvilágot, átvágunk az elválasztó tengeren, és az egyén tudatalattijában találjuk magunkat, melynek flóráját és faunáját az elfojtások, a konfliktusok, a traumatikus emlékek és hasonlóak adják. Ha tovább utazunk, elérünk egyfajta vadnyugathoz, ahol ott vannak az emberiség mitológiájának nyersanyagai és Jung archetípusai. E mögött a régió mögött egy széles Csendes-óceán terül el. Ha a meszkalin vagy a lizergsav-dietilamid szárnyain átszállunk fölötte, megérkezünk ahhoz, amit az elme antipódusának nevezhetünk. Ausztrália pszichológiai ekvivalensében felfedezhetjük a kenguruk, a törpe kenguruk, a kacsacsőrű emlősök ekvivalenseit, a teljesen valószerűtlen állatok csapatát, amelyek mégis léteznek olyannyira, hogy akár meg is lehet figyelni őket.

Nos, a kérdés az, hogyan juthatunk el az elmének e távoli vidékeire, ahol ezek a teremtmények honosak? Tudott dolog, hogy vannak, akik spontán módon vagy többé-kevésbé akaratlagosan eljutnak oda. Néhányan közülük, például a nagy művészek, nemcsak szabadon jártak-keltek az antipódusokon, de szavakban vagy képekben be is számoltak mindarról, amit ott láttak. Sokkal többen vannak azok, akik jártak ott, látták a különös bennszülötteket, de nem képesek adekvát módon visszaadni a látottakat. Napjainkban még inadekvát módon sem számolnak be szívesen arról, amit tapasztaltak. Korunk szellemi klímája nem kedvez a

látóembereknek. Akinek volt efféle élménye, és nem elég bölcs, hogy hallgasson róla, azt gyanakvás övezi, és azt tanácsolják neki, forduljon pszichiáterhez. A régi időkben ezeket a tapasztalatokat értékesnek tartották, tisztelet övezte azt, akinek ilyen élménye volt. Ez az egyik oka (habár talán nem az egyedén), amiért évszázadokkal ezelőtt több volt a látóember, mint napjainkban.

Aki nem képes eljutni az elme antipódusaira spontán módon vagy akaratlagosan (az emberek többsége ilyen), az kénytelen mesterséges úton elszállni. Az esetek egy részében ezt a hipnózis eszközével lehet elérni. Vannak, akik mérsékelt mély hipnózis hatására látomásos állapotba kerülnek.

Az úgynevezett hallucinogének, a meszkalin és az LSD hatása sokkal biztosabb. Mivel sohasem szedtem LSD-t, saját tapasztalataim alapján csak a meszkalinról beszélhetek. A meszkalin gyötrelem nélkül visz el az elme antipódusaira. Alig valami érezhető abból az iszonyatos hányingerből, ami a peyote kaktusz fogyasztását általában követi, az eseményt nem követi macskakaj, Elszállunk, és olyan faunával és flórával találkozunk, amely éles ellentétben áll mindazzal, amit egyéni tudatunk Óvilágából ismerünk. A törpekenguruk, bármilyen valószerűtlenek is, semmilyen értelemben sem tekinthetők esetleges vagy rendszertelen jelenségnek – ugyanígy az elme antipódusainak szülőttei sem azok. Megfelelnek saját létük törvényeinek, osztályozhatlak, és különösségükben a sémák meghatározott rendszerességével bírnak. Ahogy Heinrich Klüver a peyote-ról szóló könyvében^[23] kifejtette, a látomások egy és ugyanazon családhoz tartoznak, ha egyénenként változóak is. A klasszikus meszkalinélmények bizonyos, jól meghatározható jellegzetességeket mutatnak.

A közös jellegzetességek legszembetűnőbbje a fény élménye. A fény rendkívüli mértékben erősödik. Ez az intenzívebbé válás lehunytt és nyitott szemmel is érzékelhető. Természetfölötti intenzitással van jelen mindenben, amit belső szemével lát az ember, és természetfölöttien erősnek látszik a külső világban is.

A fény felerősödésével együtt jár a színek elképesztően intenzívebbé válása. Ez érvényes mind a külső, mind a belső világra.

Végül felerősödik valami, amit valódi jelentőségnek neveznék. Az ember úgy érzi, mélységes értelme van mindannak, amit behunytt vagy nyitott szemmel lát. Egy jelkép valami más helyett van jelen, és pontosan az az értelme, a rendeltetése, hogy más helyett legyen jelen, A jelentős dolgok azonban, amelyeket az ember a meszkalin hatása alatt lát, nem jelképek. Ezek nem valami más helyett vannak jelen, ezek nem szimbolizálnak semmi mást, csak Önmagukat. Minden egyes dolog jelentősége azonos a létével. A lényege az, hogy van, Paradox, de azok számára, akik megtapasztalták e valódi jelentőség felerősödését, a viszonylagos teljesen magától értetődő módon válik abszolúttá, az ideiglenes univerzálissá és örökkévalóvá.

A felerősödött fény, a felerősödött színek, a felerősödött jelentőség nem önmagukban léteznek. Tárgyakban lakoznak. Itt megint az a helyzet, hogy azoknak a tapasztalatai, akik jó testi és szellemi erőben, megfelelő filozófiai előkészítés után vették magukhoz a hallucinogént, látszólag meglehetősen szabályos rendet követnek, Lehunytt szemmel a látomások kezdetén élő, mozgó geometrikus ábrák jelennek meg a látótérben. Ezeknek az absztrakt, háromdimenziós alakzatoknak

nagyon erős a fényük, és ragyogóak a színeik. Egy idő után hajlamosak konkrét tárgyakká válni, például gazdag mintázatú szőnyegekké vagy mozaikokká, faragásokká, amelyek azután gyönyörű környezetben álló, díszes és bonyolult épületekké változnak. Sem az épületek, sem a tájak nem állandók, hanem folyamatosan változnak. Egyeden változatukban sem emlékeztetnek azonban egyetlen olyan épületre vagy tájra sem, amelyet az alany köznapi állapotában látón, és amelyre közeli vagy régebbi múltjából emlékezett. Ezek a dolgok mind újak számára. Az alany nem emlékezik rájuk, nem kitalálja, hanem felfedezi őket „ott kint” egy eddig ismeretlen földrajzi régió pszichológiai ekvivalensében.

Ezeken a tájakon, az élő épületek között különös alakok mozognak, néha emberi (vagy inkább emberfelettinek látszó) lények, néha állatok vagy mesebeli szörnyek. William Blake egyik lényegre törő prózai írásában beszámolt arról, miket lát spontán vízióiban. Leírja, hogy rendszeresen lát általa keruboknak nevezett 120 láb (kb. 36-40 m) magas lényeket, akik azzal vannak elfoglalva, hogy nem tesznek semmit, amit szimbolikusnak vagy drámainak lehetne érzékelni (ez jellemző a látomásokban feltűnő személyiségekre). Ebből a szempontból az elme antipódusának teremtményei különböznek Jung őstípusú világának szülötteitől: semmi közük sincs a vizionáló egyéni történetéhez, sem az emberi faj ősrégi problémáihoz. A szó szoros értelmében egy másik világ lakói.

Ezzel egy nagyon érdekes és szerintem lényeges ponthoz érkeztünk. A látomás, akár spontán módon, akár drog vagy hipnózis útján értük el, szembetűnően hasonlít ahhoz a másvilághoz, amellyel a vallások és a folklór különböző hagyományaiban találkozhatunk. Az istenek és az üdvözült lelkek hona minden vallásban felülmúlhatatlan szépségű, csupa fény, és ragyogó színekben fürdik. Az épületek pompája leírhatatlan, lakói csodás teremtmények, például mint a zsidó hagyományok hatszárnyú szeráfjai vagy az egyiptomi, babilóniai, indiai mitológiák karvalyfejű emberei, szárnyas bikái, emberfejű oroszlánjai és sokkarú vagy elefántfejű alakjai. Ezek között a csodás teremtmények között emberfeletti angyalok és szellemek közlekednek, akik sohasem cselekszenek, csak élvezik az üdvösséget.

E lények ruházata, az épületek, de még a másvilági táj egyes részletei is drágakövekkel díszített. Figyelemre méltó, hogy ugyanez a helyzet abban a belső világban, amellyel a meszkalin hatására, vagy teljesen spontán módon kerülünk kapcsolatba. Weir Mitchell és sokan mások, akik kísérleteket végeztek és beszámoltak meszkalinélményeikről, temérdek élő drágakőről tudósítanak. Ezek az ékkövek, amelyek – Mitchell szóhasználatával – belső ragyogástól izzó, átlátszó gyümölcsfürtöknek látszanak, beborítják az épületeket, a hegyeket, a folyók partját, a fákat. Ha az ember olvassa a meszkalinélmények effajta leírásait, felidéződnek benne, miképp írja le a világ különböző vallásainak irodalma a másvilágot. Ezékiel próféta a Paradicsom „tüzes köveiről” beszél. A Jelenések Könyvében az Új Jeruzsálem drágakövekből és üvegből épült fel – az üveg őseink számára éppoly csodás lehetett, mint az ékkövek. Új Jeruzsálem falai „üveghez hasonló aranyból” voltak, vagyis egy átlátszó, belső ragyogású, aranyszínű anyagból. Az üveg visszatér Nyugat-Európa keltáinak és teutonjainak mitológiájában is. A teutonoknál a halottak otthona egy üveghegy, a keltáknál egy üvegsziget üveglugasokkal.

Akárcsak az Új Jeruzsálem, a buddhista és a hindu paradicsomok is tele vannak ékkövekkel, nemkülönben a bűvös sziget, amely a japán mitológiában Avalonnak vagy a Boldogok Szigetének a megfelelője.

A primitív népeknél, ahol nem ismerik az üveget, és nincs kapcsolatuk ékkövekkel sem, a Paradicsom ragyogóan fénylő virágokkal van tele. A bűvös virágoknak a fejlettebb népek másvilágában is fontos szerepük van. Gondoljunk csak a buddhista és hindu mitológia lótuszára vagy a keresztény hagyományban a rózsára és a liliom jelentőségére.

Ezzel szemben fel lehet hozni, hogy a Paradicsom mennyei állapot csupán, és hogy éppen azért ékít mindent gyémánt, mert itt, a földön ezek a kövek a legértékesebbek. De mién tekintették az ilyen köveket mindig nagy értékű drágaságoknak? Mi vitte rá az embereket, hogy annyi időt, fáradságot, pénzt áldozzanak színes kavicsok fellelésére és csiszolására? A dolog semelyik haszonelvű filozófia meghatározásaival sem magyarázható. Véleményem szerint a drágakövek értékes mivoltának magyarázatáért a látomásos tényekhez kell fordulnunk. Ékkövekhez hasonló, fényes, önmagukban ragyogó, természetfölötti színekben és jelentőséggel izzó tárgyak az elme antipódusain léteznek, víziókban láthatók, és mindenki, aki látta őket, érezte rendkívüli jelentőségüket. A drágakövek azok a tárgyak, amelyek a köznapi világban leginkább hasonlítanak a látomások belső ragyogású jelenségeire. A drágaköveket azért tartják értékesnek és fontosnak, mert emlékeztetik az emberi lényeket az elme antipódusain lévő másik világra – arra a másik világra, amelynek a látóemberek teljesen, a köznapi emberek csak homályosan, és mondhatni, a mélyben vannak tudatában. Van a szépségnek egy varázsos fajtája, amely, ahogy mondjuk, „elragad”. A szó kifejező. Van látvány, amely szó szerint magával ragadja a szemlélőt, kiragadja a mindennapok megszokott, szavakba foglalt tapasztalatai közül a bűvös másik világ nem verbális, látomásos tudatosságába.

A virágok majdnem olyan elragadóak, mint a drágakövek. Azt a tényt, hogy szinte mindenütt szenvedélyesen szeretik, szinte minden vallás szertartásaihoz használják a virágokat, hajlamos volnék annak tulajdonítani, hogy arra emlékeztetik a férfiakat és a nőket, ami mindig ott rejtőzik, természetfölötti ragyogással, színesen és jelentőségteljesen a tudatuk mélyén.

Nincs időm arra, hogy a látomásos élmények és a művészet bizonyos formái közötti összefüggésről is beszéljek. Most csak annyit, hogy az összefüggés valóságos, és egyes műalkotások szinte mágikus erejű hatása abból a tényből ered, hogy tudatosan, vagy – ami ennél gyakoribb – öntudatlanul arra a másik világra emlékeztetnek, amelybe a természet jóvoltából „látók” kedvük szerint beléphetnek, mi többiek azonban csak hipnózis vagy olyan drogok segítségével juthatunk el, mint a meszkalin vagy az LSD.

~ 14 ~

Levelek

1955

Ebben az évben Aldous kétszer szedett meszkalint. Az első alkalommal egy régi barátja, Gerald Heard angol író, és az urániummágnás, Albert M. Hubbard társaságában. „Minthogy csoportban voltam” – írta Huxley – „az élmény emberibb volt, mint a magányosan átélt korábbi kísérletben, amely alatt a látomás nem evilági kvalitása intenzív esztétikai élménnyé fokozódott”. Másodszorra Laura Archera ellenőrzése és vezetése alatt szállt el; az élmény lenyűgözően szellemi volt, és „közvetlen, teljes felismerését...” nyújtotta annak, hogy „...az elsődleges és alapvető kozmikus létező: a Szeretet”. A két meszkalinbevétel között következett be szeretett feleségének, Mariának a halála. 1910-ben házasodtak össze. Maria is szedett meszkalint és ololiuquit, voltak hipnózis alatti látomásai és misztikus revelációi a sivatagban. 1930-ban Aldoussal együtt vigyázta D. H. Lawrence-t halálos ágyán. Utolsó óráiban Aldous a Bardo Tödolt, a Tibeti halottaskönyvet olvasta fel neki.

A Menny és pokol című esszé legnagyobb része 1955-ben íródott. Az évet Huxley első, megint csak Hearddel és Hubbardal közös LSD-kísérlete zárta. Aldous egy kis adagot vett magához, de a kísérlet nagyon fontos volt számára. Miközben Bach zenéjét hallgatta, megértette „a mindenség lényegi elrendezettségét... az ellentétek összebékülését... a szamszára nirvána-természetét”. Széndioxidból és oxigénből előállított pszichoaktív gázzal is kísérletezett. Személyiségét jellemzi az is, hogy segíteni próbált valakin, akit peyote birtoklásáért bebörtönöztek.

Roger és Alice Godelnek

1955. január 10.

Kedves Roger és Alice!

...sokat dolgoztam, befejeztem egy rövid regényt^[24], amely jövő áprilisban vagy májusban jelenik majd meg, és egy esszékötetet^[25], benne a látomásokról és a másik világról szóló írással, amelyet múlt tavasszal ti is láttatok. Erősen kibővítettem, a látomásos művészetek kérdését is tárgyalom benne.

Ha már látomásokról esik szó, tegnap másodszor is bevertem a meszkalint. Ez az élmény semmivel sem volt enyhébb, mint az első, de különbözött attól. Minthogy három másik személlyel közösen szálltunk el, az élmény tartalma sokkal emberibb volt, mint az előzőé, amelyet egyedül éltem át, s amelynek nem evilági kvalitása esztétikus élménnyé fokozódott. Öt órán keresztül részem volt a keresztény „ne ítélj, hogy ne ítéltessél” és a buddhista „az értelem elfajzása dicsőíteni azt, amit kedvelsz, annak ellenében, amit nem szívelhetsz” mondások ragyogó illusztrációiban. Mellesleg a meszkalinnal kapcsolatosan néhány fontos fejlemény tapasztalható. Vancouverben és Seattle-ben egy csapat pszichológus és szociális munkás kifejlesztett bizonyos technikákat, amelyekkel a meszkalint gyógyító célokra használhatják. A narkoszintézissel ellenkezően hat, A barbiturátok hatása alatt állók egója álmittassá válik, és a pszichológiai kezelés hozzá tud férni az egyén tudatalattijának egyes részeihez. Ezzel szemben azoknál, akiknek meszkalint adnak be, a tudat nem szűkül be, hanem hihetetlenül kitágul, a psziché egésze a legmagasabb tudat feletti szintekig megnyílik. Az első kezelés természete negatív, a másodiké pozitív. Az eddig kezelt (még mindig elég kevés) betegnél az

eredmények látványosak. Bűnöző fiatalokat egyetlen kezeléssel meg tudtak változtatni, és a metanoia, a változás maradandó volt. Időközben szép számú akadémikus, értelmiségi, üzletember próbálta ki az anyagot. Kivétel nélkül mindegyikük kijelentette, hogy élete legnagyobb élménye volt, és úgy találták, hogy a meszkalin – különösen csoportosan szedve – alapvetően és tartósan megváltoztatja az ember életfilozófiáját. Van némi kilátás egy vegyes, orvosokból, pszichológusokból, filozófusokból, szociális munkásokból álló bizottság létrejöttére, amely felmérné az egész kérdést. Remélem, hogy – mint az a személy, aki nagyjából felelős a meszkalin iránti érdeklődés megugrásáért – részt vehetek a bizottság munkájában.

Megjelentek már a dialógusok?^[26] Most min dolgozol? (Mintha kórházi munkád nem volna igazi munka!) Hogy van Alice családja? És Hellou-ék? Remélem az 1955-ös év mindkettőtök számára eredményes és boldog esztendő lesz.

Hűséges barátotok, drága Alice és kedves Roger,

Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1955. január 12.

Kedves Humphry!

Jó volt tisztán hallani a hangodat a minket elválasztó téren át.^[27] Kedves Hubbardod új kísérletbe kezdett, a csoportos meszkalinozásba. Gerald Heardnál és nálam nagyon jól működött a dolog, [-]nál, aki csak kis adagot vett be (200 mg-ot a mi 300-unkkal szemben), és a tudatalattija rendkívül erősen ellenállt, szinte semmit sem hatott. Nem sok eredménye volt Hubbardnál sem, aki megpróbálta a csoportot abba az irányba terelni, amelybe más, vancouveri csoportjait. Ott elfojtott traumák és bűntudatok feloldására használták a szert, arra, hogy az emberek jobban elviseljék önmagukat. Gerald és én nem követtük, és valahová máshová szálltunk, de nem az előző kísérletek távoli más világai felé. Mindkét esetben, különböző utakon ugyan, de olyan transzcendentális élményhez jutottunk, amely ezen a világon belüli és emberi vonatkozású maradt. Szeretnék írni valamit a tapasztalataimról, majd küldök neked egy másolatot,

Ezenközben bizakodom, hogy a jó Hubbard, akinek urániumos kapcsolatai, úgy látszik, a legmagasabb kormányzati, üzleti és egyházpolitikai szférákba is jó ajánlólevélnek számítanak, New Yorkba szándékozik menni, ahol, remélem, megrohamozza az ENSZ-t, elviszi Nelson Rockefellert egy mennyei úrázásra, és dollármilliókkal tér vissza. Mennyire naivak vagyunk mi, az irodalom és a szellem emberei! A te szolgálataidra a nagyvilág időnként igényt tart, az enyémeiken szelíden elszórakozik, de teljes figyelve és tisztelete az Urániumé és a Nagy Üzleté. Rendkívüli szerencsének tartom, hogy mindkét magasabb hatalom eme képviselője a) szenvedélyesen érdeklődik a meszkalin iránt, és b) ilyen helyes ember.

Mellékelek egy Franciaországból érkezett levelet, amelyet valahogy elraktam, és egy kabátzseb mélyén éppen megtaláltam. Megkértem ezt a gyógyszerészholgyet, hogy közvetlenül neked küldje el a téziseit. Lehet, hogy van bennük valami.

Üdvözlettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1955. január 16.

Kedves Humphry!

Köszönöm leveledet és az előadás kéziratát, amelynek szívből örültem. Változtatást egyet sem tudok ajánlani azon kívül, hogy írd hozzá egy-két sort, és egy kicsit részletesebben vázold, mi várható a meszkalin és hasonló anyagok rendszeres kutatásától. Számíthatunk például arra, hogy új megvilágításba kerül a művészek és a tudósok intuíciójának a működése, és talán befolyásolhatjuk az egyébként rendszertelen és nem eléggé kihasznált inspirációs folyamatot. Fény derülhet a parapszichológia, a filozófia, a vallás számos kérdésére is.

Gerald és én még egy napot töltöttünk Al Hubbarddal Long Beachen. Mindkettőnknek adott egy adag széndioxid-oxigén keveréket^[28]. Én már próbálkoztam ezzel az anyaggal, de nem sok hatása volt. Az a gyanúm, hogy akkor nem szakszerűen használtam. Talán ezzel az egyszerű és ártalmatlan procedúrával is el lehet jutni valahová. Hubbard esküszik rá...

Üdvözlettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1955. július 26.

Kedves Humphry!

Tartozom neked két hosszú, jó levéllel. Nincs mentségem, talán csak annyi, hogy megpróbáltam pótolni hatalmas levéladósságomat, ezenkívül pedig a végére kell járnom azon függelékeknek, amelyek *A látomásos élmény és a látomásos művészet* című esszémmel együtt jelennek majd meg jövő januárban^[29]. A leadási határidőm augusztus elseje, így hát igyekeznem kell, a népszerű látomásos művészetekről, mint például a tűzijátékokról, a látványosságokról, színházi mutatványokról, a lanterna magicák bemutatóiról (ezeknek annak idején nagy fontosságot tulajdonítottak) és a mozi egyes aspektusaitól szóló függelékeim egyike elkészült. Különös és érdekes tárgy ez. Az egyik szembetűnő tény, hogy ezek a művészetek milyen szoros kapcsolatban állnak a technikával. Például a mesterséges világítás előrehaladása 1750 óta (spermaceti gyertyák, Argand-féle égők az

olajlámpákban, 1825-től gázlámpák és reflektorok, 1790 után parabolarefektorok, a 19. század nyolcvanas éveitől pedig a villanyvilágítás) óriási mértékben emelte a látványosságok és a színházi mutatványok mágikus erejét. II. Erzsébet megkoronázása a fényszórók miatt minden addigi látványosságon túltett. Filmen is meg lehetett örökíteni az eseményt, míg minden korábbi látványosság a röpké pillanaté volt, és az ember csak reménykedhetett, hogy „egy napnál tovább él az emberek emlékezetében”. A jakobita maszkok alkotói nem küzdhették le azt a hátrányt, hogy nem volt tisztességes világításuk. Igen érdekesek a laterna magicák is. Már az a tény is rendkívül fontos, hogy Kircher találmányának a „mágikus” nevet adták, és hogy ezt az elnevezést mindenütt elfogadták. Intenzív fény és áttetsző színek – szinte azonos a látomással. Arra rájöttél már, hogy a „fantazmagória” szót egy új és továbbfejlesztett laterna magica feltalálói agyalták ki 1802-ben? Az újdonság félig áttetsző vetítövásznon mögött mozgott, kerekeken, előre-hátra, és képes volt különböző nagyságú képek vetítésére, amelyeket egy automatikus fókuszáló eszköz állandóan éles megvilágításba helyezett. Kénytelen vagyok azt hinni, hogy a romantikus képzelet sok vonása a laterna magica bemutatóiból ered, a „szétfolyó látványokból” (amelyeket két laterna idézett elő, konvergens képekkel és egymásnak megfelelően nyitható-zárható zsaluikkal), a „fantazmagóriáikkal”, a „kromotróp vetítéssel” (ami háromdimenziós, mozgó mintázatot eredményez, nagyon hasonlót mint a meszkalin). Észre lehet venni a laternaelőadásokra való utalásokat Shelley-nél, más aspektusból Keatsnél, Fuselinél és John Martinnál, Es, ha már laternáknál tartunk: említettem már neked, hogy barátom, dr. [L. S.] Cholden^[30] éppúgy megállapította, mint Hubbard, hogy a stroboszkóp megnöveli a meszkalin hatását? A villanó lámpa fényében saját geometrikus víziói japán tájakká alakultak át. El sem tudom képzelni, hogy az ördögbe illik ez abba a megállapításba, hogy a stroboszkopikus hatásokat kétféle ritmus interferenciájának, a lámpa és az agy hullámainak összetevődése okozza. És egyáltalán; mik lehetnek a meszkalinnal és az LSD-vel kapcsolatos kísérletek neurológiai megfelelői? És ha létrejönnek neurológiai minták, ahogy feltehetőleg létre kell jönniük, reaktiválhatók-e egy szondázó elektróddal, valahogy úgy, ahogy [Wilder] Penfieldnél, aki emlékek egész sorát reaktiválja, hogy elevenné téve felidézze őket?

Nekem is születésnapom van, éppen ma.

*Milyen gyorsan vitte szárnyán az Idő,
Az élet titkos tolvaja,
Hatvanegyedik évemet tova!*

*Szeretettel
Aldous*

Eileen J. Garrettnek

1955. augusztus 17.

Kedves Eileen!

...A hónap elején néhány napot Glen Cove-ban töltöttem a Puharich által összetákoltt, különös házban, ahol Alice [Bouverie] és Mrs. P[uharich] gyanúsán barátságos viszonyban vannak egymással. Ott volt még Elinor Bond, aki figyelemre méltó telepatikus fenomén, de nekem médiumként nem nyújtott sem érdekeset, sem hasznosíthatót, valamint Frances Farelli, akinek diagnosztikus gépezetéről Puharich kimutatta, hogy a kristály-gömbhöz hasonlóan pusztán eszköz az ESP-képességek koncentrálására. Találkoztam Harryvel, a holland szobrással, aki a Faraday-ketrecében transzba esik, és egyiptomi hieroglifákban produkál automatikus írást; Narodnyval, a csótányos emberrel, aki az emberi telepátia rovarokra kifejtett hatását vizsgáló kísérleteket készít elő. Az egész nagyon eleven és szórakoztató volt, és azt hiszem, ígéretes is, mert bármit hoznak is fel Puharich ellen, az biztos, hogy nagyon intelligens, rendkívül olvasott, és szokatlanul merész ember. Célul tűzte ki, hogy farmakológiai, elektronikai és fizikai módszerekkel reprodukálja azokat a körülményeket, amelyek segítségével a sámánok elszálltak, és látónoki képességekhez jutottak, és – ha ezen már túljutott – ahhoz segítsen embereket, hogy rendszeresen kutassák a másik világot. Ez a túlélési problémának (egy csomó más problémával egyetemben) semmivel sem rosszabb, új megközelítési módja, mint akármelyik másik, és hozhat néhány érdekes eredményt is. Közben, mindenki mérhetetlen gyönyörűségére, véletlenül kiderítették, hogy a birtokukon előfordul az *amanita muscari* néhány példánya. Az ouija-bizottságon keresztül kaptak eligazítást, hogy merre kereshetik, miközben megpróbálták kapcsolatba lépni Mr. [Gordon] Wasson curanderájával, ő azonban Mexikóban éppen gombatranszban volt. A dolog figyelemreméltó, mert a New England-i mikológiai társaság csak egyetlen esetet regisztrált, amikor Maine-ban amanitát találtak. Glen Cove-ban most nyolc szép példányt találtak, ugyanazon a helyen. Már akkor riasztóan erős a hatása, ha az ember egy gombostűfejnyi darabkát dörzsöl a fejbőrébe. Nyilvánvalóan számos óvatosan végrehajtott kísérlet szükséges a gomba pszi-fokozó dózisának meghatározásához.

Hétfőn elmegyek New Yorkba, hogy az igazgatómmal és a produceremmel beszéljek a darabomról (*The Genius and the Goddess*). Anita Loosnál szállok meg. Csütörtökön Los Angelesbe repülök. Ellen és Matthew üdvözölnék benneteket.

Szeretettel
Aldous

~ 15 ~

Laura Huxley

Magára hagyatva a sötétben

1955

Aldous 1955. októberi meszkalinkísérletéről két beszámoló is képet ad. Az egyik Laura Archeréé, majdani feleségéé, aki elszállottsága alatt ellenőrizte és irányította, a másik saját, dr. Osmondnak írt levele. Laura érzékeny leírása valóságos felfedezés, nemcsak azért, mert objektív képet ad a pszichedelikum hatása alatt álló Aldousról, hanem mert rávilágít arra, hogy a kísérlet során mi a pszichedelikus irányító vagy társ szerepe. Huxley a gyermekkorát akarta felkutatni – Laurának gyakorlata volt abban, hogy diánetikus eljárásokkal elősegítsen felidézéseket és leereagálásokat -, de ehelyett a közte és irányítója közti szeretet természetének vizsgálata bukkant fel, mint „a szubjektum és az objektum el nem különíthetősége”.

A beszámolóban említés történik az alkotás folyamatáról is, ennek alapját Huxley azon személyes élményei képezik, amelyeket a Sziget epizódjainak megírásakor szerzett. A This Timeless Moment (Az időtlen pillanat) is tartalmazza Laura bevezető pszichedelikus élményeit, és Aldous hozzá intézett válaszait, beleértve azt a megállapítást, amelyet a következő években sokszor megismételt: „úgy látszik, ez a szer mindenkinek azt nyújtja, amire szüksége van”.

Most, 1967-ben, amikor az LSD általánosan elterjedt, látom, milyen szerencsések voltunk mi, akiknek tíz évvel korábban volt dolgunk vele, hiszen akkor még nem tapadt hozzá sem a démoni, sem a paradicsomi mellékszöveg, akkor még nem hivatkoztak rá se guruk, se hősök, se orvosok, se bűnözők. Beszálltunk az élménybe, de anélkül, hogy tudtuk volna, milyen lesz; nem sejtettük, hogy ugyanolyan, mint bárkié a legutóbbi szombat esti bulin, vagy mint Mary Jonesé, akinek hallucinációtól rémült szeme valamelyik képeslap oldaláról meredt rám. LSD – erről a három, ma már közismert betűről nem tudományos indokoltságra, beatnik konformitásra, földi paradicsomra, szerető szülők aggodalmára asszociáltak, a betűszóhoz nem fért hozzá a beszűkült gondolkodás, a maradiság és a bigottéria. Manapság elkerülhetetlen, hogy öntudatlanul azonosítsák ezekkel az eszmékkel, érzésekkel és félelmekkel, és ez vészjósló következményekkel járhat.

Hogyan kerültem kapcsolatba az LSD-vel? Nagyon egyszerűen – Aldous megkért, hogy tartsak vele azon a napon, amelyen LSD-t akart szedni^[31].

– Szívesen veled maradok egész nap – feleltem, – Van valami, amit tudnom vagy tennem kell?

Aldous mosolygott: – Nincs. Csak legyél az, aki vagy.

Bölcsesség volt vagy inkább naivitás, hogy elsiklottam e kijelentés fölön?

Reggel kilenc óra körül érkeztem meg Aldoushoz. Beszedte a pirulákat és adott nekem egy papirozt, amire felírta, hogy mi a kísérlet fő célja. Nem tudom szó szerint idézni a szavait, de lényegük a következő volt: „Meg akarom ismerni a szeretetet, és állandóan aszerint akarok élni.”

Csodálkoztam. Szerintem Aldous állandóan szeretetteli volt, de nem az én véleményem számított, kizárólag az ő kísérlete és érzésvilága volt fontos. Ez 1955 októberében történt. Fogalmam sem volt, milyen egy pszichedelikus kísérlet, az egészről annyit tudtam, amit bárki, aki olvasta *Az érzékelés kapuit*. Akkor már öt éves gyakorlatom volt terápiák lefolytatásában, és tudtam, ilyenkor az a legjobb,

ha az ember erre az időre elfelejti a saját véleményét, és félreteszi hajlandóságát mások megítélésére. Épp csak jelen kell lenni, nagy figyelemmel és szabadon. Nem mintha ezt a független szabadságot mindig meg tudná őrizni az ember, sokszor nem is őrizhető meg, de ez mindig a célkitűzésekhez tartozik. Úgy gondoltam, az LSD bevételekor a figyelem a legfontosabb.

Valószínűleg végtelenül sok szinten létezőnk, és vannak szintek, amelyeken a mindennapi életben többé-kevésbé találkozunk. A pszichedelikus állapotban lévő személy azonban teljességgel más szinteken tartózkodik. Ezt mindjárt az LSD- napunk kezdetén megtapasztalhattam. Aldous meredten nézte a hajamat, és közben mosolygott; azzal a mosollyal nézett, amelyet később oly sokszor láttam, pszichedelikus állapotban szinte mindig így mosolygott. Halkabb és teltebb hangon, mint beszélni szokott, nagyon lassan ezt mondta: „Csak látnád a hajadat” Majd hosszú hallgatás után: „El sem tudod képzelni,..”

Nem feleltem semmit, de eszembe jutott, hogy előző nap új hajöblítőt használtam. Talán az látszik? Jó színárnyalatot választottam? Ez pontosan jellemezte a különböző tudatszinteket. Aldous magát a haját nézte, és az élet csodáját és misztériumát látta benne. Kozmikus szinten érzékelt, míg én, a kozmetikus szinten, az új öblítőt tépelődtem. Csendben maradtam, de örültem, amikor nem bámult tovább, Aldous azon a napon olyan dolgokat pendített meg, amelyeket én csak később értettem meg, A nap kezdetén megpróbáltunk behatolni gyermekkorának abba a szakaszába, amelyre alig emlékezett. Próbálkozásunk tökéletesen csődöt mondott. Nagyon hamar fel is adtam, mert észrevettem, hogy valami lenyűgöző történik. Nem tudtam, mi az, de éreztem, hogy nincs jogom a pszichoterápia szokásos felidéző technikáival megzavarni őt. Úgy éreztem, ez olyan volna, mintha egy katedrális fakult fényképét akarnám megtalálni, miközben ott állok a katedrálisban.

Azon a napon, amikor először voltam Aldous pszichedelikus társa, minden könnyedén és csöndesen folyt le. Ilyen alkalommal oly sok a misztérium, oly sok minden történik azzal a személlyel, aki átéli, hogy nem is tudja megfogalmazni, mit lát. Azon a napon, mint már oly sokszor, amikor egy „elszálló” útikalauza voltam, valamennyire én is a szer hatása alá kerültem, bár nem szedtem belőle, és nem is szedek soha, amikor segítő vagyok. Ezeknek a vegyszereknek éppen ez az egyik kiszámíthatatlan tulajdonsága. Talán a fogyasztóik által kifújtt levegőben is benne van a nyomuk; talán a pórusok lélegzik ki. Persze az is lehet, hogy hipnózisról, képzelődésről, energiaátvitelről vagy telepátiáról van szó. Mindenesetre tény, hogy a legérzékenyebb útítársak közül többen érzékelnek valami enyhe LSD hatást annak a jelenlétében, aki beszédte az anyagot. Ahogy szlengben mondják: potyautas. Jó is, hogy így van, mert ez a biztosítéka annak, hogy a kalauz nem különül el túlságosan attól, aki elszáll. Ha csak kis mértékben is, de társ lehet az utazásban. Ez a természetes „mitfahrerség” alapozza meg a pszichedelikus bajtársi kapcsolatot.

Úgy emlékszem az első elszállásra Aldous-zal, mint az idődén teljességre. Én nem voltam része ennek, Aldous viszont igen. Az én felszínes tudatom a megszokott, lassú ütemben működött, és csupán annyira érzékelttem ezt az idődén teljességet, hogy megértsem: nem zavarhatom meg. Aldoust persze aligha lehetett

volna megzavarni, de kevésbé felkészült emberek érzései, revelációi, reakciói egészen más természetűek lehetnek. Ugyanez áll a tudatállapotokra is. Az útitársnak nem szabad beavatkoznia ezekbe az állapotokba; az útitárs nem ítélni meg ezeket sem szóval, sem mozdulattal, sem a saját érzéseivel, mert fontos, hogy az elszálló elfogadja és a saját életéhez viszonyítsa valamennyi érzékelést, akár üdvözítő, akár pokoli, akár intellektuális, akár érzelmi, vagy esetleg nem is minősíthető, hiszen valamennyi különböző aspektusa önmagának, önmaga történetének.

Ahogy Aldous írta dr. Albert Hofmannak, az LSD felfedezőjének: „A Szigetben leírt egyéni (pszichedelikus) élmények saját tapasztalatokon nyugszanak.” Ám azon a napon és még hosszú ideig a leghalványabb fogalmam sem volt arról, hogy ezek a tapasztalatok Aldous írásának nyersanyagául szolgálnak. Teljességgel tájékozatlan voltam mindenben, ami az írás folyamatát illeti, ezért őszintén meglepődtem, amikor a Szigetben sok mindent viszontláttam életünkben.

Az az első LSD-s nap tele volt esztétikai revelációkkal. Bach *Negyedik brandenburgi versenyt* hallgattuk...

Természetesen ugyanaz a *Negyedik brandenburgi* volt, amelyet már olyan sokszor hallott. Ugyanez és mégis teljesen más. Ezt az allegrót kívülről tudta, ami azt jelentette, hogy képes volt megítélni, valójában még sohasem hallotta... Az allegro megnyilatkozott, a nagy jelenés eleme volt, szinte a ragyogó boldogság manifesztációja; maga volt a ragyogó boldogság, mindannak tudás nélküli megértése, amit a tudás töredékei megzavartak. Maga volt a differenciálatlan tudatosság, hangjegyekbe és zenei frázisokba darabolva, és mégis mindent magába foglalóan önmaga maradt. Eközben persze nem tartozón senkihez sem. Egyszerre volt itt benn, ott kint és sehol sem... Ezért történhetett meg, hogy akkor hallotta először. Így, senkihez sem tartozóan, a *Negyedik brandenburgi* olyan megrendítően gyönyörű volt, telis-teli mélységes belső éttelemmel – összehasonlíthatatlanul szebbnek és mélyebbnek érezte ugyanazt a muzsikát, mint amikor még saját tulajdonának hitte.

Ma este a *Negyedik brandenburgi* nem pusztán egy tulajdonos nélküli, a saját önvalójában megmutatkozó dolog volt, hanem valami elképzelhetetlen módon a jelen végtelen hosszú jelenségévé változott. Vagyis-, inkább (ez még kevésbé tűnt valószínűnek, minthogy három tétele volt, és a szokásos tempóban játszották) időtlen. Minden egyes frázisát a metronóm határozta meg, de frázisainak összessége nem másodpercek és percek íve volt. Lehetett érezni a tempót, de az időt nem. Akkor hát mi volt ez?

- Az örökkévalóság. – A férfi felnevetett.
- Mi olyan mulatságos? – kérdezte a nő.
- Akár hiszed, akár nem, az örökkévalóság épp annyira reális, mint a szar – felelte a férfi.^[32]

Követni tudtam Aldoust a zene és a színek világába, de amikor az alany és a tárgy fúziójáról beszélt, azt már nem értenem. Nem értettem, de tudtam, Ő tudja, miről beszél, és egyszer én is tudni fogom. „Alany és tárgy” – mondta halkán és szelíden, többször is. „Nem különül el az alany és a tárgy.” A nagy ház csöndjében, a nap teljességében benne volt az ő tudása és az én tudatlanságom. Mind a kettőnek tudatában voltam, és annak is, hogy a kettő között nincs konfliktus. Egész valója szeretetet sugárzott, és a hangja tele volt csodálkozással: „Az alany és tárgy egy és ugyanaz.”

Aznap, részben pszichoterápiás gyakorlatomból fakadóan azt vártam (annak ellenére, hogy igyekeztem megszabadulni az elvárásaimtól), hogy Aldous beszél majd Mariáról. Reméltem, hogy így lesz, és hogy képes lesz felszabadítani fájdalmát. Még nem jöttem rá, hogy megvolt a saját, meglehetősen jó módszere arra, hogy kézben tartsa azt a kifürkészhetetlen vegyi folyamatot, amellyel érzelmeinket és eszméinket állandóan szublimálni tudjuk. Maria iránt érzett szerelmét, elvesztése fölötti fájdalmát Lakshmi halálában, a *Sziget* egy felejthetetlen fejezetében írta ki magából.

Azon az első LSD-napon Maria gyakran volt jelen. Az ő házában tartózkodtunk, ahol semmi sem változott a halála óta. Hosszú ideig ültünk csöndben, hallgattuk a muzsikát. Amikor a lemez a végére ért, le akartam állítani a masinát, hogy elkerüljem az automatikus leállást kísérő zavaró kattánását. Ehhez néhány lépésnyire el kellett távolodnom Aldoustól, hogy odamenjek a készülékhez. Alig tettem meg az első lépést, megéreztem Maria jelenlétét. Jelen volt, de nem rajtam kívül. Bennem volt jelen. Megdöbbenve és lenyűgözve vénem észre, hogy úgy járok, mint ő. Maria tette meg a lépéseket, nem én. Talán a harmadik lépés lehetett vagy a negyedik, amellyel a lemezjátszóhoz közelebb, Aldoustól távolabb kerültem, amikor Aldous hangja utolért, és megérintette a vállamat. Rendkívül határozott, ugyanakkor gyöngéd hang volt; ezt mondta; „Sose légy más, mint önmagad.”

Erre többé sosem kellett emlékeztetnie.

Most, hogy van már LSD-gyakorlatom, ez a két-három másodpercig tartó jelenet nem annyira mehökkentő, de eléggé rejtélyes. Nem találok rá magyarázatot, hogy egy-két pillanatig miért képzeltem magam Mariának, és hogy mi a csoda készítette Aldoust arra, hogy megérezze ezt a röpké befolyást. Biztosan nem az, ahogy a gyengén megvilágított szobában megtettem azt a pár lépést.

Az első alkalom óta megtanultam, hogy mint pszichedelikus útitársnak semmi titkom nem lehet az elszállt előtt. Pszichedelikus állapotában az ember sokkal többet fog fel a másiktól, mint amikor köznapi megérzései vannak. Az elszállott láthatja társát életének különböző szakaszaiban, láthatja különböző történelmi korokban, és láthatja különböző, néha egymással szemben álló személyeknek, Elszállottan is ránéz egyszer-másszor a társára, és ez gyakran lenyűgöző felfedezésekhez vezet. Aki vállalja a pszichedelikus kalauz szerepét, annak meg sem szabad kísérelnie a lelki rejtőzködést. Nemcsak haszontalan dolog, de mindkét emberben fárasztó és figyelemelvonó feszültséget teremt. „Ki vagy te?” A kérdés kimondva vagy kimondatlanul, de nagy erővel és szinte mindig elhangzik. A néma

és levetköztetett útitársnak tudnia kell, hogy nem válaszolhat, mert a válasz legalább félig a kérdezőben rejlik.

~ 16 ~
Levelek
1955

dr. Humphry Osmondnak

1955. október 25.

Kedves Osmond!

Félek, nem találkozunk New Yorkban, legfeljebb talán akkor, amikor visszatérünk Európából. Nem hiszem, hogy december vége előtt keleten leszek, lehet, hogy csak később. Ha színházról van szó, az ember sohasem tudhatja. Mennyi időt akarsz Svájcban és Angliában tölteni? Örülnék, ha hazafelé jövet összefuthatnánk.

Nemrég újabb rendkívüli meszkalinélményem volt^[33]. Miután elolvastam Al egyik betegének, egy fiatal kanadai mérnöknek a beszámolóját, aki LSD hatása alatt előhívta mindenféle elfojtott és krónikusan debilitáló traumatikus élményét, megfelelően lereagálta és feldolgozta az egészet, és jutalmul volt egy boldogító látomása is, amitől egyik napról a másikra megváltozott az élete – szóval, miután ezt elolvastam, elhatároztam, hogy érdemes lenne kideríteni, miért tudok olyan keveset a gyerekkoromról. Ezekből az évekből hosszú időszakokra egyáltalán nem emlékszem, így került sor egy ülésre egy nő vezetésével, akinek nagy gyakorlata van emlékek előhívásában és lereagáltatásában azzal a dianetikus módszerrel, amelynek néha igen jótékony hatása van – mindannak ellenére, amit a dianetika elméleti gurui és sok gyakorlója ellen fel lehet és fel is kell hozni. Tíz órákor bevettem egy 400 mg-os kapszula felét és negyven perccel később a másik felét. Körülbelül másfél órával az első dózis bevétele után kezdtem komolyan érezni a hatását. Éppúgy, mint a te felügyeletteddel lezajlott kísérlet alkalmával, lehunytt szemmel nem volt sok látomásom, de a külvilág erősen átalakult. Al betegének leírását követve próbálkoztunk dianetikus eljárásokkal, de semmi sem jött elő. Ezzel szemben történt valami hasonlíthatatlanul nagyobb, jelentősebb, mert a zárt kapun átjött a realizálása – nem a tudása, hisz ez nem volt sem verbális, sem elvont –, a közvetlen, mondhatni belülről jövő, teljes tudatossága annak, hogy az elsődleges és alapvető kozmikus tényező: a szeretet. A szavakhoz természetesen hozzátapad valami szemérmetlen felhang, szükségszerűen hamisan hangzanak, és üres locsogásnak tűnnek. Ez azonban nem változtat a lényegen. (Nyilván ugyanezt a lényegét ismerik fel az indiánok peyote-szertartásaik alatt.) Ez a lényeg én magam voltam. Vagy talán pontosabb az a megfogalmazás, hogy a lényeg azon a helyen volt, ahol előtte én voltam. Ennek folytán nem szakadtam úgy el az emberi világtól, mint az előző kísérletben. Intenzíven, de a szeretet élő, ősi, kozmikus álláspontjából érezkeltem. És mindazt, ami akkor, az első alkalommal teljesen lekötötte figyelmemet, most kísértésnek éreztem, kísértésnek, elsőként a

legfontosabb valóság elöl a szépség és a puszta tudás hamis vagy legalábbis tökéletlen és részleges nirvánájába. Sokat beszéltem ezekről a kísértésekről, fejtegettem, hogy ez a megvalósulás milyen fényt vet Szent Antal legendájára vagy a zen tételére, mely szerint egy bodhiszattva számára az üresség számadhija, a nirvána, a világtól, a szeretettől, az együttérzéstől és az érző lényektől való megfosztottság épp oly iszonyatos, mint a pokol kínjai. Emlékszem, hogy Pascal megállapítását idéztem, miszerint az irgalmasság nélküli igazság istenítése bálványimádat, mert az igazság pusztán Isten bálványa, amelyet nem áll jogunkban isteníteni. Természetesen ugyanez áll a szépségre is. (A jó, az igaz és a szép plátói hármas egysége valójában a lényeg hibás megfogalmazása.) A jó implikálja a rosszat, amivel állandósul a kettősség. A szeretet összebékíti az ellentéteket és ez az Egy.

Elég sokat beszéltem ezt követő megvilágosodásomról, a tárgyról és az alanyról. Milyen könnyű, fejtegettem, mindent, amit néz az ember, akár egy emberi arcot is, puszta tárggyá változtatni – a legelbűvölőbb szépség az egyszeriség, az intenzív jelenvalóság a puszta létezés tárgyává. Emlékszel Blake leírására, arról, hogy egy mező csücskében látott egy juhnyáját, meg is közelítette, és hirtelen rájött: a bárányok mindegyike egy remek szobor részei Blake ezzel remekül ábrázolja a tárgyiasítás folyamatát. Ez egyfajta Gorgó-fő effektus: nézel valamit, kizárólag úgy, hogy a szépet és az igazat látod, és kővé változik. Élő, mozgó, ragyogó kővé, de mégiscsak kővé, szoborrá. A szeretet dezobjektiválja azt, amit érzékel, megszünteti a dolog vagy személy tárgyi mivoltát, és ugyanakkor deszobjektiválja az érzékelőt, aki azontúl nem vággyal vagy ellenérzéssel szemléli a külvilágot, nem ítél többé automatikusan és visszavonhatatlanul, nem érzelmektől túlaradó ego többé, hanem az adott valóság egyik elemének tekinti magát, amely nem alanyok és tárgyak együttese, hanem a szeretet kozmikus egysége. Egy pillanatra mély szomorúságot ébresztett bennem a felismerés, hogy magam is, mások is állandóan azon igyekszünk, hogy a kozmikus lényegre ráerőltessük az objektivitást és a szubjektivitást, a tárgyak és alanyok létét, és ezzel minden érintettnek elmondhatatlan nyomorúságot okozunk. Elszomorodtam, de felfogtam, hogy ez is csak egy magasabb szintű, nagyobb mértékű szubjektivitás kísértése.

Láttam néhány képes albumot, és meghökkentettek. Különösen Bouchet teljes alakú női portréja XV. Lajos korabeli udvari öltözékben. A tárgyiasítás pompás példáját láttam benne. A szabó feladata, hogy a férfiak szemében, de a maguk szemében is tárgyakká változtassa a nőket, akik gyönyörködnek a tárgyban, amivé a divattervező tette őket, meg az a saját, önbolondító iparkodásuk, hogy mások legyenek, mint amik valójában.

Ezenközben önelégült és önelégületlen alanyokká válnak, és vagy derűsen örvendezve dorombolnak, vagy túlaradó önsajnálattal nyervákolnak, vagy fújnak és karmolnak, mert valaki blaszfémiát követett el a tárgy ellen, a bálványuk ellen, és így megsértette az alanyt, amely bálványozza a tárgyat. Ugyanez igaz persze a férfiakra is, csak akkor éppen nem olyan kép került a kezembe, amely jelmezes férfit ábrázol.

Egy aktfotóalbumot is láttam. Sok nagyon trükkös felvétel volt benne; testrészek furcsa szögéből és szokatlan fények között fényképezve. Megint csak tárgyak. A

gyönyört egy tárggyal való szexuális kapcsolat nyújtja az alany öröme, aki valamiféle jutalomként élvezheti a megnyilvánuló tárgy szubjektív örömét is. A szeretet dezobjektívál és deszobjektívál, vagyis feloldja az alany-tárgy viszonyt, feloldja a szenvedélyt, amely kétségbeeséssé fokozódik, ha nem birtokolja teljesen tárgyait – hiszen ez az alany téves vágya és célja. Helyébe az egység eredendő lényegét és a kölcsönös magában valóság tudomásulvételét adja.

A szeretet adottságának felismerése mellékhatásokat is hozott magával. Köztük a többi ember valamiféle intuitív megértését, a keresztény spiritualitás nyelvén a „szellemi tisztánlátást”. Olyasmiket mondtam dianetikus vezetőmről, amikről nem tudtam, de kiderült, hogy amit mondtam, igaz. Azt hiszem, ez végülis nem meglepő, ha az ember a szeretet általi eredendő egységet és a kölcsönös magában valóságot manifesztálja.

Emlékszem, azt is kimondtam, hogy most már érték számomra korábban felfoghatatlan dolgokat, például azt, hogy Szent Ferenc miért csókolta meg a leprást. Aki ezt mazochista perverzióval meg hasonlókkal akarja magyarázni, nevetségessé teszi magát. Az ilyesmi csupán annak a kozmikus lényeknek a túlcsoordulása, amelyet nem tud befogadni az a... talán úgy mondanám; gyűjtődény, amit a szubjektív ego formált magának tárgyakkal való, egész életén végighúzó kapcsolataiból, az a valami, ami még nem olvadt szét teljesen, ezért az új lényeket még a régi szokások korlátai szorítják gúzsba, és ezért túlforr a nyomás alatt, és nem teljesen kívánatos módon kell, hogy kifejezze magát. Ez azonban teljesen érthető, sőt ebben az összefüggésben logikus is.

És emlékszem rá, mondtam és éreztem azt is, hogy nem félek a haláltól, mert a meghalásnak olyannak kell lennie, mint ez az átkelés az (életen át tartó szokásokból és az alany-tárgy létből álló) ismertből az ismeretlen kozmikus létbe.

Nem tudtam megőrizni magamban a szeretet élményének intenzitását, de valamennyi biztosan marad belőle. Remélem, meg tudom akadályozni, hogy elhomályosodjon, és nem engedek a régi, rossz szokásoknak. Remélem, és azt hiszem, ha minden pillanatban tudatában vagyok annak, hogy mit csinálok, akkor képes leszek arra, hogy saját fényem körén kívül maradjak.

Általános következtetésként megállapítható, hogy a meszkalin csakugyan megnyitja a kapukat, amelyek azután minden, beleértve az ismeretlent is, a legtisztább, legérthetőbb formájában képes átjönni. A teofánia, az istenség anyagiasulása után már csak a pillanatnyilag megvilágosult egyéneken múlik, hogy akaratával és érzékelésével is „együtműködjön Isten könyörületeségével”.

*Szeretettel
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1955. október 29.

Kedves Humphry!

Milyen különös, hogy keresztezték egymást a leveleink! Nagyon érdekelnek közös kísérleteitek. Geraldal és Állal szívesen követnének benneteket, amikor utóbbi eljön Los Angelesbe. A magam tapasztalatából kiindulva azt hiszem, nincs szükség arra, hogy bárkinél bármit tegyünk a meszkalinos tudatszint magasán tartásáért. Az amúgy is megmarad, legalábbis az én esetemben, végig és önmagától. Szerintem egy igazgatónak vagy ceremóniamesternek csak akkor volna haszna, ha ezt a tudatosságot nem akarod a legmagasabb szintre engedni, ha el akarod terelni, hogy úgy mondjam, mellélcutakra, olyan „pszichikai” területekre, mint a telepátia és hasonló vagy őstípusok (ha egyáltalán léteznek, amiben nem mindig vagyok biztos), árnyak, lelkek és szándékok tudomásul vételére, ahogy a körülmények kívánják (személyes véleményem szerint valamennyi teljesen hipotetikus és pickwicki entitás). Az effajta kísérletek természetesen teljes mértékben indokolhatóak és kívánatosak, feltéve természetesen, hogy az ember emlékszik a misztikusok figyelmeztetésére. Rajtuk kívül igazából senki sem tud a dologról semmit. Először is, bár csodák persze történhetnek, ezek a nagylelkű és nem a megváltó kegyelem jelei, és végső soron nincs jelentőségük, legalábbis nincs több, mint bármi másnak – minden fontos, természetszerűleg és végtelenül, feltéve, hogy helyesen közelíted meg. Másodszor, hogy a sziddhik, vagyis a különös hatalmak káprázatosak, és éppen ezért veszélyesek mindenki számára, aki a megszabadulás iránt érdeklődik, mert ha túl sok figyelmet szentelnek nekik, hajlamosak rá, hogy figyelemelterelő akadállyá váljanak. Bármilyen izgalmas és sikerrel kecsegtető a tiszta fényhez vezető közvetlen út partján lévő területek felderítése, sosem szabad bálványozni ezt a folyamatot, nem szabad összetéveszteni a végső céllal. Úgy vélem, időnként fontos volna megszakítani a kísérletezést, és módot adni a résztvevőknek arra, hogy saját maguk menjenek tovább a tiszta fény felé. Persze nem kizárt, hogy pszichológiailag lehetetlen a kísérletezés és a misztikus vízió váltakozása. Ki volna hajlandó visszatérni a pszichikai szinten zajló kísérletezéshez, ha egyszer eljutott odáig hogy felismerje a szeretetben rejlő, eredendő egységet? Jobb a folyamat végére hagyni az irányítás nélküli felszállást az ismeretlen, legfelső tudatosság felé, mert ily módon nem kell megszakítani a minden résztvevő számára legfontosabb tapasztalást pusztán azért, hogy visszahozzák őket a kétes, csekélyebb értékű élmények szintjére. Szerintem túlságosan becses lehetőség, túl nagy megtiszteltetés a kapuk megnyitása meszkalin vagy LSD segítségével, minthogy ezt a kísérletezés érdekében semmibe vegyék. A kísérletezésre természetesen szükség van, de nem volna jó, ha ebben kimerülne a dolog. Van egy pont, amikor az irányítónak fel kell hagynia az irányítással, és engednie kell, hogy a többi résztvevő, vagy inkább az Ismeretlen Mennyiség, amely átvette a helyüket, azt tegye, amit jónak lát. Az irányultság csak vagy legalábbis főként a múltbéli tapasztalatok összegyűlt, spekulatív és fogalmilag ismert elemeiből fakadhat, a legmagasabb, misztikus tudatosság viszont csak akkor következik be, ha megszabadulunk az ismertől, ha semmilyen látható célunk – legyen az bármilyen kitűnő – nincs, csak a teljes nyitottság létezik. Isten szolgálata a tökéletes szabadság és viszont: a tökéletes szabadság Isten szolgálata. Ahol tudományos vagy akár erkölcsi célból jelen van egy irányító, ott nem létezhet tökéletes szabadság. Szerintem a gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az irányítónak

legkésőbb a meszkalin hatására létrejött nyitottság utolsó órájában félre kell állnia, és engednie kell a kísérlet résztvevőinek, hogy tegyék, amit akarnak. Ha van egymás számára mondanivalójuk, az jó. Ha nincsen, az is jó. Francois de Sale azt javasolta Madame de Chantalnak, hogy „szellemi gyakorlatok” tekintetében ne tegyen semmit, egyszerűen várjon. Úgy érzem, minden kísérletnek az egyszerű, külső és belső irányítás nélküli várakozással kellene befejeződnie, vagy (ha így rokonszenvesebb) ilyen várakozásoknak kellene megszakítaniuk őket. Véleményem szerint ha nem ezt tesszük, egyfajta bünt követünk el a Szentlélekkel szemben. Az irányítás szükségszerűen kizárja a Szentleket. Megnyíltságunk legalább egy óráját szenteljük az Ismeretlen Nagyságnak, a fennmaradó három vagy négy óra lehet az irányított kísérletezésé.

Most pedig kérnék tőled egy szívességet. Van ebben a városban egy szerencsétlen (nem ismerem személyesen, az egyik barátom barátja), aki magán és másokon is kipróbálta a meszkalint. Olyanokon, akik fel akarták deríteni tudatuk távolabbi régióit, meg akartak szabadulni traumáiktól, és meg akarták érteni a keresztény irgalmasságot. Kétségtelenül nagyon tisztességes, komoly ember, de akaratlanul büntettet követett el. Kalifornia államban ugyanis büntettnek számít a peyote kaktusz birtoklása, márpedig ez az ember kapott egy szállítmányt az egyik texasi csemetekertésztől. Texasban a peyote legális. Az illetőnek be kell ismernie bűnösségét, mert kétségkívül megszegte a törvényt, de emellett állíthatja, hogy a peyote nem veszedelmes drog. Vannak referenciái, és én is adtam neki néhányat. Ha nem okoz túl nagy fáradságot, talán te is tudnál néhány orvosi, antropológiai és pszichológiai referenciával szolgáim. Nagyon hálás volnék, ha megtennéd, és én továbbíthatnám ennek a szerencsédén nótásnak, akit ennek a törvénynek a nevében öt évre San Quentinbe küldhetnek. Hajó hírű tanúi vannak (és vannak), és ha szakemberek bizonyítékait is fel lehet sorakoztatni, hogy az anyag nem veszélyes szer, akkor megúszhatja rendőri felügyelet alá helyezéssel és bírsággal.

Üdvözetem a családnak.

*Szívből üdvözöllek
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1955. december 23.

Kedves Osmond!

Nagyon örültem hosszú, jó és nagyon érdekes levelednek. Igazán meglep, mennyi mindent végeztél ilyen rövid idő alatt.

Múlt héten elvégeztük az LSD-kísérletünket. Al, Gerald és jómagam 75 mikrogrammot vettünk be, [-] pedig körülbelül 30-at. Fizikai szempontból erősebbnek találtam a szert, mint a meszkalint, például intenzív hidegérzetet keltett, mintha az ember sokkban volna. Maria járt így egyszer, amikor egy teljes adag meszkalint vett be. Pszichológiai hatása nálam azonos volt a meszkalinéval, és

hasonló élményem volt, mint az előző alkalommal: a külvilág transzfigurációja és az egész embert átjáró, megértést hozó eszmélés, hogy a Szeretet az Egyetlen, hogy ezért azonos az átman Brahmával, hogy minden probléma ellenére miért van az univerzumban minden jól elrendezve. Csukott szemmel nem voltak látomásaim, még annyi sem, mint az első, meszkalinos alkalommal, amikor a mozgó geometrikus ábrák erősen szervezettek és egy-egy pillanatra nagyon szépek és jelentősek voltak (bár máskor meg lényegtelenek). Most még a minták elrendezettsége is gyatra volt, és semmi olyasmi nem történt, mint amikről Al és [–], valamint irányító barátja [–] beszámoltak. Majdnem biztos, hogy annak, aki nem különösen alkalmas vagy gyakorlott látó, meszkalin vagy LSD hatására nem lesznek belső látomásai, csak a környezete alakul át. (Geraldnek sem voltak látomásai. Nem volt alkalmam rá, hogy részletesen megvitassam vele tapasztalatainak természetét, de annyi biztos, csukott szemmel nem voltak látomásai.) Más volt a helyzet az idővel. Bach *h-moll* szfirjét hallgattuk, azután pedig a *Musikalisches Opfert*. Lenyűgöző élmény volt. Ehhez hasonlítva más muzsikák (például Palestrinái és Byrdé) elégteleneknek tűntek. Bach revelációt jelentett. A darabok – változatlan tempójuk ellenére – évszázadokat íveltek át, a művészet síkján manifesztáltak a teremtés állandóságát, felmutatták a halál elkerülhetetlenségét és a halhatatlanság magától értetődését, kifejezték a mindenség lényegének rendjét. A zene messze meghaladta a tragédiát, de tartalmazta a halált és a szenvedést, és minden egyebet az isteni pártatlanságban, ami az Egy, a Szeretet, a Lét vagy Istigkei. Ki a csoda volt Johann Sebastian? Bizonyosan nem egy dohos protestáns környezetben élő, tizenhat gyermekes öregúr, inkább a másik világ hatalmas erejű megnyilatkozása – a kikristályosodott, ellenőrzött másik világé, amelyet az intellektus, az érzékek és az érzések tesznek elérhetővé. Azt hiszem, mindannyian így éltük át Bachot. Az ember el tud képzelni egy rítust vagy egy beavatást, amelyben valamilyen elixír segítségével egész csoportnyi ember átszáll a másik világba, pedig ott ülnek, együtt hallgatják mondjuk a *B-moll szvitet*, és így jutnak el Isten természetének közvetlen megértéséhez. (Egy másik lemezen, amelyet kipróbáltunk, hagyományos bizánci zene szólt, a gregorián görög változata. Groteszknak tűnt, legalábbis számomra. Egy árva hang kiáltozta teljes erejével a hallelujákat és küriéket, olyan volt, mintha egy hatalmas lakáj hajbókolna egy lényegesen felnagyított XIV. Lajos előtt. Csak apolifónia, de csakis a magas szinten szervezett polifónia – szerkezetében és nem csak szövegében szervezett, mint a Palestrinái – képes kifejezni a valóság természetét, ami az egységben való többszólamúság az ellentétele összebékítése, a különbözőség nem-kettőssége, a szamszára nirvána-természete, a szeretet, amely híd az alany és a tárgy, a jó és a gonosz, az élet és a halál között.) Ez alkalommal nem volt spontán pszi-észlelésem, és próbálkozásunkat, hogy létrehozzuk, néhány perc után annyira mesterkéltnek és hamisnak éreztük, hogy felhagytunk vele. Al elmondta, hogy másoknak a csoportból volt pszi-észlelésük, Gerald pedig azt a profétikus szellemi éleslátást mutatta fel, ami első meszkalinélményét is jellemezte. Nem tudom, én magam képes leszek-e valaha pszi-kísérletekre meszkalin vagy LSD hatása alatt. Az biztos, hogy ha a következő kísérletek úgy ütnek ki, mint ez az utóbbi kettő, értelmetlennek és gyerekesnek fogom tartani az efféle próbálkozást. Azt hiszem,

valóban hiábavaló, legalábbis ami a Megértés elérését illeti, ismeretek szerzésére azonban nagyon is alkalmas. Engedd meg, hogy javasoljak valamit. Ha meszkalin- vagy LSD-terápiát alkalmazol, próbáld ki egyszer a *B-moll szvit* hatását. Azt hiszem, minden egyébnél jobban segíti a beteg gondolatait (szó nélkül, minden szuggesztíó, a lelkész vagy az orvos burkok fenyegetése nélkül) eljuttatni a legfontosabb, eredendő lényeghez, aminek megértése a tapasztalás során azonos az egészséggel, a megértés emléke pedig a jövőben lelki bajainak ellenszere lehet. Ám határozottan úgy érzem, nem volna bölcs dolog egy beteget szentimentális vallásos muzsikának kitenni vagy akár jó vallásos zenének, ha az tragikus (például Mozart vagy Verdi *Rekviemjének* vagy Beethoven *Missa solemnisének*). Johann Sebastian biztosabb, mert valahogy valóságosabb.

Visszatérve a leveledre; persze, hogy a stroboszkópeffektus nem retinális. Barátom, dr. Cholden tapasztalata szerint a stroboszkópikus effektusok egyike az volt, hogy a mintázatok, amiket LSD hatása alatt látott, miközben a stroboszkóp alatt ült, elmondhatatlanul szép japán tájakká változtak.

Örülnék, ha a jó öreg Jung nem volna annyira a jelképek megszállottja. A németekkel az a baj, hogy nem megy ki a fejükből Goethe legostobább sora: „Alles Vergangliche ist nur ein Gleichnis.” Nagyobb valótlanságot még nem állítottak. Minden múlandó időtlenül önmaga, és mivel önmaga, annak az Egyetlennek a manifesztációja, ami teljes mértékben jelen van mindenben – bárcsak láthatnánk! A szimbólum-ügy totálisan tévútra vezette, leterelte a tudat „úrjében” létező Adott Valóságoktól (amelyek éppúgy léteznek, mint az anyagi világ külső tényezői, bármit állítanak is Berkeley és mások). Bevitték őt a dzsungelbe, amelyről követőivel együtt abban az utánozhatatlanul terjengős és fellengzős stílusban ír, amely a jungizmus jellemzője.

A darabom, úgy látszik, halasztást szenved. A producer úgy összezavarta az egészséget, hogy a bemutató a szerződésbe foglalt időpontban szóba sem jöhet. Nem repesek az örömtől, mert az új időpont választási időszakra esik, ami színházi szezonnak közismerten a lehető legrosszabb. Ha az ember a színházi népség karmai közé kerül, mindennek ki van téve. Aki maga keresi a bajt, meg is találja.

Üdvözlöd a nevemben Jane-t és a költőnőt. Remélem a jövő esztendő mindannyiótoknak sok jót, örömet, gyarapodást, megértést hoz.

Szeretettel
Aldous

~ 17 ~

Menny és pokol

1956

Huxley azt írta erről a művéről, hogy „egy bosszú esszé... látomásos élményekről és a művészethez meg a másvilág hagyományos koncepciójához való viszonyokról. Természetesen a meszkalinélményeken alapszik, amelyek, úgy látom, hogy a

legkülönbözőbb dolgokat helyezték más megvilágításba”. (Bedford, 591. old.) A peyote kaktusz és pszichoaktív alkaloidja az LSD-nél sokkal erősebb vizuális képzeteket kelt, és ezeket Huxley festményekkel és a népszerű vizuális művészetek más ágaival, például a laterna magica-bemutatókkal, tűzijátékokkal, technicolorfilmekkel és a stroboszkóppal veti össze – utóbbival mintegy előrevetíti a hatvanas évek Acid Rock Light Show-i. A látomásos élmények biokémiai alapjait és „vegyszeri hatás” nélküli elérésüket éppúgy megvitatja, mint a pozitív és negatív látomások pszichológiai alapjait, és ezzel meghatározza a Harvard Psychedelic Research Project későbbi kutatóinak kiindulási pontjait^[34].

Az érzékelés kapui című kötetének folytatásához Huxley ismét Blake-től, a Menny és pokol egybekelése című műtől kölcsönzi a címet.

A negatív látomásos élményt gyakran egészen furcsa fizikai érzetek kísérik. Az üdvös víziókkal általában együtt jár a testtől való elszakadás, az egyén feloldódásának érzése. (Kétségtelenül éppen az egyén feloldódásának érzése az, ami lehetővé teszi a meszkál kultuszt gyakorló indiánok számára, hogy a drogot nem csupán a látomások világába vezető útle rövidítésként használják, hanem a résztvevők közötti szeretetteljes csoportszellem kialakításának eszközeként is.) Mikor a látomásos élmény hátborzongató színezetet kap, és a világ kedvezőtlen irányban lényegül át, megnövekszik az egyéniesedés mértéke, a negatív látók pedig egy apránként egyre sűrűsödő, egyre szűkebb térben szorongó test függelékévé válik, míg végül egy maroknyi kődarabbá összetömörödött anyagcsomó kínlódó tudatává nem redukálódik.

Érdeemes megemlíteni, hogy a pokolról szóló művekben leírt büntetések jelentős része szorítással és zsugorítással kapcsolatos. Dante bűnös lelkeit sárba temetik, fatörzsekbe préselik, jégtömbökbe fagyasztják, köveket halmoznak rájuk. *A pokol* lélektanilag helytálló alkotás. A benne ábrázolt fájdalomhoz hasonlókat tapasztalnak a tudathasadásos betegek, és az olyanok, akik kedvezőtlen körülmények között veszik magukhoz a meszkalint vagy a lizergsavat.

Mit kell értenünk kedvezőtlen körülményeken? Hogyan és miért lesz a mennyországból pokol? Egyes esetekben a negatív látomásos élmény elsősorban fizikai okokra vezethető vissza. Az elfogyasztást követően a meszkalin általában a májban halmozódik fel. Ha a máj nem egészséges, a hozzá kapcsolódó elme a pokolban találja magát. Am jelen tanulmány tárgyát illetően lényegesebb, hogy a negatív látomásos élmény pusztán lélektani eszközökkel is előidézhető. A félelem és a harag eltorlaszolja a mennyei túlvilágba vezető utat, és a pokolba taszítja a meszkalin fogyasztóját.

És ami érvényes a meszkalin fogyasztóra, az érvényes az önkéntelenül vagy hipnózis hatására vizionáló személyre is. E lélektani alapra épült az oltalmazó hit teológiai tétele is – mely tétel minden nagyobb világvallásban megtalálható. Az eszkatológistáknak mindig is problémát okozott eszmei és erkölcsi rendszerük összeegyeztetése a lélektani tapasztalás nyers tényeivel. Racionalistaként és moralistaként úgy vélik, hogy az erényesség méltó jutalmat érdemel, és az

erkölcsös életűeknek a mennybe kell jutniuk. Ám lélekbúvárként azzal is tisztában vannak, hogy az erény nem kizárólagos vagy elégséges feltétele az üdvös látomásos élménynek. Pontosan tudják, hogy az erényes cselekedetek önmagukban hatástalanok, és kizárólag a hit vagy a szeretetteljes meggyőződés biztosíthatja, hogy a látomásos élmény üdvösre sikeredjen.

A negatív érzelmek – a meggyőződés hiányaként felfogható félelem, a gyűlölet, a szeretetet kizáró harag vagy rosszindulat – gondoskodnak róla, hogy a látomásos élmény (ha és amikor bekövetkezik) félelmetes hatást gyakoroljon ránk. A farizeus erényes ember; ám erénye abból a fajtából való, mely összeegyeztethető a negatív érzelmekkel. Látomásos élményei következőképpen inkább pokoliak, mint üdvösek.

Elmének úgy működik, hogy a bűnös, aki megbánja bűneit, és hitet tesz valamely cselekedetével, nagyobb eséllyel számíthat üdvös látomásos élményre, mint a társadalom önelégült oszlopa, a maga erénycsösz, javaiért és célkitűzései sikeréért aggódó életvitelével, megrögzötten gáncoskodó, megvető, elítélő modorával. Ezért tulajdonítanak minden világvallásban oly mérhetetlen jelentőséget a halál pillanatában fennálló lelkiállapotnak.

A látomásos élmény nem ugyanaz, mint a misztikus élmény. A misztikus élmény túllép a dialektika határain. A látomásos élmény mindvégig belül marad. A mennyország együtt jár a pokollal, a „mennymbemenetel” pedig semmivel nem visz közelebb a megszabaduláshoz, mint a pokolraszállás. A mennyország mindössze tisztább rálátást biztosít az isteni Terepre, mint a közönséges egyéni létezés.

Ha az elme túléli a test halálát, feltételezhetően minden tudati szinten tovább létezik – a misztikus élmény szintjén, az üdvös látomásos élmény szintjén, a pokoli látomásos élmény szintjén, valamint a hétköznapi egyéni létezés szintjén.

Az életben még az üdvös látomásos élmény is átfordulhat az ellenkezőjébe, ha túl sokáig tart. Számos tudathasadásos személy megéli a mennyei boldogság pillanatait; ám mivel (a meszkalinfogyasztókkal ellentétben) soha nem tudják, mikor térhetnek vissza a hétköznapi létezés megnyugtató közhelyességébe, még a mennyország is ijesztőnek hat számukra. Ám azok esetében, akik bármely okból megijednek, a menny pokollá, a gyönyör borzalommá, a Tiszta Fény a beragyogottság országának gyűlöletes, vakító fényözönévé lesz.

Valami hasonló történhet a halál utáni állapotban. Miután megpillantotta a végső Valóság elviselhetetlen ragyogását, miután menny és pokol között ingázott, a lelkek többsége rájön, hogy lehetséges visszatérnie az elme megnyugtató régióiba, ahol önmaga és mások óhajaiból, emlékeiből és elképzeléseiből megalkothat egy olyan világot, mely földi élet színterére emlékeztet.

A halottak egy végtelenül csekély hányada képes azonnal eggyé válni az isteni Tereppel, néhányuk képes elviselni a mennyek látomásos tündöklését, néhányuk a pokol látomásos borzalmi közt találja magát, és képtelen elszabadulni onnan; a többség viszont olyan világban köt ki végül, amelyet Swedenborg és a médiumok írtak körül. E világból majdan, ha teljesültek a szükséges feltételek, kétségkívül eljuthatnak a látomásos mennyországba, vagy a teljes megvilágosodásig.

Jómagam úgy vélem, mind a modern spiritualizmusban, mind a klasszikus hagyományban van igazság. Valóban létezik egy olyan típusú halál utáni állapot,

mint amelyet Sir Oliver Lodge *Raymund* című könyvében leír; ám léteznek az üdvös látomásos élmény mennyországa is; és léteznek a látomásos élmények ama iszonyatos pokla is, mely valamennyi tudathasadásos személy és némely meszkalinfogyasztó szenvedéseinek forrása; valamint léteznek az isteni Tereppel való eggyé válás időn kívüli élménye is.

~ 18 ~

Átértékelt szép új világ

1956

1955 júliusa és 1957 áprilisa között Aldous Huxley műhelyéből címmel Huxley önálló rovatot vezetett az Esquiremagazinban, amelyben havonta jelentette meg változatos tárgykörű esszéit. Az alábbi visszatekintő elemzés az akkor éppen negyed évszázada megjelent híres regényének jövődőléseit veszi sorra, és további feltevésekbe bocsátkozik a civilizáció jövőjéről. „A szép új világ szómája immár nem a távoli jövő álma”; az olyan nyugtatók, mint például a Miltown, az Equanil és a többi, hasonló jellemzőkkel rendelkeznek. A „drug of choice”, a „szabadon választott drog” egy olyan eszme profétikus kifejezése volt, amely a hatvanas évek végére klisévé vált. Huxley a drogok közül a meszkalint és az LSD-t tartotta a legérdekesebbnek, de úgy gondolta, hogy a tudósok kifejlesztenek majd „más, még figyelemreméltóbb tulajdonságokkal rendelkező tudatmódosító szereket is”.

A legcsüggesztőbb, ami egy profétával megtörténhet, ha kiderül hogy tévedett. Majdnem ilyen csüggesztő, ha kiderül: igaza volt. Abban a 25 évben, amely a *Szép új világ* megírása óta eltelt, mindkettőben volt részem. Van, ami lehangelőan tévesnek bizonyult, és van, ami lehangelőan helytállóan.

Íme néhány kérdés, amiben tévedtem: amikor Einstein a harmincas évek elején felállította a tömeg és energia viszonyának egyenletét, szó volt már a láncreakciókról is, de a szép új világ lakóinak fogalmuk sem volt az atommag hasadásáról. Ugyancsak a harmincas évek elején már jól ismertük az energiatakarékosság elvét, a környezetvédelmet, a források megújíthatatlanságának kérdését, de a Ford utáni hetedik században élők éppúgy dúskálnak az ércekben és ásványi üzemanyagokban, mint napjainkban mi magunk. A nyersanyaghelyzet valójában már Ford után 600-ban tarthatatlanná válik, és az ipari energia fő forrása az atom lesz. Továbbá, a szép új világban megoldják a népesedési problémát, és tudják, hogyan lehet fenntartani megnyugtató viszonyt az emberiség népesedése és a természeti források között. Vajon a következő hat évszázadban ténylegesen eléri utódaink ezt a szerencsés állapotot? És ha eléri, akkor ésszerű tervezéssel vagy esetleg járványok, éhínség pusztító háborúk közreműködésével? Ezt persze nem lehet tudni. Az egyetlen, amit megközelítő biztonsággal megjósolhatunk, hogy az emberiség (feltéve, hogy vezetői nem kergetik kollektív öngyilkosságba) szédületes gyorsasággal és túl nagy népességgel halad történelmének egyik legveszélyesebb szakasza felé.

A *Szép új világ* lakói biokémiai üzemekben hozzák létre gyermekeiket. A valóságban, bár léteznek lombikbábik, biztosra vehető, hogy utódaink elevenszülők maradnak. Nem kell félnünk, hogy az Anyák napja helyére a Lombik napja lép. Jóslatomnak pusztán irodalmi szándéka volt, nem akart a jövő történetének ésszerű előrejelzése lenni; tudtam, hogy ebben a kérdésben nem lesz igazam.

Térjünk át a biológiáról a politikára. A *Szép új világban* leírt diktatúra globális és a maga sajátos módján jóindulatú. A jelenlegi események és a látható tendenciák fényében szomorúan gyanítom, hogy ebben a jóslatomban is tévedtem. Igaz, a Ford utáni hetedik század még nagyon messze van, és lehet, hogy addigra a kérlelhetetlen gazdasági szükségszerűség, vagy egy nukleáris háborút követő társadalmi káosz, esetleg valamelyik nagyhatalom katonai megszállása, vagy e három lehetőség iszonytató kombinációja rákényszeríti majd utódainkat arra, amit nekünk kellene ma megtennünk felvilágosult önérdékből és általános emberiségéből fakadóan, tudniillik, hogy együttműködjünk a közjóért. Béke idején, amikor elfogadhatóan mennek a dolgok, nem lehet elvárni, hogy az emberek olyan intézkedéseket támogassanak, amelyek végső fokon javukra vannak, de rövid távon kellemetlen következményekkel is járhatnak. Az elválasztó tényezők mindig erősebbek, mint az egyesítők. A nyelvi, életviteli hagyományoknak, a társadalmi érintkezés módjának, a szexuális szokásoknak, a politikai, az egyházi és gazdasági szervezeteknek elegendő erejük van ahhoz, hogy megakadályozzanak minden békés, ésszerű, arra irányuló erőfeszítést, hogy az emberiség összefogjon a saját érdekében. Aztán itt a nacionalizmus. A törzsi istenségek Ötvenhét fajtájával a nacionalizmus a huszadik század vallása. Lehetünk keresztények, zsidók, muzulmánok, hinduk, buddhisták, konfucianusok vagy ateisták, a tény tény marad: egyetlen hitért emberek nagy tömege kész ölni és meghalni. Ez a hit a nacionalizmus. Legalábbis igen valószínűnek látszik, hogy a most előttünk álló két-három évszázadban a nacionalizmus lesz az emberi nem uralkodó vallása. Ha elkerüljük a totális nukleáris háborút, akkor lehet, hogy nem egyetlen világállam kialakulását láthatjuk majd, hanem romló feltételek között a jelenlegi helyzet marad fenn, amelyben nemzeti államok versenyeznek egymással piacokért és nyersanyagért, ők készülődnek helyi háborúkra. Ezeknek az államoknak a többségében diktatúra lesz. Ez elkerülhetetlenné válik, mert a népesség természeti forrásokra irányuló, egyre nyomasztóbb igénye jelentősen megnehezíti a belpolitikai helyzetet, és intenzívebbé teszi a nemzetközi versenyt. Az éhes országok kormányai csábítónak találják majd az egyre szigorúbb rendelkezések bevezetését, hogy megelőzzék a gazdasági Összeomlást, és visszaszorítsák a népek elégedetlenségét. Ráadásul a krónikus alultápláltság csökkenti a testi erőt, és megzavarja az elmét. Az éhezés és az önigazgatás összeegyeztethetetlen egymással. Még ott is nehéz a demokrácia működtetése, ahol a napi étrend 3000 kalória bevitelét jelenti, egy olyan társadalomban pedig, amelynek tagjai napi 1700-2000 kalóriát vesznek magukhoz, egyszerűen lehetetlen. Az alultáplált többségen mindig a jóllakott kisebbség uralkodik. Ahogy a népesség szaporodik (2,7 milliárdnyian vagyunk, és évente 40 millióval növeljük az emberiség létszámát; ez a gyarapodás a kamatos kamat szabályai szerint növekszik tovább), ahogy a mértani haladvány szerint növekvő igények egyre súlyosabb terhet rónak a változatosan vagy legjobb

esetben aritmetikusan növekvő készletekre; ahogy az életszínvonal kényszerűen csökken, és az emberek elégedetlensége kényszerűen nő; ahogy a túlekedés a fogyó természeti forrásokért egyre vadabbá válik, ezek a nemzeti diktatúrák befelé egyre elnyomóbbá válnak, kifelé pedig egyre kíméletlenebbül versenyeznek egymással. „A kormányzás” – mondja a *Szép új világ* egyik polgára – „ülésezés és nem odaütés dolga. Az agyaddal és a fenekeddel uralkodsz, nem az öklöddel.” De ahol sok az egymással vetélkedő nemzeti diktatúra, amely bel-politikailag bajban van, és szomszédai ellen totális vagy helyi háborúra készül, ott az ülésezéssel szemben inkább az odaütést, és a politika eszközeként az agy és (hogy Lord Salisbury halhatatlan megfogalmazását idézzem) a fenekék „nagyszerű tunyasága” helyett inkább az öklöket részesítik előnyben. A politikai közeljövő, azt hiszem, közelebb áll George Orwell 1984-éhez, mint a *Szép új világhoz*.

Most pedig nézzünk néhány kérdést, amelyekben, attól tartok, igazam volt. A *Szép új világ* polgárai egy új típusú forradalom örökösei és haszonélvezői; valójában ez a forradalom volt történetem témája. Az eddigi forradalmak mind olyan területen zajlottak, amelyek kívül állnak az egyéni mint testi-lelki szervezeten – például az egyházi szervezetek és dogmák vagy a gazdaság a politikai szervezetek, esetleg a technika területén. A következő forradalom, az a forradalom, amelynek következményeit a *Szép új világban* leírtam, nem periferikusan, hanem szerves létük lényegében érinti az embereket. A régebbi forradalmárok (ha idealisták voltak, és nemcsak hatalomra törtek) abban a reményben akarták megváltoztatni a társadalmi környezetet, hogy ezzel megváltoztathatják az emberi természetet. A jövő forradalmárai közvetlenül az ember természetét, áldozataik, vagy ha így jobban tetszik, haszonélvezőik testét és lelkét célozzák meg.

A *Szép új világban* az emberek természetét teljesen irányítás és ellenőrzés alatt tudják tartani. Ezt fajnemesítő és fajdegradáló tenyésztéssel érték el, majd előbb a gyermekkorban, később hipnopédiával, vagyis alvás közbeni utasításokkal rendszeresen kondicionálták. A gyerekek kondicionálása Pavlovig vezet vissza, a hipnopédia pedig, bár kezdetleges formában, de jól ismert technika. Már kaphatóak fonográfok, amelyeket beépített órák indítanak és állítanak le szabályos időközökben az éjszaka folyamán, és használják is őket nyelvet tanuló diákok, színészek, akiknek sebtiben kell megjegyezniük a szerepüket, szülők, akik szeretnék kikúrálni gyerekeiket az ágyba vizelezből és egyéb, gondot okozó szokásaikból; önszegélyezők, akik az autós szuggesztíótól és „a pozitív gondolatok megerősítésétől” várják morális és fizikai tökéletesedésüket. Az, hogy a kormányok mindeddig nem alkalmazták a szelektív tenyésztést, a gyermekkori kondicionálást és a hipnopédiát, a demokratikus országokban a mindmáig kitartó liberális meggyőződésnek köszönhető, miszerint nem az emberek vannak az államért, hanem az állam van az emberek javáért. A totalitárius országokban azért nem következett be, mert létezik egy, mondjuk így: forradalmi konzervativizmus, amely a tegnapi forradalmakhoz kötődik, nem pedig a holnapiakhoz. Semmi okunk azonban arra, hogy derűsen bizzunk a forradalmi konzervativizmus örökös voltában. Totalitárius kezekben az alkalmazott pszichológia máris érdemleges eredményeket hozott, Koreában az amerikai hadifoglyok egyharmada legalább

részben áldozatul esett a kínai agymosásnak, amely semmivé tette a nevelésükkel és gyermekkori kondicionálásukkal felépített meggyőződésüket, és a megnyugtató axiómák helyébe kétséget, félelmet és állandó büntudatot ültetett. Ezt teljesen ódivatú eljárásokkal érték el, amelyekben kombinálták az egyenes utasításokat azzal, amit a megszokott pszichoterápia ellenkezőjének nevezhetünk. Nem alkalmaztak hipnózist, hipnopédiát, sem tudatmódosító szereket. Ha folyamodtak volna ezekhez az erőteljesebb módszerekhez, vagy legalább néhányhoz közülük, akkor az agymosás minden bizonnyal valamennyi hadifogolynál eredményes lett volna, nem csupán harminc százalékuknál. Beszédet tartó politikusok és misét celebráló papok ködös, retorikai nyelvükben szívesen használják azt a szófordulatot, hogy a jelenlegi küzdelmek nem anyagi, hanem szellemi jellegűek, nem gépek, hanem eszmék harca. Elfelejtik azonban hozzátenni, hogy ezeknek az eszméknek a hatékonysága nagyban függ attól, hogyan vésik be őket. Egy igaz és jótékony ideát olyan idétlenül is közre lehet adni, hogy nulla hatása legyen egyénekre és társadalmakra. És fordítva is igaz: groteszk és káros megállapításokat lehet olyan ügyesen beleverni az emberek fejébe, hogy azok, eltelve hittel, kirohannak, és sziklákat mozdítanak el, az ördög legnagyobb dicsőségére és a maguk pusztulására. Napjainkban a totalitárius eszmék dinamikája nagyobb, mint a liberális, demokratikus eszméké. Ez természetesen nem a totalitárius eszmék valódi fölényének köszönhető. Egy olyan világban, ahol a népesedés rohamosan körözi le az erőforrásokat, egyre többre kell, hogy kiterjedjen a kormány ellenőrzése, és a központi ellenőrzés sokkal egyszerűbb diktatórikus, mint demokratikus módszerekkel. Az is tény, hogy a totalitárius eszmék terjesztése rendszeresebb, eszközei hatékonyabbak, mint a demokratikus és liberális eszméké. Ezek a hatékonyabb eszközök (totalitárius propaganda, nevelés és agymosás), mint láthattuk, meglehetősen régi keletűek. Előbb-utóbb azonban a diktátorok megszabadulnak forradalmi konzervativizmusuktól és ezzel együtt azoktól az óvilági eljárásoktól, amelyeket a pszichológia előtti és paleo-gyógyászati múltból örökölték. Azután pedig Isten óvjon mindannyiunkat!

A proto-farmakológiai múlt örökségébe sorolható az a szokásunk, hogy időnként szükségünk van valamilyen felemelkedésre, a feszültségek enyhítésére, szellemi vakációra, elszökésre a kellemetlen valóság elől, hogy alkoholt igyunk, vagy ha egy nem nyugati kultúrához tartozunk, hasist szívjunk, ópiumot, kokaleveleket vagy bételt rágjunk, magunkhoz vegyük valamelyiket a kábító szerek sokaságából. A *Szép új világ* polgárai egyikkel sem élnek, csupán egy szóma nevű anyagból nyelnek egy-két tablettát. .. Mondanom sem kell, hogy ez nem az a szórna, amelyet a régi hindu írások említenek. Az egy meglehetősen veszélyes szer, egy eddig még be nem azonosított délkelet-ázsiai növény származéka, ez pedig egy szintetikus vegyszer, amely „az alkohol és a kereszténység minden előnyével bit, azoknak a gyöngéi nélkül”, A *Szép új világ* lakói számára a szórna kis adagja kikapcsolódást, eufóriát nyújt, barátságokat és társadalmi szolidaritást épít. Közepes adagja átalakítja a külvilágot, és enyhe hallucinációt idéz elő. Nagy adagokban narkotikum. A *Szép új világ*ban tulajdonképpen mindenki boldognak tudja magát. Részben azért, mert arra tenyésztették és kondicionálták, hogy a neki szánt helyet foglalja el a társadalmi hierarchiában, részben az alvás alatti oktatás teszi elégedetté

azzal, ami jut neki, és részben a szórna azon képessége, hogy segítségével] az ember egy időre megszabadul a kellemetlen körülményektől és kellemetlen önmagától.

Valamennyi narkotikumot, élénkítőt, nyugtatót és hallucinogént, amelyet a modern botanika és farmakológa ismer, a primitív ember fedezte fel, mindegyiket ősidők óta használjuk. A homo sapiensnek, újonnan kifejlődött racionalitásával és Öntudatával egyik első dolga volt, hogy módot találjon az elemző gondolkodás megkerülésére és túllépésére vagy szélsőséges esetekben arra, hogy egy időre elfelejtse elszigetelő éntudatát. Miután mindent kipróbált, ami erdőn-mezőn nőtt, ahhoz tartotta magát, ami használhatónak látszott a tudatminőség módosítására, elszakadásra a köznapi érzéstől, érzékeléstől, gondolkodástól. A hinduknál a ritmikus lélegzés és a szellemi koncentráció játszotta bizonyos mértékig azt a szerepet, amit másutt a tudatmódosító szerek. De még a jóga országában is, még a vallásosak is, még kimondottan vallásos célokra is ódzkodás nélkül vették igénybe a *cannabis indicát* spirituális gyakorlataik hatékonyabbá tételére. Az emberiség általánosan bevett szokása, hogy időnként elszökik ebből a purgatóriumra hajazó világból, amelyet teremtett magának. A moralisták mennydöröghetnek ellene, de az elítélő közhangulat, a megtorló intézkedések szorításában is fennmarad ez a szokás, és tudatmódosító szereket mindenütt be lehet szerezni. A marxi formula, mely szerint „a vallás a nép ópiuma” megfordítható, és így szinte több benne az igazság: „az ópium a nép vallása” Másképp fogalmazva: akárhogy is érték el a tudatmódosítást (hitbuzgalmi, aszkétikus, vegyi úton vagy szellemi gyakorlatok révén) mindig is az egyik legnagyobb vagy talán a legnagyobb elérhető jónak tartották. A kormányok mindmáig csak a tiltás vagy – kissé realistábban – az ellenőrzés és a korlátozás szintjén gondolkodtak a tudatmódosító vegyszerek problémájáról. Még nem volt olyan, amelyik az egyéni életminőség és a társadalmi stabilitás szempontjából foglalkozott volna a dologgal, és (hál’ Istennek!) nagyon kevesen mérlegelték machiavellisztikus kormányzási eszközként. Az ellentétes érdekek és a szellemi restség miatt mindmáig az alkohol a fő tudatmódosító szerünk, akárcsak neolitikus őseink korában. Tudjuk, hogy a közlekedési balesetek, a bűnesetek, a családi bajok igen nagy része az alkohol rovására írható, mégsem igyekszünk valamilyen új, ártalmatlanabb és felemelőbb tudatmódosítóra cserélni ezt az elavult és csöppet sem kielégítő szert. A *Szép új világban* egy modern, szintetikus, célirányosan a társadalmi rend megőrzésére és az emberek boldogságtudatának fenntartására szánt, minimális pszichológiai rizikóval járó készítmény teljesen kiszorította Noé történelem előtti felfedezését, a szeszes italt.

A fabulámban ábrázolt társadalomban a szórna a kormányzás eszköze. A tirannusok jóindulatúak, de mégis csak tirannusok. Alattvalóikat nem furkósbottal tanítják engedelmességre, vegyszerekkel szorítják rá őket, hogy szeressék szolgásgukat, és önként, sőt lelkesen működjenek közre a társadalmi hierarchia fenntartásában. Rosszindulattal és tudatlansággal bármit és mindent a visszájára lehet fordítani. Az alkoholt például kis adagokban felszolgálva arra is használják, hogy filozófusok szimpóziumán (egy igazi iddogáló összejövetele) megkönnyítsék a gondolatok cseréjét, de a rabszolga-kereskedés idején arra is használták, hogy megkönnyítsék az emberrablást. Szkopolamint használhatnak az orvosok könnyű altatásra, de ugyanez a szer alkalmazható politikai foglyok

könnyebb befolyásolására és meg-puhítására is. Heroint használhatnak fájdalomcsillapítóként és (a japánok állítólag Kína megszállásakor megtették) a veszélyes ellenség cselekvőképtelenné tételére is. Ha nem megfelelő emberek irányítják, egy elkövetkező forradalom a maga nemében éppen olyan katasztrofális lehet, mint egy nukleáris vagy bakteriológiai háború. A már létező pszichológiai, vegyi, elektronikai eszközökkel egy diktatórikus oligarchia a többséget állandó és Önkéntes alávetettségben tarthatja (és akkor még nem is szólunk azokról az új és hatékonyabb módozatokról, amelyek még a jövő tarsolyában rejlenek). Ezt jövendöltem a *Szép új világban*. Remélem, hogy tévedtem, de nagyon félek, hogy nem.

Mindeközben hangsúlyoznom kell, hogy a szórna önmagában nem elvetendő. Éppen ellenkezőleg. Egy ártalmatlan, de hatékony tudatmódosító szer egyenesen áldás lehet. Egyébként is, ahogy a történelem ezt egyértelműen bizonyítja, teljesen soha nem szabadulunk meg a vegyi tudatmódosítóktól. Választanunk nem a szórna és a semmi között kell, hanem a szórna és az alkohol, a szórna és az ópium, a szórna és a hasis, az ololiuqui, a peyote, a datúra, a légyölő galóca és a többi természetes tudatmódosító között; a szóma, valamint a vegyi és farmakológiai tudományok olyan szereik között, mint az éter, a klorál, a veronál, a benzedrin és a barbiturátok. Röviden: egy többé-kevésbé ártalmatlan, univerzális drog és a többé-kevésbé ártalmas és emellett csak részlegesen hatékony szerek széles köre között. Ezzel a döntéssel nem várhatunk a Ford utáni hetedik századig. A gyógyszerian rohamosan tör előre. *ASzép új világ* szómája rég nem távoli álom. Valami, ami a szóma sok jellegzetességével rendelkezik, már itt is van. A legújabb nyugtatóra gondolok, a boldogságpírulára, ahogy hívei előszeretettel becézik. Amerikában Milton és Equanil néven árulják. Ezeknek a boldogságpíruláknak kettős hatásuk van; oldják a harántcsíkt izmok feszültségét, és ezzel oldják az ebből eredő szellemi feszültséget is. Ugyanakkor oly módon hatnak az agy enzimszisztémájára, hogy megelőzik a hipotalamusz zavarait, amelyek akadályoznák a kortex működését. Szellemi szinten ennek az az áldásos következménye, hogy megszabadít a szorongástól és az önmarcangoló érzésektől.

Példabeszédemben a vadember úgy fogalmaz: azt hiszi, a szórna jótékony hatását az igazi, legértékesebb emberi tulajdonságok elvesztésével kell megfizetni. Talán igaza van. A világegyetemtől semmit sem szoktunk ingyen kapni, mégis sok szót egy píru mellett, amely képessé tesz bennünket „a szent közömbösségre” a sztoikus nyugalomra, a tárgyilagosságra. Semmilyen cselekedet erkölcsi értéke sem mérhető pusztán szándéka szerint. A pokolhoz vezető út jószándékkal van kikövezve, ám a következményeket is tekintetbe kell vennünk. Az ésszerű és szívélyes viselkedés általában jót eredményez. Ez akkor is igaz, ha a viselkedést, amely ezt elérte, egy píru eredményezte. Kérdés viszont, hogy képesek vagyunk-e egy vegyszerrel helyettesíteni a rendszeres önkontrollt? Ez majd kiderül.

Valamennyi tudatmódosító szer közül a legfigyelemreméltóbbak – ha nem is a leggyorsabb hatásúak – azok, amelyek a lizergsavhoz és a meszkalinhoz hasonlóan rányitják a kaput arra, amit a szellem másvilágának nevezhetünk. Sokan dolgoznak már e drogok hatásának felderítésén, és biztosak lehetünk benne, hogy a közeljövőben új, még fontosabb tulajdonságokkal rendelkező tudatmódosítók is

megjelennek majd. Nem lehet tudni, mihez kezd az emberiség ezekkel az új, rendkívüli elixírekkel. A magam részéről azt hiszem, hogy legalább olyan nagy, de összehasonlíthatatlanul üdvösebb szerepük lesz az emberek életében, mint eddig az alkoholnak volt.

~ 19 ~
Levelek
1956

Ez az év Huxley számára minden szempontból lendületes és kreatív esztendő volt. Újra megnősült, új házba költözött, utazgatott és előadásokat tartott. Megjelent a Menny és pokol, elkezdett dolgozni a Sziget című regényén. Kétszer is kísérletezett pszichedelikus szerekkel. Először Gerald Hearddal együtt, két megfigyelő orvos társaságában, akik kipróbálták rajtuk, képes-e egy új, Frenquel nevű nyugtató egy nagy adag meszkalin hatásának semlegesítésére. A bekövetkezett átmeneti „földhöz vágottságot” Huxley a bűnbeeséshez hasonlította, és nyomban újra olvasta az Elvesztett paradicsomot. Később Laura Archera Huxley-val együtt részt vett egy csoportos LSD-kísérletben, hogy megállapítsa, milyen ereje lehet a hipnózisnak pszichedelikus felidézésekben.

Az ebben az időben dr. Osmondhoz írott levelei részben Sziget című készülő munkája kereteiről szólnak, részben seregyi drogról: a régi árják szómájáról, a mexikói szent gombáról (psilocybe mexicana), a dél-amerikai ayahuasca (yagé) fogyasztóiról. A kép, amit a Los Angeles-i pszichedelikus vegyszerekkel folytatott kísérletekről fest (akkoriban az idevonatkozó kísérletek központja az USA-ban volt), elég sivár. Postájának az a része, amelyet „az örült szélsőségesek” küldenek, megerősíti meggyőződésében, hogy a pszichedelikus kutatást „a tudósok viszonylagos elzártságában” kell végezni. A „pszichedelikus” meghatározás rögzítéséről és Huxley választásáról egy híres és egy nemrég előkerült levele is szól. Két másik, nőknek írott ékesszóló levelében az új szerekhez fűződő legmélyebb filozófiai-spirituális megfontolásait fejt ki, és egyik alább közölt levelében megfogalmazódik a Szép új világ musical-verziójának terve feletti érzelmkitörése is.

dr. Howard Fabingnek^[35]

1956. január 20.

Kedves Howard!

Remélem, montereyi tartózkodásod kellemes és gyümölcsöző volt, és épségben hazaérkeztél. Itteni látogatásod emlékezetes marad, és hálás vagyok, ahogy Gerald is az, hogy lehetővé tette a kísérleteket, megvitatásukat és értékelésüket is. Ha és amikor kelet felé utazom, remélem, megismételhetjük a kísérletet, és folytathatjuk a megbeszélését.

Közben gondolkodtam valamiről, amiről vasárnap reggeli beszélgetésünkön is szó esett: a hipnózis és a meszkalin vagy az LSD együttes alkalmazásáról. Úgy

látom, a hipnózis három szempontból lehet nagyon hasznos. Először, hogy felkészítse az alanyt a szer bevitelére. Enyhe transzban közölni lehet az illetővel, hogy mit fog átélni, és rá lehet mutatni, hogy nincs mitől félnie. Amit köznapian valóságnak tartunk, az a teljes valóságnak csak az a szelete, amelyet biológiai adottságainkkal, nyelvi Örökségünkkel (lásd: Benjámín Whorf) és gondolkodásunkat, érzéseinket meghatározó társadalmi szokásainkkal képesek vagyunk felfogni. (Ebben az Összefüggésben alapvetőek [J. J.] von Uexküll klasszikus környezettani könyvének eszméi.) A papucsállatkának, a tengeri sünnnek és a kutyának, mindegyiknek megvan a maga tökéletesen más világegyeteme. Az ember biológiailag társadalmilag és nyelvileg meghatározott világegyeteme gazdagabb és sokrétűbb, mint a többi állaté, ennek ellenére csak egy kis szelete a tortának. A meszkalin és az LSD lehetővé teszi, hogy még egy szeletet vegyünk. Ennek a szeletnek nem nagy a haszna a csak versengeni és túlélni akaró teremtmények számára, de annál nagyobb számunkra, amennyiben olyan teremtmények vagyunk, akik alkalmasak a megértésre, és vágynak is rá. A drog bevétele előtt ezek a gondolatok egyszerű megfogalmazásban átadhatók a hipnózisban lévő személynek, akit éppen ez óv meg attól, hogy pánikba essen pusztán az élmény ismeretlenségétől.

Másfelől érdemes volna megfigyelni, hogy milyen a hipnózis hatása arra, aki drog befolyása alatt áll. Kezdjük ezzel; hipnotizálható-e, aki meszkalin hatása alatt van? Ha igen, képes-e a hipnotikus ráhatás az új látónoki képességeket meghatározott csatornába terelni, például a gyerekkor betemetett emlékeinek vidékére vagy a gondolat és a képzelet meghatározott területeire? Rávehetjük-e, hogy az *Ezeregyéjszaka*, az evangéliumok, az ősrégi szimbólumok vagy a mitológia egy-egy epizódját lássa?

Végül pedig érdekes volna hipnotizálni azt, aki visszatért a meszkalinkábulatból. Ki kellene próbálni, hogy a szer segítségével nélkül átéli-e újra azt, amit a hatása alatt látott. Ezt szerintem akkor kellene kezdeni, amikor a szer hatása múlóban van. Megpróbálhatnánk szuggesztióval meghosszabbítani és újra felidézni az élményt. Ugyanakkor egy poszthipnotikus szuggesztióval talán el lehetne érni, hogy az élmény később is minden nehézség nélkül felidézhető maradjon. A következő napokban ismételni lehetne a kísérletet és kideríteni, hogy a hipnózis csupán a meszkalin-élmények emlékét képes-e előhívni, vagy esetleg előidézhet egy új, hasonló élményt. Ha ez működne, akkor poszthipnotikus szuggesztióval kéne hatni arra, hogy az illető személy képes legyen önszuggesztióval látomásos állapotba kerülni, amikor csak akar. Kiderülhet, hogy a látomásos élmény reaktiválása, eleven felidézése nem lehetséges, de az is előfordulhat, hogy egyáltalán nem lehetetlen. Abban azonban biztos vagyok, hogy ezt a kísérletet érdemes kipróbálni, méghozzá több személyen, hiszen ilyen tekintetben óriási különbségek vannak ember és ember között. Azt tapasztalatból tudom, hogy vannak, akik hipnózis alatt át tudnak jutni a másik világba. A feleségem például ugyanabba a jelentős és ragyogó világba jutott el, amit a meszkalin sajátjának is nevezhetnénk; oda, ahol hatalmas, többnyire sivatagi tájakat, és egymástól jelentősen különböző alakokat látott. Érdekes volna rájönni, hogy azok, akik általában spontán módon vagy hipnózissal nem képesek átlépni a másik világba, azonban az érzékelés kapui

vegyszerek segítségével egyszer már megnyíltak, képesek-e a vegyszer kulcsa nélkül, pusztán pszichológiai eszközökkel (bármit is jelentsen ez a megfogalmazás!) átjutni oda, ahová a meszkalin segítette őket.

Kérlek, add át üdvözetem dr. P.-nek és Bobby Brownnak, akikre sok szeretettel gondolok.

*Barátod,
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1956, január 21.

Kedves Humphry!

Köszönöm leveledet, és remélem, a saskatchewan-i tél lassan veszt a zordságából. Igaz, elég komisz a tél mindenfelé. Itt nagy az aszály, északkeleten a Csendes-óceánnál katasztrofálisak az esők, közép-keleten és a keleti államokban, de Európában is iszonytató a hideg. Talán tehet róla némileg a mi hidrogénbombával történő játszadozásunk is: a nemkívánatos porfelhők váratlan felhőképződést és csapadékot válthatnak ki. Arról tudunk a legkevesebbet, amiben a legbiztosabbnak hisszük magunkat (köszönjük tükröző mi voltunknak), és mint dühös majmok nemcsak a magas menny színe előtt mutatjuk be fantasztikus trükkjeinket, hanem egyenesen benne.

Ha már tükröző lényegünkről van szó: Geraldal újabb meszkalinélményünk volt. Ezúttal a Cincinnati-ből jött át dr. Fabinggal, egy nagyon kedves, intelligens, nyitott szellemű emberrel, meg egy fiatal gyógyszerésznővel, Barbara Brownnal együtt, akinek oroszánrésze volt a Frenquel kifejlesztésében. Fabing ki akarta próbálni rajtunk ennek az új nyugtatónak a hatását, azt, hogy miképp reagálunk meszkalinélményeink rövidre zárására. Adott 500 milligramm különösen tiszta meszkalint, amelyet az antiochiai egyetem egyik vegyésze készített külön az ő kérésére. Hihetetlenül erős hatása volt. Egy csomó látomásom támadt csukott szemmel, de semmi sem volt konzisztens vagy tartós, csak hullámozó geometriai alakzatokat láttam, amelyek átváltoztak – vagy majdnem átváltoztak – épületekké. Időérzékünk lényegében megszűnt, és szinte egy egész életen át élveztük a szépséget, a Létezést és a szeretetet. Két órával a meszkalin bevétele után Fabing intravénásán nagy adag Frenquelt adott be nekünk. Negyedórán belül megéreztek a hatását. Gyötrelmes élmény volt, ahhoz hasonló, amit Emily Brontë így ír le:

*Szörnyű a visszaút – oly mély a gyötrelmem,
Hallani kezd a fül, és látni a szem
(látni és hallani az elszigetelt, tokba zárt ego módján),
Tisztul az agy, és a pulzus ver
(működésbe lép a biológiai haszonelvűség),
A testet nyögi a lélek, és láncait nyögi a test.*

A bűnbeesést éltük át, amit még elviselhetetlenebbé tett. hogy az Öntudat visszatérése szédüléssel és általános testi zavarodottsággal járt, amit olyankor érez az ember, ha tökrészeg. (Most hittelen eszembe jutott, milyen furcsa, hogy *Az elveszett paradicsomban* Milton Ádámja és Évája megrészegül a tiltott gyümölcstől! Meg kell nézmem az idevonatkozó részt.) A bűnbeesésnek ez az ittas érzete vagy 45 percig tartott, utána mindketten visszatértünk a meszkalinos állapotba. Az intravénás Frenquel nyilván gyorsan felszívódott. Miután szerencsésen megszabadultunk tőle, a meszkalin újra előbújt a májban lévő búvóhelyéről. Fabing most meg van győződve arról, hogy a biztos hatékonyság érdekében a Frenquelt kis adagokban, rövid időközökben többször egymás után kell beadni, nem egyeden nagy adagban. Mindketten késő éjszakáig éreztük a hatását (délután háromkor adták be). Hatkor vagy fél hétkor keltem fel, és kimentem az első ajtón a verandára. A ház falán, a nappali ablakai között még mindig látszik halványan az a két szénrajz, amit a sógorom, Joep Nicolas készített négy vagy öt éve Mariáról és rólam. A két arcélt körbefogták a lenyugvó nap sugarai-árnyai. Nem is igen láttam a körvonalakat, nagyon gyér volt a fény, de hirtelen eszembe jutottak, és rettentő szomorúság tört rám. Nem tudom, meddig zokogtam, de nagyon sok felgyülemlett, el nem sírt könnyemtől szabadultam meg. Nagyon fájdalmas, de szükséges és megkönnyebbítő dolog volt.

Mellékelem annak a levélnek a másolatát, amit Fabingnak küldök a meszkalin szedése előtt, közben és után lehetséges hipnózis kísérletek ügyében. Remélem, kipróbálja a dolgot, és remélem, te is így teszel, mert fontos dolgok derülhetnek ki belőle.

Szeretettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1956. március 14.

Kedves Humphry!

Köszönöm jó és igen érdekes leveledet. Azt hiszem, az indiánokat illetően igazad van^[36]. A szómát Indiában csak a papok szedték, veszedelmes szer volt, sokan meghaltak tőle. Dionüszosz hívei közösen részegedtek le, de a szeszes ital nem nevezhető elixírnek. Azt hiszem, a tudatmódosítók trópusi élvezői közül többen is rátalálhattak az indiánok szerére, tőlük függetlenül. De hát ki tudja ezt bizonyítani? Egyébként is túl távoliak és túl primitívek ahhoz, hogy számunkra fontosak legyenek. Gordon Wasson dél-mexikói gombafogyasztói nyilván papok vagy papnők irányításával, kis csoportokban szedtek valamilyen elixírt. Ő maga is megtapasztalta egy csoportban a gomba okozta élményt^[37], és igen érdekesen számol be erről. A tünetek szinte teljesen ugyanolyanoknak tűnnek, mint a

peyote szedésekor, beleértve a hányást is. Rendkívül erős benyomást tett rá az egész procedúra. Ha aj. P. Morgan egyik társára valami ennyire erős benyomást tesz, annak csakugyan impresszívnek kell lennie! Remélem, többet sikerül megtudnod a saskatchewanai Native American Church-ötökről. Van egy érvényes meghívásom valamilyen peyote-fogyasztó indiántól az oklahomai Ponta City-be, hogy vegyek részt egy összejövetelükön, de mindeddig nem voltam képes rá, túl messze van, és időm sincs.

Írtam három cikket a *Sunday Times*nak, egy visszatekintést a *Szép új világra*, az egyikben a demográfus szemszögéből igyekszem felmérni a jövőt, a másikban a *Szép új világ* politikai rendszerét viszonyítom a közvetlenül előttünk álló időkhöz, a harmadikban a szórna (könyvbéli fajtájának) és a „boldogító pirulák” (Miltown-Equanil) tömeges fogyasztásának társadalmi, erkölcsi, pszichológiai jelentőségéről beszélek. Remélem, alaposabban foglalkozhatom ezzel a kérdéssel tervezett fantáziaregényemben, amelyben egy elképzelt társadalomról akarok írni; egy olyan társadalomról amelynek az a célkitűzése, hogy tagjainak lehetővé tegye képességeik legteljesebb megvalósítását. Ezt a fabulát nem a jövőbe helyezem, hanem egy, az Indiai-óceánban, az Andamanokhoz közel lévő, természetesen képzeletbeli szigetre, amelynek bennszülöttei a szárazföldről érkezett buddhista gyarmatosítók utódai, tehát mindent tudnak a tantráról. (Ami jóval több, mint amit én tudok, de az ember tanulhat hozzá, meg úgy is tehet, mintha!) Hídnak köztük és köztünk egy angolt szántam, aki a Kelet-indiai Társaság utolsó idejében gazdagodott meg a lehető legcinikusabb módon, és azért érkezett a szigetre, hogy átkutassa. Ott marad, mert egyfajta pszichológiai megtérésben megérti, hogy az ott élők szinte mindenre tudják a feleletet. Létrehoz valamiféle kelet-nyugati bölcséleti iskolát, és már öregemberként mutat utat a később partra szálló másik angolnak. Az ő története, hogy az evangélium szellemében élő családban nevelkedett, de összeomlik, és elmeorvosintézetbe kerül (olvastam Zilboorgot és más könyveket, hogy teljesen át tudjam érezni a korai viktoriánus idők tébolydáinak borzalmát). Dr. Conolly-nak, egy értelmes és emberséges főfelügyelőnek köszönhetően meggyógyul, elvetődik egy szigetre, ahol egy öregember kézen fogja, szakramentális értelemben átértékelteti vele a szexet és más természetes funkciókat, beavattatja – ezekben a történetekben komoly szerepe van egy helyi elixírnek – és a többi és a többi. Amikor végül visszatér Angliába, csakugyan ép és kiteljesült emberi lény, de nemsokára újra a bolondok házában találja magát, ahová begyepesedett és korlátolt rokonai sürgősen bedugják. Eközben persze a szigetet lerohanja valamelyik gyarmatosító hatalom, módszeresen elpusztítja minden bölcsességét [ahogy Anglia – bát nem tökéletesen úgy – elpusztította Burma hagyományos társadalmi szerkezetét). Lényegében úgy, hogy a lehető legjobb szándékkal bevezet egy összefüggő jogrendszert az autoritás nélküli törzsfőnökök minden rendszert nélkülöző, logikailag védhetetlen, de pszichológiailag sikeres helyi bíraskodása helyébe. Ebben a keretben teljesen ki lehet majd fejteni, hogy minek kellene lennie, mi a talán lehetséges, mi az, ami volt, és mi az, ami valójában van...

Szeretettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1956. március 30.

Kedves Humphry!

Köszönöm a leveledet. Most csak röviden válaszolok, mert remélem New Yorkban nemsokára hosszan beszélgethetünk ezeknek a szereknek az elnevezéséről – micsoda probléma! Belenéztem a Liddell és Scortba és találtam egy igét; „phaneroein” ami annyit tesz, hogy „láttatni vagy manifesztálni valamit” és egy melléknevet: „phaneros’j aminek a jelentése: „manifesztálódó, látható, nyilvánvaló”. A szó használatos a botanikában; phanerogam (virágos növény), szemben a kriptogammal (spórással). A pszichodetikus^[38] szó nem sokat jelent számomra. Talán a geodetikussal, a geodéziával analóg? Ha igen, akkor szellemfelosztót jelentene, minthogy a geodézia földosztást jelent, a görög „gé” és „daiein” szavakból. Nevezhetnénk ezeket a drogokat pszichophanoknak? Vagy phaneropszichikusnak? Mi a véleményed a phanerotimről? A „thümosz” lelket jelent elsődleges értelmezésében, és a latin „animus” megfelelője. A szó jól hangzik, és könnyű kiejteni. Amellett a pszichológiai zsargonban vannak rokonai, lásd: ciklotim. Mindent összevéve azt hiszem, jobb, mint a pszichophán vagy a phaneropszichikus.

Úgy számítom, tizedikén repülök keletre. Előtte tudatom veled, hol szállunk meg; valószínűleg nem szállodában, hanem egy kölcsönkapott lakásban.

Üdvözlettel
Aldous

*A phanerotim főnév. A phanerotimikus melléknév.
Fél gramm phanerotimmal fényesre varázsolod
Elcsépett, lapos, szürke mindennapod.*

dr. Humphry Osmondnak

1956. június 2.

Kedves Humphry!

Igen, hiányoltunk kis konferenciánkon, és azt hiszem, ha itt lettél volna, a magad részéről nagyon érdekelt és felhangolt volna Pucharich beszámolója a ketrecek és az atmoszférájukba engedett pozitív vagy negatív töltésű ionok hatásáról. Ha a munkája igazolódik, akkor mostantól létezik egy módszer, amellyel a pszikéességek (egyelőre csak az érzékeké) egy puszta gombnyomással hihetetlen mértékben fokozhatóak. Miután létrehozta a standard elektronikus feltételeket, Pucharich most ki akarja próbálni különböző drogok, szagok, stimuláló hangok és hasonlókat hatását a pszire. Rendkívül hasznos kutatás lehet.

Al [Hubbard] szintén nagy formában volt. Általában kicsit zavarosan fejt ki a dolgait, de feltételezem, hogy neki és a csoportjának ma már halomnyi írott anyaga van az eseteikről. Ez az anyag megmutatja majd, hogyan haladnak a kísérletek a másik ágon. Nyilvánvaló, hogy az előrejutáshoz mindkét módszerre szükség van: Pucharich tisztán elméleti, analitikus módszerére, amellyel standardizált körülmények között vizsgál külön-külön minden egyes tényezőt, és a természetkutató, a pszichológus, a terapeuta munkájára, aki gyógyításra és megvilágosodásra használja a szert és ha jó megfigyelő és tisztafejű gondolkodó, ezenközben testet-lelket illetően új felfedezésekhez jut.

Itt Los Angelesben jelenleg nem folyik kutatás, sem így, sem úgy. Van egy-két orvosunk, aki alkalmazza az anyagot, és összegyűjti egyéni kísérleteinek esettanulmányait, van néhány, aki neurotikusok vagy pszichotikus ok gyógyításához veszi igénybe, de nincsenek elemző kutatók. Mi több, alig látok lehetőséget olyan csoport létrehozására, mint Alé Vancouverben. Itt nincs egy Al, nincs senki, akinek megvolna a szükséges üzleti tekintélye (az üzletember, a meghatározás szerint, nem tehet semmi „amerikátlant”), a szükséges kapcsolatai az állammal és az egyházzal, valamint a tudomány érzékeny területeivel, ami lehetővé teszi a drog beszerzését. Ezenkívül sem Gerald, sem én nem vagyunk jó kísérleti alanyok. Hunyt szemmel nincsenek vízióink, nem mutatunk föl pszi-jeleket, és úgy látszik, túlságosan belebonyolódtunk a Legfelső titokzatos ismereteibe, s nem óhajtjuk, hogy egyébbel zavarjanak. Ezért aztán úgy tűnik, hogy mind a tudományos, mind a gyógyító munkának másutt kell helyet kapnia.

Térjünk át az időpontokra. Augusztus folyamán mikor tudnál Vancouverbe jönni? Én alkalmazkodhatom hozzád. Kérlek, tudasd, melyik időpont a legmegfelelőbb, ahhoz tartom magamat. Nem egészen látom a magam szerepét ebben az előadásban. Feltehetően a többé-kevésbé intelligens kérdező lesz, aki faggatja a szakembert, hogy miről is van tulajdonképpen szó.

Szeretettel
Aldous

Victoria Ocampónak^[39]

1956. július 19.

Kedves Victoria!

...Örülök, hogy tetszett a könyvecském (*Menny és pokol*). Milyen furcsa, hogy magunkkal hordozzuk a látomások egész univerzumát, és azt is, ami a látomásokon túl van, miközben többnyire nem is tudunk róla, Hogyan tehetjük magunkévá annak a képességét, hogy kedvünk szerint átjárhassunk az egyik tudatvilágból a másikba? A meszkalin és a lizergsav megnyitja a kapukat, de az ember nem szívesen függ teljesen ezektől a vegyszerektől, ha többé-kevésbé igazán ártalmatlanoknak látszanak is. Eddig hat ízben szedtem meszkalint, hatszor szálltam el a víziók birodalmán túlra, oda, amit a misztikusok homályos tudásnak neveznek. Betekinthettem a dolgok természetébe, ami azzal a felismeréssel járt,

hogy a világmindenség minden kín és tragédia ellenére eredendően ép, vagyis másképp fogalmazva: Isten a szeretet. A szavak zavarba ejtően ostobák, az átlagos tudatsíkon valótlank, de magasabb tudatszinten az ősi, legfontosabb Létezőt jelképezik, amelynek a tudat is részévé válik. Az élet legcsodásabb mágiája volna annak a tudománya, hogyan ingázhatunk kedvünk szerint a homályos tudás és a fogalmakba öntött, anyagelvű tudás, az esztétikus és a misztikus között úgy, hogy eközben mindvégig képesek legyünk, a zen mester szavaival szólva, felfogni a nem részlegest, ami a részlegesben leledzik, felismerni a nem gondolatot, amely a gondolatban búvik, az abszolútot a viszonylagosságban, a végtelent a véglegesben, az örökkévalót az időben. A kérdés csak az, hogyan sajátítsa el az ember ezt a csodás életmágiát.

Új házba költöztünk, a hegyekbe, és egyelőre minden összevissza van. Jó egészséget, kedves Victoria.

Változatlan szeretettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1956. július 22.

Kedves Humphry!

Leveleink keresztezték egymást, a tiéd kallódott nálunk, mert éppen két ház között vagyunk, az egyikben élünk, de a másikba kapjuk a postánkat. Örültem volna, ha a szabadidőnk egybeesik. Nekem most nincs semennyi. Ugyanakkor igen rossz érzéseim vannak a tévével kapcsolatosan, különös tekintettel erre a területre. Kezd előnteni az eszelős megszállottak levéláradata. Néhány napja Mauritiusról küldött levelet egy úriember, aki húsz évvel ezelőtt azért vándorolt oda, hogy megvilágosodjon. Saját megítélése szerint megírta a világtörténelem egyedülálló könyvét, és arra kér, legyen szíves, írjak hozzá előszót, valamint szerezzek neki ösztöndíjat a Ford Alapítvány Társadalomtudományi Intézetétől, de ha ez nem volna lehetséges, állást egy amerikai újságnál! És akkor még nem is szóltam arról a chicagói úriemberről, aki megtalálta az abszolút igazságot, és erről levélben és táviratban tájékoztatja Eisenhower elnököt és Bertrand Russelt; nem szóltam a mexikói bőrgyógyásról, aki azt hiszi, a meszkalin jó lehet az ekcéma ellen, és legyen szíves megmondani neki, hol szerezheti be a szert. Még nem beszéltem arról a yorkshire-i fiatalemberről, aki megevett egy peyote-darabkát, amit egy kaktusztermelő barátjától kapott, mire három napon át mindenféle zenét egy hanggal magasabbnak hallott, mint amilyennek lennie kellett volna. (Ez érdekes jelenség érdemes lehet muzikális embereknél tesztelni. Laura úgy gondolja, ez változó, ő nem azt hallja, hogy a hangmagasság emelkedik, inkább azt, hogy a megszokottnál nagyobb lendülettel, energikusabban és hibátlanabban adják elő a zenét, ezért hajlamos az ember azt hinni, hogy kicsit, talán fél hanggal emeltebben játsszák.)

Úgy van, ahogy írod, még mindig nagyon keveset tudunk a pszichedelikumokról, és ameddig nem tudunk jóval többet, addig a szakfolyóiratok viszonylag szűk körében, a mérsékelt kultúrsznob könyvek és cikkek tisztességes homályában kellene a dolgot megvitatnunk és kutatásainkat közzétennünk. Minden, amit nagy nyilvánosság előtt mond az ember, félreértésekhez vezethet. A hallott vagy olvasott információkból nem az marad meg az emberekben, ami a lényeges, hanem ami a szájuk íze szerint való. A tévé csak a félreértők számát növeli ezerszeresére, s közben a félreértések skáláját is növeli, mert nem nyújt tárgyilagos szöveget, amelyhez utasíthatnánk a szándékosan tudatlant. *Littera scripta manet, volat irrevocabile verbum* (Az írott betű megmarad, a szó visszahozhatatlanul elszáll).

Az *Esquire* számára írok cikkeket, és korrigálom a darabomat. Köztes időmben egy keveset dolgoztatom a fantáziámat: írom hősöm egészen korai viktoriánus körülmények között zajló gyermekkorának kezdő fejezeteit, és töprengök, milyen problémák fognak adódni, amikor elmegy az Indiai-óceánban fekvő hipotetikus szigetre a nagybátyjához, aki a helyi rádza háziiorvosa.

(Dr. Esdaile képére formálom majd, és hipnotikus transzban elefantiázisdaganatokat operáltatok vele). Valamilyen tantrikus filozófiát vall és gyakorol: segíteni akar az embereknek, hogy a bennük rejlő képességeket felszínre tudják hozni, és valamelyest irányítani tudják a sorsukat, főként az autonóm idegrendszer és a vegetatív lélek irányításával, és azzal, hogy közel kerülnek az Átman-Brahmanhoz. Remélem, egészen jól sikerül a dolog.

Üdvözlöm Jane-t és Hubbardékat.

Sok szerelettel
Aldous

dr. Humphry Osmondnak

1956. szeptember 23.

Kedves Humphry!

Két napja érkezett leveled igazi büntudatot ébresztett bennem; rettentően elhanyagoltam mostanában a levélírást. A bátyám épp most utazott el. Két hétig volt nálunk, a feleségével együtt. Mindenféle közös programunk volt, nekem tetejében egy csomó munkám, rendkívül elfoglalt voltam. Ennek következtében a megválaszolásra váró levélhalmaz nyomasztóan nagyra nőtt, attól félek, teljesen betemet.

Juliannel elmentünk az UCLA-be, hogy megnézzük a kísérleti patkányokat, macskákat és majmokat az agyuk különböző részeibe elhelyezett elektródákkal. Megnyomnak egy kis gombot, amitől enyhe elektromos sokk éri az állatokat. A bizonyos pontokra elhelyezett elektródák hatása láthatóan olyan csodálatos eksztázisba hozza őket, hogy pulzusuk az óránkénti 8000-et is elérheti, egészen addig, amíg a teljes kimerültségtől össze nem omlanak, minthogy se nem alszanak,

se nem esznek közben. Úgy látszik, erősen közeledünk a muszlim paradicsom reprodukálása felé, oda, ahol minden orgazmus hatszáz esztendeig tart.

Legutóbbi, hipnózissal összekapcsolt LSD-kísérletünk, ami a hipnotikus eljárást illeti, nem volt túl sikeres. Az elképzelés az volt, hogy a hipnotizált résztvevőket poszthipnotikusan arra szuggerálják, hogy egy adott utasításra képesek legyenek újra átélni az LSD-élményt. Lehet, hogy a szuggesztió eredményre vezetne, ha több alkalommal ismételnék. Megeshet persze az is, hogy az esetek többségében a vegyszer hatása nem reprodukálható a pszichológia eszközeivel. Számomra a kísérletben az volt érdekes, hogy 50 milligramm LSD elégnek bizonyult, hogy a standard adag hatását gyakorolja rám, míg Lauránál már 25 milligramm is nagyon hatékony volt. Lehet, hogy az előzetes hipnózis fokozta a vegyszer hatását.

A minap kapcsolatba kerültem valakivel, aki az Andok lábánál, a felső Amazonas dzsungelvidékén folytatott kereskedést, és most egy kaliforniai főiskolán művészetoktató. Részletesen beszámolt egy drogról, amelyet az indiánok ayahuascának^[40] neveznek, és helyi növények keverékéből vonnak ki. Csak nagy adagokban hat, több mint egy litert kell felhajtani a rossz ízű folyadékból. Az eredmény nagyon hasonló a peyote-élményhez, a látomások főként zöldségek vagy zöldségekhez hasonló alakzatok képét öltik. A bennszülöttek természetimádatukat gyakorolják vele, valamint paranormális diagnózisokra és gyógyfőzetek készítésére alkalmazzák. Az illető visszakérte az anyagát, de azt tanácsoltam neki, hogy juttasson el hozzád egy másolatot a birtokában lévő minden növényteni információval együtt.

Jó hír, hogy valamikor ősszel talán eljössz Kaliforniába. Laurával körülbelül október 16. és november elseje között (lehet, hogy egy-két napos megszakítással) New Yorkban leszünk, a New York-i Tudományos Akadémia bankettjén kell beszédet tartanom. Lesz egy a nyugtatók kérdését tárgyaló összejövételük. Az emberi feszültségről és azokról a módszerekről fogok csevegni, amelyekkel különböző régi kultúrák próbálták elviselhetővé tenni. Van valami valószínűsége annak, hogy ebben az időben New Yorkban leszel?

A darab még mindig a status quo állapotában van. De Liagre, a producer arra vár, hogy Deborah Kerről halljon valamit. [...] Közben elhalasztottam a fantáziaregényem továbbírását, mert nekifogtam a *Szép új világ* musicallé adaptálásához. Az első felvonás készen van, és elég elevennek tűnik. Ha megvagyok ezzel a N. Y.-i tudományos akadémia-üggyel, folytatom a vademberek rezervátumával. Ha minden jól megy, és találok valakit, aki jó zenét ír hozzá, Leonard Bernsteint például, akkor kisülhet belőle valami érdelemleges is.

*Üdvözöllek mindkettőtöket.
Szeretettel
Aldous*

Matthew és Ellen Huxley-nak^[41]

1956. szeptember 30.

...Julian és Juliette itt voltak két hétre, megnéztük a tudományos látnivalókat itt, Caltech-ben és La Jollában és a San Diego-i állatkertet. Közben három projekten dolgoztam. Szokásos cikkemen az *Esquire* számára, a feszültség történetéről szóló előadásomon a N. Y.-i tudományos akadémia számára, és a *Szép új világ* musicalváltozatán – mert mindenki azt mondja, hogy egy sci-finek prózai darabként színpadon nem lehet sikere, de ha nem realiztikus, és zene meg vers fűszerezi, akkor elfogadják. Éppen most fejeztem be az első felvonást, teljesen újraírtam, amit Mr[-], az eredeti adaptáló, és még mindig 50%-ban jogtulajdonos produkált. De jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok, és remélem, ha a többi felvonás jobban sikerül, mint az első, csinálhatok valamit, amit színre vihetnek. El kell szakadnom a könyvtől, mert a sztorit rettentően le kell rövidíteni. Egy prózai darab 120 oldalnyi szöveg, ide pedig csak 60 kell. De az áramvonalasításnak drámai fejleményei vannak...

...itt az egyik!

...epszilonok (énekelnek)

*Nincsen apunk, nincs anyunk,
Hű de boldogok vagyunk!
Mázlisták és boldogok.
Mindenki csak úgy ragyog!*

*Házasság nincs, szex témérdek!
Piszkos pelust sem cserélek.
Babakocsit sem tolunk –
Hű de boldogok vagyunk!
Mindenki csak úgy ragyog!*

*Drog reggeli, drog ebédre.
Sosincs a bulinak vége!
Nincs megbánás, macskajaj.
Ki a bűnös, mi bűn, mi baj?
Mindenki csak úgy ragyog!*

*Ruganyos és extra csajok,
Nagy erotikus ricsajok –
Ölelj babám, ne tétovázz,
Huncut hancúrt el ne odázz!
Mindenki csak úgy ragyog!*

*Kaja, pia, szója – minden!
Gondolkodás pedig nincsen!
GONDOLKODÁS PEDIG NINCSEN,
GONDOLKODÁS PEDIG NINCSEN!
Mindenki csak úgy ragyog!*

*Öllelek benneteket
Aldous*

Mrs. Ellen Huxley-nak

1956. november 20.

Drága Ellen!

Köszönöm lebilincselő beszámolódat a meszkalinéliélményről. Humphry járt nálunk, és mondott valamit az eseményről, de úgy éreztem, bizonyos tartózkodással, mintha vele történt volna valami, amit nem akar túl behatóan ecsetelni. Te is átélted, amit én olyan erősen éreztem az utóbbi ülések alkalmával, hogy előnt a hálaérzet, a vágy, hogy megköszönhessem a mindenség rendjének ezt a kiváltságos élményt és azt a kiváltságot is – mert mindennek ellenére annak érzem -, hogy ezen a bolygón és emberként élhetek? Intenzív együttérzést azokkal, akik bármi okból, de lehetetlenné teszik a maguk számára, hogy akárcsak megközelítsék azt a valóságot, azt az igazságot, amely a szer segítségével megmutatkozik, amelyik mindig készen áll azok számára, akik olyan szellemi állapotban vannak, hogy érzékelhetik. Sajnálatot azokért, akik túl mereven jók, vagy túl mereven intellektuálisok, akik saját, magukkal hozott erkölcsi és társadalmi rendszerük, saját kedvenc minősítő megállapításaik világában élnek. És sajnálatot a skála másik végén lévőkért, akik túláradó énkultuszukkal, alkohollal, dorbézolással, televíziós adásokkal vakítják magukat. Az élmény végeztével is marad valami az együttérzésből, és marad valami a hálaérzetből is. Az ember soha többé nem lesz egészen a régi...

Szeretettel
Aldous

Mrs. Ellen Huxley-nak

1956. december 6.

Drága Ellen!

Köszönöm leveledet. Valóban, a halál lényegtelenségének érzése is igen különös. Együtt jár az élet mindennek felett való fontosságának átérzésével. Az LSD-nek vagy a meszkalinnak csak a pszichoanalitikusokra nincs semmi hatása. Ketten is

végeztek itt kísérleteket freudistákkal, akik közül egyiknek sem nyújtott a dolog semmi pozitívumot, kivéve, hogy az egyik megjegyezte, hogy amikor kiment a mellékhelyiségbe, azt tapasztalta, „az ürüléke erősebb és illatosabb szagot árasztott”, Sigmund Freud teteme már porlik a sírban, de szelleme vagy ánusza még mindig itt masírozik.

Mellékelek egy csekket, vedd meg belőle az egész társaság karácsonyi ajándékát, kinek-kinek ízlése szerint. Ez egyszerűbb, mint csomagok küldözgetése, és remélem, jobban is jár vele mindenki. Öllelek mindnyájatokat.

Szeretettel
Aldous

~ 20 ~

A feszültség története

1956

Az alábbi előadás egy konferencián hangzott el, amely legnagyobb részt egy új nyugtatóval, a meprobamáttal (Miltown) foglalkozott. Ez alkalommal is Huxley volt az egyetlen író az orvosok és tudósok gyülekezetében. Monográfiája „olyan kémiai összetevők használatát tárgyalja, amelyek tudatmódosulásokat eredményeznek, ezzel lehetővé teszik az önmeghaladást, és időlegesen feloldják a feszültségeket”. Amikor megérkezett a New York-i konferenciára, hét rádió- és televíziótársaság állt sorban, hogy megszólíthassák.

Az előadás címe némileg félrevezető, a szó szoros értelmében véve nem létezik olyasmi, hogy „a feszültség története”. A feszültség a betegség jele, és a betegség kívül esik a történelem illetékességén. Középkori gyomorfájás például nem létezik, ahogy nem létezik neolitikus fertőzőési góc, vagy jellegzetesen viktoriánus neuralgia, vagy New Deal^[42] epilepszia sem. Ami a beteget illeti, betegségét kizárólag ő éli át, az ő személyes tapasztalata, amihez a nemzeti közéletnek, a főcímekben találtaknak, a tudományos közlönyökben és irodalmi folyóiratokban megvitatott eseményeknek semmi köze sincs. A politika, a kultúra, a civilizáció haladása, a természet gyönyörűségei, a művészet, a tudomány és a technika minden diadala mind csak az egészségesekeket érinti, a betegeket nem. A betegek csak saját, egyéni kínjaikat és nyavalyáikat érzékelik, azt, ami a betegszoba négy fala között zajlik. Számukra a világegyetem végtelensége szinte egyetlen pontra zsugorodott, csak saját szenvedő testük, saját elnémult vagy megkínzott szellemük létezik. Valamilyen kór tényleges megtapasztalása alapján véve teljesen független a helytől és az időtől. Ennek folytán egy kornak mint emberi tapasztalatnak nem lehet története. Csak a gyógyításnak, azaz a betegségek természetét és a gyógyításukra a különböző időkben alkalmazott eljárásokat tárgyaló elméleteknek

lehet története és azoknak a módozatoknak, ahogy a szervezett társadalmak viszonyultak a közösségen belüli betegségek kérdéseihez.

A feszültségnek mint pszichoszomatikus betegségnek nincs története, de a feszültség néhány oka a közélet körébe tartozik, tehát történelmi tanulmányozás tárgyává lehet tenni. Ugyanez áll az eljárásokra is, amelyeket a különböző társadalmak a feszültség megelőzésére és oldására elfogadtak. A kérdés rendkívül széles körű, az időm rövidre szabott, tudatlanságom pedig óriási, ezért meg sem kíséreltem valamennyi, a feszültséggel kapcsolatos történelmi tény megvitatását. Azokhoz tartom magam, amelyek a legkönnyebben kezelhetők és egyben a legrelevánsabbak azokkal a problémákkal, amelyekkel manapság szembesülünk

Azzal kezdem, amiről nem fogok beszélni. Nem fogok beszélni, legfeljebb érintőlegesen említést teszek a feszültség történelmi okairól. Ez két óriási és komplex tárgykör megtárgyalását jelentené: a kulturális minták átalakulásának, valamint egy adott kultúra és a benne felnevelkedett egyének közötti viszony kérdését.

Engedjék meg, hogy az egész ügyet egy közérthető általánosítással összegezzem – akkor is, ha ezzel azt kockáztatom, hogy az intellektus eredendő bűnébe, a túlegyszerűsítésbe és a túlzott elvonatkoztatásba keveredem. Azt mondanám, hogy feszültség azokban az emberekben jön létre, akik valamilyen öröklött vagy szerzett gyöngeség miatt képtelenek egy adott kínos helyzetet kezelni. Ezeket a kínos helyzeteket konfliktusok eredményezik, egyfelől az önmegerősítés és a szex alapvető ösztönei, másfelől a nyájösztön ugyanolyan alapvető serkentése között. A nyájösztönt kanalizálja a társadalom, szentesíti a hagyomány, racionalizálja fogalmaival a vallás és a filozófia. Ezért lépnek be történelmi tényezők egy olyan szituációba, amely állati szinten biológiai maradna. Úgy látszik, valamennyi kulturális feltételrendszer kitenyészette a feszültség nyavalyáját, a szégyenen alapuló ugyanúgy, mint a büntudaton alapuló, a primitív kultúrák semmivel sem kevésbé, mint a magas fejlettségűek. A feszültség oldását illetően minden ismert társadalomban alapvetően hasonló módszereket és eszközöket találtak, hasonló megoldásokra jutottak. A feszültség oldásának ezen eszközeivel és módozataival foglalkozik előadásom.

Mint minden más nyavalya, a feszültség is hajlamos a beteg figyelmét beszűkíteni, olyannyira, hogy szélsőséges esetekben önmagán kívül nem érzékel semmit. A súlyos betegségek alapvetően megváltoztatják áldozataik személyiségét. Ez a megváltozott személyiség igen rövid idő alatt természetesnek és magától értetődőnek tartja, hogy betegsége beszűkíti érdeklődését és figyelmét. A feszültség nem súlyos betegség, és akik kínlódnak tőle, elég jól vannak ahhoz, hogy érezzék és megszenvedjék azt a görcsös önközpontúságot, amelyet pszichoszomatikus rendellenességük kényszerít rájuk. Olyanok, mint a kárhozott lelkek, akiknek büntetése a nagy katolikus költő, Gerard Manley Hopkins szavaival élve az, hogy „saját izzadságos önmaguk legyenek, vagy annál is rosszabbak”. Akit feszültség kínoz, az tudja, hogy izzadságos, sőt annál is rosszabb, és ez az érzés rendkívüli módon nyomasztja. Hozzátennem, hogy még egészséges ember számára is gyakran nyomasztó az a felismerés, hogy önálló, zárt egyéni léte ítéltetett. A neurotikus gyűlöli saját izzadságos énjét vagy annál is rosszabb önmagát. A normális ember gyűlöli azt az időszakot, amikor izzadságos énjét érzi. A feszültség egyik

legkínosabb tünete nem más, mint hogy a szigetnyi univerzumlétünk fölötti rosszkedv nagyobb erővel tör fel. Az emberi lény önimádó egoista, de olyan egoista, aki időnként intenzíven utálja bálványozása tárgyát. Imádott önmagának utálatától el nem választhatóan minden emberben él a vágy az önmeghaladásra, arra, hogy kiszökhesse a személyiség börtönéből, hogy valami más és nagyobb legyen, mint a túlságosan ismert és megszokott én. Minden ember fogékony a köznapi realitás unalmas, vagy éppen fájdalmas univerzumánál külön, vagy legalábbis tőle különböző világ utáni nosztalgiára. A vallásos ember az önmeghaladás általános vágyát az isten utáni, mélyen gyökerező, velünk született sóvárgásnak tulajdonítja. A biológus némileg másképp látja a dolgot, ő az ember önmeghaladás utáni sóvárgását a vele született nyájösztönnek tudja be. Az egyén szeretne elvegyülni a nyájjal, de túlságosan önközpontú ahhoz, hogy erre igazán képes legyen, és túlságosan öntudatos, hogy ez az iparkodása huzamos lehessen. Ezért krónikus elégedetlenségre ítéltetett, állandóan olyasmire epekedik, amit a dolgok természeténél fogva soha nem érhet el.

A két magyarázat nem zárja ki egymást, és hajlamos vagyok azt hinni, hogy mindkettő részlegesen áll helyt, Akárhogy is van, a tények, amelyekről számot adnak, valódi tények. Létezik a vágy az önmeghaladásra és ugyanakkor egy mélyről jövő irtózat a zárt, elszigetelt egótól. Ez az irtózat a feszültség által sújtottakban akuttá és gyötrővé válik. Minden emberi kultúrában kialakították és rendszeresen alkalmazták az időleges önmeghaladást eredményező, és ezzel a feszültséget oldó procedúrákat. Ezeket az eljárásokat el lehet rendezni néhány közérthető kategóriában. Léteznek vegyszeres eljárások, zenei és gimnasztikai módszerek. Más módszerek a független egyéneket teszik ki a tömeghatásnak. Vannak a különböző vallásos eljárások, és végül azok a módszerek, amelyeknek célja a misztikus önmeghaladás elérése: a jóga, valamint a keleti és nyugati hagyományok spirituális gyakorlatai. Órákat venne igénybe, ha mindegyik módszerrel érdeme szerint akarnék foglalkozni, de korlátoznom kell magamat, ezért csak a két legelterjedtebből és legnehezebben ellenőrizhetőről, a vegyszeres eljárásokról, és az általam tömegmódszernek nevezett jelenségről szólok.

Dolgozatom egy bizonyos tudatmódosító, és ezáltal bizonyos mértékű önmeghaladást és a feszültség ideiglenes oldódását lehetővé tevő vegyület használatát tárgyalja. Ezek a nyugtatók azonban csak a legújabbak azon vegyszerek hosszú sorában, amelyeket időtlen idők óta használnak tudatmódosításra, hogy segítségükkel bizonyos mértékben lehetővé váljon az önmeghaladás, és időlegesen megszabadítsanak a feszültségtől. Soha ne felejtsük el, hogy míg a modern farmakológia seregnyi új szintetikus szerrel lát el bennünket, a természetes szerekkel kapcsolatban egyetlen alapvető felfedezést sem tett, csak a kivonás, a tisztítás és kombinálásuk módszereit fejlesztette tovább. Sok ezer éve, amikor még alig alakultak ki az első civilizációk, már felfedezték valamennyi, a természetben előforduló nyugtatót, narkotikumot, hallucinogént és izgatószeret. Kétségtelen, hogy a valószínűtlenségek ama hosszú katalógusában, amelyet emberi történelemnek hívnak, ez az egyik legkülönösebb tény. Nyilvánvaló, hogy a primitív ember minden gyökeret, ágat, levelet és virágot kipróbált, minden magot, diót, bogyót és gombát, amit csak talált. A farmakológia ősbibb, mint a mezőgazdaság. Jó okunk

van rá, hogy azt higgyük: már a paleolitikumban, amikor az ember még vadászó-gyűjtögető életmódot folytatott, mérgezett nyilakkal gyilkolta állatszákmányát és emberellenfelét, majd a kései kőkorbán már rendszeresen mérgezte önmagát is. Svájc cölöpházás őslakóinak konyhai szemetében mákgubókat találtak, annak a jelét, hogy az ember már történetének e korai szakaszában is tudta, hogyan szabadulhat meg egy drog segítségével önmagától. Kábítószeresek sokkal előbb voltak, mint földművelők.

Megemlítenék még egy jelentőségteljes dolgot. A feszültségoldó vegyület nem feltétlenül nyugtatószer. Az alkohol például távolról sem nyugtató hatású, közepes részegség esetén különösen nem az, ennek ellenére már Noé korszakos felfedezése óta oldja a feszültségeket. Az önmeghaladáshoz el lehet jutni izgatószerrel, narkotikummal vagy hallucinogénnel is. A feszültséget nemcsak az olyan kontemplatív szerek oldják, mint az ópium, a peyote, a kava, az ayahuasca, hanem az aktív, extrovertált drogok is, mint az alkohol, a hasis vagy a régi India szómája. Pszichológiai és társadalmi szempontból vannak nagyon és kevésbé ártalmas, épp ezért előnyben részesítendő szerek, bár az ilyen, pusztán haszonelvű megfontolások sohasem befolyásolták a kábítószereseket. Neki jó minden, ami oldódást hoz, és valamelyest megszabadítja önmagától. Amíg itt és most hat, ki bánja, mi lesz később?

William James *A vallásos élmények fajtái* című munkájában ezt állítja: „Vitatathatlan, hogy az alkohol azért tudja uralma alatt tartani az emberiséget, mert képes felszínre hozni az emberi természet azon misztikus adottságait, amelyeket a józanság a maga rideg tényeivel és meddő kriticizmusával rendszerint porrá zúz. A józanság zsugorít, elkülönít, és azt mondja: nem. A részegség kiterjeszt, egyesít, és azt mondja: igen. Voltaképp az emberben élő igenlés funkciójának erős serkentője. A dolgok fagyos periferiájáról verőfényes lényegükhöz röpteti barátait. Borban az igazság. Nem csak megátalkodottságból válnak híveivé az emberek; a szegények és műveletlenek számára a szimfonikus hangversenyeket és az irodalmat helyettesíti. Az élet mélyebb misztériumához és tragédiájához tartozik, hogy valamiből, amit azonnal csodálatosnak érzünk, sokunknak leheletnyit, villanásnyit is csak egy egészségben lealjasító mérgezettség tiszavirág-életű kezdeti szakaszaiban engedélyez. A megrészegült öntudat a misztikus Öntudat egy csöppje, és teljes véleményt róla csak úgy formálhatunk, ha beillesztjük a nagyobb egésztől vallott nézeteinkbe.”

Írásában James egy orvoskollégáját is idézi, aki szerint „a dipszomániát nem gyógyítja, csak a reliგიománia”. Ez a kijelentés azt a tényt fogalmazza meg, amit az anonim alkoholista kollektív tapasztalata is igazol. A részegség úgy viszonyul a misztikus élményhez, mint a rész az egészhez, a betegség az egészséghez. Mind az alkoholista, mind a misztikus előtt kitérülnek a kapuk, megkerülvén a normális agyfunkciót. Ezt én az agy redukáló szelepének neveztem el, amely szellemi folyamatainkat általában a biológiailag hasznos részletek figyelembevételére korlátozza. Mindketten bepillanthatnak valamibe, ami túl van a köznapi tapasztalat világán, azon a szűk, haszonelvű világon, amelyet én-központú tudatunk szemel ki a kozmikus lehetőségek végtelenül gazdag tárházából. Amit a részeg kábultsága első szakaszában lát, azt nagyszerűnek tartja, ám korántsem nagyszerű a módszer, amellyel ehhez a transzcendentális élményhez eljut.

Az alkohol a legősibb tudatmódosítók közé tartozik, mind közül kétségtelenül ez a legerterjedtebb. Szerencsétlenségünkre nem túl hatékony, és igen ártalmas kábító. Más és jobb eljárásokkal is el lehet érni ugyanazokat a valójában nagyszerű eredményeket. Van vegyszeres és van pszichológiai módszer, ismert a böjtölés, a szándékos álmatlanság az önkínzás sokféle módszere. Valamennyi változást eredményez a fizikum vegyi működésében, ezzel eléri az agyi redukáló szelep kikerülését, és lehetővé teszi, hogy egy időre kiszökhessünk elszigetelt önmagunk börtönéből. Egy szép napon, amikor a pszichológia valódi tudomány lesz, szisztematikusan meg fogja vizsgálni az ön meghaladáshoz vezető összes hagyományos módszert, és pontosan felméri erényeit, illetve gyengéit. Egyelőre azonban meg kell elégednünk azokkal a töredékes ismeretekkel, amelyeknek birtokában vagyunk.

William James megállapítása, miszerint az alkohol a misztikus adottságok serkentője, meglepően megerősíti azt, amit maguk a misztikusok mondanak eksztatikus élményeikről. Az iszlám misztikus irodalmában sűrűn találhatunk a borral, a borivással kapcsolatos metaforákat. A legdicsőbb keresztény szentek írásainak némelyikében egészen hasonló metaforákra bukkanhatunk. Keresztelő Szent János a lelkét *la interior bodega di mi Amadónak*, „imádoztam benső boros pincéjének” nevezi, Avilai Szent Teréz pedig lelkünk mélyét pincének látja, „amelybe Isten akkor és úgy enged be, amikor kedve szerint való, hogy elragadtasson bennünket csodálatos borával”.

Az alkohollal és a tudatmódosító vegyszerekkel elért önmeghaladás és feszültségoldás élménye olyan csodálatos, áldott és üdvözítő volt, hogy az emberek számára természetessé vált egyik vagy másik istenükkel azonosítani azokat a drogokat, amelyeknek kurta boldogságukat köszönhetik. A vallás, mondta Marx, a nép ópiuma. Ez legalább annyira igaz állítás lehet, mint az, hogy az ópium a nép vallása. Néhány misztikus a részegséghez hasonlította az eksztázis állapotát. Számtalan iszákos, dohányos, tubákos és bagós jut el saját drogja segítségével a feloldó eksztázis valamilyen formájához. Ennek az elmeállapotnak a természetfölötti voltát általában kivetítik azokra a drogokra, amelyek előidézték. A régi görögök szerint Dionüszosz nemcsak megszentelte a bort, hanem maga volt a bor. Bacchuszt Theoinosznak, boristennek nevezték, egy szóban azonosítva az alkoholt az istenséggel, a részegséget a szentlélekkel. „Bacchus istennek született” – mondotta Eurüpidész – „de borrá, az istenek italává vált, és általa részesül az ember a jóban.” Ez a jó a görögök szerint sokféle lehetett: testi egészség, szellemi megvilágosodás, a jóslás képessége, annak az eksztázisnak érzete, hogy az ember egy az isteni igazsággal. A régi Indiában a szórna levét (bármilyen növény volt is az a bizonyos szórna) Indra nem csak megszentelte; a csaták hős-istene, Indra maga volt a szórna, vagy másképpen: a szórna Indra alteregója volt, isten a maga jogán. Még számos, hasonló példát idézhetnék arra, hogy a tudatmódosító drogot hogyan azonosították a helyi panteon valamelyik istenével. Szibériában és Közép-Amerikában istenekként tisztelik a hallucinogén gombák bizonyos fajtáit. Az Egyesült Államok délnyugati részében élő indiánok a peyote kaktuszt azonosították isteneikkel és újabban a keresztény teológiából megismert Szentlélekkel. A klasszikus időkben az északi barbárok, akik malátanedűt ittak, sörüket Szabácius

néven imádták. A kelták is istenként tisztelték a sört, a skandinávok és a teutonok a mézbort tartották isteni eredetűnek. Az óangol nyelvben a katasztrófa, a pánik, a legnagyobb borzalom és csapás fogalmát egy olyan szó jeleníti meg, amelynek szó szerinti értelme „megfosztottság a mézbortól”. A világon szinte mindenütt volt olyan kor, amelyben a tudatmódosító szerek fogyasztását összekötötték a vallási rítusokkal. Az ivászat, a bagózás, a belélegzés és a tubákolás szakramentális cselekedetnek számított, amelyet a hagyomány és az uralkodó teológia megfogalmazásai szentesítettek. A muzulmán világban az alkoholfogyasztás mindig tilos volt, de az önmeghaladás vágyát itt sem lehetett elfojtani, ezért voltak és vannak ma is olyan helyek, ahol *acannabis indica* fogyasztását a társadalom nemcsak elfogadja, de gyakran vallási rítussá is szentesíti. Vannak muzulmán szerzők, akik a keresztények megszentelt borának és kenyérének ekvivalensét látják a hasisban. A zsidóknál sokan próbálkoztak a borozgatás vallási szentesítésével. Jeremiás próféta „a vigaszt hozó pohárról” beszélt, amely a gyászolókat erősítette, Ámosz pedig a férfiakról, akik istenük házában boroznak. Mikeás kemény szavakkal illette azokat, akik az ő idejében ittasan hirdették próféciaikat. Ézsaiás megbélyegezte azokat a papokat és prófétákat, akik „megtévedtek az erős italtól”. Megtévedtek, ahogy mondja, még hozzá „látomásaikban”. Dionüszosz a hagyományok szerint a próféciaik, az inspiráció istene volt, de sajnos az alkoholszülte kinyilatkoztatások általában megbízhatatlanok.

Térjünk át a vegyi úton elért önmeghaladástól a társadalmi úton elértre! Az egyén kétféle módon teremthet közvetlen kapcsolatot a társadalommal: egy család, egy szakma, egy hivatás, egy vallásos csoport tagjaként vagy egy tömeg részeként. A csoportnak van célja és szerkezete; a tömeg kaotikus, nem szolgál semmi különös célt, és mindenre kapható, kivéve az intelligens cselekedetet. Egészében helytálló analógiával az előbbit a politikai szervezet egy szervének mondhatjuk, az utóbbi egyféle tumor, általában jóindulatú, de néha riasztóan rosszindulatú. A legtöbb ember élete legnagyobb részét csoportokban éli le. Viszonylag ritka a tömegaktivitásba keveredés. Ez szerencsés felállás, mert az egyének a tömegben mások, és minden tekintetben rosszabbak, mint önmagukban vagy céltudatos és szervezett csoportokban. Tömegben az ember elveszti személyes identitását, épp ezért olvad bele szívesen. A baj az, hogy tömegben az ember többet veszít el, mint személyes identitását. Elveszti ítélőképességét és az erkölcsi alternatívák iránti érzékét is. Oly mértékben befolyásolhatóvá válik, hogy nincs is saját akarata vagy véleménye. Könnyen indulatba hozható, teljesen elveszti egyéni vagy kollektív felelősségérzetét, váratlan és erőszakos dühkitörés, lelkesedés, pánik vehet rajta erőt, hajlamossá válik a legelborzasztóbb, legértelmetlenebb erőszakos cselekedetekre, többnyire mások, de néha önmaga ellen. Egyszóval, tömegben az ember úgy viselkedik, mintha nagy adag erős izgatószeret vett volna be. Áldozatául esik valaminek, amit nyájmérgezésnek nevezhetünk. A nyájméreg akár az alkohol, aktív, extrovertált drog. Megváltoztatja, az őrzöngés irányába tolja az egyén tudatminőségét, és lehetővé teszi az énből történő kilépést. A tömegmámorba esett ember zárt, elszigetelt énjéből egyféle emberalatti gondolatnélküliségbe menekül.

Az ember kezdettől fogva végezte a dolgát, és végigment az eltökélt csoportokban élés különböző fokozatain. A tömegek pszichológiai szabadságot

nyújtottak számára. A csoport az állandó, biztos táplálékot jelentette; a nyájméreg a csemegezámba menő kábítószer. A vallás mindenütt szentesítette és elfogadtatta a nyájméregből fakadó elragadtatást éppúgy, ahogy szentesítette és racionalizálta a tudatmódosító vegyületeket. Alfred North Whitehead megállapítása, miszerint „a vallás az, amit az ember magányosságában gyakorol” csak akkor helytálló, ha a vallást annak határozzuk meg ami történelme során soha sem volt, legfeljebb egy parányi kisebbség számára. Ugyanez igaz akkor is, ha a vallást aszerint határozzuk meg hogy miképp éli át az egyén, amikor egy kis hitbuzgalmi csoport tagja, például a kvéker gyülekezeté, vagy azok közé tartozik, akikről Krisztus szól az evangéliumban: „Egybegyültek ketten-hárman az én nevemben”. A kis csoportok szellemisége a vallás fenséges megjelenítése, de nem az egyetlen, és nem is a legáltalánosabb formája, csupán a legértékesebb. Ezt a lényegét fejezi ki az, hogy Krisztus, ígérete szerint, két-három egybegyűltnek jelenik meg. Sohasem ígérte azt, hogy egy tömegben lesz jelen. Ahol két-háromezren, kétszer-háromszor tízezen gyűlnek egybe, ott az, ami a lelkekben rejlik, rendszerint nagyon más, és egyáltalán nem krisztusi. Ennek ellenére az egyházak vezetői – ma éppúgy, mint a pogány időkben – szentesítik, sőt aktívan bátorítják az olyan tömegmegmozdulásokat, mint a nagy lélekszámú evangelizációs összejövetelek vagy a zarándoklatok. Ennek egyszerű oka van. A legtöbb ember könnyebben jut el az önmeghaladáshoz, a feszültség oldásához, ha tömegben van, mint kis csoportban vagy magában. Ezek a vallás nevében történő nyáj mérgezések nem különösen jótékonyak; rövidke elszökést nyújtanak csak a magába zárt éntudattól.

Hosszú és minden furcsasága, hátborzongató eltévelyedése ellenére eléggé egyhangú történet az ember iparkodása, hogy tömegesen megszabaduljon önmagától. A téli indiánünnepektől, a bennszülöttek táncos-énekes zsinatolásától a rock'n'roll kitöréséig a nyájmérgezés valamennyi megnyilatkozásának hasonló, szubhúmán jellegzetességei vannak. Ezek a félállati jelenségek a legjobb esetben groteszkek, a legrosszabb esetben pedig groteskségük mellett elborzasztóak. Gondoljunk például azokra az ünnepekre a régi Szíriában, amelyeket egy istennőjüknek szenteltek, s amelyeken a nyájméreg őrjítő hatása alatt és a papok tanácsára a férfiak kasztrálták önmagukat, a nők pedig szétszaggatták keblüket. Vagy gondoljunk a régi görögök menadizmusára, az élő áldozatok kegyeden megcsönkítésére. Gondoljunk a római szaturnáliákra vagy a középkori tömegmérgezettség kitöréseire; gyerekek keresztes háborúira, a kollektív önkorbácsolásokra, melyek időnként orgiába csaptak át, és azokra a különös táncmániákra, amelyekben a nyájméreggel megvalósított önmeghaladást kombinálták a testmozgással és az ismétlődő zenével elérhető öntranszcendenciával. Gondoljunk a fékevesztett hitbuzgalmi összejövetelekre, azoknak a kétségbeesett tülekedésére, akik azt hitték, eljött a világ vége; az Isten nevében őrjögő képrombolókra, az értelmetlen pusztításra az erényesség jegyében. Komisz dolgok ezek, de van valami, ami sokkal rosszabb: az a tömegőrület, amit a becsvágyó demagóg saját politikai vagy egyházi céljaira használ fel.

1954-ben, amikor a Szezi-csatornánál, Iszmailiában jártam, vendéglátóim elvittek a helyi moziba. A film, amely rekordmennyiségű közönséget vonzott, a *Julius Caesar* volt, angol nyelven, arab feliratokkal. A nézők vászonra szegezett

tekintettel, megbabonázottan figyeltek. Nem értettem, mi a csoda érdeklí ilyen szenvedélyesen ezeket a huszadik századi arabokat abból, ami a Krisztus előtti első században, Rómában történt, és egy tizenhatodik századbeli angol mutat be? Aztán egyszeriben világossá vált az ügy. Caesar, Brutus, Antonius, ezek az uralkodó réteghez tartozó politikusok, akik mindahányan a hatalmat akarják, és közben cinikusan hitegetik és kizsákmányolják a proletár csőcseléket, amelyet megvetnek, de nem nélkülözhetnek – ezek az egyiptomi közönség számára jól ismert, kortárs figurák voltak. Ami Rómában közvetlenül Caesar meggyilkolása előtt és után történt, nagyon hasonlított arra, ami Kairóban néhány héttel azelőtt lejátszódott: Nadzsib megbukott, majd diadalmasan újra felülkerekedett, hogy aztán megint padlóra küldje a riválisa, aki értett hozzá, hogyan kell a tömegszennedéllyel játszani, hogyan lehet saját céljaira kihasználni a megrészegült lelkesedést. Míg Shakespeare-t nézték, a legújabb hazai államcsíny cenzúrázatlan beszámolóját látták.

Ennek a művészetnek legnagyobb virtuóza persze Adolf Hitler volt. Nála jobban senki sem értett a nyájmérgezés tüneteinek kihasználásához. A nácik tudományos alapossággal végezték a dolgukat. A modern technika valamennyi eszközét bevetették, hogy a lehető legtöbb embert az alászálló önmeghaladás legalantasabb állapotába taszítsák. Fonográfok ismételték a jelszavakat. Hangszórókból áradt az erősen hangsúlyozott, harsogó zene, amelynek állandó ismétlődése megőrjíti az embereket. Elrejtett hangkeverők kritikus, nyugtalanító és felkavaró, másodpercenkénti 14 fordulatszámú vibráló hangokat produkáltak. A tömegszállítás korszerű eszközeivel hívek ezreit gyűjtötték egybe a fényárban úszó modern stadionokba, és a főhipnotizőr hangját milliókhoz vitte az éter hullámain a rádió.

„Gyönyörűség volt az élet azon a hajnalon” – számolt be Wordsworth arról a nyájmérgezettségről, amelyet a francia forradalom első, elragadtatott hónapjaiban ő is átélt. Napjainkban férfiak és nők, lelkes fiúk és lányok milliói élnek át hasonló. A nyájmérgezettségben leledző tömegeket forradalmak eszközeként, diktatórikus erők támaszaként használják fel, de számukra az új hajnal, legyen az akár a nácizmusé, akár a kommunizmusé, mindig boldogító. Sajnos, a hajnalokat fáradságos és gyakran kellemetlen nappalok és esték követik. A forradalmak történetének későbbi óráira többnyire a boldogság hiánya jellemző. Bárhogy legyen azonban, napkelte idején senki sem arra gondol, hogy mi lesz, mire beesteledik... A nyájméreg áldozatait, akárcsak az alkoholistákat vagy a morfinistákat, semmi sem érdeklí azon kívül, hogy önmaguktól megszabadulva feloldódjanak itt és most. Jelszavuk: utánam az özönvíz. Kétség sem fér hozzá, az özönvíz biztosan bekövetkezik.

Először is be kellene építeni jelenlegi, elkésérítően elégtelen oktatási rendszerünkbe néhány egyszerű tanfolyamot, amelyen meg lehet tanulni autonóm idegrendszerünk és tudatalattink ellenőrzését. A dolgok jelenlegi állása szerint megtanítjuk a gyerekeknek a jó egészség, a jó erkölcs és a helyes gondolkodás elveit. Arra azonban nem tanítjuk meg őket, mit tegyenek ezeknek az elveknek a szellemében. Biztatjuk őket, hogy hozzanak jó döntéseket, de semmivel sem segítjük őket, hogy tudják, miképp ültessék át ezeket a határozatokat a gyakorlatba.

A feszültség fő forrása az a tudat, hogy gyalázatosan csődöt mondunk, valahányszor azt tesszük, amit legjobb tudásunk szerint tennünk kell. Ha minden gyerek gyakorlatot szerezhethetne abban, amit Hornell Hart önkondicionálásnak nevez, akkor többet tennénk az általános tisztességért és a jó közérzetért, mint valamennyi prédikáció együttvéve.

A következő lépés megelőző jellegű. Az emberi lény természete, hogy önmeghaladás után sóvárog. Az énbe zártságtól és a felelősség terhétől való megszabadulás egyik leghatékonyabb módja az, ha a nyájméregtől részegül meg. Nincs is semmi baj, amíg futballmeccseken és karneválokon, hitbuzgalmi összejöveteleken és demokratikusan szervezett politikai pártok nagygyűlésein adja át magát szenvedélyének, de sohasem szabad elfelejtenünk, hogy mindig közöttünk vannak a lenyűgöző hatású szónokok, a demagógok, a hitlerek. Sohasem szabad elfelejtenünk, hogy ezek számára mindig könnyű préda a tömeg szinte észrevétlenül gyúrnak át egy ártatlan tivornyát a pusztítás eszközévé, a szabadság elveszejtésének lélektelen, kegyetlen erejévé. Állandóan résen kell lennünk, elejét kell vennünk annak, hogy saját, sötét céljaikra kihasználhassák a tömegmámort. Kérdéses, lehet-e teljesen ésszerűvé és tisztességesse tenni azt a világot, amelyben egyfelől potenciális hitlerek, másfelől potenciális nyáj méregfüggők találhatóak, de legalább megpróbálhatjuk a jelenleginél kissé biztonságosabbá tenni. Megtaníthatjuk például a gyerekeinknek az általános jelentéstan elemeit. Beszélhetünk nekik az intellektuális bűnözés riasztó veszélyeiről. Elrettenthetjük őket a demagógok túlságos leegyszerűsítéseitől, túlságos általánosításaitól, túlságos absztrahálásaitól, felidézve, hogy milyen vesztes következményekkel járhat mindez a társadalomra és az egyénekre egyaránt. Figyelmeztethetjük őket, hogy éljenek a jelenben, és gondolkodjanak az észlelhető tények alapján, valósan és konkrétan. Leleplezhetjük a propaganda abszurd és becsutlen titkait, és illusztrálhatjuk előadásainkat a politika, a vallás és a reklámpipar példáival. Hogy hatásos volna-e ilyesféle tréning? Lehet, hogy igen, lehet, hogy nem. A nyájméreg nagyon erős kábítószer. Egyenes, becsutlen és értelmes emberek is hajlamosak elveszíteni az eszüket, ha egyszer belesodrónak a tömegbe. Hallgatnak, fogékonyak valamennyi sugallatra, amellyel manipulálják őket, legyen az bármilyen értelmetlen és erkölcstelen. A legtöbb, amiben bízhatunk, hogy megnehezíthetjük a demagógok gyalázatos ügködését.

A harmadik lépést is meg kell tennünk, akár akarjuk, akár nem. Ha a tudomány magjait egyszer elvetették, akkor ezek kikelnek, és önállóan, saját létüknek, nem a mi létüknek megfelelően fejlődnek tovább. A farmakológia felgyorsult, és biztosnak látszik, hogy a következő években a tudatmódosítás új módszereinek egész sorát fedezik majd fel. Ami az egyént illeti, ezek a felfedezések fontosabbak, valóságosabban forradalmiak lesznek számára még azoknál az újabbaknál is, amelyeket a nukleáris fizikának és békés felhasználásának terén tettek. A nukleáris energia, ha el nem pusztít bennünket, csak annyiban nyújt majd többet, amivel máris rendelkezünk: olcsó áram, újabb elmés szerkezetek tömege, nagyobb öntözési tervek, hatékonyabb közlekedés. Ám ezért nagy árat kell fizetnünk: több káros sugárzás ér bennünket, következésképp több lesz az ártalmas mutáció, és az ember génállománya folyamatosan romlik. A farmakológusoktól viszont olyasmit

kapunk, amiben a legtöbb embernek eddig sose lehetett része. Ha vidámságra lesz szükségünk, békére, gyöngéd szeretetre, adnak gyöngéd szeretetet, békét és vidámságot. Ha szépségre vágyunk, átformálják számunkra a világot, és elképzelhetetlenül gazdag és jelentős látomásokra nyitnak kaput. Ha az örök élet után sóvárgunk, azt ugyan nem tudják megadni, de valamit igen, ami szinte kárpótól érte: eónokon át tartó üdvözítő élményeket, amelyeket csodálatos módon egyetlen órába sűrítenek. Nem szabnak ezekért az ajándékokért borzasztó árat, mint amilyet az embereknek eddig fizetniük kellett, ha túl gyakran fordultak olyan tudatmódosító szerekhez, mint a heroin vagy a kokain, vagy akárcsak a jó öreg alkohol. Már ma rendelkezésünkre állnak olyan hallucinogének és nyugtatók, amelyekért pszichológiailag meglepően keveset kell fizetnünk, és úgy látszik, minden okunk megvan rá, hogy higgyünk benne: a jövő tudatmódosítói és nyugtatói még erősebben hatnak majd, és még kevesebbet ártanak az embereknek. Amit a múltban csak nagy nehézséggel, önkontroll és spirituális gyakorlatok révén lehetett elérni, ahhoz majdan minden erőfeszítés nélkül hozzá lehet jutni. Jó lesz ez az egyénnek? Jó lesz a társadalom számára? Vagy káros lesz? Ezekre a kérdésekre ne várjanak tőlem választ, de hozzáteszem: mástól se. Ezekre a kérdésekre egy emberöltő múlva kezd majd körvonalazódni a válasz. Addig az egyetlen, amit több-kevesebb biztonsággal megjósolhatunk, hogy a farmakológiai forradalomból következően újra kell gondolnunk, át kell értékelnünk a vallásról és az erkölcsről vallott hagyományos felfogásunkat, sok jelenlegi, az elme természetéről vallott nézetünkkel egyetemben. Ez rendkívüli módon felkavar majd bennünket, de nagyszerű multság lesz.

~ 21 ~

Levelek

1957

Ezt az esztendőt Huxley felváltva Los Angeles-t otthonában és New York City egyik szállodájában töltötte. Az utóbbiban A lángész és az istennő című művét dramatizálta, és a Szép új világ musicalváltozatán dolgozott. Az év végén hozzákezdett a Visszatérés a szép új világhoz című munkájához (ez önálló könyv, nem tévesztendő össze az Esquire-ban megjelent cikkel). 1957-ben nem szedett pszichedelikus szereket, dr. Hoffer ellenőrzése mellett azonban nagy adagokban vett be niacinamidot, hogy csökkentse a koleszterinszintjét, és ezáltal lassítsa jobb szemén a hályog kialakulását. Ez évi leveleiből is kitűnik, mennyire foglalkoztatják a pszichoaktív anyagokkal – beleértve a kis adag éterrel vagy kéjgázzal (nitrogén oxid) – előidézet transzcendens látomások, az előzetes vizsgálatokra alapozott ESP-kutatások és a meszkalin hasznosíthatósága a hipnózisnál.

Philip B. Smithnek^[43]

1957, május 20.

...Nyilvánvalónak tűnik, hogy az olyan érzéstelenítők, mint a meszkalin vagy az LSD, „megnyitják a kaput” s ezzel az elme olyan területeihez engednek hozzáférést, amelyekről rendes körülmények között semmi, nagyon kevés vagy csak esetenkénti tudomásunk van. Ezen a területen található a látomásokat, amelyek néha borzalmasak, de (ha testileg-lelkileg egészségesek vagyunk) jóval többször juttatnak szép és megvilágosító élményekhez. Találkozhatunk azzal is, amit a misztikusok a világegyetem homályos ismeretének neveznek, Wordsworth kifejezésével: valami sokkal mélyebb összefüggés érzete, azzal az érzéssel, hogy minden részecskében jelen van az egész, minden viszonylagosban ott az abszolút. Ezzel a homályos tudással együtt járhat egy újfajta megértés, amely valahogy meghaladja a szokott alany-tárgy viszonylatot, és tudomása van arról, hogy az én és a külvilág egy és ugyanaz. Gyakori az olyan igazságok átélése is (tudjuk róluk, hogy igazságok) amelyeket, ha megszokott gondolkodásunk fogalmi meghatározásaiban találunk elénk, érthetetlennek és abszurdnak tartunk. Azt az állítást például, hogy „isten a szeretet” az ember egész lényével magáévá tudja tenni, és igazsága magától értetődő, minden kín és halál ellenére. Ezzel együtt jár az intenzív hálaérzet azért a kiváltságért, hogy ehhez a világegyetemhez tartozhatunk. (Blake egy helyen azt mondja, hogy a hála maga a mennyország, s én mindaddig képtelen voltam felfogni, mit ért ezen, amíg nem fordultam az LSD-hez; ma már teljesen világos számomra a dolog.) A különböző szerek az elme másvilágának különböző területeire vezetnek el, vagy legalábbis szívesebben terelnek egyfelé, mint másfelé, mégis meglepő, hogy a különböző vegyszerekkel elért élmények mennyire megegyeznek egymással. A meszkalin más, mint az LSD, és egyik sem hasonlít a gombák aktív, Gordon Wasson által leírt anyagára; amit azonban a segítségükkel átélünk, az nagyon hasonló. Es mindezek a drog okozta élmények nagyon hasonlóak azokhoz, amelyekre egyes emberek spontánul képesek, mások szellemi gyakorlatokkal, megint mások pedig olyan, a test vegyi működését módosító pszicho-fizikai módszerek alkalmazásával, mint a böjtölés, az alvás hosszan tartó nélkülözése, a brutális önkínzás. Nem szabad megfélemlenünk az ingerszegény környezet hatásától sem. Amit Lilly és Webb megtettek a laboratóriumukban, azt megtették keresztény remeték Thebaidban (Felső-Egyiptomban) és másutt, megtették hindu és tibeti remeték a Himalája távoli fellelőváraiban. A magam részéről hiszem, hogy ezek az élmények közölnek velünk valamit a világegyetem természetéről, hogy önmagukban is értékesek – legfőképpen akkor, ha saját világképünkbe illesztjük, és mindennapos életünkben megszívleljük őket. Mindenütt azzal tesztelik a misztikus átélések értékét, hogy milyen hatást gyakorol a mindennapos életre.

*Szeretettel
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1957. június 1.

Kedves Humphry!

...Egyébként mit szólsz Eileen tervéhez? (Azt mondta, írt neked róla.) Jövő télen Floridában, Mrs. Bolton házában zavartalanul végezhetnék egy sor kísérletet. Nekem nagyon tetszik a dolog, és ha el tudnál szabadulni legalább egy-két kísérlet idejére, nincs kizárva, hogy juthatnánk valami érdemlegesre. Ha tesztek rendszeres sorozatát ugyanazokkal az emberekkel végezhetnék, lehetővé válna másik világuk szisztematikus felderítése. Megfigyelhetnék azt is, mi érhető el, ha a hipnózist kombinálják LSD-vel vagy meszkalinnal. Pár hete itt járt dr. L. J. West, aki az oklahomai egyetem orvosi karán dolgozik, és szerintem igen tehetséges fiatalember. Ő úgy látja, hogy a meszkalin hatása alatt állókat szinte lehetetlen hipnotizálni. Azt javasoltam neki, alkalmazza a hipnózist az LSD beadása előtt, és szuggerálja kísérleti alanyait arra, hogy hipnózis utáni állapotukban tereljék valamilyen kívánatos irányba látomásaikat. Próbálja képessé tenni őket arra, hogy miután visszanyerték normális tudatukat, az LSD-élményt, amikor csak akarják, pusztán pszichológiai eszközökkel újra átélhessék. Vannak, akik spontán módon jutnak ilyen élményekhez, és ez tanúsítja, hogy a vegyszerekre nincs feltétlenül szükség. Lehet, hogy poszthipnotikus szuggerálással, amit ha kell, újra meg újra meg lehet ismételni, rá lehet venni a tudattalant, hogy vegyszerkulcsok nélkül nyissa meg a kapukat. Hasonló jellegű kísérletezésre ideális volna az Eileen általjavasolt felállás. Nagy dolog volna, ha le tudnál jönni Floridába, hogy irányítsd – legalább kezdeti szakaszában – a munkát.

Kaptam egy levelet egy másik oklahomai orvostól, dr. Philip Smith-től, aki kis mennyiségű altatók pszichológiai hatását vizsgálta: étterrel, kéjgázzal és másokkal kísérletezett. Úgy látszik, jó eredményei vannak, és azt kérdezte tőlem, tudok-e irodalmat ajánlani e tárgyban. Nem nagyon ismerek ilyet, és ő is meglepően kevés orvosi könyvet, tanulmányt, beszámolót talált erről a kérdésről. De abból a kevésből, amit talált, nyilvánvaló, hogy itt újabb kulcsra lehet lelni, amely nyitja a másik világba vezető kaput.

Míg New Yorkban voltam, Wassonnal ebédeltem Mammon templomában. [...] Rengeteg munkát fektetett a dologba, és az anyag, amit hatalmas kötetekben összegyűjtött, nagyon különös és meggyőző. De ahogy mondd, nem lehet eltéríteni attól, hogy gombái egyedülállóak, és minden mást lepipálnak. Megpróbáltam felvilágosítani, de szereti azt érezni, hogy ő az egyetlen igazi pszichedelikum birtokosa – ne fogadj el hamisítványt, csak az eredetit, amit a feltaláló kézjeggyével hitelesítetten árulnak.

New Yorkban láttam a drága öreg Suzukit is. Igazán csodálatos öregember! Olvastad a legújabb, *Keresztény és buddhista miszticizmus* című könyvét? Nagyon jó. Még jobb egy kis pamfletja, amit a London Buddhist Society adott ki, az *Essence of Buddhism (A buddhizmus lényege)*. Ez egyszerűen csodálatos. Ráébreszti az embert arra, hogy ezek a távol-keleti buddhisták annyira kifinomultak a pszichológia dolgaiban, mint nyugaton senki sem. Mindent tudnak a létélményről, az ember helyzetének borzalmasságáról, ahogyan azt Sartre, Camus és a többiek megírták – és tudják azt is, hogy lehet átjutni a túlsó oldalra, ahol minden viszonylagos az abszolút mibenlétet manifesztálja, és ahol ez a mibenlét azonos a mahakarúnával, a nagy könyörülettel...

Szeretettel
Aldous

J. B. Rhine-nek

1957. szeptember 19.

Kedves JB!

Köszönöm augusztus 15-Í leveledet, amely New Yorkban talált, ahol egy darab produkciójának előzetes munkálataival birkózom.

Az egyetlen információm arról, hogyan hat az LSD az ESP-re, dr. Humphry Osmond barátomtól származik, aki úgy találta, telepatikus kapcsolatba került valakivel, mialatt mindketten a drog hatása alatt álltak. Nem végeztek azonban semmiféle szisztematikus kísérletet. A baj az, hogy az LSD vagy a meszkalin hatása alatt álló személyek rendszerint intenzívebb, jelentősebb élményt élnek át, olyan állapotban vannak, amikor hajlamosak rendkívül türelmetlenné válni a statisztikák, a megismételt kísérletek, a vizsgálatot végzők kérdéseinek tudálékos sületlenségeivel szemben. Olyan ez, mintha valakit, aki feszült figyelemmel hallgatja Bach *Prelúdium és fuga* című művét, vagy éppen szeretkezik, azzal nyaggatnának, hogy töltsön ki egy kérdőívet. Az emberi lények, erre biztosan rájöttek te is, nem igazán alkalmasak tengeri malacnak, legfeljebb létfontosságú ténykedésük elemibb szintjein.

Híved,
Aldous H.

~ 22 ~

Meggyőzés vegyszerekkel

1958

A Visszatérés a Szép új világhoz egy cikksorozaton alapul, amely eredetileg 1958 elején a Newsday mellékleteként jelent meg. Bátyjához, Julianhez írt levelében Aldous „különösnek és lehangolónak” tartja, hogy látnia kellett annak megvalósulását, amit 1932-ben, a diktatórikus államok által a drogok és más eszközök felhasználásával megvalósított tudatbefolyásolásról jósolt. A könyv alábbi fejezetében Huxley világossá teszi a különbséget India régi árja hódítóinak szómája és a Szép új világ szómája között, mely utóbbiban „az indiai eredeti egyetlen hátránya sincs meg”, és „a diktátor fegyvertárának egyik leghatásosabb eszköze arra, hogy uralmát fenntartsa”. Kiváló felsorolást ad a pszichoaktív szerekről, jóra és rosszra való felhasználhatóságukról. Eközben kiderül, hogy ismeri a La Guardia-jelentést, amelyet 1944-ben tettek közzé, de később elhallgatták azon megállapítása miatt, hogy a marihuána nem jelent komoly veszélyt a társadalomra. (Semmi jele annak, hogy Huxley valaha is kipróbálta a marihuánát.)

A *Szép új világ*ban nincs whisky, dohány, nincs illegális heroin, sem csempészett kokain. Az emberek nem dohányoznak, nem isznak, nem tubákolnak, nem szurkálják magukat injekciós tűkkel. Ha valaki letörtnek érzi magát vagy rossz a közérzete, lenyel egy-két tablettányit a szórna nevű vegyületből. Az eredeti szórna, amelytől képzelt drogom nevét kölcsönöztem, egy ismeretlen növény (talán az *asclpias acida*), amelyet az ősi India árja hódítói használtak egyik legünnepélyesebb vallási szertartásukhoz. A papok és az előkelőségek aprólékosan kimunkált ceremóniák között itták a növény szárából kisajtolt kábító levét. A védikus himnuszokból tudjuk, hogy sokszorosan áldott, aki a szóma levét issza. Teste ellenállóbbá válik, bátorsága nő, öröm és lelkesedés vesz erőt rajta, szelleme megvilágosodik, és az örök élet közvetlen megtapasztalása megerősíti halhatatlansága hitében. De a szentelt italnak megvoltak a bökkenői. A szórna veszélyes szer volt, annyira veszélyes, hogy még a mennyek nagy istene, Indra is megbetegedett tőle néha. Közönséges halandók belepusztulhattak túlzott fogyasztásába. Az élmény azonban olyan páratlanul boldogító és megvilágosító volt, hogy a szómafogyasztás rendkívüli kiváltságnak számított. Ez a kiváltság mindent megért.

A *Szép új világ* szómájának nincs semmi olyan hátránya, mint indiai névadójának. Kis adagokban szedve a boldogság érzetét kelti, nagyobb adagokban látomásokhoz juttat, három tableta beszédese után percek alatt frissítő álomba zuhansz. Sem testet, sem lelket nem veszélyeztet. A *Szép új világ* lakói szabadságra mehetnek rosszkedvük, mindennapjaik bosszúságai elől, még hozzá anélkül, hogy feláldoznák egészségüket, vagy tartósan csökkentenék képességeiket.

A *Szép új világ*ban a szórna szedése nem egyéni gyöngeség, hanem politikai berendezkedés, az élet, a szabadság és a boldogságra törekvés lényege, amelyet az Emberi Jogok Törvénye biztosít. Ám az egyén legdrágább kincse, elidegeníthetetlen privilégiuma, egyben a hatalmát fenntartani kívánó diktátor fegyvertárának egyik leghatásosabb eszköze is. A világellenőrök politikájának egyik fő tartógerendája volt az egyének rendszeres elkábítása az állam hasznára (és mellékesen a maguk örömére). A napi szómaadag biztosítékot nyújtott a személyes beilleszkedési zavarok, a társadalmi nyugtalanság, a felforgató eszmék terjedése ellen. Marx Károly azt mondta, a vallás a nép ópiuma. A *Szép új világ*ban fordított a helyzet. Az ópium, illetve a szórna lett a nép vallása. Mint a vallás, a drog is képes vigasztalni, kompenzálni, egy másik, jobb világ képét felidézni, reményt nyújtani hitet erősíteni és jótékonyásra indítani. A sör, ahogy a költő is írta, segít:

*Istenhez közelebb terel
Miltonnál a jófajta ser.*

Ne felejtsük el, hogy a szómahoz mérten a sör megbízhatatlan és kemény drog.

Isten útjainak megértésében a szórna úgy viszonyul az alkoholhoz, mint az alkohol Milton teológiai érveihöz.

1931-ben, amikor erről a képzeletbeli szintetikus szerről írtam, amely jövendő nemzedékeket egyszerre tesz boldoggá és engedelmessé, dr. Irvine Page, a közismert amerikai biokémikus éppen elhagyni készült Németországot, ahol három évig dolgozott a Kaiser Wilhelm Institutban. Az agy kémiaiáját kutatta. Egy nemrég megjelent cikkében dr. Page arról írt, miért tartott olyan sokáig hogy a tudósok nekilássanak és megvizsgálják saját agyuk kémiai reakcióit. „Csak saját keserves tapasztalataimról beszélhetek. Amikor 1931-ben hazatértem... képtelen voltam ezen a területen [az agy kémiaiájának kutatása] munkához jutni, vagy akár csak csöppnyi érdeklődést kelteni iránta.” Huszonhét esztendővel később, napjainkban, ebből a nem létező csöppből a biokémiai és a pszichofarmakológiai kutatás elsőprő erejű húzóágazata lett. Tanulmányozzák az agyműködést szabályozó enzimeket. Elkülönítettek a szervezetben eddig ismeretlen vegyi anyagokat, mint az adrenokromot és a szerotonint (amelynek egyik felfedezője éppen dr. Page volt), és most vizsgálják szerteágazó szerepüket testünk és elménk működésében. Eközben új szereket szintetizálnak, szereket, amelyek erősítik, korrigálják vagy akadályozzák a szervezet különböző vegyületeinek tevékenységét. Ez a tevékenység teszi lehetővé az idegrendszer mindennapi és minden órai csodáit: a szervezet ellenőrzését, a tudat hatályosítását és közvetítését. Ma úgy látjuk, ezekben az új szereken az a legfigyelemreméltóbb, hogy időlegesen módosítják az agy kémiaiáját és a velejáró elmeállapotot, még hozzá anélkül, hogy maradandó kárt okoznának az egész szervezetnek. Ebből a szempontból hasonlítanak a szómára, és alapvetően különböznek a régebbi tudatmódosító drogoktól. Klasszikus nyugtató például az ópium. De az ópium veszedelmes szer, a neolitikumtól napjainkig emberek millióit függőségbe taszította és tönkretette. Ugyanez a helyzet a legklasszikusabb eufóriát okozó szerrel, az alkohollal, amely a zsoltáríró szerint felvidítja az ember szívét. Sajnos az alkohol nemcsak felvidítja az ember szívét, hanem kiadós adagokban beteggé is tesz, függőséghez vezet, és az utolsó nyolctízezer évben a bűnözés, a családi boldogtalanság, az erkölcsi lealjasodás és az elkerülhető közúti balesetek okozójává lett.

A klasszikus stimulánsok közül a tea, a kávé, a maté hál' istennek tökéletesen ártalmatlanok, „Felderítenek, de nem részegítenek.” Nem úgy, mint a kokain, amely nagyon erős, de igen ártalmas szer. Akik hozzá fordulnak, megfizetnek ekstázisukért, a határtalan fizikai és szellemi képességek érzetért. Gyötrő depressziós rohamokkal, iszonyatos érzetekkel – például miriádnyi rovar mászik rajtuk – és paranoid érzékcsalódásokkal, amelyek erőszakos bűncselekményekhez vezethetnek. Egy másik, újabb stimuláns az amfetamin, amely ugyan hatékony, de rendszeres használata a testi és szellemi egészség rovására megy. Egy jelentés alapján Japánban több mint egymillió amfetaminfüggő él.

A klasszikus látomáskeltők közül a legismertebb a Mexikóban és az USA délnyugati részén fellelhető peyote és *acannabis sativa*, amit hasis, bang vagy marihuána néven fogyasztanak szerte a világban. A legmegbízhatóbb orvosi és antropológiai bizonyítékok szerint a peyote sokkal ártalmatlanabb, mint a fehér ember ginje vagy whiskyje. Lehetővé teszi az indiánoknak (akik vallási rítusaikon

használják), hogy beléphessenek a paradicsomba, és egyé válhassanak szeretett közösségükkel. Ezért a kiváltságért csak rágszálni kell valamit, aminek undorító az íze, és vállalni kell az egy-két órás hányingert. A *cannabis sativa* nem teljesen ártalmatlan szer, de távolról sem annyira ártalmas, mint ahogy azt a szenzációkeltők szeretnék velünk elhitetni. A New York-i polgármester 1944-ben megbízott egy egészségügyi bizottságot, hogy végezzen vizsgálatokat a marihuána káros voltát illetően. A bizottság alapos vizsgálódás után arra a következtetésre jutott, hogy a *cannabis sativa* nem igazán fenyegeti sem a társadalmat, sem azokat, akik rászoktak. Legfeljebb nyűg.

A klasszikus tudatmódosítókról áttérhetünk a pszicho-farmakológiai kutatások legújabb eredményeire. A legközismertebb a három új nyugtató a reserpin, a klórpromazin és a meprobamát (Miltown). Az első kettő figyelemre méltóan hatékony bizonyos pszichotikus betegségek esetében. Gyógyítani nem tudja az elmebetegséget, de legalább időlegesen megszünteti legnyomasztóbb tüneteit. A meprobamát hasonló hatást gyakorol különböző neurózisokban szenvedő betegekre. E szerek közül egyik sem teljesen ártalmatlan, de testi egészség és szellemi képességek tekintetében igen kis árat kell fizetni értük. Ebben a világban, ahol semmi sincs ingyen, a nyugtatók sokat nyújtanak kevésért. A Miltown és a klórpromazin még nem azonos a szómával, de nincsenek túl messze attól, hogy a mitikus szer egyik aspektusává váljanak. Az esetek nagy részében anélkül szabadítanak meg időlegesen az ideges feszültségtől, hogy maradandó szervi kárt okoznának, és míg a hatásuk tart, csak kis mértékben csökkentik az intellektuális és fizikai képességeket. Eltekintve az altatástól, valószínűleg előnyben részesítendőek a barbiturátumokkal szemben, amelyek eltompítják a szellemet, nagy adagokban számos nemkívánatos pszichofizikai tünetet idéznek elő, és teljes függőséget eredményezhetnek.

Az LSD-25-tel (lizergsav-dietilamid) a farmakológusok újabban megalkották a szóma egy másik aspektusát: az érzékelésfokozót és látomáskeltőt. Fiziológiai szempontból szinte a semmiért. Ez a csodálatos szer, amely már egészen apró, ötven vagy akár huszonöt mg-os adagban is hat, a peyote-hoz hasonlóan képes átröpíteni az embert a másik világba. Ez a más világ, amelybe az LSD-25 bevezet, az esetek többségében mennyei, de lehet purgatóriumi vagy akár pokoli is. Akár pozitívak, akár negatívak, a lizergsav adta élményeket rendkívül jelentősnek és megvilágítónak érzi szinte mindenki, aki átélte. Mindenképpen megdöbbentő, hogy a tudat ilyen radikálisan módosítható, miközben a szervezet szinte alig szenved kárt.

A szórna nem csak látomáskeltő és nyugtató. Ezen kívül (minden kétséget kizáróan) a test és a lélek serkentője, és éppúgy előidézi a szorongás és a feszültség megszűnésének örömét, mint az aktív eufóriát.

Az ideális, erős, de ártalmatlan serkentőszer még várat magára. Az amfetamin, láthattuk, távolról sem megfelelő, túl magas árat kell fizetni azért, amit nyújt. A szóma harmadik aspektusának betöltésére ígéretesebben pályázik az iproniazid, amelyet most arra használnak, hogy depressziós betegeket megszabadítsanak kínlódásuktól, életre keltsék az apatikusokat, és általában megnöveljék a pszichikus energiát. Egy kitűnő farmakológus ismerősöm szerint még reménykeltőbb egy új

vegyület, amelyet még csak tesztelnek, és *deaner* néven vezetik majd be. A *deaner* egy aminoalkohol, és az a feladata, hogy növelje a szervezet acetil-cholin-termelését, és ezáltal fokozza az idegrendszer aktivitását és hatékonyságát. Aki ezt az új pirulát szedi, annak kevesebb alvásra lesz szüksége, elevenebbnek és vidámabbnak érzi magát, gyorsabban és eredményesebben gondolkodik – és mindezt szinte semmi szervi károsodással, legalábbis rövid távon. Szinte túl jól hangzik ahhoz, hogy igaz lehessen.

Láthatjuk tehát, hogy a szóma ugyan nem létezik (és valószínűleg soha nem is fog létezni), különböző aspektusaira egészen jó pótlékokat fedeztek már fel. Már léteznek fiziológiai szemszögből olcsó nyugtatók, látomáskeltők és serkentők.

Az, hogy egy diktátor, ha akarja, felhasználhatja politikai célokra ezeket a szereket, teljesen nyilvánvaló. Bebiztosíthatja magát politikai forrongások ellen azzal, hogy módosíttatja alattvalói agyának kémiaját, és ezzel eléri, hogy elégedettek legyenek alantás helyzetükkel. Használhat nyugtatókat, hogy lecsendesítse az izgatottakat, serkentőket, hogy lelkesedést ébresszen a közömbösökben, hallucinogéneket, hogy elterelje a nyomorultak figyelmét szerencsétlenségüktől. De, kérdezhetik, hogyan tudja rávenni a diktátor az alattvalóit, hogy bevegyék azokat a pirulákat, amelyek a neki kedvező gondolkodásra, érzésre, magatartásra ösztönzik őket. Ehhez minden valószínűség szerint elegendő, ha hozzáférhetővé teszi a szert. Manapság elérhető az alkohol és a dohány, és az emberek lényegesen többet költenek ezekre a nem igazán megfelelő serkentőkre, pszeudostimulánsokra, mint amennyit hajlandóak költeni a gyerekeik nevelésére. Vagy gondoljanak a barbiturátumokra és a nyugtatókra. Ezek az Egyesült Államokban csak orvosi vényre kaphatóak, de az amerikaiak annyira igénylik azt, ami valamivel elviselhetőbbé teszi az életet az urbánus-indusztriális környezetben, hogy az orvosok manapság évente 48 millió dollárra rúgó nyugtatót írnak fel. Ráadásul ezeknek a recepteknek a nagy része többszörösen kiváltható. Száz adagnyi jó közérzet nem elég. Még egy üveggel a patikából, és ha az kiürült, még eggyel... Nem férhet hozzá kétség: ha olyan könnyen és olcsón lehetne beszerezni a nyugtatókat mint az aszpirint, nem milliárd számra fogyasztanák, mint mostanában, hanem ennek sokszorosát, száz és száz milliárdot. És egy jó, olcsó stimuláns majdnem ugyanilyen népszerű lehetne.

Diktatúrában a gyógyszerészeket utasíthatnák, hogy ajánlásaikkal pontosan igazodjanak a körülmények változásához: nemzeti válság idején az lenne a feladatuk, hogy lelkesítő stimulánsokat ajánljanak, a válságok közötti szakaszokban viszont az alattvalók túlságos energiája és ébersége zavarhatná a tirannust, ilyenkor nyugtatókra és látomáskeltőkre kellene a tömegeket rábeszélni. Uralkodójuk biztos lehetne benne, hogy a csillapító szirupok hatása alá kerülve nem okoznak neki gondot.

A dolgok mai állása szerint a nyugtatók megóvhatnak egyeseket attól, hogy ne csak uruknak ne okozzanak gondot, de önmaguknak se. A túlságosan nagy feszültség betegség de az is az, ha túl kevés van belőle. Vannak alkalmak, amikor szükségünk van feszültségre, amikor a túlzott nyugalom nem helyénvaló (a kívülről származó, vegyszerrel előidézett meg különösen nem az).

Nemrégem egy szimpóziumon, amelyen részt vettem, a meprobamátról volt szó. Egy kiváló biokémikus tréfásan azt javasolta, az Egyesült Államok kormánya ajándékozzon a szovjet népnek ötvenmilliárd adagot a nyugtatók legnépszerűbbjéből. A tréfának komoly magva volt. A két versengő nép közül az egyiket ígéretekkel és fenyegetésekkel serkentik folyamatosan, egyirányú propagandával bombázzák, míg a másikat nem kevésbé folyamatosan dekoncentrálja a televízió, és nyugtatja a Miltown. Vajon melyik fog a kettő közül vezetni a versenyben?

Fabulám szómájának nyugtató, hallucinogén és serkentő hatása mellett ott volt a befolyásolhatóság növelését szolgáló tulajdonsága is, amivel erősíthette a kormánypropaganda hatását. Az erre a célra felhasználható mai szerek kevésbé hatásosak és ártalmasabbak a fogyasztóra, de máris megtalálhatók gyógyszerkészletünkben. Például a szkopolamin, ami a beléndek aktív eleme és nagy adagokban erős méreg, vagy a pentotál és a szódium amitál. A pentotált valami furcsa okból igazságszérumnak becézik, és különböző országok rendőrsége használja, hogy a vonakodó bűnözőktől vallomásokat csikarjanak ki (vagy talán vallomásokat szuggeráljanak nekik). A pentotál és a szódium amitál lebontja a tudat és a tudatalatti közti gátat, és rendkívül fontos szerepet játszik például a háborús idegkimerültség kezelésében, amelyet Angliában lereagálási terápiának, Amerikában narkoszintézisnek neveznek. Hírlik, hogy a kommunisták néha akkor alkalmazzák ezeket a szereket, amikor bíróság előtti megjelenésre készítenek fel fontos foglyokat.

Mindeközben a farmakológia, a biokémia és a neurológia halad előre a maga útján, és biztosak lehetünk benne, hogy a következő években új és jobb vegyi eljárásokat fedeznek fel a befolyásolhatóság fokozására, a pszichológiai ellenállás letörésére. Mint minden mást, ezeket a felfedezéseket is használhatják jól, és használhatják rosszul. Segíthetik a pszichiátert az elmebetegségek elleni küzdelemben, de segíthetik a diktátort is a szabadság elleni harcban. A legvalószínűbb (minthogy a tudomány istenien közömbös és pártatlan), hogy mindkettőt megteszik: leigáznak és felszabadítanak, gyógyítanak és pusztítanak.

~ 23 ~

Levelek

1958

1958-ban Huxley sokat utazott, és számos előadást tartott külföldön. Dr. Albert Hofmann, az LSD felfedezője (1943) éppen ebben az évben azonosította és szintetizálta a mexikói szent gomba (amellyel a nyugati kultúrát R. G. Wasson és prof. Roger Heim ismertette meg) hatóanyagát, a pszilocibint. Kutatómunkája, az új kapu a más világba, erősen érdeklődésének; LSD, hipnózis, művészeknek és nem vizuális alkatúaknak adott pszichedelikumok és (ha öt évvel későbbi saját állapotára gondolunk, profétikusan) a gyógyíthatatlan rákbetegeknek. Pszichedelikus ülések számára is készített egy sor útmutatót, és számos klasszikus

irodalmi művet vizsgált jelül a transzcendens állapot szempontjából. Regényéről gyakran szót ejt, állítása szerint a készülő mű „egyfélefordított Szép új világ”

dr. Humphry Osmondnak

1958. január 11.

Kedves Humphry!

...Bokros teendőim miatt nem volt időm kidolgozni kísérleti tervet a meszkalint vagy LSD-25-öt szedő személyek számára, de ezt igyekszem mielőbb pótolni. Azt hiszem, a legcélravezetőbb egy csomó kérdés feltevése volna. Példáid: „Érted most, mire gondolt Blake, amikor azt mondta, a hála maga a mennyország?” Vagy: „Eckhart gyakorlati definíciója Istenre: minden tagadás tagadása. Te hogy érzed ezt?” Vagy: „Mit jelent számodra a lét szó, ha körül nézel a téged körülvevő világban?” Vagy: „Szamszára és nirvána egy és ugyanaz – minden viszonylagosan és részlegesben jelen van az abszolút. Az idő minden pillanatában manifesztálódik az Örökkévalóság. Hogyan érzed át ezeket a paradoxonokat?” Vagy: „Minden látszat dacára Isten maga a szeretet, és a világ dolgai rendjén vannak. Érzed ezt?” Vagy: „Hasítsd szét a fát, és megtalálsz benne, emeld meg a követ, és ott vagyok alatta.” Vagy: „Mekkora csoda vizet húzni és fát vágni.” Vagy: „A legapróbb légy is fontosabb Isten szemében, mint a legfelségesebb angyal, minthogy ő önmagában való.” – Több tucat hasonló rövid kérdést és kinyilvánítást lehetne összegyűjteni, és az elszállt személynek odanyújtani. Ha gondolatait köréjük fókuszálja, úgy hathatnak, mint a zen koanok, és hirtelen megnyithatnak eddig nem is sejtett régiókat. Biztosan érdemes megpróbálni. Ha használhatónak tartod ezt a megközelítést, dolgozni kezdek rajta.

Közöld a véleményedet a bizottságról, és hogy tanácsosnak tartod-e, hogy változtassunk a jelenlegi felálláson.

Szerietlel
Aldous

Ui.: Nagyon is megértem, amit az írással kapcsolatban mondasz! Milyen könnyűnek látszik, és milyen nehéz! A szokásos nehézségen kívül és felül azzal is meg kell birkóznom, hogy nem látok rendesen, ami rettenetesen terhessé teszi a feljegyzésekben való bogarászást és kutatást. Ez végső soron kétségkívül rendjén való, de rendre beleütközni eléggé fárasztó.

dr. Humphry Osmondnak

1958. február 2.

Kedves Humphry!

Tegnap este [-] volt a vacsoravendégünk, és meg kell mondanom, igazán zseniálisnak találtam, és kevésbé extravagánsnak, mint ezelőtt. Kérlek hát, felejtsd el, amit az előző levélben írtam róla. Módszereinek általános érvényességével szemben viszont most is vannak kétségeim. Bizonyos esetekben megfelelhet a specifikusan rituális megközelítés, de meg vagyok győződve róla, hogy nem mindenkor. Mi több, míg a munkájáról szóló beszámolóját hallgattuk, Laurával úgy éreztük, hogy tudatosan, vagy észre sem véve ezt, de túl sokat javasol és irányít. Megint az a helyzet: sokszor igaza lehet, de biztosan nem mindig. Úgy érzem, általános szabálynak valami permisszívebbet kellene elfogadni. Ami a tervezett találkozót illeti, azt mondja, nem látja sok értelmét. Gerald februárban nem lesz elérhető. Sidney Cohennek^[44] nincs kifogása ellene, de nem túl lelkes. Én magam nem igazán tudom, hogy vélekedjem. Egyébként én úgyis csak szemlélődő vagyok, nem dolgozom ténylegesen a területen. Csak kívülről és elméleti megfontolásokból tehetek javaslatokat, ahogy tettem azt a poszthipnotikus szuggesztió esetében is. Kipróbálásra érdemesnek tartottam, hogy az LSD-élmények pusztán pszichológiai eszközökkel is bármikor előhívhatók-e. (Ezt a javaslatot egyébként fűnek-fának felhoztam az utóbbi három évben, de tudtommal senki sem tett ez irányban semmit, bár mindenki azt mondja: „Nohát, csakugyan milyen érdekes!”) Ha mégis megrendezzük e rendkívül pickwicki szervezet találkozóját, mit nyerünk vele? (Azonkívül, hogy kellemes és érdekes Összetalálkozni egy csomó intelligens emberrel, akik mind hasonló dolgokkal foglalkoznak.) Valószínűleg magáért az összejövetelért volna érdemes összejönnünk. Vagy származna belőle más haszon is? [-] azt mondja, valamiféle főhadiszállást szeretnél valahol. Ehhez pénz kell, titkárság, igazgató. Nem lehet ugyanazokat az eredményeket olcsóbban és egyszerűbben elérni levelezéssel, megbeszélésekkel, a munka felosztásával a különböző kutatók között? Sid Cohennak van egy érdekes terve, amelyhez reményei szerint pénzt is tud szerezni. Az LSD fokozatos adagolásának eredményességét szeretné hivatásos művészek teljesítményén mérni. Fontos lehetne a sheldoni extrémek gondosan kiválogatott képviselőivel folytatott kísérlet is, és egy harmadik csoporttal, a közép köznapibb egyedeivel. Kellene egy másik projekt is annak a kiderítésére, hogy a Galton-féle nem vizuális beállítottságú embertípus átlagos LSD-adag hatására érzékel-e egyáltalán látomásokat, vagy az adagok emelésével lehet eljuttatni őket látomásos állapotba, vagy ahogy [-] állítja, esetleg megfelelő szuggesztió segítségével. És van még egy másik projekt is: LSD beadása gyógyíthatatlan rákbetegeknek abban a reményben, hogy a haldoklás szigorúan testi lefolyását a szer némileg átszellemezi. *A Saturday Evening Post* megkért, hogy írjak egy cikket a pszichofarmakológia etikai, vallási és társadalmi horderejéről. Mindenképpen leírom ezeket és mindazt, amit te vagy bárki más e területről fontosnak tart, hogy végre megjelenjen. Ha úgy határozol, hogy eljössz, megbeszélhetnénk a dolgot. Ha nem tudsz jönni, örülök minden levélbeli javaslatnak.

Jelezd, hogy Abe [Hoffer] és te tanácsosnak láttok-e egy találkozót. Én nem vagyok igazán sem ellene, sem mellette, attól eltekintve, hogy örülnék, ha láthatnálak benneteket.

Közben ugyancsak elfoglalnak cikkeim, amelyek a szabadság jövőjét tárgyalják modern világunkban. Az a gondom, hogy kihagyni sem akarok problémákat, túlságosan leegyszerűsíteni sem, mégis azt szeretném, hogy az írás legyen eleven és mozgalmas.

*Szeretettel
Aldous*

dr. Humphry Osmondnak

1958. február 16.

Kedves Humphry!

...Egyike azon dolgoknak, amiket egy LSD-hatás alatt álló személynek fel kellene olvasni, Blake *Menny és pokol házassága* című munkája, beleértve az *Emlékezetes látomások* című írásokat, amelyek megelőzik és követik *A pokol közmondásait*. Olvasd át az egészet, meglátjuk, egyetértesz-e. Biztos vagyok benne, ha szalagra vennénk, nagymértékben segítené, megvilágosítaná az illetőt. Jómagam is úgy éreztem az egyik alkalommal, amikor LSD-ülés alatt lemezzől verseket és vallási megnyilatkozásokat hallgattam, hogy ez több szempontból is hasznos. Itt van mindenekelőtt az az egyedülálló élmény, amit a zene hallgatása ad, az az érzés, hogy bár a tempó változatlan, a muzsika mégis örök időkhig tart. Ugyanezt a kvázi örök jelleget veszi fel a költészet és a vallási kinyilatkoztatás is. Figyelemre méltó az is, hogy úgy látszik, mintha az ember be tudna hatolni a felolvasottak belső lényegébe, magába a jelentésbe, a jelentőségbe, egészen másként tudja átélni, mint megszokott körülmények között. Matthew Arnold kulturált, lemondó melankóliája, amelyet rendes körülmények közt szeretek és rokoninak érzek, LSD-hatás alatt túlságosan negatív számomra – nem reálisan az.

Most kaptam levelet [Duncan] Blewett-től^[45], aki május elejére javasolja az összejövetelt, vagy ha ez nem jó, akkor októberre. Nem hiszem, hogy én októberben itt leszek, de májusban majdnem biztosan igen.

Üdvözlöm a családot!

*Szeretettel
Aldous*

dr. Albert Hofmannak^[46]

1958. augusztus 3.

Kedves dr. Hofmann!

Július 16-i levele épp akkor ért el, amikor indultam Dél-Amerikába. Most Peruból írok, egy nagyon veszélyes és nem kielégítő tudatmódosító szer, a koka

házából, amelyet az indiánok ma is nagy mennyiségben fogyasztanak. Ahogy mondják, főként a fájdalmak és az Andokban nagyon is gyakori éhség tompítására.

Nagyon érdekel, amit a pszilocibinről ír, és remélem, hogy ősszel, mialatt Európában leszek, módomban áll többet megtudni az elme másvilágába nyíló újabb kapuról.

Ott lesz szeptemberben Rómában, a farmakológiai kongresszuson? Nincs kizárva, hogy én érdeklődő megfigyelőként és tanítványként ott leszek, de még nem biztos, nyélbe tudom-e ütni...

Ha nem találkozánk Rómában, megpróbálom felkeresni Svájcban.

Őszinte híve
Aldous Huxley

~ 24 ~

Drogok – az emberi tudat módosítói

1958

Az alábbi cikke a The Saturday Evening Post kérte fel és Huxley megragadta az alkalmat, hogy a nagyközönségnek is kifejthesse forradalmi nézeteit. Meggyőződése volt, hogy az alkoholizmus és a drogfüggőség más formái éppen annyira az önmeghaladás utáni sóvárgás következményei, mint a misztikus teológia, a spirituális gyakorlatok és a jóga. Az, ahogy a társadalom kezeli ezt a jelenséget – szelektív tiltás, megadóztatás vagy leplezetlen elnyomás -, „sokmillió misztikumra vágyó emberből csinált drogfüggőt”. Huxley ebben az írásában optimistább mint a Visszatérés a szép új világhoz című munkájában. Rámutat a vegyi úton elért „magasabb rendű megértésre” és a szellemi evolúcióra. A peyote – és az LSD-ülések élményeinek túlnyomó részben vallásos mivoltát figyelembe véve megjósolta a vallásosság újjászületését-a keletre való utazást, ahogy Hesse fogalmazta –, ami egy évtizeddel később tört rá a nyugatra, amikor a pszichedelikumok, valamint a hindu és buddhista szellemi gyakorlatok rengeteg fiatalhoz jutottak el. Ám Huxley-t, ha megéri, valószínűleg elszomorította és megdöbbenette volna a (gyakran még meg is hamisított) pszichedelikus anyagok széles körben elterjedt, hanyag és mindennapos használata.

Ez az esszé tiszteletadás William Jamesnek, a nagy amerikai pszichológusnak és filozófusnak, aki két tudatmódosítóval peyote-tal és kéjgázzal is kísérletezett.

A történelem folyamán többen haltak meg az italukért és a kábítószerükért, mint a vallásukért vagy a hazájukért. Sok-sok milliónyi emberben erősebb volt az etilalkohol és az opiátok iránti olthatatlan éhség, mint Isten, az otthon, a gyerekek vagy akár az élet szeretete. Jelszavuk nem a „szabadság vagy halál” volt. A halált választották, és előtte a rabságot. Paradox, és misztériumként is felfogható jelenség.

Miért áldozza fel magát férfiak és nők sokasága egy teljesen reménytelen ügyért ilyen gyötrelmes és mélységesen lealázó módon?

Erre a rejtélyre persze nincs egyszerű és egyértelmű válasz. Az ember végtelenül komplikált lény, egyidejűleg él féltucatnyi különböző világban. Minden egyén páradan a maga nemében, és számos szempontból különbözik fajtája többi egyedétől. Nincs egyetlen egyforma indíttatású motívumunk, egyetlen cselekedetünk sem vezethető vissza valamiféle közös, egyetlen okra. Bármilyen csoportot tanulmányozunk, a láthatóan hasonló magatartásminták különböző okokból eredő, sokféle konstellációból adódnak.

Vannak például alkoholisták, akik úgy látszik, biokémiailag predesztináltak az alkoholizmusra. (A texasi egyetemen Roger Williams professzor kimutatta, hogy a patkányok között vannak született részegesek, és az alkoholt születésük óta messze elkerülő bornemisszák.) Vannak olyan alkoholisták is, akiket nem biokémiai szerkezetük örökölt hibája predesztinálja, hanem inkább neurotikus reagálásuk gyerekkoruk vagy fiatalságuk nehezen elviselhető élményeire. Megint mások csupán utáncsából lépnek a lassú öngyilkosság útjára, a jó haverok, „a csoportba való ragyogó beilleszkedés” kedvéért, ami a jól beilleszkedő egyénre katasztrófát hozhat, ha a csoport bűnöző, ostoba vagy akárcsak tudatlan. Nem szabad megfélemedkeznünk a kábítószerfüggők széles köréről, akik testi fájdalmaik elől menekülnek az italba. Az aszpirint, emlékezhetünk rá, nem túl régen fedezték fel. A civilizált ember számára még a kései viktoriánus korban is „a mák és a nadragulya” valamint a beléndek és az etilalkohol volt a hozzáférhető fájdalomcsillapító. Fogfájás, köszvény, idegfájdalmak ópiumfüggökké teheték, és gyakran tették is a kínlódó betegeket.

De Quincey^[47] például első ízben azért fordult ópiumhoz, hogy megszabaduljon „a fejében érzett gyötrő, reumatikus fájdalomtól”. Lenyelte a mákadagját, és egy órával később: „Micsoda feltámadás a lélek legmélyebb bugyraiból! Micsoda apokalipszis!” Nemcsak a fájdalmi múltak el. „Ezt a megsemmisítő hatást jelentéktelenné tette az a temérdek pozitív hatás, amelyben részem lett, váratlanul megnyílt előttem az isteni gyönyör mélysége... Egyszeriben felfedeztem a boldogság titkát, amelyről a filozófusok időtlen idők óta vitáznak.”

„Feltámadás, apokalipszis, isteni gyönyör, boldogság...” De Quincey szavai elvezetnek paradox misztériumunk lényegéhez. A drogfüggőség és a mérhetetlen ivászat problémája nemcsak a vegyészetre és a pszichopatológiára vezethető vissza, nemcsak a fájdalomtól és egy rossz társadalomhoz való muszáj-alkalmazkodástól való menekülésre. A probléma metafizikai, de már-már teológiai is. William James *A vallásos élmények fajtái* című munkájában (1903.) érintette a függőség metafizikai aspektusait:

Vitathatatlan, hogy az alkohol azért tudja uralma alatt tartani az emberiséget, mert képes felszínre hozni az emberi természet azon misztikus adottságait, amelyeket a józanság rideg tényeivel és meddő kriticismusával rendszerint porrá zúz. A józanság zsugorít, elkülönít, és azt mondja: Nem. A részegség kiterjeszt, egyesít, és azt mondja: Igen. Voltaképp az emberben élő igenlés funkciójának erős serkentője.

A dolgok fagyos perifériájáról verőfényes lényegükhöz röpti barátait. Borban az igazság. Nemcsak megátalkodottságból válnak híveivé az emberek. A szegények és műveletlenek számára a szimfonikus hangversenyeket és az irodalmat helyettesíti. Az élet mélyebb misztériumához és tragédiájához tartozik, hogy valamiből, amit azonnal csodálatosnak érzünk, sokunknak leheletnyit, villanásnyit is csak egy egészében lealjasító mérgezettség tiszavirág-életű kezdeti szakaszaiban engedélyez. A megrészegült öntudat a misztikus öntudat egy csöppje, és teljes véleményt róla csak úgy formálhatunk, ha beillesztjük a nagyobb egészeiről vallott nézeteinkbe.

Nem William James volt az első, aki felfedezte a részegség és a misztikus, premisztikus állapot közötti hasonlóságot. Azon a bizonyos pünkösdőn némelyek az apostolok különös viselkedését így magyarázták: „Édes bortól részegedtek meg ezek.”

Péter hamarosan felvilágosította őket: „Nem részegek ezek, amint ti állítjátok, holott a napnak három órája vagy. De ez az, ami megmondattott Joel Prófétától: És léssen az utolsó időkben (ezt mondja az Isten), mikoron kitöltök az én lelkemből minden testre...”

S nemcsak a „józan órák szikkadt gáncsoskodói” hasonlították az isteni elragadtatást a részegséghez – maguk a nagy misztikusok is ezt tették, amikor megkísérelték kifejezni a kifejezhetetlent. Avilai Szent Teréz elmondja nekünk, hogy „lelkünk mélyét pincének látja, amelybe Isten akkor és úgy enged be, ahogy kedve szerint való, hogy elragadtasson bennünket kegye csodálatos borával”.

Minden végleg kialakult vallás egyszerre több, különböző síkon létezik. Létezik mint egy sor, a világról és kormányzásáról szóló elvont konceptus. Létezik mint egy sor rítus és szentség, mint a jelképek manipulálásának hagyományos módozata, amelyekkel kozmikus rendbe vetett hit jut kifejezésre. Létezik mint a jelképek manipulálásával ébresztett szeretet, félelem és odaadás érzése.

Végül létezik mint különleges megézés vagy intuíció; az az érzés, hogy a dolgok a maguk isteni valójukban az egynek s ugyanakkor a részei, mint felismerése (a hindu teológia nyelvét használva) annak, hogy „Te vagy Az” – vagyis annak misztikus megélése, ami nyilvánvalóan az istennel való egyé válás.

A köznapi éber tudat nagyon hasznos és legtöbbször létfontosságú elmeállapot, de semmiképp sem a tudat egyetlen formája és nem minden körülmények között a legjobb. A misztikus, amennyiben túllép köznapi önmagán és köznapi tudomásán, képes látását kiterjeszteni, és mélyebben betekinteni a lét mérhetetlen csodájába.

A misztikus élménynek kétszeres becse van: egyfelől, aki átéli, jobban megérti Önmagát és a világot, másfelől hozzásegít az élet kreatívabb, kevésbé énközpontú éléséhez.

Egy nagy vallásos költő azt írta; a kárhozottak büntetése a pokolban, hogy „verítékező önmagukként, de rosszabb formában” léteznek. Itt a földön nem vagyunk rosszabbak annál, amik vagyunk, csak verítékező, jelenlegi önmagunk.

Ez is elég nagy baj. A bálványozásig szeretjük önmagunkat, de eközben intenzíven utáljuk és leírhatatlanul unjuk – ugyancsak – önmagunkat. Bálványozásig imádott önmagunk utálatától nem elválaszthatóan mindannyiunkban

él a néha látens, máskor tudatos és szenvedélyesen kifejezésre juttatott vágy, hogy kiszabaduljunk önmagunk börtönéből, meg tudjuk haladni önmagunkat. Ennek a belső kényszernek köszönhetjük a misztikus teológiát, a szellemi gyakorlatokat, a jógát – és ennek köszönhetjük az alkoholt és a drogfüggőséget is.

A modern farmakológia számos új, szintetikus szert eredményezett, de a természetben jelen lévő tudatmódosítók felfedezésében nem hozott semmi újat. Valamennyi növényi nyugtatót, serkentőt, látomáskeltőt, jóérzetfokozót és kozmikustudat-ébresztőt sok ezer évvel ezelőtt, történelmünk kezdete előtt fedezték fel.

Sok társadalomban, a civilizáció különböző síkjain megkísérelték az istentől való megrészegüléssel összekötni a drogekábulatot. A régi Görögországban például az etilalkoholnak szerepe volt a hivatalos vallásban. Dionüszosz (vagy Bacchus, ahogy gyakran nevezték) valódi istenség volt. Imádói Luziosznak, Felszabadítónak, vagy Theinosznak, Isten Borának nevezték. Az utóbbi elnevezés egyetlen pünkösdi élménnyé illeszti össze a természetfölöttit és a szőlő erjesztett levét. „Bacchus istennek született” – írja Euripidész – „de borrá vált, az istenek italává, és általa részesül az ember a jóban.” A baj csak az, hogy ártalomban is részesül. Az önmagunkból való kilépés boldogító érzéséért, amelyet az alkohol tesz lehetővé, döbbenetesen sokat kell fizetnünk.

Valamennyi vegyi tudatmódosító teljes eltiltását el lehet ugyan rendelni, de ezt a rendeletet nem lehet végrehajtani, és több bajt okoz, mint amennyi hasznot hoz. Ennél csak a tökéletes tolerancia és a korlátlan hozzáférhetőség rosszabb. Angliában a 18. század elején az olcsó, nem adóztatott gin („egy pennyért lerészegedhetsz, két pence-ért holtrészeg lehetsz”) teljes demoralizál ódással fenyegette az országot. Egy századdal később az ópium, laudanum formájában az ipari forradalom áldozatait békítette meg sorsukkal, de a függővé válás, a betegség és a korai halál rémítő árát szedte ezért. Napjainkban a legtöbb civilizált társadalom a teljes eltiltás és a teljes tolerancia közötti utat követi. Vannak olyan tudatmódosítók, mint például az alkohol, amelyek a nagyközönség számára engedélyezettek és hozzáférhetőek, viszont magas az adójuk, ami a remények szerint korlátozza a fogyasztásukat. Vannak olyan tudatmódosítók, amelyek csak orvosi rendelvényre kaphatóak – vagy illegális zugárusoktól, Ily módon a problémát kezelhető keretek közt tartják. Megoldva nincs. A misztikumra vágyó, szüntelenül az Önmeghaladás útjait kereső milliók kábítószeresekké válnak, sok ezer büntettet követnek el, és sok százezer elkerülhető baleset okozóivá lesznek.

Beláthatatlan időig ezt a siralmas utat kell követnünk? A kérdésre még néhány évvel ezelőtt is töredelmes „igen, más nincs” lett volna a válasz. Ma, hála a biokémia és a farmakológia újabb eredményeinek, van elfogadható alternatívánk. Már láthatjuk, hogy talán nemsokára lehetséges lesz valami jobb utat találnunk a vegyszeres önmeghaladás terén, mint amit az utóbbi 70-80 évszázad folyamán követtünk.

Lehetséges-e, hogy egy erős szer teljesen ártalmatlan legyen? Erre talán nincs lehetőség, de arra bizonyosan van, hogy az ár, amit a szervezetnek fizetnie kell érte, jelentéktelenre csökkenthető. Léteznek erős tudatmódosítók, amelyek anélkül hatnak, hogy testét-lelkét károsítsák annak, aki szedi őket, és nem tesznek sem

bűnözővé, sem holdkórossá. A biokémia és a farmakológia lendületbe jött. Néhány éven belül valószínűleg tucatjával állnak rendelkezésünkre erős, de pszichológiai és társadalmi értelemben sem költséges tudatmódosító szerek.

A már létező nagy hatású, de szinte ártalmatlan szerek láttán, de főleg annak tudatában, hogy vélhetőleg mivel rendelkezünk majd a közeljövőben, máris komolyan fontolóra kell vennünk az új tudatmódosítók által felvetett kérdéseket. Hogyan kell használnunk őket? Hogyan lehet visszaélni velük? Felfedezésük jobbá és boldogabbá teszi az embereket? Vagy rosszabbá és szerencsétlenebbé?

Sok szempontból kell megvizsgálni a kérdést. Egyszerre kell megválaszolniuk biokémikusoknak és orvosoknak, pszichológusoknak és szociálanropológusoknak, törvényalkotóknak, a törvényt érvényesítő közhivatalnokoknak és rendőröknek. Etikai és vallási szempontok alapján is feltétlen meg kell vizsgálni a kérdést. Előbb vagy utóbb – és minél előbb, annál jobb – az érintett szakembereknek találkozniuk kell, hogy a lehető legjobb tényismeret és a legnagyobb képzelőerő szülte előrelátás fényében megvitassák és eldöntsék, mi a teendő. Addig is vessünk egy előzetes pillantást erre a sokoldalú problémára.

Az elmúlt évben az amerikai orvosok 48 millió vényre írtak fel nyugtatót. Ezek közül sok olyat, amellyel többször is ki lehet váltani a szert. A nyugtatók a legismertebbek az új, szinte ártalmatlan tudatmódosítók közül. A legtöbb ember, ha nem is teljesen büntetlenül, de elfogadhatóan kis mértékű károsodással szedheti őket. Óriási népszerűségük tanúsítja, hogy nagyon sok ember nem szenvedheti sem a környezetét, sem „veritékes önmagát”. A nyugtatók nem igazán segítenek hozzá az önmeghaladáshoz, de sok esetben elég, hogy a lelki nyomorúságot elégedettségé változtatják.

Elméletileg csak a neurózis vagy a pszichózis súlyosabb formáiban szenvedő betegeknek szabadna felírni nyugtatókat. A gyakorlatban sajnos sok orvos tesz engedményt a mai gyógyszerdivatnak, és boldog-boldogtalannak felírja a tablettát. Hadd jegyezzem meg, hogy a gyógyszerdivat története legalább olyan groteszk, mint a női kalap divat története, de minthogy emberéletekről szól, jóval tragikusabb. Tehát betegek millióinak írja fel orvosuk a pirulákat, holott nem volna igazán szükségük rájuk. Az emberek megtanultak valamit: minden kínos helyzetben a szerhez fordulnak, bármilyen jelentéktelen legyen is a kellemetlenség. Az orvosság így válik rosszá, szedése ésszerűtlen és morálisan is kétséges.

Vannak helyzetek, amelyekben az egészségesek is jogosan fordulnak negatív érzelmeik vegyi kézbe tartásához. Ha csakugyan nem tudsz uralkodni magadon, akkor hagyd, hogy a nyugtató segítsen ebben. De értelmetlen és helytelen, hogy egészséges emberek vegyi tudatmódosítóhoz forduljanak minden olyan esetben, amikor idegesek, vagy aggódnak, vagy feszültnek érzik magukat. A túl nagy feszültség és nyugtalanság csökkentheti az ember képességeit, de ha túl kevés van belőle, ugyanez lehet az eredmény. Vannak szituációk, amikor teljesen helyénvaló, ha aggódunk: a túlzott békére törekvés csökkentheti esélyeinket, hogy a kényes helyzetekkel hathatósan kezdjünk valamit. Ilyenkor az önkontroll pszichológiai módszerével belülről irányított és mérsékelt feszültség minden szempontból előbbre visz, mint a vegyszeres kontroll módszereivel kívülről erőltetett béketűrés.

Most pedig mérlegezzük azt a – sajnos nem feltételezett – helyzetet, amikor két társadalmi rendszer versenyez egymással. Az „A” társadalomban a nyugtató csakis orvosi rendelvényre és meglehetősen magas áron kapható, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az a gazdag és befolyásos kisebbség veheti igénybe, amely a társadalom vezető rétegét alkotja. A feljebb lévő polgárok eme kisebbsége évente több milliárd megnyugvást eredményező pirulát szed. A „B” társadalomban ezzel szemben a nyugtató nem kapható ennyire szabadon, és a befolyásos kisebbség tagjai nem fordulnak hozzá már a legkisebb provokáció esetén feszültségük csökkentésére (amely feszültség pedig esetleg szükséges és hathatós volna). A két, versenyben álló társadalom közül vajon melyik a nyerő? Azt a társadalmat, amelynek vezető rétege túl sokszor fordul nyugtató szirupokhoz, a másikkal szemben (amely réteg nincs agyon nyugtatózva) a lemaradás veszélye fenyegeti.

Vegyünk szemügyre egy másféle, még fel nem fedezett, de valószínűleg már a közeljövőben megjelenő drogot, amely a különben kínkeserves körülményeket elviselhetővé, sőt kellemessé teszi az ember számára. Az ilyen szer áldás volna, de olyan áldás, amely súlyos politikai veszélyeket rejt magában. Egy diktátor, ha az ártalmatlan vegyszer által előidézett eufórikus jóérzést szabadon és ingyenesen kaphatóvá teszi, egész népességét megbékítheti az olyan helyzetekkel, amelyeket önérzetes emberi lények nem fogadhatnak el. A despoták mindig szükségesnek látták, hogy az erőszak mellett politikai és vallási propagandát is alkalmazzanak. Ebben az értelemben a tollnak nagyobb a hatalma, mint a kardnak, ám a kardnál és a tollnál sokkal nagyobb a pirula hatalma. Elmegyógyintézetekben bebizonyosodott, hogy a vegyszer főkei sokkal hatékonyabbak, mint a kényszerzubbony vagy a pszichiátria. A holnap diktatúrái megfosztják szabadságuktól az embereket, de cserébe derűs elégedettséget nyújtanak, ami szubjektíven nem lesz kevésbé valóságos attól, hogy vegyszeres behatás eredménye. A boldogság keresése az ember egyik hagyományos joga. A baj az, hogy kiderülhet, a boldogság elérése összeegyeztethetetlen az ember egy másik jogával, a szabadsághoz való joggal.

Egyáltalán nincs azonban kizárva, hogy a farmakológia egyik kezével visszaadja azt, amit a másikkal elvesz. A vegyszeresen előidézett jó közérzet könnyen válhat az egyéni szabadság ellen irányuló fenyegetéssé, de a vegyszeresen előidézett erély és a vegyszeresen fokozott intelligencia könnyen válhat a szabadság legerősebb bástyájává. Legtöbben közülünk képességeink 15%-át érvényesítjük. Hogyan tudjuk ezt a siralmasan alacsony hatékonyságot némiképp növelni?

Kétféle módon kezdetünk hozzá: a nevelés, illetve a biokémia módszerével. Elfogadhatjuk az embert – felnőttet, gyereket – olyannak, amilyen, és részesíthetjük a mainál sokkal jobb nevelésben és oktatásban, vagy megfelelő biokémiai módszerekkel átalakíthatjuk kiválóbb emberré. Ha ezeknek a kiváló egyedeknek kiváló nevelést biztosítunk, forradalmi, de mindenképp meghökkenítő eredményeket érhetünk el a jelenleg dívó gyenge nevelés ellenére is.

Csakugyan lehetséges lesz biokémiai eszközökkel kiválóbb egyéneket produkálni? Az oroszok biztosan hisznek ebben. Egy ötéves terv közepén járnak, amelyben a túlzottan ideges aktivitást normalizáló és az ember munkaképességét növelő farmakológiai anyagokat állítanak elő. Ezeknek az eljövendő

tudattökéletesítőknek az előfutáraival már eddig is kísérleteztek. Felfedezték például, hogy vannak vitaminok, például a nikotinsav vagy az aszkorbinsav, amelyek növelik a pszichikus energiát. Két enzim, az etilén-diszulfonát és az adenozin-trifoszfát kombinációja, ha együttesen adják be, gyorsítja az idegszövetek anyagcseréjét. Ez is hatékonynak bizonyulhat.

Mindeközben jó hírek érkeznek különböző új, csaknem ártalmatlan serkentőszerek biztató eredményeiről. Az iproniazid egyes tekintélyes szakemberek szerint „úgy látszik, összességében fokozza a pszichikai energiát”. Az a baj, hogy az iproniazidnak, ha nagy adagokban szedik, bizonyos esetekben rendkívül súlyos mellékhatásai lehetnek! Egy másik pszichikus energiafokozó egy aminoalkohol, amelyről feltételezik, hogy fokozza a szervezet acetilkolin-termelését, ez az anyag pedig az idegrendszer működése szempontjából létfontosságú. Annak láttán, hogy mennyi mindent értünk el eddig, nem látszik kizártnak, hogy nem is olyan sokára saját biokémiai felvonónk röpít a magasba.

Addig is kívánjunk mindannyian igaz szívvel sikert az oroszoknak jelenlegi farmakológiai vállalkozásukhoz. Egy olyan szer felfedezése és széles körű terjesztése a Szovjetunióban, amely képes fokozni az átlagember pszichikai energiáját, valószínűleg a jelenlegi orosz rendszer végét jelentené. Nincs a diktatúrának hatalmasabb ellensége, mint az általánossá tett intelligencia és a szellemi éberség, vagyis a hatékony demokrácia alapfeltétele. Még demokratikus Nyugatunknak sem ártana a pszichikai energia némi fokozása. A nevelés és a farmakológia együttesen talán ellensúlyozhatnák biológiai állagunk romlását, amire a genetikusok állandóan figyelmeztetnek bennünket.

A politikai és etikai megfontolásoktól térjünk most át a szigorúan vallási problémákra, amelyeket néhány új tudatmódosító okozhat. A jövő idevágó problémái megjósolhatók, ha szemügyre vesszük azoknak a természetes tudatmódosítóknak a hatását, amelyekhez az egyházak, a vallásgyakorlatok századokon át folyamodtak. Észak-Mexikó és az Egyesült Államok délkeleti vidékének peyote kaktuszára hivatkoznék. A peyote meszkalint tartalmaz (amit ma szintetikusán is elő lehet állítani), és a meszkalin, ahogy William James írja, „serkenti az emberi természet misztikus adottságait”. Teszi ezt sokkal hatékonyabban és messze megvilágosítóbb módon, mint az alkohol, és ami legalább ennyire fontos: elhanyagolható egyéni és társadalmi rizikóval. A peyote két módon teszi lehetővé az önmeghaladást: bevezeti használatát a látomások másvilágába, és szolidaritást ébreszt benne a szertartásban részt vevő társai, az emberiség és a dolgok isteni természete iránt.

Szintetikus meszkalinnal és LSD-vel (lizergsav-dietilamid) meg egy anyarozsszármazékkal meg lehet kettőzni a peyote hatását. Napjainkban Európa, Dél-Amerika, Kanada és az USA pszichoterapeutái használják kísérleti jelleggel a hihetetlenül kis adagokban is hatásos LSD-t, amely leépíti a tudat és a tudatalatti között lévő válaszfalat, és módot ad a betegnek arra, hogy mélyebben és értőbben tekinthessen elméje rejtett zugaiba. A mélyebb önismeret segítő hátterét látomásos, gyakran misztikus élmények alkotják.

Ezek a vegyszeres tudatmódosítók igazi vallásos élményekhez vezethetnek, ha megfelelő pszichológiai körülmények között szedik őket. LSD vagy meszkalin

hatása alatt az ember hirtelen megértheti – nemcsak intellektuálisan, de szerves átéléssel is – az olyan mérhetetlen vallási dogmákat, mint, hogy Isten maga a szeretet; vagy: „Ha büntet is, hiszek benne.”

Mondani sem kell, hogy az efféle időleges önmeghaladás nem biztosítéka sem az állandó megvilágosodottságnak, sem a magatartás tartós javulásának. Ajándékba kapott kegy, amely nem szükséges és nem is elegendő a megváltáshoz, de ami – hajói élnek vele – óriási segítség lehet azok számára, akik részesültek benne. Ez érvényes valamennyi hasonló élményre, akár spontánul jut hozzá az ember, akár megfelelő vegyszer beszédésének következtében, akár szellemi gyakorlatok vagy önsanyargatás eredményeként.

Akit sért az állítás, hogy egy tablettá lenyelésével vallásos révületbe juthatunk, gondoljon arra, hogy minden ismert önsanyargatás, a böjtölés, a szándékos álmatlanság és az önkínzás, amit a különböző vallások aszkétái érdemek szerzéséért vállalnak, a tudatmódosító drogokhoz hasonlóan hatékonyan módosítják a szervezet kémiai állapotát általában, az idegrendszerét pedig különösen. Vagy gondoljon azokra az eljárásokra, amelyek spirituális gyakorlatokként ismeretesek. A légzéstechnikák, amikre az indiai jógi tanítanak, a lélegzetvétel egyre nagyobb késleltetését jelentik, így fokozzák a vérben a széndioxid koncentrációját, pszichológiai következményként pedig tudatminőség-változás mutatkozik. A meditáció, az egyeden eszmére vagy képre való hosszú és intenzív gondolati központozás szintén a légzés lelassulásához, sőt, fokozódó késleltetéséhez vezet, számomra, bevallom, nem egészen világos neurológiai okokból.

Sok aszkéta és misztikus élt hosszabb-rövidebb ideig remeteségben. Ezalatt kezdték meg tudatmódosító önkínzásukat és tartották spirituális gyakorlataikat. A remete élete, mint amilyen például Szent Antalé is volt, rendkívül ingerszegény. Hebb, John Lilly és más kísérletező pszichológusok laboratóriumukban nemrég kimutatták, hogy korlátolt, ingerszegény körülmények között a tudatvilág rövid idő alatt elváltozik, az ember kilép megszokott önmagából, látomásai vannak, hangokat hall, gyakran szörnyűségeket, mint Szent Antal sok víziója is volt, de néha üdvözítőket.

Az a tény, hogy nők és férfiak fizikai vagy vegyszeres eszközökkel képesek valóságos szellemi úton kilépni önmagukból, sokkolhatja a finnyás idealistákat, de a drog vagy a testgyakorlat végül is nem okozója a szellemi élménynek, csak alkalmat ad rá.

Bergson foglalkoztatták William James kéjgázás kísérletei, és az egész dolgot néhány kristálytisza mondatban foglalta össze: „A lelki hajlandóság virtuálisan megvolt, csak jelre várt, hogy ténylegesen kifejezhesse magát. Kí lehetett volna váltani spirituálisán, saját szellemi síkján tett erőfeszítéssel. De materiálisán is létrehozható a gátló tényezők felfüggesztésével, az akadály elhárításával, és ezt tette (negatív hatásával) a drog.”^[48] Ahol bármilyen testi vagy morális okból nem megfelelőek a pszichológiai körülmények, ott, akár drogok, akár aszkétikus gyakorlatok hárítják el az akadályokat, inkább negatív, elborzasztó szellemi élmények jelentkeznek, mint pozitívan üdvösek. Egy pokoli élmény végletesen lehangoló, de rendkívül előnyös is lehet. Szép számban vannak, akiknek nagy

hasznára válna néhány óra a pokolban, abban a pokolban, amelynek léteért nem keveset tettek.

Már készülöben vannak a misztikus hajlamok serkentésére szolgáló, pszichológiailag ártalmatlan, vagy majdnem ártalmatlan szerek, és nemsokára többféle is megjelenik a piacon. Biztosak lehetünk benne, amint kaphatóak lesznek, széles körben fordulnak hozzájuk. Nem is lehet ez másképp: az önmeghaladás vágya erős és általános. A múltban nagyon keveseknek adatott meg, hogy spontánul átélhessenek premisztikus vagy misztikus élményeket, még kevesebben voltak hajlandóak alávetni magukat olyan testi-lelki fegyelemnek, amely a magába zárt egyént képessé teszi az önmeghaladás ezen módjára. A jövő hatékony, de szinte semmi kárt nem okozó tudatmódosítói teljesen megváltoztatják ezt a helyzetet. Nemcsak hogy nem lesznek ritkák a premisztikus és misztikus élmények, de mindennaposakká válnak. Ami régen kevesek szellemi kiváltsága volt, sokak számára lesz elérhető. Az intézményesült egyházak számára ez temérdek, sosem volt problémát hoz. A legtöbb ember szemében a vallás azonos volt a hagyományos jelképekkel, a saját, e jelképekre adott érzelmi, intellektuális, erkölcsi válaszaival. Nem valószínű, hogy egy csupán jelképekből álló vallás kielégíti majd azokat a férfiakat és nőket, akik az önmeghaladás közvetlen élményével eljutottak a szellem másvilágába, látomásokhoz és a dolgok természetével való egyesüléshez. A legjobban megírt szakácskönyv áttanulmányozása sem helyettesít egy jó vacsorát. A serkentő arra buzdít, ízleljük és lássuk, hogy Isten maga a jóság.

Így vagy úgy, a világ egyházi tekintélyeinek tudomásul kell venniük az új tudatmódosítókat. Lehet, hogy ez a tudomásulvétel teljes mértékben elutasító lesz. Ebben az esetben az intézményes egyházakon kívül manifesztálódik egy potenciálisan nagy szellemi fontosságú pszichológiai jelenség, Persze egyezsége is juthatnak valamilyen pozitív módon – jelenleg még találgatni sem tudok, miképpen.

Bízom benne, hogy ezek az új tudatmódosítók, ha eleinte zavart okoznak is, hosszú távon ott, ahol kaphatóak, elmélyítik a közösségek szellemi életét. A vallás megújodása, melyről régóta és sok szó esik, nem hitbuzgalmi tömeggyűlések vagy fotogén egyházi vezetők televíziós szereplése folytán következik be. Biokémiai felfedezések következménye lesz, amelyek nagyszámú férfi és nő számára teszik lehetővé a radikális önmeghaladást és a dolgok természetének mélyebb megértését. A vallás megújodása forradalom is lesz. A vallás átalakul. Főként jelképekkel kapcsolatos tevékenységből főként tapasztalással és intuícióval kapcsolatos tevékenységgé válik. A mindennapok ésszerűsége, feladatai és kötelességei, emberi kapcsolatai mögött rejlő és mindennek jelentőséget adó, köznapi miszticizmus lesz belőle.

~ 25 ~

Levelek

1959

Ebben az évben Huxley a California Egyetemen, Santa Barbarában vendégprofesszor, az emberi élet feltételeiről tart előadásokat. Munkaideje fennmaradó részében utópikus fantáziája meseszövéseinek gubancait bogozza ki. Az Amerikai Művészeti és Irodalmi Akadémia Award of Merit for the Novel díjjal tünteti ki, amelyet előtte Ernest Hemingway, Thomas Mann és Theodore Dreiser nyert el. Joe Hyamsnek a This Week Magazine számára adott interjújában (1959. november 8.) Huxley ezt mondja: „Belső világunk majdnem akkora, mint a bennünket körülvevő űr”. Thomas Merton atyának ékesszólóan ecseteli a drog által előidézett vallásos élmény érvényes voltát. Akkor is lelkes, amikor Margaret Isherwoodnak a „látomáson túlra jutás”-ról ír, vagy amikor beszámol Osmondnak legutóbbi üléseiről, és az LSD-terápia sikeres és „vulgáris... mélyen zavarba ejtő” eseteiről Bár az LSD 1966-ig nem volt tiltott, Osmondhoz írt kéréséből mégis kitűnik, hogy laikusnak 1959-ben sem volt könnyű beszereznie.

Thomas Merton atyának

1959. január 10.

Tisztelt Merton Atya!

Köszönöm levelét. A benne felvetett problémák figyelemre méltóak és bonyolultak, megoldásukat a gyakorlat és a tényszerűség alapján kell keresni. Lizergsavval és meszkalinnal már sok kísérlet folyt, kutatók és klinikus orvosok alkoholizmus és különböző neurózisok gyógyítására használják. (Jelenleg Brit-Kolumbiában alkoholistákkal foglalkozó kutatók egy vallásos, kifejezetten katolikus referenciacsoporttal dolgoznak, és figyelemre méltó eredményeket érnek el. Főként azzal, hogy betegek felmérhetik, a világegyetem mélységesen más, mint ahogy azt tapasztalásaik addigi, köznapien megszabott szintjén látták.) Mindezen kísérletezés statisztikai eredményei nagyjából a következők: a szer szedőinek 70%-a pozitív élményeket szerez. A többiek tapasztalata negatív, ami akár pokoli is lehet. (A sivatagba vonult próféták és szentek látomásainak jó része is negatív volt, amint ez látható a Szent Antal megkísértését ábrázoló ezernyi képen.) Mindannyian egyetértenek abban, hogy az élmény megrázóan jelentős^[49]. Újra meg újra láthatja az ember az esemény után írott beszámolóiban: ‘Ilyen csodálatos élményem nem volt még soha’ meg: ‘Érzem, hogy az életem más lesz ezután’. Amikor első alkalommal szedik a szert, a pozitív élmények egy része teljesen esztétikai: a külvilág átalakulása oly módon, ahogy azt a fiatal Wordsworth látta, és későbbi ódájában leírta (*Ode on the Intimations of Immortality in Childhood*)^[50]. A felfoghatatlan szépség univerzuma, amelyben minden tele van étellel és valami homályos, de mérhetetlenül fontos értelemmel, mondanivalóval. Akik születetten jó vizualizálóak, hajlamosak hunyt szemmel látomásokat fogadni, sőt nyitott szemmel is, a külvilág vásznára vetítve. Ezek a látások gyakorta a paradicsomot idézik, és leírásuk ellenállhatatlanul emlékezteti az embert az apokalipszis Uj Jeruzsálemére, vagy Ezékiel próféta Édenére, vagy más vallások különböző paradicsomaira. Végül vannak azok, akiknek látomásai messze meghaladják az esztétikai élményeket. Nevezhetők ezek, azt hiszem, premisztikusnak, vagy akár misztikusnak is.

Jómagam az utóbbi öt évben kétszer szedtem meszkalint és háromszor vagy négyszer lizergsavat. Első tapasztalatom főként esztétikus volt. Későbbi élményeim más természetűek voltak, és segítettek megértenem a keresztény és a keleti misztikusok írásainak sok homályos kijelentését. Szavakba nem foglalható a hála érzése azért a kiváltságért, hogy ebbe az univerzumba szülehettem. „A hála maga a mennyország” – mondja Blake, és ma már pontosan tudom, miről beszél. A megszokott alany-tárgy viszony meghaladása. A halálfélelem meghaladása. Az az érzés, hogy szolidáris vagyok a világgal és szellemi princípiumával és az a meggyőződés, hogy a kín, a rossz és a többi ellenére valahogy minden rendjén való. (Az ember megért olyan kifejezéseket, mint: „Bár sújt engem, bízom benne” és norwichi Julianusz nagy mondását, amit nem tudok most pontosan idézni.) Egy nem intellektuális, de valamilyen értelemben totális megértés, teljes szervi átélése annak, hogy Isten maga a szeretet. Az élmények természetesen futólagosak, de spontán módon vagy meditáció közben visszatérő emlékek, felidézések tartóssá teszik az ember gondolataira gyakorolt mély hatásukat. Az ismert irodalomban semmi sem bizonyítja, hogy a szer megváltoztatná az ember magatartását, vagy függővé tenne. Személyes tapasztalatomból és mások szóbeli tájékoztatásából tudom, hogy az ember a tapasztaltakat transzcendentálisán nagy fontosságúnak érzi, olyasminek, amibe semmilyen körülmények között nem szabad könnyelműen vagy az élvezet kedvéért belebocsátkozni. (Nem is minden szempontból élvezetes. Vele jár, hogy az ego időlegesen megsemmisül – amikor meghaladják, túljutnak rajta). Aki javára szeretné fordítani ezt a kegyelmi ajándékot, és együtt akar működni vele, az nem a kísérlet ismétlésével teheti ezt, hanem azzal, hogy az éber passzivitás állapotában megpróbál megnyílni a transzcendens lét (hogy Eckhart megfogalmazását használjam: „levés”) előtt, amelyet megismert, és valami módon része volt. Elméletileg fennáll a veszélye annak, hogy aki kipróbálta a vegyileg előidézett élményt, ellenállhatatlan vágyat érez annak állandó ismétlésére. A gyakorlat ezt nem látszik alátámasztani. Legtöbbször évenkénti vagy félévenkénti ismétlést éreznek kívánatosnak.

Egy barátom, akit az alkoholizmus utolsó, végzetes szakaszában mentett meg a spontán teofánia, amely tökéletesen megváltoztatta az életét, akárcsak Szent Pálét a saját teofániája a damaszkuszi úton, kétszer vagy háromszor kipróbálta a lizergsavat. Azt mondja, hogy a szer hatása alatti élményei azonosak a spontán, az életét megváltoztató élményekkel. Az egyetlen különbség hogy a spontán átélés nem tartott olyan sokáig, mint a vegyszerrel előidézett. Nyilvánvalóan olyan terület ez, ahol komoly és tisztelettel kutatásra van szükség.

*Minden jót kívánva, marad híve:
Aldous Huxley*

Margaret Isherwoodnak

1959. augusztus 12.

Kedves Margaret!

Köszönöm leveledet. Hál' istennek többé-kevésbé olyan vagyok már, mint új koromban. De csakugyan, csupán a gondviselés vigyázott rám^[51]. Ami a látomásos és a misztikus élményt illeti, azt hiszem, ez nem egy és ugyanaz, de az első átvezethet a másodikba. Amikor először kísérleteztem meszkalinnal, csupán esztétikai látomásos élményeim voltak, de azóta LSD-vel és aztán másodsorra meszkalinnal is eljutottam a látomáson túlra, sok olyan élményhez, amelyeket a keleti és a nyugati irodalom is említ: az alany-tárgy viszony meghaladásához, a világgal való szolidaritás érzetéhez úgy, hogy az ember ténylegesen, tapasztalatból tudja, mit jelent, hogy „isten maga a szeretet”; ahhoz az érzéshez, hogy a halál és a szenvedések ellenére minden valahogy véglegesen rendjén való (ha sújt is engem, bízom benne mégis); a határtalan hála érzetéhez azért a kiváltságért, hogy ebben a világegyetemben élhetem le az életemet. (Blake azt mondja: „A hála maga a mennyország” Sohasem értettem, mit akar ez jelenteni, de most már pontosan tudom, miről beszél.)

[Hugh] Fausset teljes tévedésben van, amikor *a priori* moralizál, és nem közvetlen tapasztalatok alapján beszél. A drogok és a misztikus élmények ügyét Wm. James és a kéjgáz apropóján Bergson már több évvel ezelőtt tárgyalta, utóbbi a *The Two Sources*^[52] című munkájában. Sok embert zavar, hogy egy vegyszer képes valakit túlemelni önmagán. De a tény ettől még tény marad. Tény, hogy ez az élmény kegyelmi ajándék, és tény, hogy a megváltáshoz se nem szükséges, se nem elegendő. Ahhoz, hogy a kísérletező továbbjusson az egyszeri élménytől az állandó megvilágosodásig sok etikai és észlelési erőfeszítésre van szüksége.

Szeretettel
Aldous

Ui.: Kegyelmi ajándékok nem szükségszerűek és nem elégségesek, de sokat segíthetnek.

Ha hagyjuk, hogy segítsenek.

Uui.: Subud – ez egyszerűen egy technika a korai kvékerek remegésének reprodukálására. Izomlazítás. Sok esetben nagyon hasznos.

dr. Humphry Osmondnak

1950. november 29.

Kedves Humphry!

Nemsokára befejezem Santa Barbara-i előadásaim előkészítését. Még hátra van egy hozzászólásom prof. John Randall Darwin-centenárium előadásához, és van még két saját előadásom is. Utána szabad vagyok, és teljes erőmmel dolgozhatom a könyvemen. Ami a terveimet illeti, a Menninger Alapítvány meghívott Topekába március végétől vagy áprilistól néhány hétre vendégprofesszornak. Azt hiszem,

érdekes lesz az amerikai pszichiátria legszentebb szentélyébe hatolni, és kutató pillantással körülnézni. Nathan Kline-nak a *Time* összefoglalójában megjelent beszámolója a szovjet pszichológiáról figyelemfelkeltő, és – ehhez kétség sem férhet – Menninger és társai számára aggasztó. Te olvastad a teljes beszámolót? Azt hiszem, írok neki, és megkérem, küldje el. Laura folytatja pszichoterápiás munkásságát, sok esetben figyelemre méltó sikerrel. Úgy látszik, intuitíven tudja, az adott pillanatban mi a teendő, a beteg hangulatának és érzéseinek egymást követő szakaszaiban milyen technikát kell használnia. Nagyon jó eredményeket ért el LSD-hatás alatti terápiával abban a néhány esetben, ahol ez a módszer indokoltnak látszott. (Mellékesen: micsoda rémes emberek vannak a szakmában! Találkoztunk a napokban két Beverley Hills-i pszichiáterrel, akik LSD-terápiára specializálódtak, 100 \$-t kérnek egy belövésért. Szavamra mondom, ritkán találkoztam ilyen kis szenzibilitású, ilyen vulgáris gondolkodású emberekkel! Bánt és felháborít, ha arra gondolok, hogy ilyen embereknek legyenek kiszolgáltatva azok, akik az LSD következtében amúgy is kiszolgáltatottak. De mit lehet tenni? A pszichiátria egyelőre egy tökéletlen tudományra alapozott művészet. Minden művészetet többen üznek rosszul vagy közömbösen, mint jól. Hogyan lehet a rossz művészeket kizárni? A festészetben vagy az irodalomban a rossz művész egyszerűen nem számít, de annál többet számít a gyógyításban vagy a nevelésben, ahol hiányosságai életet és sorsokat ronthatnak el. Hiába, nem látni semmiféle gyakorlati lehetőséget arra, hogyan lehetne a tehetségteleneket és kellemetleneket kiszűrni, és csak a tehetségeseket és jókat átengedni.) Ha már az LSD-ről van szó: tudnál küldeni vagy hat adagot? Szeretnék elvégezni egy-két kísérletet, és Laura szeretné beadni néhány embernek, hogy befejezhesse a kezelésüket. Nem akarom túl gyakran zavarni Sid Cohent, és nem akarok olyan embereket megkérni mint [-J, vagy [-], vagy [-], akiknek van az anyagból, de rosszul használják – különben sem értek velük egyet. Nagyon örülnék, ha volna rá módod. Ha nem lehetséges a dolog kihez forduljak a Sandoz-csoportban?^[53] Jane-nek és a gyerekeknek add át üdvözetemet.

Szeretettel
Aldous

~ 26 ~

Az utolsó forradalom

1959

Huxley ismét tudósok és szakemberek előtt beszélt az irodalom embereként, és abban határozta meg jeladatát, hogy „hidat verjen a tudomány és a köznapi világ között”. Észrevételezi, hogy az irodalmi emberek jobban meg tudják ragadni a drogok által a tudatra és a gondolatokra kifejtett hatást, és kifejezi reményét, hogy lesz majd nyelv arra, hogy az emberek „misztikus élményeikről szólva egyszerre használhassák a teológia, a pszichológia és a biokémia kifejezéseit”. A Szép új

világ drogjólata, amely a szerző feltételezése szerint még évszázadokig nem teljesedik be, 27esztendővel később valóság lett: a piacon megjelent egy szabadalmazott. Szórna nevű szer. Huxley sürgette hallgatóságát, hogy foglalkozzon a farmakológiai támadásnak kitett emberek ügyével, és felidézte 1936-os figyelmeztetését, miszerint „a jövő propagandistái valószínűleg nemcsak írók lesznek, hanem kémikusok és fiziológusok is”.

Ma este megkérdeztem magamtól, hogy tulajdonképp mit keresek ebben a társaságban. Feltehetően az egyetlen szimpla bölcsész vagyok itt, a különböző tudományok doktorainak széles körű konferenciáján. Tengernyi szaktudás közepette valamiféle ignoramusz (tudatlan fickó). Az ógörög költőnek, Archilochusznak fennmaradt egy különös sora. Isaiah Berlin ezt a sort választotta Tolsztojról szóló, érdekes esszéjének címéül: „A róka sok mindent tud, de a sün tud egyvalami fontosat.” Rejtélyes sor, de természettudományos értelemben teljesen világos, mit jelent: a róka ismeri a legkülönbélebb trükköket, a sün viszont össze tud gömbölyödni, mint egy labda, és a róka tehetetlen vele szemben. Sok mindenre érvényes ez a sor. Az irodalomban, példának okáért léteznek róka írók és vannak sün írók. A rókák hatalmas területet tekintenek át, és rengeteg dolgot tudnak. A legkiválóbb példája ennek természetesen Shakespeare. Aztán vannak a sünek, akik egyetlen eszmére koncentrálnak, azt fejlesztik a végsőkig. Erre a legkiválóbb példa természetesen Dante.

Azt hiszem, a jelen helyzetben szakemberekre és nem szakemberekre alkalmazhatjuk ezt az ideát, és akkor azt mondhatom, hogy én egy meglehetősen alacsony kategóriájú róka vagyok számos nagyon kiváló sün között. És hogy mit csinállok itt? Mi az értelme a jelenlétemnek?

Nyilvánvaló, hogy nem versenyezhetek egyetlen sünnel sem. Hallgatom az előadásokat, sok lebilincselően érdekes számomra, és nagy hasznot húzok belőlük. De meg kell vallanom, amikor a sünek túlságosan átmennek vegyészbe, begömbölyödöm, és fogalmam sincs, miről van szó. Mégis úgy érzem, hogy a róka szerteágazó tájékozottsága, még ha elég felületes tájékozottság is, széles körű. Sokfelé nyitott tevékenysége nem haszontalan, segíthet is valamiben, főleg akkor, ha kész együttműködni a sünökkel.

Amivel szembe kell néznünk, az a szakosodás nagy problémája. Olvastam múltkoriban egy nagyon érdekes könyvet, tavasszal jelenik meg ismét. A nagyapám oktatási reformjairól szól. Őt biológusi munkássága mellett és azon túl is mérhetetlenül foglalkoztatták a társadalom dolgai. Amikor Angliában az oktatás általánossá és ingyenessé vált, ő felelt a londoni oktatási tanács tantervéért. Rengeteget tett azért, hogy a Londoni Egyetem valóban modern egyetemmé váljon, minél szélesebb területen szakosodjon. Tudta, hogy csak szakosodással lehet a tudományos ismeretek mélyére jutni.

Húsz évvel később, két vagy három esztendővel a halála előtt rendkívül nyugtalanította, hogyan lehetne a szakosodás hatásait ellensúlyozni. Ki akarta csalogatni a professzorokat szakbarlangjukból, hogy találkozzanak, közös

igyekezettel hangolják össze szaktudásukat, és tárják azt a világ elé. Azóta újabb hetven év telt el, és a probléma változatlanul egyike nagy, megoldatlan kérdéseinknek. Hogyan fordíthatjuk leginkább javunkra mind a két világot: a specializáció feltétlenül szükséges világát és a kommunikáció, az élet általánosabb kérdéseiben való érdekltség szintén létfontosságú világát?

Azt hiszem, ez az, ahol az irodalmár megteheti a magáét. Ha úgy dönt, hogy azonosul némiképp a sünökkel, hidat verhet a tudomány és a közvilág között. Én ezt létfontosságúnak jelenlegi attitűdünket skizofréniásnak tartom.

Ha én döntenék az oktatásról, azzal kezdeném, hogy már egészen fiatal gyerekeknek elmagyaráznám, hogy a moralitás alapszabálya az ember arany szabálya, sőt a biológiai szintnél előbb kezdődik. Ha azt akarod, hogy a természet jó legyen hozzád, neked is jónak kell lenned a természethez. Ha a természet pusztításába fogsz, a természet elpusztít téged. Ez az alapvető erkölcsi tétel mai ökológiai és természetvédelmi ismereteink lényege. Ezek az ökológiai ismeretek azt mutatják, hogy a természet egyensúlya kényes, és minden, ami felboríthatja, a legváratlanabb és sokszor a legkatasztrofálisabb következményekkel járhat. Látható, hogy legfontosabb etikai igazságaink közül nem egy magától értetődően és természetesen következik a tudományos tényekből, és erős a meggyőződésem, hogy a tiszta tudomány és az etika világa közötti összefüggéseket minél fiatalabb korban kell láttatni, hogy a kettő közötti híd járható legyen.

A betűk embere addig is sok mindent tehet a híd létrejöttéért. Az íróemberek sokat gondolkoztak a test és a lélek, a test és az agy, az egész szervezet és a szellem kapcsolatáról. El is jutottak néhány igen figyelemreméltó, mondhatnánk pretudományos megállapításhoz. Ha összehasonlítjuk például a középkori vagy a 15. századi pszichológiát Chaucer *Canterbury mesék* című költői művével, érezhetjük a művész feltétlen fölényét a kor tudományos embereivel szemben. Ugyanez áll Shakespeare-re. Ha a kor hivatalos pszichológiáját tanulmányozza az ember, meghökken rajta, milyen emészthetetlen. De még inkább meghökkentik

Shakespeare színdarabjai, végtelen pszichológiai érzékenységük és ennek a rendkívüli embernek az átélési képessége. A hivatalos tudományos pszichológia csak a 19. század második felében kezdi utolérni az irodalom által gyakorolt pszichológiát. Képtelenség megérteni a korszak pszichológiai doktrínáinak meddőségét, ha melljük állítjuk a Balzac vagy Dickens, George Eliot vagy Dosztojevskij, és persze Tolsztoj regényeiben rejlő pszichológiai ismeretet. Annak láttán, hogy ezek az írók milyen gazdagon és árnyaltan ábrázolták regényeikben azt, amit megfigyeléssel és intuícióval megragadtak, a tudományos megfogalmazások szegényessége megdöbbentő. Szórakoztató is, hogy az irodalom nagymesterei már régen értettek és úgy is tárgyaltak különböző kérdéseket, köztük a drogok hatását az emberre, mint ahogy azt mi most látjuk és értjük.

Az imént szó esett az alkohorról. Érdekes megfigyelni, hogy az előbb említett írók mily mértékben érzékelték, hogy az alkohol hatása az ivó temperamentumától és alkatától függően milyen különböző. Közbevetve: nem voltam jelen a konferencia minden ülésén, de amelyeken részt vettem, ott nagyon meghökkentett, hogy nem hivatkozott senki arra a mellőzhetetlenül fontos tényre, hogy az ember változatosabb, mint a természet bármely más faja. Általában elmondható, hogy egy

fajon belül a változatosság annál nagyobb, minél feljebb van a faj az evolúciós skálán. Az emberi fajon belül a legnagyobb a változatosság, mi mint egyének nemcsak felépítésünkben, de még biokémiaiilag is tökéletesen különbözünk egymástól. Milyen kiváló például, ahogy Shakespeare megmutatja, hogy Falstaff részegsége tökéletesen más, mint Cassio részegsége. Az utóbbi harcias alak, ahhoz a szélsőséghez tartozik, amelyet Sheldon az emberi változatosság szomatikus pólusának nevezne. Ez a kétféle részegség megint egészen más, mintha egy hozzám hasonló szervezetű ember részegedne le. Míg én csapnivalóan érezném magam, és igen-igen melankolikus volnék, Cassio végtelenül agresszív, Falstaff pedig módfelett vidám. Figyelembe kell venni az egyének közti óriási különbségeket, és nemcsak az alkohol, hanem valamennyi kábítószer tekintetében.

Csak azért hangsúlyozom ezt, hogy rámutassak, az íróemberek a kultúra történetének kezdeteitől fogva éles szemű megfigyelők voltak.

Elérkeztünk a nyelv kérdéséhez. Dr. Joel Elkes tegnapi beszédében hosszan kifejtette, hogy a nyelvnek sok problémánk megvitatására nincs megfelelő kifejezése, és abbéli reményének adott hangot, hogy rövid időn belül képesek leszünk megbeszéléseinket a matematika segítségével folytatni. Ám a nagyközönség számára a matematika semmiképp sem jelentene segítséget, és úgy gondolom, ebben rejlik az íróember lényegi feladata. A mi dolgunk, hogy alkalmassá tegyük a nyelvet arra, amire most nem alkalmas; a szellem és a test folytonosságának, a világegyetem teljes folyamatosságának leírására. Így vagy úgy, de meg kell találnunk annak az eszközeit, hogy változatos, irodalmi módon tudjunk beszélni ezekről a kérdésekről, úgy, hogy a nagyközönség is megértse. Ideálisan képesnek kellene lennünk például arra, hogy úgy szóljunk egy misztikus élményről, hogy szavaink egyszerre fejezzék ki a teológia, a pszichológia és a biokémia fogalmait. Ez ugyancsak nehéz feladat, de míg meg nem oldjuk valahogy, rendkívül nehéz az élet szakadatlan hálózatában, folytonosságában gondolkodni a régi platóni és kartézianus dualizmus helyett, amely hihetetlenül meghamisítja a világról alkotott képünket. Nem tudom, hogyan jutunk el oda, hogyan érzük el mi, íróemberek a nyelvnek ezt a csodáját, de azt hiszem, el kell érünk. És lehet, hogy csakugyan elérjük. Lehet, hogy támad egy jövőendő Shakespeare, aki olyan mérhetetlenül ura a nyelvnek, hogy a költészet vagy a lírai próza csodatevésével megmutatja a folytonosság képét. Én magam is sokat gondolkodtam rajta, de meg kell vallanom, nincs elég tehetségem hozzá.

Még a 19. század elején írta Wordsworth, a *Lyrical Ballads*^[54] előszavában, hogy eljön az idő, amikor a fizikus és a kémikus legelvontabb felfedezése a költészet tárgyává válik. Azóta több mint 150 év telt el, de ezek a területek még mindig nagyon messze esnek egymástól. Még nem tudtuk őket összekapcsolni. Ez olyasmi, amin a betű embereinek nagyon komolyan el kellene gondolkodniuk.

Ennyit erről; tekintsék ezt egyféle bocsánatkérésnek azért, hogy itt vagyok.

Most pedig térjünk ennek az előadásnak a tárgyára, az utolsó forradalomra.

Én úgy látom, az utolsó forradalom a technika alkalmazása minden emberi dologra mind társadalmi, mind egyéni szinten. Mi a technika? Úgy gondolom, a technika általában jól kigondolt módszerek igen tudatos és ésszerű alkalmazása arra, hogy mindent hatékonyan intézzünk. A kulcsszó a hatékonyság.

A modern időkben a technika először az ipari termelésben jelentkezett, a gépek és a gyári munka beállításában a termelés problémáinak megoldására. Először a szövés, aztán a fémmegmunkálás és egyre több kézipari munka felváltására. Aztán, ahogy több és több bonyolult gépezetet hoztak létre, szükségessé vált a technikát a speciálisan emberi szférára is alkalmazni. Általánosságban elmondható, hogy minél bonyolultabb az anyagi gépezet, szükségszerűen annál bonyolultabbá válik az ezt használó társadalom gépezete.

A technika alkalmazása társadalmi, politikai és kormányzási problémákra persze ősrégi, ha csak szórványos is. Az Ótestamentumban például azt olvashatjuk Sámuel könyvében és a Krónikák könyvében, hogy Dávid király elrendelte a népek megszámlálását. Cenzust, azaz népszámlálást rendelt el, az egyik első olyan eljárást, amit minden hatékony és technikai szellemű kormány követett. De érdemes megjegyezni, hogy Dávid ezt kimondottan Jehova akarata ellenére, sátni kísértés hatására rendelte el. Láthatjuk tehát, hogy a bronzkorszakban, amikor Sámuel könyve és a Krónikák könyve íródott, erős ellenszenv kísérte a technikát. Az emberek határozottan nagy veszélynek tartották, hogy a kormány betörhet hozzájuk, és mindent kideríthet róluk.

Erre a gyanúra volt okuk épp elég. Ha megnézzük a történelmet, a szabadság egyik biztos erődje mindig a kifizető hatékonyság. Sokan szerettek volna diktatúrát gyakorolni, de sokszor nem voltak hozzá megfelelő eszközök. A despotizmus szelleme erős volt, de a hús gyöngye. Vegyük XIV. Lajos esetét. Kikiáltotta magát abszolút uralkodónak, és mindenkinek szeretett volna dirigálni, de technikai felszereltsége roppant elégtelen volt, és hálójának laza csomói közt az egyének könnyedén bújócskázhattak. Még Napóleon korában is meglepi az embert, hogy rendőrfőnökének, a kiváló képességű Fouchénak és gondosan szervezett hivatalának milyen kicsi volt a hatékonysága, ha a mai, demokratikus államokban működő rendőrséghez mérjük.

Ezek az emberek hihetetlenül kevésre jutottak, így jókora tere volt az egyéni szabadságnak pusztán azért, mert az uralkodók nem tudták markukban tartani a tömegeket.

Egész történelmünket átszövik ezek az elszórt és éretlen próbálkozások arra, amit leginkább a kormányzati ellenőrzés technizálásának nevezhetnénk. A régi Róma például sok szempontból elképesztően szervezett volt. Olyan mértékben technizálta a haderejét, ahogy azt a 18. század második feléig senki. Olyan ésszerű és technizált törvényrendszert hozott létre, amilyennel majd csak Napóleon idejében és az angol törvénykezés 19. századi reformjában találkozunk. De mindez természetesen semmivé lett, a középkor pedig erőteljesen technikaellenes volt, így a szervezetek mondhatni (bár nem szeretem használni ezt a szót) természetesen jöttek létre. A céhek például az ugyanazzal foglalkozó emberek összefogásából születtek, minden előre kidolgozott rendszer nélkül. Az egész figyelemre méltóan kis hatáskörrel működött.

A francia forradalom idejére meg is kellett szünnie a céheknek, hogy lehetővé váljon a technika nagymérvű fejlődése. Ezeket a természetesnek nevezhető társadalmakat atomizálni, dezintegrálni kellett, hogy megindulhasson a nagyfokú technizáltságon alapuló szervezés.

Napjainkban mindenütt egyre inkább technizálják az emberek dolgait, és azt mondanám, a ténylegesen fontos különbség a kommunista világ és a nyugat között nem a termelő eszközök köztulajdonba vételének marxista elméletéből következik. Ez inkább szovjet mitológia. A tényleges különbség az, hogy a kommunisták készek a végsőig technizálni, míg nekünk számos skrupulusunk van hagyományos személyes szabadságunk és demokratikus intézményeink megsértésével szemben. Marx és Engels kiemelt fontosságot tulajdonított a társadalmi szervezet technikai aspektusának. Amit ma Oroszországban látunk, az olyan világ ahol a technikának szabad teret engednek, és az ember egyre inkább alárendelődik a technika szükségleteinek, egyre másodlagosabbá válik.

Éppen ez az egyik legnagyobb veszély, amivel szembe kell néznünk. A technika elkerülhetetlenné teszi azt az utat, amit az oroszok Önként választottak, mi pedig rákényszerülünk. A technika hajlamos saját törvényei szerint terjedni és fejlődni. Nem veszi figyelembe az emberi lét törvényeit. A kettőnek semmi köze egymáshoz, és az ember most saját teremtményétől függ, alá van vetve törvényeinek, amelyek távolról sem emberi törvények.

A technizáció témérdek területen nyomon követhető. A kormányzat – és ez igaz még a liberális és demokratikus kormányzat esetében is – egész apparátusa egyre technizáltabb. Azt hiszem, ebben az országban nem kevesebb mint 56 kormányzati hivatal foglalkozik csak a statisztikával. A technikai ismeretek óriási feyverzetére van szükségünk, hogy egyáltalán menjenek a dolgok. Aztán itt vannak a tényleges hatalmi szervek, amelyek a technika fejlődésével hallatlanul megerősödtek. A rendőrségnek például akkora a hatalma, amekkoráról, ahogy az előbb mondtam, a Napóleon-kori ember nem is álmodhatott. Nemcsak arról van szó, hogy jobban fel vannak fegyverezve és olyan kommunikációs eszközeik vannak, amilyenekkel a régi rendőrség nem rendelkezett, hanem arról is, hogy rendkívül rafináltan tudnak rögzíteni mindent. Lyukasztott kártyákon, mikrofilmen és hasonlókon mindenkit nyilvántartanak. Ez teljesen új fejlemény. A központi kormányzatnak eddig sosemvolt, rengeteg információja van minden egyes emberről. Az, amiért Dávidnak bűnhődnie kellett, ma annyira elfogadott, annyira fontos, ahogy az még száz ével ezelőtt is elképzelhetetlen volt.

De a technika nemcsak itt tör előre. Megtaláljuk a gazdaságban; ma már a Nyugat országaiban gyakran igen bonyolult terv-rendszer lépett a szabad piacon nyugvó gazdaság régi szokásainak helyébe.

A népesség hihetetlenül rohamos növekedése tovább gyorsítja a technizációt. Ahogy nő a számunk, úgy nőnek a szervezés problémái. Az emberiség népesedése egyre jobban kimeríti az erőforrásokat. Az ebből fakadó nehézségek vitathatatlanul intenzívebb tervezést követelnek a központi kormányzatoktól. Ahogy a következő ötven esztendőben tovább gyarapodunk – jelenleg kb. 45 milliós az emberiség évi létszámnövekedése -, úgy következik be, azt látom, a további technizáció, úgy uralkodik a központi bürokrácia egyre több olyan területen, amely régebben az egyénhez tartozott.

Ezzel elérkeztünk az emberi élet technizációjának legizgalmasabb és valószínűleg legriasztóbb aspektusához: amikor a technikát már nemcsak nagy

léptékben, társadalmakra alkalmazzák, hanem az egyes emberre, az egyénre is. Ennek különböző kategóriái lehetnek.

Itt van természetesen mindenekelőtt a propaganda elképesztő mértékben kifejlesztett technikája. A propagandát úgy határozhatjuk meg mint az ésszerű érvek, a tényeken alapuló érvek ellentétét. A tényekre alapozott érvelés intellektuálisan akar meggyőzni. A propaganda mindenekelőtt a reflexhatásra épül. Arra, hogy megkerülje, megkerültesse a tények ismeretére alapozott ésszerű választást, és mondhatni, egyenesen a solar plexust (napfonat reflexzónát) célozza meg a tudatalattihoz apellál. A legelborzasztóbban a hitleri Németország demonstrálta a propaganda hatékonyságát, de demonstrálja a kommunista diktatúra is. Nálunk a kereskedelmi hirdetések hihetetlen hatása bizonyítja erejét.

Az ember tudattalanját célba vevő eszközök technizálása beláthatatlan veszélyt jelent egész hagyományos demokrácia- és szabadságelképzelésünkre. Teljesen értelmetlenné teszi a demokratikus folyamatokat, vagy legalábbis az értelmetlenség látszatát kelti velük kapcsolatban. Ezek végül is azon a feltételezésen alapulnak, hogy a választók tények alapján, ésszerűen választanak. Az ember megdöbben, ha azt olvassa egy könyvben (*The Hidden Persuaders – A rejtett rábeszélők*), hogy nálunk mindkét politikai párt reklámszakembert alkalmaz kampányfőnöknek. És az ember elgondolkodik, vajon meddig maradhat életben a demokrácia egy olyan technikai módszer szorításában, amelyet gondosan arra terveltek le, hogy elkerülje és elkerültesse az ésszerű választást, hogy az embereket a józan ész alatti, szinte állati szinten szólítsa meg.

Láthatunk agymosásban megnyilvánuló rábeszélési technikát is. Ez, nagyon szakszerűen, Pavlov eredményein alapul, és amennyire megítélhetjük a Kínában és az észak-koreai hadifoglyoknál elért eredményekből, rendkívül hatékony. Feltehetően egyre hatékonyabb lesz.

Végül eljutunk oda, hogy az embert szervezetében, farmakológiai eszközökkel éri presszió. Azt hiszem, ez a pont az, ahol a mostani konferenciának mérlegelnie kell: mi történik a drogokkal, ha kifejlesztették őket. Hogyan használják majd őket? Hogyan lehetünk biztosak benne, hogy nem élnek vissza velük? Számomra benne van a pakliban az is, hogy ha egy, az alkoholnál sokkal hatásosabb és kevésbé káros euforikus drogot állítanak elő, ha ez kapható, ha minden üveg kólában iható, akkor egyértelmű, hogy elképzelhetetlenül erős fegyverré válhat egy diktátor kezében. Úgy, ahogy én a *Szép új világban*, több mint 25 évvel ezelőtt bátorkodtam megmutatni. Lassan világossá válik, hogy a jövő diktatúráit nem terrorra alapozzák, mint a közelmúlt hitleri és sztálini diktatúráit. A terror fölöttébb tékozló, ostoba és kis hatásfokkal járó módszer a népek kézben tartására. A rómaiak erre már jóval előttünk rájöttek. Megkísérelték, amennyire csak lehetett, birodalmukat nemcsak kényszerítéssel, hanem egyetértéssel is kormányozni. Mi sokkal jobb helyzetben vagyunk, mint a rómaiak. Rengeteg különféle technikánk van, amelyek lehetővé teszik az uralkodóknak, hogy megszerettessék alattvalóikkal a rabszolgaságot. A *Szép új világ* rejtélyes szerének – szómának neveztem el, (ezen a néven forgalmazza most a Wallace Laboratories egyik új szerét, amely távolról sem olyan jó) – nos, ennek a drognak az osztogatása a politika egyik tartógerendája volt, a központi hatóságok erőteljes hatalmi eszköze. Ugyanakkor a tömegek egyik nagy

kiváltsága éppen az volt, hogy szedhették boldogító pirulájukat. Az egész persze a képzelet játéka volt, de olyan fantáziajáték, amelynek valóra válása jóval közelebbinek látszik ma, mint azt akkor hittem. Számomra benne van a pakliban az is, hogy a következő generáció életében vagy akörül lesz olyan farmakológiai formula, amely megszeretteti az emberekkel a szolgaságot, és hogy úgy mondjam, könnyek nélkül segít hatalomra diktatúrákat. Egész társadalmak számára hoz létre szenvedésmentes koncentrációs táborokat. Az embereket minden szabadságjoguktól megfosztják, de ők nem bánják, még örülnek is neki. Eszükbe sem jut lázadozni, visszafogja őket a propaganda, az agymosás, esetleg a gyógyszeripari termékekkel fokozott agymosás. Ez szerintem az utolsó forradalom.

Régi forradalmaink a dolgok perifériáján estek meg. Változtattunk a környezeten, abban a reményben, hogy változik vele a benne élő ember is. Ma, hála az emberekre alkalmazható technikának, megváltoztathatjuk az embereket. A végső forradalom tehát a férfiakat és a nőket érinti, közvetlen valójukban, nem a környezetet, amelyben élnek. A magam részéről elképzelni sem tudom, hogyan lehet ennél tovább menni.

Felvetődik a kérdés, mit lehet, egyáltalán lehet-e valamit kezdeni a technizáció előrehaladásával? Megállítani nyilván nem lehet. Folytatódik, akár szeretjük, akár nem. Az is világosan látszik, hogy szinte lehetetlen a rohamosan szaporodó emberiség elfogadható megélhetését a folyamatosan növekvő technizáció nélkül megoldani. Meg kell békülnünk azzal, hogy ez a folyamat megy tovább és tovább, a maga törvényei szerint. A folyamatos fejlesztés célja az egyre nagyobb hatékonyság ami nem feltétlenül esik egybe az egyre teljesebb emberi léttel. Ennek semmi köze hozzá, ahogy etikai kérdéseknek sincs hozzá semmi közük. A technika kategorikus imperatívusza a hatékonyság.

A kérdés tehát az: szembe tudunk-e szállni ezzel, tudjuk-e javunkra fordítani mind a két világot. Ahogy az előbb mondtam, nem az a kérdés, reménykedhetünk-e technikák érvénytelenítésében. Azt hiszem, ez teljesen reménytelen. A kérdés az, hogyan élvezhetjük a technika előnyeit, a rendet, a hatékonyságot, a javak bőségét és ugyanakkor azt, amit az emberiség mindig is a legtöbbször tartott: a szabadságot és a spontaneitás lehetőségét. A spontaneitás lényegbevágó és mellékesen a technika egyik legnagyobb ellenlábasa. Egy magasan technizált termelőegységben az ember sohasem lehet spontán. Ez nem felelne meg a mérnökök és technikusok előre lefektetett terveinek, amelyben eldöntötték, ki hogyan dolgozzon, mit csináljon. Ezáltal az embert alapjaira redukálják, mert nem engedik meg, hogy kezdeményezzen.

A mi feladatunk az, hogy megtaláljuk a módját, miképp érvényesülhet a spontaneitás, miként létezhet az emberi szabadság a maga szabta határig fejlődő technika feltételei között. Ez hihetetlenül nehéz, egyben mérhetetlenül sürgős feladat.

Amikor 1932-ben megírtam a *Szép új világot*, úgygondoltam, ez a világ tán ötszáz évnnyire lehet tőlünk. De számos jóslatom huszonöt év alatt beigazolódott, és nagyon úgy látszik, hogy számos más beigazolódhat a következő nemzedék életében. Nincsen tehát sok időnk. A rohamos népességnövekedés csak tetézi a sürgősséget. Ha az ember például Mexikóra (és a hasonló országokra) tekint, ahol a

lakosság a következő 24 évben megkétszereződik, megérti, hogy nem késlekedhetünk.

Úgy gondolom, azzal kell kezdenünk, hogy megpróbáljuk kitalálni, mire számíthatunk. Eddig mindig váratlanul ért bennünket a technika fejlődése. Nem hiszem, hogy ez elkerülhetetlen. Nem hiszem, hogy a 18. század végén és a 19. kezdetén szükségszerű volt a nagyüzemi termelés váratlansága. Ha leültünk volna, ha elődeink leültek volna, és megpróbálták volna kiszámítani, mire kell felkészülni, akkor, azt hiszem, nem kellett volna emberek millióit kitenni annak a pokolnak, amit Blake a korszak sötét, sátáni malmának nevezett. Ha akkor hallgatunk a képzelőerőnkre és a bennünk rejlő jóakaratra, azt hiszem, milliókat megmenthettünk volna két-három generáción át tartó, felmérhetetlen nyomorúságuktól.

Nem tartom szükségszerűnek, hogy újra meglepetés érjen minket. Azt hiszem, elég adattal rendelkezünk, ezeket némi képzelőerővel kivetíthetjük a jövőbe, és elég tisztán láthatjuk, mire számíthatunk. Feltéve, hogy időközben nem röpítjük levegőbe magunkat.

Úgy látom, a sünök, a specialisták számára mérhetetlen fontosságú, hogy kapcsolatba lépjenek más, nem tudományos szakemberekkel, és a laikus nagyközönség képviselőivel. El tudok képzelni ennél a mostaninál sokkal nagyobb méretű konferenciát, nem feltétlenül nagyobb számú résztvevővel, viszont sokszínűbben. Különböző tudományos diszciplínák képviselői találkozhatnak a kormányzat, az üzleti világ az egyházak képviselőivel. Leülhetnének egymással, és megpróbálhatnák közösen elképzelni, hogy a) mire lehet számítani, és b) hogyan lehet enyhíteni azokat a következményeket, amelyek, ha szabadon engedik érvényesülni őket, azt hiszem, egyáltalán nem kívánatosak és végzetesen veszélyesek. Úgy gondolom, feltétlenül létre kell jönnie egy ilyen konferenciának, kell, hogy a felelős szellemek találkozzanak, és kidolgozzanak olyan oktatási, kormányzati és törvénykezési politikát, amely figyelembe veszi az utolsó száz év óriási technizációs folyamatait, amelyek felgyorsulva folytatódnak, és isten tudja, hová vezetnek bennünket a következő ötven évben.

Ezért befejezésül azt javaslom, hogy itt a kaliforniai egyetemen vagy egy hasonló intézményben az orvosi vagy valamelyik más szakon időnként vitassák meg egészen különböző emberek ezeket a kérdéseket, és ha lehet, találjanak módszereket és eszközöket, amelyekkel javunkra fordíthatjuk mind a két világot: az ember sajátos világát, és azt a rendkívüli, csodálatos és rémületes világot, ami a technikáé.

~ 27 ~

Levelek

1960

Ebben az évben Huxley sok egyetemi előadást tartott Kelet- és Nyugat-Amerikában és Topekában, a Menninger Alapítványnál. Előadói népszerűsége egyre nőtt, részben kivételes és elbűvölő intelligenciája, részben előadásainak

témája miatt; az utóbbiak közül a látomásos élmény vizsgálata csupán egy volt a lenyűgöző témák közül. Kiderült, hogy rákbeteg, de rádiumos kezeléssel hamarosan stabilizálták az állapotát. Két pszichedelikus ülésre jutott ideje; egy júniusi LSD-kísérletre, amely alatt a szeretet hindu és buddhista interpretációin elmélkedett (kötődés/befelé fordulás - "kétfajta nirvána"). Novemberben Humphry Osmonddal elutaztak Cambridge-be, ahol találkoztak dr. Timothy Learyvel és kollégáival, akik akkor a Harvardon végeztek jelentős kísérleteket (Psychedelic Research Project). Huxley itt próbálta ki először a pszilocibint csoportban, hatodmagával.

dr. Humphry Osmondnak

1960. július 17.

Kedves Humphry!

Köszönöm érdekes leveledet. Munkád a látóemberekkel nagyon izgalmasnak tűnik. Van valami elképzelésed arról, hogy egyes embereknek miért vannak látomásaik, másoknak miért nincsenek? Nekem nincsenek, kivéve, amikor felszökik a lázam. Még LSD-vel (legalább is 100 mg-os adaggal) sem látok csukott szemmel semmit. Három vagy négy héttel ezelőtt megint kipróbáltam az LSD-t, és volt néhány érdekes tapasztalásom, olyasféle, amelyben, ahogy az indiánok mondják, eggyé válik a gondolat, a gondolkodó és az, amiről gondolkodott – meg olyan is, amelyben ez a gazdátlan tapasztalás egyszeriben az én tulajdonommá változott, de akkor már nem volt én, és valamiféle *sat chit ananda*, az egyik pillanatban *karúna*, azaz irgalom nélkül (milyen különös, hogy a védisták nem mondanak semmit a szeretetről, míg a mahájána buddhisták kirtartanak amellett, ha a pradzsnjapáramita, a túlpartra juttató bölcsesség nem egészül ki az érme másik oldalán karúnával, akkor a nirvána egy bóddhiszattva számára semmivel sem jobb, mint a pokol). Az LSD-élmény során mindkét nirvánából megsejtettem valamit: a szeretet nélküli léttudat-üdvözülésből is és abból is, ami tele van szeretettel és mindenek előtt azzal az érzéssel, hogy az ember sohasem szerethet eléggé.

Örültem annak, amit dr. Raynor Johnson legújabb könyvének drogokról és spirituális élményekről szóló fejezetéről írtál^[55]. Figyelemre méltó könyv, bár talán több spirituális entitást hoz fel, mint amennyi szigorúan véve szükséges. Persze, talán Ockham beretvája nem elegendő tudományos alap. Lehet, hogy időnként több entitást kell felhozni, mint amennyit a lehető legegyszerűbb magyarázat megkíván, minthogy a világ kétséget kizárón bonyolultabb és furább, mint ahogy azt általában hisszük.

Remélem, adminisztrációs nehézségeid megoldódtak, és most valami érdekesebbe kezdhetsz. Örülök, hogy az oroszok érdeklődést mutatnak (adrenokrom) munkád iránt.

Változatlan szeretettel
Aldous

A képzelet művészete

1960

A Paris Review rangos szerzőkkel készített interjúsorozata keretében Huxley-től azt kérték, mondja el véleményét a pszichedelikumok és az alkotási folyamat kapcsolatáról és azoknak a pszichológiai meglátásoknak alkotói értékéről, amelyekhez drog juttatja az író.

KÉRDEZŐK

Lát valamilyen kapcsolatot az alkotási folyamat és a lizergsavhoz hasonló drogok között?

HUXLEY

Nem hiszem, hogy erre van általános válasz. A tapasztalat azt mutatja, hogy az emberek nagyon különbözőképpen reagálnak erre a szerre. Bizonyára vannak, akik közvetlen esztétikai inspirációt nyerhetnek tőle festői vagy költői munkásságukhoz. Mások meg nem. A legtöbb ember számára nagyon fontos tapasztalás, ezért azt gondolom, hogy közvetett módon segítheti az alkotási folyamatot, de nem hiszem, hogy valaki leülhet, és azt mondhatja, szedek némi lizergsavat, mert nagyszerű verset akarok írni. Szerintem semmiképp sem biztos, hogy eléri a kívánt eredményt, valószínűbb, hogy nem ér el vele semmit.

KÉRDEZŐK

A lírai költőnek nagyobb segítséget nyújthat a drog mint a regényírónak?

HUXLEY

Biztos, hogy a költő egészen szokatlanul láthatja az életet, úgy, ahogy különben soha, és ez sokat adhat neki. De tudják, ennek az élménynek az a lényege, hogy míg átéli valaki, addig nem gondol semmire, ami gyakorlati. Még egy lírai vers megírására sem. Ha éppen szeretkezik egy nővel, arra gondol közben, hogy ezt leírja? Persze, hogy nem. Az egész nem szavakba foglalva éli át, mert az élmény meghaladja a szavakat, túlmegy a szóba foglalhatom. Ezért naiv a történet fogalmakba öntésének elképzelése. Azt nem tartom kizártnak, hogy utólag nagy segítséggé válhat; az emberek *utánamás* képpen látják a világmindenséget, és lehet, hogy ösztönözve érzik magukat, hogy erről írjanak is.

KÉRDEZŐK

Mennyi menthető, hozható át az élményből?

HUXLEY

Mindenki tökéletesen emlékszik arra, hogy valami rendkívüli történt vele. Bizonyos mértékig újra lehet élni, különösen a külvilág átváltozását. Jelzések érik az embert, egyszer-másszor ebben a változott fényben látja a környezetét, nem azzal az erős intenzitással, de mégis hasonlóan. Hozzásegít, hogy másképp nézze valaki a világot. Tökéletesen követni tudja az egyes, különösen tehetséges emberek látásmódját. Maga is eljuthat azokba a világokba, amelyekben Van Gogh vagy Blake élt. A drog hatása alatt az ember kezdi közvetlenül átérezni azt a világot, amelybe néhány privilegizált ember, például Blake újra és újra átment; az ember érzi, és később valamelyest fel is tudja idézni magában.

KÉRDEZŐK

Megváltozik a művész tehetsége azáltal, hogy elszáll?

HUXLEY

Nem tudom, miért változna meg. Voltak annak kiderítésére irányuló kísérletek, hogy mit fest a festő a szer hatása alatt, de a legtöbbször nagyon érdektelen volt, amit láttam. Remélni sem lehet, hogy teljes egészében visszaadható a színeknek a drog hatása alatt megtapasztalt intenzív ragyogása. A legtöbb munka, amit láthattam, kissé fárasztó expresszionista darab volt, olyasmi, aminek szerintem aligha lehet köze a valóságos élményhez. Lehet, hogy egy igazán nagy tehetséggel megáldott művész, mint például Odilon Redon (aki valószínűleg amúgy is egész életében másképp látta a világot) tudná hasznosítani a lizergsavval szerzett élményt, látomásai modellé változnának, és a vásznon úgy tudná visszaadni a világot, ahogy azt a drog mutatja.

KÉRDEZŐK

Ön itt ma délután is főként arról beszélt, amiről a könyvében, *Az érzékelés kapui*ban: a vizuális élményről, amit a drog révén szerezhetsz valaki és a festészetéről. Felerősödik az ember pszichológiai éleslátása is?

HUXLEY

Azt hiszem, igen. Amíg a szer hat, mindenki velőkéig hatóan látja a körülötte lévő embereket és a saját életét is. Sokakban megdöbbenően felidéződnek eltemetett, elfojtott dolgok. Amihez pszichoanalízisben hat év is kellhet, az itt egy óra alatt megtörténhet – jóval olcsóbban. Az élmény egyébként nagyon felszabadító is lehet, és megváltoztathatja a látókört. Megmutatja, hogy a világ, amelyben otthonosan mozgunk, nem egyéb, mint ennek a konvencionális, feltételek közé szorított lénynek, az énnak az alkotása, és hogy vannak ezen kívül egészen másféle világok.

Nagyon üdvös dolog rájönni, hogy az a lehangoló univerzum, amelyben közülünk legtöbben életük nagy részét leélik, nem az egyeden létező világegyetem. Azt hiszem, ez a felfedezés jót tesz az embereknek.

KÉRDEZŐK

Hasznos az efféle pszichológiai éleslátás a szépíróknak, költőknek és regényíróknak?

HUXLEY

Kétlem. Végül is a vers és a regény is egy folyamatos erőfeszítés gyümölcse. Az az élmény, amit a lizergsav okoz, valami olyasminak a megnyilvánulása, ami kívül van a társadalmi renden és az időn. A regényíróknak valóságos környezetükben élő emberekkel kapcsolatos inspirációk sorozatára van szüksége, és ezen inspirációk alapján rengeteg kemény munkára.

KÉRDEZŐK

Van valami hasonlóság a lizergsav vagy a meszkalin és a *Szép új világ* szómája között?

HUXLEY

Az égvilágon semmi. A szórna képzeletbeli drog, amelynek három különféle hatása van, eufórikus, hallucinogén és nyugtató – teljesen lehetetlen kombináció. A meszkalin a peyote kaktusz hatóanyaga, az indiánoknál és Délnyugat-Amerikában vallásos rítusokhoz régóta használatos. Ma már szintetizálják. A lizergsav-dietilamid (LSD-25) kémiai vegyület, hatása hasonlít a meszkalinéhoz. Körülbelül 12 éve fejlesztették ki, és ma is csak kísérleti célokra használják. Mind a két szer átváltoztatja a külvilágot, és bizonyos esetekben látomásokat kelt. A legtöbben olyan pozitív és megvilágosító élményben részesülnek, amilyenről én is beszámolok, de a látomás nemcsak mennyei lehet, hanem pokoli is. Ezek a szerek nem ártalmasak az emberi szervezetre, csak azokra veszélyesek, akiknek májkárosodásuk van. Nem változtatnak az emberek viselkedésén, és általában nem marad utánuk macskajaj. Pszichiáterek tapasztalata szerint bizonyos neurózisok kezelésére nagyon alkalmasak.

KÉRDEZŐK

Hogy keveredett bele ezekbe meszkalin- és lizergsavkísérletekbe?

HUXLEY

Már több éve érdekeltek, és levelezésben álltam ez ügyben Humphry Osmonddal, egy nagyon tehetséges, Kanadában dolgozó fiatal angol pszichiáterrel. Amikor

különféle embereken elkezdte tesztelni a szerek hatását, beálltam a tengeri malacai közé. Mindezt megírtam *Az érzékelés kapuiban*.

~ 29 ~

Timothy Leary

Ebédre gomba

1960

Huxley és Osmond meglátogatták dr. Timothy Learyt a Harvardon, ahol beindult a pszichedelikus kutatási projekt. Következzen Leary beszámolója arról, milyen benyomást tett rá Huxley, amikor először találkoztak Cambridge-ben.

...George [Littwin] a látomásos állapotok irodalmáról kezdett beszélni, és megkérdezett, olvastam-e Aldous Huxley meszkalinos könyveit, *Az érzékelés kapui* és a *Menny és pokol*címűt. Amikor meghallotta, hogy nem ismerem őket, átvágatott a termen, és kihozta a szobájából a két vékonyka kötetet. Mindkettőt bedugtam a zakóm zsebébe.

A legfontosabb kérdés az volt, hogy honnan szerzünk gombát. Valaki elmondta nekem, hogy a Public Health Service (egészségügyi szolgálat) sikeresen szintetizálta a gombákat, mire én azt válaszoltam, írok Washingtonba, és megpróbálok ezen a nyomon jutni valamire. Gerhart [Braun] Mexikóból üzent, hogy továbbra is keresi Juanát, a boszorkát, ha megtalálja, kap tőle egy nagyobb mennyiséget, amit elküld. Berkeley-ből Frank Barron közölte, úgy tudja, a mexikói egyetemen termesztettek gombákat, tőlük talán kaphatunk.

Aznap este Huxley-t olvastam. Aztán még egyszer elolvastam mind a két könyvet. És harmadszor is. Minden ott állt benne. Minden vízióm. És még sokkal több. Huxley egy kertben beszédte a meszkalint, lerázta szokott gondolkodásmódját, és az örökkévalóságban ébredt.

Egy héttel később hallottam egy összejöveten, hogy Aldous Huxley a városban tölti az őszt. Jó ómennek hangzott. Leültem, és írtam neki.

Két nap múlva, éppen a tennivalóinkat tárgyaltuk, amikor megszörrent a telefon. Mr. Huxley közölte, hogy érdeklik a terveink. Megbeszéltük, hogy együtt ebédelünk.

Egy új M. I. T. apartmanban lakott, remek kilátással a Charles folyóra. O nyitott ajtót. Magas volt, sápadt, törékeny alkatú. Beült mellém a kocsiba, elhajtottunk a Harvard Faculty Clubba. Lassan, nagyítóval olvasta az étlapot. Megkérdeztem, kér-e levest, ő visszakérdezett, hogy milyen van, megnéztem az étlapot, gombalevest kínált. Felnevettünk, és gombát ebédeltünk.

Aldous Huxley magas, görnyedt, ősz Buddha. Bölcs és jó ember. Koponyája soknyelvű enciklopédia. Hangja kellemes, mosolygós, kivéve, amikor a túlnépesedés vagy a pszichiáterek fontoskodása fölötti derűs méltatlankodásában egy-egy pillanatra emeltté válik.

Arról beszélgettünk, hogyan tanulmányozhatjuk és használhatjuk a tudattágító szereket, és egyetértően sorolgattuk a teendőket, meg a nem teendőket. Elkerüljük például mások tudatosságának behaviorista megközelítését, valamint a kísérletet vállalkozók címkézését és elszemélytelenítését. Nem erőltetjük saját zsargonunkat vagy saját kísérleti játékaikat másokra. Nem akarunk új törvényeket kitalálni, vagyis felfedezni saját feltételeink, premisszáink fölös implikációit. Nem akarunk patológikus szempontokra korlátozódni. Nem szándékozunk az eksztázist mániának, a csendes nyugalmat katatóniának kikiáltani. Nem diagnosztizáljuk Buddhát zárkózott skizofrénnek, sem Krisztust exhibicionista mazochistának, sem a misztikus élményeket tünetnek, sem a látomásos állapotot a pszichózis példájának. Aldous Huxley együttérző humorral kuncogott az emberi gyarlóságon.

És micsoda műveltséggel! Otthonosan mozgott az ember történetében, idézte a misztikusokat, Wordsworth-t, Plotinust, az areopágokat (a régi Athén legfőbb törvényezőit), William Jamest. Ingázott az ezoterikus múlt és a biokémiai jelen között: Humphry Osmond, aki Saskatchewanban alkoholistákat gyógyít LSD-vel; Keith Ditman Los Angeles-i LSD-tervei; Roger Heim, aki előbb egy párizsi gyógyszerészhez vitte mexikói gombáit, de az nem tudta kivonni a hatóanyagát, minekutána elment a híres svájci Albert Hofmannhoz, akinek sikerült a feladat, és az újonnan felfedezett hatóanyagot elnevezte pszilocibinnek. A pirulákat visszaküldték Oaxaca tartományba a curanderához, az próbát tett velük, isteni látomásokhoz jutott, és boldog volt, hogy ezentúl egész évben gyakorolhatja hivatalát, és nem kell a három esős gombahónapra korlátozódnia.

Aldous Huxley tisztán látta a várható politikai komplikációkat, a muruganok ellenkezését, Muruganoknak nevezte könyvében, a Szigetben a hatalmon lévőket. Kábítószer... Murugan mesélt nekem azokról a gombákról, amikből itt kábszer készül.

Mit közöl egy elnevezési... A válasz: tulajdonképpen mindent, Murugan kábszernek nevezi, és ami rosszat feltételes reflexei révén ez a szennyes szó eszébe juttat, az mind felötlik benne, és el is utasítja magától. Mi, éppen ellenkezőleg, pozitív, jó neveket adunk ennek az anyagnak, moksha-orvosságnak, valóság-felfedőnek, az igazság és szépség pirulájának hívjuk. És közvetlen tapasztalatunkból tudjuk, hogy megérdemli ezeket a szép és jó neveket. Fiatal barátunknak viszont nincsenek első kézből való tapasztalatai, és még arra sem beszélhető rá, hogy legalább próbálja ki a dolgot.

Szerinte ez kábszer, és a kábszer már nevével fogva sem olyasmi, amivel tisztességes ember érintkezésbe lép.

Aldous Huxley tanácsolt, javasolt, tréfált és történeteket mesélt. Mi pedig végighallgattuk, és ennek megfelelően alakítottuk ki kutatási terveinket. Huxley felajánlotta, hogy részt vesz a megbeszéléseinken, és kész volt a kutatás folyamán velünk együtt kipróbálni a gombát.

Ezekből a megbeszélésekből nőtt ki a természetű pilóta-tanulmányozás terve, amelyben a résztvevőket asztronautáknak tekintjük: gondosan felkészítjük őket, tudomásukra hozunk minden létező adatot, azután elvárjuk tőlük, hogy vezessék saját űrhajójukat, tegyék meg saját megfigyeléseiket, és jelentsenek vissza a földi ellenőrzésnek. Résztvevőink nem passzív páciensek voltak, hanem hős felderítők.

1960 október-novemberében sokszor találkoztunk, hogy eltervezzük a kutatást. Aldous Huxley eljött, figyelt, aztán lehunyta a szemét, eltávolodott a jelenettől, és ellenőrzött meditációs transzába húzódott, amit sok harvardi nem bírt elviselni – ők a beszéddel azonosítják a tudatos jelenlétet. Aztán Huxley felnyitotta szemét, és megtette kristálytisza megjegyzéseit...

~ 30 ~

Egy harvardi ülés jegyzőkönyve

1960

Huxley és Osmond meglátogatták dr. Timothy Learyt a Harvardon, ahol beindították a pszichedelikus kutatási projektet. Alább egy pszilocibin-ülés nem publikált laboratóriumi feljegyzései olvashatók, melyek feltárják a harvardi kutatók módszereit, és felfedik Huxley-t egy csoportos kísérlet félig anonim résztvevőjeként.

DÁTUM: 1960. november 6. vasárnap

SZITUÁCIÓ:

A kutatócsoport tagjai pszilocibin-élményben részesültek. Az ülés vasárnap délben kezdődött, és este nyolckor ért véget. A helyszín, akárcsak az előbbieken, a kutatás vezetőjének tágas és kényelmes otthona volt.

RÉSZTVEVŐK:

#I, 4: Előző ülések résztvevői

#II: Mr. Aldous Huxley

#12: 20 éves nő, #3 felesége. Aggódó, eléggé éretlen teremtés, tele extravagáns várokozásokkal (és félelmekkel), amiért idősebb és tekintélyesebb személyekkel van együtt, akiket tisztel.

#13: Ragyogó, 27 éves, egyetemet végzett pszichológus, feszült, energikus ember, az élmény előtti két hétben várokozási pánikba esett.

#14: Főiskolát végzett 25 éves nő, # 6 felesége, periférikusan bekapcsolódott látomásos ügyekbe, minthogy a férje részt vett az előző évi meszkalin-kísérletekben.

ADAGOK:

- #1. Induláskor 10 mg-ot vett be, 40 perccel később újabb 10 mg-ot.
- #4. Ugyanannyit, mint az előbbi.
- #11. Induláskor és összesen 10 mg-ot.
- #12. Ugyanannyit, mint #1 és #4. Ez láthatóan túl sok volt. Ez a személy (46 kg) menstruált, előtte való nap bélrendellenességei voltak, ráadásul érzelmileg sem volt olyan ellenálló és erős, mint a többi résztvevő.
- #13. Ugyanannyit, mint #1., 4. és 12., vagyis összesen 20 mg-ot.
- #14. Mint a fentiek.

EREDMÉNYEK:

- #1. A klasszikus jelenségeket észlelte: intenzívebbé vált vizualitást, védikus nyugalmat, a filozófiai eggyé válás élményeit, amelyek a csoportmegbeszéléseken megvitatott kérdésekre, a család és a kötelesség kérdéskörére koncentráltak. Ezt a résztvevőt arra utasították, hogy az ülés nyolc órájából hatban vegye át az adminisztratív teendőket; az adódó rutinszerű, közösségi döntések kezelésében eredményesebbnek mutatkozott, mint általában. Úgy látta, filozófiai és etikai dolgokban tartósan megvilágosodott.
- #4. Öt órán keresztül nyugodtan ült, eufórikusan, empatikusán és figyelmesen szemügyre véve mindent maga körül; a 20 mg-os adag ellenére szinte teljesen ellenőrizni tudta magát.
- #11. Végig elmélkedő nyugalomban ült; időnként releváns epigrammákat alkotott, és az élményt filozófiailag tanulságosnak érezte.
- #12. Csacska eufória; eléggé egyedül érezte magát, mert a többiek csendesen meditáltak; a második 10 mg után letört, sírt, személyes problémáira fókuszált. Az átélés fájdalmas volt de olyan kérdéseket hozott felszínre, amelyeket képes volt azután fokozatosan átgondolni és kezelni.

(A feljegyzések többi része elveszett.)

~ 31 ~

Levelek

1961

Májusban egy bozóttűzben teljesen leégett Huxley-ék Deronda Drive-i háza, benne Aldous 4000 kötetes könyvtára és valamennyi kézírata, kivéve a majdnem elkészült Szigetet, amelyet kimentett a lángok közül, és néhány hét alatt be is fejezett. „Fura az én koromban a semmiből újrakezdeni” – írta a tűzvész után. Három konferencián tartott hosszabb előadást ebben az évben: San Franciscóban az értelem kontrolljáról, Franciaországban az évi parapszichológiai konferencián és Dániában az alkalmazott pszichológiáról tartott nemzetközi megbeszélésen. Élete leghosszabb, két egész délutánon át tartó interjút adta Londonban a BBC

kommentátorának. Svájcban találkozott dr. Albert Hofmann-nal, és a húszas évek óta először újra elment Indiába.

Dr. Timothy Learyhez írott leveleiből kitűnik változatlan érdeklődése a látomásos művészet iránt, s ugyancsak változatlan véleménye „a tudományos (értsd: pavlovi) megközelítés reménytelenségéről” ami negatívan befolyásolja a viselkedést. Osmondnak írott levelében újból előhossa gyakran hangoztatott fenntartásait a pszichedelikumokat dramatizáló vagy dicsőítő tömegmédiával szemben.

dr. Timothy Learynek

1961. február 6. ^[56]

Kedves Tim!

Köszönöm január 23-i leveledet. Távollétemben érkezett. Először Hawaiiin voltam, azután San Franciscóban, ahol hasznos megbeszélést tartottunk az értélem kontrolljáról.

Bármennyire sajnálom, képtelen vagyok bármit is írni Harpers-éknak, nyakig vagyok egy könyv befejező fázisában.

S. F.-nél találkoztam dr. [Oscar] Janigerrel, akit évek óta nem láttam. Azt mondja, 100 festőnek adott LSD-t, akik a szer hatása előtt, közben és után képeken dolgoztak, és akiket műkritikusok egész sora méltatott. Ez érdekes lehet. Megadtam neki a címedet, azt hiszem, jelentkezni fog nálad.

Röviden beszéltem dr. Joly Westtel is [az oklahomai orvosi egyetem pszichiáterprofesszora], aki elmondta, hogy sok ingerszegénységgel kapcsolatos kísérletet végzett, továbbfejlesztette John Lilly technikáit, érdekes látomásos eredményekkel. Sajnos nem volt időm a részletek meghallgatására.

Igazad van, a „tudományos” megközelítés teljesen reménytelen. Azok az idióták pavloviánusok akarnak lenni, ahelyett hogy lorenziánus etnológusok lennének. Pavlov sohasem látott állatot normális állapotában, csak kényszerű fogságban. A „tudományos” LSD-fiúk ugyanígy vannak alanyaikkal. Nem csoda, hogy pszichózist konstatálnak.

Szeretettel

Aldous

dr. Timothy Learynek

1961. április 13.

Kedves Tim!

Legközelebb, ha New Yorkban jársz, feltétlenül nézd meg a Max Ernst-kiállítást a Museum of Modern Artsban. Egyes képei csodálatosan ábrázolják a világot – éppen úgy, ahogy azt az LSD vagy a gombák különleges szemszögéből látjuk. Ernst látóember és nagyszerű művész. Amit lát, azt képes visszaadni a műveiben is.

Nem ismerek műveket, amelyek adekvátabban adnák vissza a látomásos világot. Érdeemes volna kapcsolatba kerülni vele, látni, milyen szokott állapotában, azután LSD-t vagy gombákat adni neki, és rávenni, hogy hasonlítsa össze azt, amit szokásosan átél, azzal, amit a drog előidéző nála. Sajátos pszichológiai alkata és óriási tehetsége páratlan kísérleti lehetőség volna.

Szeretettel
Aldous

~ 32 ~

Egy londoni interjúból

1961

Nyáron Londonban két teljes délutánon át felelgetett John Chandos kérdéseire élete leghosszabb interjújában. A Bedford-könyv idézi részleteit, köztük a következő rövid, a pszichedelikumokra vonatkozó kivonatot.

- Hányszor vett be eddig meszkalint?
- Meszkalint kétszer, LSD-t, azt hiszem, ötször. [\[57\]](#)
- Egyformán hatnak mindenkire?
- Ez változó. Összességükben nem. Statisztikailag körülbelül 70%-osan jó, pozitív, boldogító élmények fakadnak belőlük, az emberek egy bizonyos hányada közömbös a szerekre, és vannak, akik számára gyötrelmesek, pokoli élményeket jelentenek.
- Önnek mit adtak?
- Az én élményeim mindig pozitívak voltak...
- Meddig tart a hatásuk?
- Nyolc óra hosszat.
- Ezalatt csak üldögél az ember vagy mozoghat is?
- Járkálhat, ha akar... Az idő jó részében csendesen ül és szemlélődik – ekkor érik ezek a különös, metafizikai benyomások a világról...
- Függséget okoz ez a szer?
- Egyáltalán nem... A legtöbb ember, akit ismerek, nem vágyik arra, hogy rendszeresen szedje. Évente egyszer vagy hathavonta talán szívesen szednék...
- Nem olyan állapot, amiben maradna az ember, vagy amit folytatni szeretne?
- Nem lehet folyton ilyen állapotban lenni... A világ olyan rendkívülivé válik, annyira leköti az ember figyelmét... nem tudna átmenni az úttesten anélkül, hogy ne kockáztatná, hogy elgázolják...
- De ha egy látomás ennyit ad, az ember nem akarja ismételni...?
- Én magam szívesen megismételném évente egyszer. A legtöbben... akik szedték, nem vágyakoznak rá, hogy állandóan játszanak vele... Túl komoly dolog

ez, túl komolyan kell venni ahhoz, hogy bolondozásnak fogja fel az ember. Ebben nem lehet kéjelegni.

– Kéjelgés, ha egyszer szélesre tárja az ember életét...?

– Azt hiszem, az embernek elég sok időre van szüksége ahhoz, hogy megeméssze, amit látott...

~ 33 ~

Látomásos élmények

1961

A következő előadás egy nemzetközi pszichológustalálkozón hangzott el, és talán a legszisztematikusabb Huxley e tárgyat érintő számos megnyilatkozása közül. Mindannyiszor, amikor erről beszélt, egy zen koant idézve felhozta a kérdést: „Miért drágák a drágakövek?” Végigköveti azokat a metódusokat, amelyekkel el lehet jutni a képzelet világába, bemutatja a tapasztalat jellemzőit, valamint azt, hogy milyen értéket képviselnek a vallásban, a folklórban és a művészetekben. Azon megállapításai, hogy vegyszerek segítségével is el lehet jutni oda, a legújabb pszilocibin szintézisekre is utalnak.

Tisztelt Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim, kissé bizonytalanul érzem magam itt, csupa híres tudós társaságában. Igaz, megvigasztal a gondolat, hogy az én hivatásomban bárom-négyezer évvel előbb kezdtek foglalkozni a pszichológia problémáival, mint ahogy az Önök szakmáját kitalálták volna. Önök rendszerbe foglalták mindazt, amit az irodalmi népség csak bizonytalan, intuitív és görcsös módon érzékelt, így természetesen sokat tanulhatunk Önöktől.

Ami ittlétemet menti, az Alexander Popé mondásában foglalható össze, miszerint „ahová az angyalok félnek betenni a lábukat, a bolondok oda is bebátorkodnak”. Azt hiszem, nagyon fontos, hogy a tudós angyalok közé – akik elé azonban gátakat emelnek körülményeik, alapvető intellektuális érdekeik és PhD-jük – időnként betörjön egy kerge irodalmár, akit nem zavar semmi, aki bekóborolja ezt a hatalmas területet, és nem bánja, ha bolondot csinál magából, vagy ha valamilyen tudományos, akadémiai kalamajkába keveredik. Azt hiszem, annak ellenére, hogy az író semmihez sem járulhat hozzá olyasmivel, aminek komoly tudományos értéke lehet, hasznot hozhat, ha az emberi elme fantasztikus univerzumának olyan területeit fedi fel, amelyekbe az óvatosabb tudós pszichológus nem merészkedik be. E rövid bevezető után engedjék meg, hogy belevágjak a képzelet megtapasztalásának lebilincselő problémáiba.

MIÉRT DRÁGA A DRÁGAKŐ?

Nos, olyan kérdéssel kezdem, amelyeneket a gyerekek szegeznek neki szüleiknek, és amelyekkel teljesen zavarba is ejtik őket, például: „Miért zöld a fű?”

Az én kérdésem: „Miért drága a drágakő?” Ha jól meggondolják, ugyancsak különös dolog. Miért vesztegettek az emberek temérdek időt, energiát, pénzt színes kavicsok gyűjtésére? Semmi gazdasági hasznuk nincs, a maguk módján kétségkívül szépek, de mégiscsak furcsa, milyen rengeteg áldozatot hoznak emberek drágakövek megszerzéséért, vagy hogy létrejöhetett az a hallatlanul kiterjedt mitológia- és népmesekincs, amire a drágakövek ihletet adtak, ami körük szövéődött.

Miért tartották a drágakövet mindig is rendkívül becsesnek: drágának? Nos, George Santayana, a tekintélyes amerikai filozófus vagy ötven évvel ezelőtt feltette ezt a kérdést, és választ is adott rá. Úgy gondolja, azért olyan becsesek és drágák, mert az átmenetiség a folyamatos pusztulás világában minden tárgy közül ezek testesítik meg leginkább az abszolút állandóságot; mondhatnánk úgy is, hogy az örökkévalóság vagy a változtathatatlanság valamiféle kézzelfogható mását. Nos, azt hiszem, ebben a válaszban van igazság, de kérdésünkre semmiképp sem ez a teljes felelet. Santayana válasza nagyon fontos, mert úgy látszik, az elme valamilyen mélyen rejlő pszichológiai mozzanatát ragadta meg, de azt hiszem, nem nyúl vissza elég messzire; azt hiszem, nem éri el a legfontosabb pszichológiai faktort, azt, amelyik meghatározza a drágakő drágaságát. Hadd idézzem most az ókor egyik nagy filozófusát, a neoplatonista Plotinust, aki egy igen érdekes és fölöttébb fontos tételében ezt mondja: „Az ésszel felfogható világban, amely a platói ideák világa, minden fénylik. Ebből következik, hogy a legszebb dolog a világon a tűz.”

Ez a megjegyzés több okból is lényeges. Először is rendkívül izgalmas számomra, ahogy megmutatja hogy egy nagy metafizikai eszmerendszer, a platonista és a neoplatonista struktúra lényegében kvázi érzékeléses tapasztaláson nyugszik. Az eszmék világa ragyogó és látható világ. Platón írásaiban is felbukkan, hogy az eszmei világ csakugyan látható. Szókratész a *Phaidón*-ban beszél a túlvilágról, amelybe a jó emberek kerülnek haláluk után, és elég nehéz a párbeszédéből kideríteni, hogy pusztán a paradicsomról van szó vagy bizonyos értelemben megint csak az eszmék világáról. De akárhogy is van, erről a világról, amelyet másik Földnek nevez, azt mondja, hogy ott ragyog minden, az utak kövezete és a hegysziklák egyaránt olyanok, mint a drágakövek. Leírását azzal fejezi be, hogy a mi világunk drágakövei, a mi nagyra becsült gyémántjaink, rubintjaink és a többi mind csupán parányi töredéke annak, ami a másvilágon látható. Ott minden fényesebb, tisztább, valóságosabb, és azon áldottak láthatják, akik hisznek az eszmékben. Nos, itt egy újabb utalás arra, hogy egy nagy metafizikus eszme, a platói Eszme, az ideális világ platói rendszere is a látomás világán nyugszik. Áldott hívők látomásán. Azt hiszem, közel járunk annak a megértéséhez, miért drágák a drágakövek: azért olyan becsesek, mert valamiképp emlékeztetnek olyasmire, ami ott van a lelkünk mélyén. Arra a paradicsomi, több mint valóságos világra emlékeztetnek, amelybe egyesek tudatosan is bepillanthatnak; amelybe véleményem szerint már a legtöbb ember beleshetett villanásnyi időre; amelyről valahogy, homályosan és öntudatlanul mindannyiunknak tudomása van. Ahogy Plotinus mondja, ennek a másik világnak, ennek a ragyogó másvilágnak a léte teszi, hogy a legszebb dolog földünkön a tűz.

Figyelmet érdemel, hogy tüzes gyémántokról beszélünk, hogy a legtüzesebb gyémántok a legbecsesebbek, a legdrágábbak s az is, hogy a gyémántcsiszolás művészete természetesen arról szól, hogyan lehet a gyémántot a legerősebb fényűvé tenni annak érdekében, hogy minél jobban megmutatkozzék a benne izzó tűz. Csakugyan kijelenthetjük, hogy minden drágakő kristályba foglalt tűz. Ebben az összefüggésben igen fontos, hogy a Bibliában, Ezékiel könyvében, az Édenkert leírásánál az áll, hogy az telis-tele van tüzes kövekkel – kövekkel, amelyek nem mások, mint drágakövek. Határozottan az a véleményem, hogy láthatjuk, éppen az az oka a drágakövek drágaságának, hogy emlékeztetnek minket arra a különös, másík, a tudatunk mélyén bűvő világra, amellyel egyesek – spontán módon, vagy másként – képesek kapcsolatot teremteni.

KAPCSOLAT A KÉPZELT VILÁGGAL

A spontán kapcsolat • Mielőtt folytatnám gondolatmenetemet ennek a belső, képzeletbeli világnak a természetétől, hadd beszéljek röviden arról, mi módon lehet megközelíteni ezt a világot. Azok, akik önkéntelenül jutnak át oda, úgy tűnik, minden nehézség nélkül közlekednek a hétköznapi, rendes életünkből ismert, biológiailag elfogadott világunk és a képzeletbeli világ között. Vannak emberek, ilyen volt például William Blake, akik állandóan átjárnak egyikből a másikba. Blake-nek élete derekán volt olyan periódusa, amikor képtelen volt átlépni képzelt világába. Vagy húsz éven át nem tekinthetett bele. Fiatalkorában és később, amikor megöregedett, spontán módon és sűrűn átjárt oda. Azt hiszem, számos költőt és művészt említhetnék, aki állandóan a két világ között ingázott. A képzelt világ nagyon szépen és részletesen jelent meg George Russell ír költő előtt. Ő *A. E.*-ként szignált műveiben leírja, milyen élmény képzeletben újra meg újra ellátogatni ebbe a káprázatos lelki világba.

Ez tehát az az eset, amikor néhány kiválasztott képes spontánul eljutni a más világba, és onnan ép ésszel visszatérni. Úgy gondolom, nagyon sok gyerek – nem ismerem az arányukat, nem hiszem, hogy ezt valaha is szisztematikusan vizsgálták volna, de mindenképpen számos gyerek képes rá, hogy egyféle képzelt világban éljen, s egyszerre lássa kívülről és belülről ezt az átszellemített ragyogást. Igen, ez az a világ, amelyet Wordsworth ábrázolt az *Óda: a halhatatlanság sejtelve a kora gyermekkor emlékeiből* című művében. Azt hiszem, nagyon sok gyereknek van tudomása a halhatatlanságról, pontosan úgy, ahogy azt Wordsworth bemutatja. Később, amikor elérkezettnek látjuk az időt, hogy befogjuk őket analitikus és elvont nevelési rendszerünkbe, elvesztik ezt a képességüket, s a másik világ, Wordsworth szavaival: „befakul a nappal világosságába”. Azután, hogy olyan világban éltek, amely „egy álom üdeségét és ragyogását” árasztotta, visszatérnek ebbe a meglehetősen unalmas és örömtelen környezetbe, amelyben közülünk legtöbben leélik az életüket. Hadd említsem meg, hogy a nevelés egyik nagy problémája: miképp segítsünk a gyerekeknek mindkét világból a legtöbb hasznot húzni. Hogyan segítsük a gyerekeket az elsődlegesen tapasztalt, megismert világ (és az elsődleges tapasztalás kiterjesztésével: a látomásos megismerés)

felhasználására és ugyanakkor arra, hogy a legtöbbet hozzák ki a nyelv világából, a fogalmak és általános eszmék világából is? Mai nevelési rendszerünk szinte biztosítéka annak, hogy miközben megtaníttuk Őket a szavak és fogalmak használatára, megsemmisítjük a szépség és magasabb valóság világát, amely oly sok gyermek sajátja.

Ez kétféle lehetősége a másik világ, a képzelet világa ismeretének. Van még egy csoportja az embereknek, amelyik spontánul szerez tudomást a másvilágról: a haldoklóké. Aki olvasott Tolsztojt, emlékezhet arra a csodálatos elbeszélésre, az *Ivan Iljics halálára.*, amelyben az a nyomorult ember elmondhatatlan szenvedéseinek és kálváriájának végén úgy érzi, egyre mélyebb fekete zsákba fojtják, míg hirtelen, néhány órával a halála előtt észreveszi, hogy a zsák alja nincs bekötve és csupa fény.

Ez nemcsak irodalmi invenció. Az elmúlt hónapokban dr.

Kari Osis^[58], a New York-i Parapsychology Foundation kutatója kérdőíveket osztott szét nagyszámú orvos és nővér között, arra kérve Őket, hogy számoljanak be haldokló betegek lelkiállapotától. Úgy tudom, körülbelül 800 orvostól és nővértől kapta azt a meglepő választ, hogy közvetlenül haláluk előtt a betegeknek spontán, minden beavatkozás nélküli megrendítő, felemelő látomásaik támadtak, ragyogó alakokat, erős fényt láttak. Rendkívül érdekes, hogy megállapíthatjuk; az a jelenség, amelyről az irodalom természetesen már régebben beszámolt, most statisztikailag igazolódott. Ez a hivatásos pszichológusok jelenlegi munkásságának egyik legizgalmasabb fejezete. Kérdőívekkel és laboratóriumokban igazolnak különböző jelenségeket, amelyeket írók és filozófusok ösztönösen vagy megfigyelések révén ismertek meg és mellékesen feljegyeztek.

Nos, ahogy említettem, ez a harmadik lehetősége a spontán átélésnek. Most pedig áttérünk az előidézett lehetőségre.

Az előidézett kapcsolatteremtés • Az a tény, hogy a látomásokat mindenkor és mindenhol nagyon sokra tartották, azt is jelenti, hogy elérésükre mindenkor és minden kultúrában rendszeres erőfeszítéseket tettek.

Ennek különböző módjai vannak. Vegyünk röviden számba néhányat.

Az egyik a hipnózis. Vannak emberek (nem sokan, de láttam már néhányat), akik mélyhipnózisban nyilvánvalóan átlépik a határt, és igen különös, izgalmas eseményekről számolnak be: alakokat látnak, ragyogó tájakat és hasonlókat. Ez nem túl gyakori, de figyelemre méltó, hogy bizonyos személyeket hipnózissal el lehet juttatni ebbe a másik világba.

Vannak erre más pszichológiai módszerek is, a Távols-Keleten egyike a legismertebbeknek természetesen az egy pontra koncentráció, a hagyományos jóga módszere: mindentől el kell zárkózni, kivéve azt az egyeden pontot, amelyre összpontosítjuk a figyelmünket. Úgy látszik, ezzel gyakran át lehet törni a falat, amely körülbástyázza megszokott, mindennapos és biológiai szempontúan anyagi, haszonelvű tudattal megélt világunkat, át lehet törni egy másik fajta, látomásos tudatba. Van egy másik módszer, közismerten ezt alkalmazta

valamennyi nagy vallás; ezt nevezik ma érzékletcsökkentésnek vagy ingerszegény környezetnek. És itt megint nagyon érdekes megfigyelni, hogy a hivatásos pszichológusok laboratóriumukban ugyanazt gyakorolják, mint amit a remeték és a szentek, amikor metafizikus vagy vallási indítékból sziklabarlangokba vagy a sivatagba vonultak. Rendkívül érdekes, hogy ha korlátozzuk, vagy teljesen kiküszöböljük a külső ingeteket, amit némi nehézségek árán meg lehet tenni, akkor az elme viszonylag rövid idő múltán megdöbbszent látomásokat produkál. A történelemből ismerünk olyan alakokat, mint például Szent Antal, vagy a negyedik századbeli thebaiszi szerzetesek, akik az egyiptomi sivatagba vonultak, vagy a himalájai, a tibeti és a hindu remeték, akik teljes elzártságban éltek a barlangjaikban. Ha olvasnak például Milarepának, a nagy tibeti remetének, vagy Szent Antalnak és Szent Pálnak, a keresztény hagyomány remetéinek életéről, láthatják, hogy az elzártság csakugyan eredményez látomásokat. Mint mondtam, rendkívül izgalmas, ahogyan ezeket a jelenségeket olyan kortárs tudósok igazolják, mint D. O. Hebb a kanadai McGill Egyetemen vagy barátom, dr. John Lilly, a Washingtoni Közegészségügyi Intézetnél. A lefosztott, ingerszegény környezet tekintetében Lilly valószínűleg messzebb merészkedett, mint bárki más. 96 Fahrenheit-fokos fürdővízbe merül, hámot vesz magára, hogy szinte mozdulni sem tud. Hogy arcát is elboríthassa a víz, légzőcsövön keresztül vesz levegőt. Testének egyetlen részével sem érzékelhet semmit. Három-négy órán belül megdöbbszent látomásai vannak. A legérdekesebb, hogy ezeknek a látomásoknak a többsége rendkívül visszataszító – éppen mint Szent Antal látomásai voltak. Többször is kértem dr. Lillyt, hogy számoljon be róluk, de sohasem volt hajlandó, csak annyit mondott, hogy csakugyan rémületesek. Mindenki, aki valaha járt képcsarnokban, tudja. Szent Antalt is rettentő látomások kísértették, és hogy előtte megjelentek valóban misztikus és isteni alakok is. Figyelemreméltó, hogy valamennyi vallási hagyomány igen ambivalensen viszonyul a sivatagokhoz és minden olyan helyhez, ahol minimálisra csökkennek az érzéki ingerek. Azt tartották, ezeken a helyeken van Isten leginkább, legérezhetőbben jelen, de azt is, hogy ott van szabadjára engedve az ördög. Az Újtestamentumban például az áll, hogy amikor Jézus elűzte a Gonoszt, az a sivatagba vette be magát, mert az az ördögök természetes tanyája. Ugyanakkor a tizennegyedik században a sivatagban élő remeték állításuk szerint azért választották azt a helyet, mert ott közelebb férközhettek Istenhez, mint bárhol másutt. Ahogy említettem, rendkívül izgalmas, hogy megállapítható: ezt az ősi vallási gyakorlatot igazolják a modern pszichológiai laboratóriumokban dolgozó tudósok.

A másik világba át lehet jutni a rendszeres lélegzés módszerével is. Köztudott, a légzőgyakorlatokat a legszisztematikusabban Indiában fejlesztették. Nyomukra találhatunk a nyugati hagyományokban, különösen a görög ortodox egyház hagyományában is, ahol nyilvánvalóan alkalmaztak légzési technikákat, és ehhez a megoldáshoz fordultak egyes nyugati misztikusok is. Surin atyára gondolok például, a tizenhetedik századi francia jezsuitára, aki szót ejt a különböző légzési módokról, ha részletesen nem is tér ki rájuk. Azt hiszem, a legfontosabb, amit a légzésről tudni kell, hogy valamennyi bonyolult gyakorlat oda fut ki, hogy az ember a lehető legtovább bírja ki levegővétele nélkül. Ha sokáig nem vesz levegőt,

megemelkedik a vér széndioxid tartalma. Az is köztudott, hogy vér nagyon magas széndioxid szintje meglepő és meghökkentő látomásokra készíti az elmét. Tehát láthatjuk: azért, hogy látomásokat hozzanak létre, mindegyik tradicionális vallásban befolyásolták a fizikum vegyi működését. A böjtnek is ez az élettani célja, valójában nem etikai vagy metafizikai oka van.

A böjtölést jóformán minden kulturális hagyomány ismeri, a többi közt látomások teremtésére alkalmazták. A primitív amerikai indián társadalmakban például szorosan hozzátartozott a fiúk felnőtté avatásához. A fiatalok elmentek a vadonba vagy a prérire, és addig koplaltak, amíg meg nem jelent előttük az az isten, akit kerestek. Egy idő után biztosan megjelent. Tudjuk, minden vallásban hagyományos a böjtölés. Pszichológiai hatását alátámasztotta Keys nagy tanulmánya; *Az emberi éhezés biológiája*^[59] részletesen bemutatja, mi történik az emberrel, ha hosszabb ideig nem vesz ételt magához. Többek között látomásai vannak. Azt is tudjuk, hogy a vitaminhiány vagy akár a nem elégséges kalóriamennyiség is okozhat jelentős pszichológiai elváltozásokat; például a beriberi vagy a pellagra együtt is jár ilyen elváltozással. Itt megint nagyon érdekes: ha mai ismereteink birtokában visszatekintünk, megértjük, hogy például a középkorban miért voltak sokkal gyakoribbak a látomások, mint a mi időkben. Ennek egyszerű oka, hogy mi tömjük magunkat vitaminokkal, ők meg azt sem tudták, mik azok. A középkorban minden egyes tél teljes vitaminhiányt jelentett: a pellagra és a többi hiánybetegség csaknem általános volt. A muszáj-koplalás hosszú időszakára következett a nagyböjt, amikor az önkéntes ételmegvonás ráakódott a kényszerűre, így húsvét idejére az elmék készen álltak mindenféle vízióra. Kétség sem férhet hozzá, hogy az egyik ok, amiért a spontán látomások száma a régebbi időkhez képest alaposan megfogyatkozott: az étrend változása. Régebbi civilizációkban a hiányos étrend elősegített bizonyos látomásokat, mai, kielégítő étrendünk pedig leblokkolja őket.

Az alvás megvonása is átjuttathatja a képzeletet a másik világba. Ezt is megtalálhatják minden vallás hagyományai között: ha erősen csökkentik az alvás mennyiségét, az ember nyitottá és érettebbé válik a látomásokra. Izgalmas látni, ahogy a tudós pszichológusok megerősítik a régiek bölcsességét. Egy vagy két évvel ezelőtt a barátomnak, dr. J. Westnek módjában állt ellenőrizni valakinél az alvás nélkül eltöltött időszakot. Az illető egy amerikai rádióállomás dj-je volt, és fogadásból elhatározta, már nem emlékszem pontosan, tíz vagy tizenkét napon át nem alszik. Ez dr. West ellenőrzése alatt történt, ő mondta el nekem, mennyire meghökkentette, hogy hét-nyolc nap után az illető teljesen képzelt világban élt, amelyet a legkülönbözőbb furcsa víziók tarkítottak, borzalmasak is, és nagyon szépek is. Ezzel eljutottunk megint a régi gyakorlati felfedezések mai tudományos alátámasztásához.

A vezeklések és önsanyargatások középkori szokása valószínűleg szintén „látóvá” tette az embereket. Itt van például az ön-ostorozás; ha elemezzük, milyen hatása volt, nyilvánvaló, hogy a vizionálást segítette elő. Először is nagy mennyiségű adrenalin és hisztamin szabadított fel; mindkettő különösen hat a képzeletre. Aztán a középkorban, amikor sem szappant, sem fertőtlenítőt nem ismertek, minden seb, amely képes volt üszkösödni, üszkösödött is, és a bomló

fehérje bekerült a véráramba. Azt is tudjuk, hogy ennek igen különös és figyelemre méltó pszichológiai hatása van. Ennek furán megfogalmazott alátámasztását olvashatjuk a tizenkilencedik századi nagy francia, curé d'Ars írásában. (Saint Jean Vianney néven avatták szentté). Püspöke megtiltotta a túlzásba vitt szigorú önsanyargatást, az önostorozást, amit ifjabb korában gyakorolt, mire ő nosztalgikusán megjegyezte „mikor azt tehettem a testemmel, amit akartam. Isten semmit sem tagadott meg tőlem”. Ez rendkívül érdekes megfogalmazása annak, hogy nyilvánvalóan léteznek pszichológiai reakciók a biokémia szintjén, és ha azokat összekötik az önkínzással, látomásokhoz juthatnak.

Kémiai módszerek • Térjünk rá a látomásteremtő eljárások végső fajtájára; ezek különböző vegyi anyagok fogyasztásához kötődnek. Ahogy Philippe de Félice francia antropológus vagy húsz éve megjelent, *Poisons Sacrés, Ivresses Divines*^[60] című könyvében kimutatta: voltaképpen minden vallási hagyomány, akár civilizált akár primitív, használt tudatmódosító szereket látomások előidézésére. Erre a célra igénybe vettek mindenféle vegyi anyagot. Szerintem a legrégebbi, amelyről tudomásunk van, az indiaiak szómája. Azt hiszem, senki sem tudja, miféle növény is volt a szóma.

Aszklepiász vagy tejelőkóró néven azonosították, de a szent szövegekben szereplő leírásai nem illenek a tejelőkóróra. A régi szövegekből úgy tűnik, kúszónövény lehetett, amelyet az árja hódítók hoztak magukkal Közép-Ázsiából Kr. e. 1000 évvel. Ahogy beljebb hatoltak Indiába, egyre nehezebbé vált szómához jutni. Philippe de Félice-nek van egy nagyon érdekes feltételezése a jóga kialakulásáról (ami egyértelműen ehhez az időszakhoz kötődik, habár kezdődhetett korábban is, az árja előtti indiai népeknél). Az árja hódítók azért kényszerültek rá a jóga átvételére, mert lehetetlenné vált számukra a szóma beszerzése, és minthogy nem tudtak biokémiai úton indukálni látomásokat, kénytelenek voltak visszatérni a pusztán pszichológiai és légzési gyakorlatokhoz, hogy eljussanak a kívánt állapotba. Igen érdekes feltételezés, igaz is lehet. Nem tudom. Sok más drog között, amelyek a régieknél természetesen használatosak voltak, vannak rendkívül veszedelmes tudatmódosítók, mint az ópium és a koka, amelynek származéka a kokain, és vannak olyan, viszonylag veszedelmesek, mint a hasis – és mindenekelőtt drága öreg barátunk, az alkohol. Hozzá fordultak a görögök, a perzsák, az európai kelták tudatuk módosításáért, és istenítették. Ez a dologban az érdekes: azt az anyagot, amely képes a tudat megváltoztatására, isteninek tekintik, később megszemélyesítik és kivetítik a mindenségbe, istent csinálnak belőle. Ugyanezzel a jelenséggel találkozunk Közép-Amerikában, ahol a régészek a guatemalai fennsíkokon, ásatásaik közben nagyszámú apró kőfigurára bukkantak, amelyek gombákat, illetve gombaszárakból sarjadó istenfejeket ábrázolnak. Érdekes, hogy ezt a tudatmódosító gombát, amely, mint mindjárt láthatjuk, az európaiak életében is megjelent, csakugyan istenként tisztelték.

A gombamódszer • Azok közül a tudatmódosító szerek közül, amelyekhez az emberek régen vallási rítusaik során fordultak, a peyote, a mexikói kaktusz az ártatlanabbak közé tartozik. Amerika délnyugati államaiban és Mexikó nagy részében használatos. Elmondható ez a dél-amerikai banistetióról is (*bannisteriopsis caapi*), és természetesen a mexikói gombáról is.

Modern időkben a gyógyszeripar részben az eredményesebb lejárás, részben a szintetizálás módszereivel számos, rendkívül erős hatású tudatmódosító szert fejlesztett ki, amelyeknek lényeges tulajdonságuk, hogy elenyésző mértékben károsak az emberi szervezetre. A természetes drogok közül a peyote-nak szinte semmilyen káros hatása nincs! Nem tesz függővé. 80 éves indiánok nem vesznek be többet belőle, mint amennyit fiatal korukban vettek magukhoz, és nem is kívánják gyakoribb szedését, mint havonta vagy hathetente egyszer, vallásos szertartásaik keretében. Ugyanez jellemző a peyote hatóanyagára, amelyet meszkalinnak neveztek el. A gyógyszerészek, pontosabban a pszichogyógyszerészek fegyverzetének újabb kellékei közé tartozik az LSD-25 (lizergsav-dietilamid), amelyet dr. Albert Hofmann szintetizált Bázelen 1943-ban és még újabban a pszilocibin (remélem, dr. Learytól ma este hallunk még róla), amelyet két vagy három évvel ezelőtt ugyancsak dr. Hofmann állított elő. A mexikói gomba hatóanyagának kivonásával kezdte. Heim professzor hozta magával a gombát Gordon Wassonnal közösen végzett mexikói expedíciójáról^[61]. Nemrégiben nyílt rá örvendetes lehetőségem, hogy elolvassam azt a figyelemre méltó levelet, amelyet Heim professzor írt a bátyámnak. Közli benne: „Épp most jöttem vissza Mexikóból, ahol nagy diadalban volt részem. Vittem magammal egy csomót Hofmann pszilocibin-kapszuláiból, és adtam belőlük egy adagot az idős hölgynek – a curanderának, a javasasszonynak - akivel eredetileg a gombakísérleteinket végeztük – és teljesen el volt bűvölve, mert a hatásuk teljesen azonos volt a gombáéval. Azt mondta, most egész évben gyakorolhatja a mágiáját, nem kell várnia a gombaszezonra!” A modern tudomány egyik nagy diadala, hogy egy nap Hofmann professzor Bázelen táviratot kap: „Kérem, küldjön légipostán száz kapszulát Dél-Mexikóba, jövő héten nagyon fontos varázslatot kell végrehajtanom” – és a kapszulák útra kelnek, a varázslatnak semmi akadálya.

Véleményem szerint ezek a biokémiai módszerek a leghatékonyabbak és a legbiztosabbak valamennyi ma létező módszer közül, amelyek arra szolgálnak, hogy úgy mondjam, átsegítsenek bennünket abba a másik világba. Az én véleményem is az, amit Leary professzor ki fog mutatni, hogy jelentős új területek nyílnak pszichológiai kísérletek számára: lehetővé vált, hogy az emberi szervezet minimális megterhelésével felderíthessük a tudat olyan tájait, amelyeket eddig nem, vagy csak nagyon veszélyes drogok segítségével lehetett elérni, vagy esetleg olyan személy segítségével (ha találtatott ilyen), aki spontánul átjár abba a másik világba. (Persze rendkívül nehéz ezt kívánalomra megtenniük, hiszen „*the Spirit bloweth where it listeth*”^[62], és soha nem lehetünk biztosak benne, hogy a spontán látomásos élmény adottságával megáldott emberek képesek erre, ha megkérjük őket). Az olyan szerek, mint a pszilocibin, a legtöbb ember számára lehetővé teszik, hogy nagyon kis fáradtsággal és szinte károsodás nélkül megismerjék ezt a másik világot.

A LÁTOMÁSOS ÉLMÉNY TERMÉSZETE

Miután szemügyre vettük azokat a módszereket, amelyek a látomásos élmények világába vezetnek, rátérnék ennek a világnak a természetére. Mi jelenik meg a látomásokban?

Fény • Úgy gondolom, valamennyi látomás legjellemzőbb közös eleme a fény. Ami lehet jó is, rossz is. *Az elveszett paradicsomban* Milton a káprázó pokolról szól, amely szerinte nem más, mint a látható sötétség. Azt hiszem, ez valószínűleg annak a baljós fénynek pszichológiailag igen jó megfogalmazása, amellyel a látókok időnként szembesülnek; olyan fény, amelyet szerintem sok skizofréniás lát. Dr. Séchehaye munkájában, a *Journal d'une schizophrène*-ben^[63] betege éppen azt a visszataszító káprázatot írja le, amelyben él: valamilyen pokoli fényt. Olyan, mint egy gyárcsarnok vakító fénye, a modern villanyvilágítás nyomasztó, hamis ragyogása a gépeken. Másfelől azok, akiknek pozitív látomásaik vannak, arról számolnak be, hogy ez a fény hihetetlenül gyönyörűsége és lenyűgöző jelentőséggel bír.

A pozitív fényélmény, úgy gondolom, kétféle lehet. Az egyik az, amit differenciálatlan ragyogásnak lehetne nevezni, a fényérzet maga, amikor a ragyogás mindent eláraszt. A másik a differenciált fény, mondhatni tárgyak, alakok, tájak látomása, amelyeknek saját fényük van, ami átjárja és felragyogtatja mindegyiküket.

Úgy vélem, általánosságban elmondható, hogy a differenciálatlan fény a teljesen misztikus látomáshoz asszociálható. A misztikus élmény, úgy gondolom, elég egyszerűen meghatározható akként, hogy meghaladja az alany és tárgy közti viszonyt, hogy az alanyt előnti a teljes szolidaritás minden emberi lényel és az univerzum egészével; érzékelhető a bizonyosság a világmindenség végső Rendjében, erősödik az érzés, hogy a kínok, a halál, a minket körülvevő borzalmak ellenére az univerzumban mégis minden rendjén van. Közvetlenül érthetővé válnak olyan kitételek, mint amilyenek például Jób könyvében találhatóak, és amelyeket józan értelemmel bizonyára nem vagyunk képesek felfogni. Arra gondolok például, amikor Jób azt mondja: „Habár ver engem, mégis bízom benne” – ez szabályos józan gondolkodásunkkal értelmetlen, misztikus szinten azonban még akkor is, ha ez az állapot indukált, mégis tökéletesen érthető.

Van a misztikus élménynek még egy nagyon jellemző, pszichológiai vonása: az intenzív hálaérzet. Végtelen hála azért a kiváltságért, hogy ebben a rendkívüli, mindenestől csodálatos világegyetemben élhet az ember. Ezzel kapcsolatban is találhatóak a misztikus irodalomban kifejezések, amelyek hétköznapi, szokásos gondolkodásunk számára értelmetlenek, de a misztikus, látnoki gondolkodás számára teljesen érthetővé válnak. Itt van például William Blake egyik megfogalmazása: „A hála maga a mennyország.” Mit jelentsen ez? Elképzelni is nehéz szokásos elmeállapotunkban, de tökéletesen érthetővé válik mind spontán,

mind indukált misztikus állapotban: a hála maga a mennyország, a hála végtelen, és a hála valódi átélése kimondhatatlanul felemelő és boldogító.

A vallásos irodalom természetesen újra és újra beszámol a fényélményről. A leghíresebb esetekkel újra és újra találkozhatnak az irodalomban: a fény, amely Szent Pálnak jelent meg a damaszkuszi úton; az irtózatossá váló fénykitörés, amely Mohamedet felriasztotta álmából, és oly átható volt, hogy eszméletét veszítette tőle; az a hatalmas fényözön, amellyel Plotinus, mint írta, életében háromnégyszer találkozott. És ne higgyük azt, hogy ilyen fényélményei csak rendkívüli nőknek és férfiaknak lehetnek! Nem így van. Igen sok, egészen egyszerű embernek is volt része benne, és Raynor C. Johnson professzor legutóbbi, *Watcher on the Hills* (1959) című könyvének egyik nagy érdeme, hogy nagyon sok olyan esettörténetet hoz fel, amelyekben teljesen köznapi emberek számolnak be a differenciálatlan fényözön megrendítő látomásáról. Hadd idézzek egy levélből, amelyet nemrég kaptam ismeretlen írójától, egy hatvanas éveiben járó asszonytól, aki egy, még iskolás korában megélt jelenést akart velem közölni, amely egész életére hatással volt. Ezt írta: „Tizenöt vagy tizenhat éves lehettem, a konyhában voltam, kenyeret pirítottam a délutáni teához, és hirtelen ezen a sötét novemberi napon minden fényárban úszott, egy percre elmerültem benne, és úgy éreztem valami megmagyarázhatatlan módon, hogy a mindenségben rendezettek a dolgok. Ez hatással volt egész hátralévő életemre. Elvesztettem félelmemet a haláltól... Szenvedélyesen szeretem a fényt, de egyáltalán nem félek a haláltól. Ez a fényjelenség valamiképp meggyőződött arról, hogy végül is minden helyénvaló”.

Az efféle élmény viszonylag gyakori. Sokkal több embernek volt ilyen látomása, mint ahányan manapság beszélnek róla. Azt értem ezen, hogy a mai időkben az emberek nem szeretnek ilyesmiről beszélni. Ha láttak is hasonlót, hallgatnak róla, mert félnek, hogy pszichoanalitikushoz küldik őket. Régen, amikor hittek a látomásokban, az emberek beszéltek róluk. Ezzel persze jókora kockázatot vállaltak, mert a múltban a jelenségeket ördögösségnek tartották, de aki elég szerencsés volt, hogy meg tudja győzni a többieket látomásai isteni eredetéről, az nagy tiszteletben részesült. Napjainkban, ahogy mondtam, más a helyzet, és az emberek nem szeretnek ilyesmiről beszélni. Maslow professzor újabb, az ő meghatározása szerint csúcseredélyekről szóló könyvének^[64] szerintem az az érdeme, hogy nagyon sok hasonló esetről számol be; biztosította diákjait, hogy nem nézi bolondnak őket, ha elmondják, velük is megélt efféle, és meglepődött, mennyien jelentkeztek azzal, hogy voltak már hasonló élményeik.

Ennyit a differenciálatlan fény víziójáról. Engedjék meg hogy itt még egy érdekes tényre kitérjek. Állíthatjuk, azt hiszem, hogy valamennyi vallásban, legyen az primitív vagy magasan fejlett, a fény Isten elsődleges szimbóluma. Figyelemre méltó, hogy ez a szimbólum pszichológiai tényezőre épül. A világ fényessége, a belső ragyogás, a megvilágosodás, az úr makulátlan fényessége, ahogy a buddhista irodalom szól róla – mindezek szimbólumok. Ugyanakkor pszichológiai tényezők. Véleményem szerint, a nagy metafizikai rendszerek nem egy esetben pszichológiai tapasztalatokból származnak, de az is látható, hogy a vallások uralkodó szimbólumai is pszichológiai tapasztalatokra vezethetők vissza.

A fény kvázi érzéki megtapasztalása olyasmi, ami sok, mondhatjuk, valamennyi vallásban jelen van, és ahogy említettem, elsődleges jelképpé vált.

A differenciálatlan fényről térjünk át most a differenciáltra, vagyis arra a fényre, ami tárgyi sajátság, ami dolgokból és emberekből árad. Legegyszerűbb szintjén ez nem más, mint sugárzó, élő geometria. Ebben is van, ami figyelemre méltó. Úgy vélem, ismét megállapíthatjuk, hogy bizonyos jelképek pszichológiai tényezőkre épülnek. Példák rá az indiai mandalák, amelyek a néhai dr. Jungot annyira lebilincseltek. Úgy vélem, ezek is pszichológiai alapokra épülnek. Abban az állapotban, amit a vizionálás kezdeti szakaszának nevezhetünk, az emberek lehunytt szemmel épp olyasvalamit látnak, mint a mandala. Ezek a nagy szimbolikus konstrukciók szintén közvetlen pszichológiai tapasztalatokra épülnek.

Mindezeken túl természetesen léteznek különböző valószerűbb, természetűbb látomások – épületek, tájak, alakok víziói. Nagyon érdekes megfigyelni, hogy amikor emberek beszámolnak a látomásaikról, mindig ugyanazok az elemek bukkannak fel. Például Heinrich Klüver a peyote-ról írott könyvében^[65], amelyben összegzi az akkoriban fellelhető anyag javát. Ebben is megtaláljuk a szikrázó tájak és ékkövekkel kirakott épületek leírását. Az ajtók és az ablakok drágakövekbe foglaltak, a táj egészét kitöltik, mint Ezékiel fogalmazta, a tüzes kövek. Ezek a leírások nyilvánvalóan erősen egyeznek a különféle paradicsomok, túlvilágok, tündérországok képeivel, amelyek a világ minden hagyományában megtalálhatóak. Erre később még visszatérünk, de azt hiszem, fontos leszögezni, hogy a vallások és a folklór hagyományos irodalmában található mozzanatok jó részének pszichológiai alapvetése van.

Vizionált alakok • Elérkeztünk a képzeletbeli figurákhoz. Jelenésüknek szintén van egy nagyon izgalmas és különös karakterisztikuma, amelyről az irodalom, mind a spontán, mind az előidézett látomások esetében, újra és újra említést tesz: akármilyen alak jelenik meg nekünk, az arca sohasem ismert. Apánk, anyánk, feleségünk, gyermekeink sohasem jelennek meg látomásainkban. Akit látunk, tökéletesen idegen számunkra.

Azt hiszem, ez a tény is magyarázattal szolgál néhány figyelemre méltó teológiai fejtegetésre. Az angyalok például, a mai teológiai feltevések szerint, nem megboldogultak szellemei, hanem teljesen más fajtához tartoznak. Ez pontosan azt támasztja alá, amivel a pszichológusok az indukált vagy a spontán látomások esetén találkoztak: a megjelenő lények mindig ismeretlenek.

Ha elgondolkozunk ennek a körülménynek neurológiai és pszichológiai vizsgálatain, igazán rendkívüli, hogy létezik valami elménkben vagy tudatunkban, elménk/tudatunk valamilyen részében, ami felhasználja látomásaink emlékét és újrászövi olyképpen, hogy tudatos énünk számára valami teljesen újként bukkan fel, valami olyanként, aminek kevés köze van akár saját életünkhöz, akár az emberiség sorsához általában. Számomra rendkívül megnyugtató a gondolat, hogy létezik valami a koponyám mélyén, ami teljesen közömbös irántam és az emberi faj iránt is. Csakugyan megnyugtató érzés, hogy létezik az elmének területe, amely

nem törődik azzal, mit teszek. Ami lefoglalja, az valami teljesen más. Fogalmam sincs róla, hogy ez miért van így, és hogy mi ennek a neurológiai alapja, de úgy vélem, olyasvalami, ami vizsgálódást érdemel.

Átváltozások • Ezzel áttérhetünk a differenciált fény másfajta megjelenésére, mely leginkább úgy írható le, hogy a belső fény kisugárzik a külvilágra. Bizonyos embereknek nyitott szemmel is van látomásuk. Ilyenkor átváltozik az őket körülvevő világ, lenyűgözően gyönyörűvé, elevenné és ragyogóvá válik. Nyilvánvalóan erről szól Wordsworth olyan szépen és pontosan az *Óda: a halhatatlanság sejtelve a kora gyermekkor emlékeiből* című nagyszerű költeményében. Hasonló élmények leírása található a misztikusok munkáiban is. Traherne anglikán misztikus például bámulatosan szépen számol be arról az elváltozott világról, amelyben gyerekkorában élt. A beszámoló legszebb része, ahol leírja ezt a csodálatos világot, így végződik: „És így sok teketóriával megtanítottak a világ mocskos fortélyaira, amelyeket most elfelejték. Kisgyerekké válok megint, hogy így újra eljuthassak Isten királyságába.”

Ahogy említettem, bizonyosan itt rejlik a modern nevelés legnagyobb kihívása: hogyan tartsuk életben a gyerekkor felbecsülhetetlen értékű világát, amely néhány kiválasztott ember számára egy életen át megmarad? Hogyan őrizzük meg ezt a világot, miközben elégséges fogalmi nevelésben részesítjük a gyerekeket, hogy sikeres polgárok és tudósok váljanak belőlük? Nem tudom a választ, de abban teljesen bizonyos vagyok, hogy ez egyike a legfontosabb kihívásoknak, melyekkel a modern nevelés szembesül.

Az elváltozott külvilág víziójának rendkívül fontos szerepe van a művészetben. Szó sincs arról, hogy minden művészet látomásos művészet volna. Csodálatos művek léteznek, amelyek alapvetően nem látomásosak. De olyan csodálatos művek is vannak, amelyek alapvetően azok, a művész víziói arról, ami a koponyájában, abban a csodálatos világban történik, ami egy tündérivé vagy ördögivé változott külvilág látomása. Van Gogh művei kiváló példákat nyújtanak mind a pozitív, mind a negatív transzfigurációra. Egy és ugyanazon kiállításon láthat az ember olyan képet, amely nyilvánvalóan egy üdvözült, csupa fényre változott világ ragyogó ábrázolása és rögtön mellette egyet, amelynek baljós sötétsége elborzaszt és megrémít. Ezen is elváltozottan érzékelt a világot, de ez az elváltozás pokoli. Az ember megérti annak a szerencsétlennek minden szenvedését, aki a valóságos paradicsomból időnként valami fojtogató alvilágba taszított. Nincs abban semmi meglepő, hogy önkezeivel vetett véget életének. Ha az ember sok képét látja egyszerre, könnyen követheti rendkívüli, pozitív és negatív transzfigurációk között hányódó látomásait.

LÁTOMÁS, VALLÁS ÉS FOLKLÓR

Csak érintőlegesen térjünk rá a látomások jelentőségére a vallásokban és a folklórban. Minden hagyományban a paradicsomról, az aranykorról, az eljövendő életről szóló leírásokban, ha összehasonlítjuk őket akár indukált, akár spontán látomások leírásával, mindig ugyanazt láthatjuk: a világ, amelyről az ismert vallások szólnak, ezek a különböző túlvilágok mind látomások leírásai, belső világoké, amelyeket az emberek kivetítettek a mindenségbe. Valamennyi hagyományos ábrázolásban megtalálhatók a drágakövek halmazai. Ahol drágakövek nem voltak használatosak, ott üveg szerepel, ami az adott korban és kultúrában rendkívül értékes és szokatlan anyag volt. A Jelenések könyvében láthatjuk az Új Jeruzsálem üvegtengerét, a falakat, amelyek aranyból voltak és mégis áttetszőek, mint az aranyló és áttetsző üveg, de az északi hagyományokban ugyanígy kiemelik az üveg csodálatos, mágikus tulajdonságait. Megtalálható ez például a kelta, a walesi hagyományokban, ahol a holtak világának Ynisvitrin, Üvegsziget a neve; a teuton hagyományok szerint a halottak Glasbergen, az üveghegyen honosak. És ami a legkülönösebb: Japántól Nyugat-Európáig ugyanazok a képek jelennek meg újra meg újra. Ez mutatja, mennyire univerzális és mennyire egyező ez a látomásos élmény: mindig is óriási jelentőséget tulajdonítottak neki, és a különböző vallási hagyományok mind kivetítették a kozmoszba.

LÁTOMÁSOS MŰVÉSZETEK

Engedjék meg, hogy röviden szóljak néhány látomásos természetű művészetről. Szinte mondanom sem kell, hogy az egyik legcsodálatosabb az üvegfestés művészete, amely a 12-13. században érte el csúcspontját. Aki már járt a chartres-i katedrálisban vagy a párizsi Sainte-Chapelle-ban, az tudja, milyen bámulatos művészet ez. A Sainte-Chapelle-ban például az ember egy óriási ékkő közepén érzi magát, egy minden részletre kiterjedő, drágakövekből összerakott, bonyolult látomás közepén. És valóban, ilyen látomásból fakadt az egész. Igazán érdekes történelmi mozzanat Suger-nek, a híres 12. századi, saint-denis-i apátnak a megállapítása, miszerint akkoriban minden templomban kér persely volt, az egyikben a szegényeknek gyűjtöttek, a másikban színes ablakok készítésére – míg a szegényeké általában üres maradt, a színes ablakokra gyűjtő mindig megtelt. Ebből is látszik, a hívők számára milyen mérhetetlenül sokat ért ez a látomásos élmény.

Figyelemre méltó az is, hogy a látomásos művészet igen gyakran populáris, mint például a látványművészet vagy a jelmezes felvonulások. A régi uralkodók, a pápák, az arisztokrácia minden tagja, az egyházi hierarchiák mindig tökéletesen tisztában voltak azzal, mekkora hatással van az emberekre a látomások felmutatása. A parádék, a királyok bevonulása a városokba, a pápakoronázások mindig mérhetetlenül népszerűek voltak, és úgy vélem, a leghatásosabban győzték meg a népet arról, hogy a tényleges, *de facto* hatalom egyben *de jure, de jure divino*, Isten által legitimált hatalom is. A csupasz hatalom azáltal válik elfogadottá és legitimmé, hogy valamilyen látomásos környezetbe helyezi, látomásokkal veszi körül magát.

Egy másik népszerű, látomásokon alapuló művészet a tűzijátékok művészete. A tűzijátékok rengeteget változtak és fejlődtek már a római birodalomban is. A lőpor feltalálása korábban elképzelhetetlen lehetőségeket nyitott ezen a téren. De a tűzijáték mindig páratlanul népszerű és lényegében látomásos művészet volt.

Csakúgy, mint a színházi látványosságok művészete vagy a nagyszerű, Erzsébet- és Jakab-kori álarcok, amelyekre hihetetlen összegeket költöttek. Feljegyezték, hogy egy álarc, amelyet a londoni jogászkollégiumok ügyvédei vettek fel, akkori pénzben húszezer fontba került, ami átszámítva, ma elképzelhetetlenül hatalmas összeg, legalább negyedmillió font egyetlen esti szórakozásra. Ezt azért említem, mert mutatja, milyen óriási érdeklődést és lelkesedést keltett az efféle káprázatosság. Mondanom sem keli, az effajta népszerű művészet, amelynek a káprázatosság létfeltétele, erősen függ a technológia aktuális állásától. Biztos vagyok benne, hogy annak idején gyertyafénnyel igencsak szegényes lehetett a kivilágítás, és érdemes megjegyezni, hogy amióta a 18. század végén feltalálták a parabolikus tükröt, utána a gázt, majd a reflektorfényt, a villamosságot, azóta a színház világában olyan vizionális hatásokat lehet előidézni, amelyekről a múltban álmodni sem lehetett.

Nagyon figyelemre méltó a népi etimológia is. Igen érdekes például, hogy a tizenhetedik században Athanasius Kircher találmányát egyszeriben lanterna magicának nevezték; sötét helyiségben fehér vászonra színes képeket vetített, és ezt rögvest valamiféle mágiával azonosítottak. Úgy érezték, a „mágikus lanterna” elnevezés tökéletesen megfelel a látványnak, amit nyújt.

Mélységesen megindít a gondolat, hogy végig lehet követni a látomásos élmények egész spektrumát a tűzijátéktól a lanterna magicán, a modern látványosságokon, a revükön és a színes filmekben át egyenesen a szenteknek megjelenő látomásokig és a misztikusok által látott fényözönig. Az egész egy folytonos görbét követ, és végig szinte minden érintett azonnal úgy érezte, hogy valami mélységesen lényeges, nagyon becses rejlik ezekben az élményekben.

Ez juttat el a látomásos élmény jelentőségével kapcsolatos következtetéshez.

A LÁTOMÁSOS ÉLMÉNY JELENTŐSÉGE

Szerintem kimondhatjuk, hogy ez a jelentőség bizonyos értelemben abszolút. Elmondható, hogy a látomásos élményben egyszerre manifesztálódik a szépség és az igazság, az intenzív szépség és az intenzív valóság, és mint ilyen, nem szorul semmiféle külön igazolásra. Végül is a Jó, az Igaz és a Szép abszolút értékek, és bizonyos értelemben elmondható, hogy a látomásos élményt mindig feltétlenül jelentősnek tartották, mindig úgy érezték, hogy lényege roppantul fontos és jelentőségteljes, és hajlandóak voltak nagyon nagy árat fizetni érte.

Hangsúlyoznom kell azonban, hogy bár bizonyos értelemben belső becsük és bizonyos értelemben abszolút értékük van, úgy vélem, a látomásos élményekről, amennyiben értékükről beszélünk, a szellemiség és a jóság fogalmi keretein belül szólhatunk. Szerintem ebben az összefüggésben igen fontos a hasonló élmények teológiai meghatározása. A teológia a látomást, de a spontán misztikus élményt is

kegyes adományként értékeli. Ezek a dolgok kegyes ajándékok, amelyekért nem dolgozunk, amelyeket kapunk. Meglátogatnak és fölösnek is mondhatóak, hiszen nem szükségesek, még csak nem is fontosak sem az üdvözüléshez, sem a megvilágosodáshoz, vagy akárminek nevezzük is a dolgot. De ha megfelelően bánunk velük, ha szövetkezünk velük, ha fontosnak érezzük a rájuk való emlékezést, és az emberek a látomások sugallta módon végzik dolgukat, akkor az értékük számunkra egyenesen mérhetetlen. Óriási a jelentőségük, mert segítenek megváltoztatnunk az életünket. A kegyes ajándék fogalma, amely attól válik jelentőssé, hogy élünk vele, rendkívül lényeges mind a spontán, mind az előidézett látomásos élmények tekintetében.

Hallhatjuk majd dr. Learytől^[66], miképp lehet ezeket az élményeket előidézni olyan anyagokkal, mint például a pszilocibin. Lehet, hogy ez a fajta mesterségesen előidézett látomás teljesen értéktelen, ugyanolyan, mintha moziba menne az ember, és megnézne ott valami érdekes filmet. Vagy éppen ellenkezőleg, ha élünk vele, ha felmérjük, hogy valamilyen mélységes jelentősége van, és teszünk is valamit ezzel kapcsolatban, akkor rendkívül fontos lehet életünk, Öntudatunk lényegének megváltoztatásához, megérthetjük, hogy másképpen is nézhetjük a világot, mint a megszokott, haszonelvű módon, és lényegesen megváltoztathatja egész viselkedésünket. Ezzel elérkeztünk egy filozófiai problémához: mi a látomások metafizikai státusza, mi az ontológiai státuszuk? Szerencsénkre nem kell belemennünk ezekbe a kérdésekbe, ez alkalmazott pszichológiai kongresszus, bár azt hiszem, ezzel is érdemes foglalkozni, és remélem, előbb-utóbb meg is teszi valaki. De pillanatnyilag úgy hiszem, elmondhatjuk, hogy a látomásos élmény becse – eltekintve belső értékétől -, erkölcsi, szociológiai és szellemi értéke az, hogy hajói élünk vele, fontos, lényegi változást hozhat tudatunk és talán viselkedésünk tekintetében is, és ez a változás végleges, maradandó lehet.

(A hangfelvétel némileg szerkesztett, leiratos anyaga.)

~ 34 ~

Az értelem határvidékein

1961

Ebben, a Fate Magazine számára írott cikkébe Huxley beszámol nyári, külföldi útjain szerzett benyomásairól. Saint-Paul-de-Vence-ben részt vett egy parapszichológiai megbeszélésen, Torinóban találkozott egy akupunktúrával gyógyító orvossal, és meglátogatta Albert Hofmannékat Zürich kertvárosában. Ezután Koppenhágába repült egy, az alkalmazott pszichológiával foglalkozó kongresszusra. Politikai hitvallásában újra megnyilvánul egész életén át vallott pacifizmusa. A cikk franciára fordítva megjelent a Planète-ben is. Mind az amerikai, mind a francia magazin okkultista érdeklődésű olvasókhöz szól, akik Huxley-ban, ha szószólójukra nem is, de legalább nagyszerű szövetségesre találtak.

Alig két óra repülés a Baltikumtól a Földközi-tengerig. Mérföldekben és percekben mérve nem volt túl nagy távolság két úticélm között. Annál nagyobb volt a szellemi távolság. A Freud utáni pszichoterápia és a Hippokrátesz előtti kínai akupunktúra között feneketlen szakadék tátong.

Úgy látszik, a telepátának semmi köze az ipari pszichológiához és az IQ méréséhez. A látomások, amelyeket dr. Hofmann tudatmódosító szereit idéztek elő, csakugyan nagyon távol esnek attól a gondolkodásmódtól, amely a következő című előadáshoz vezetett: „A meprobamát és dextro-amfetamin-szulfát hatása normális, nem hospitalizálódott egyének közömbös és tabuszavakra való reakcióidejére.” És mindettől még irdatlan hosszú az út ahhoz a végső célhoz, „az ismertektől való megszabaduláshoz” amelyről Krisnamurti beszél. Mégis, mindezek az összemérhetetlen univerzumok ott vannak, együtt léteznek az ember koponyájában. Ténylegesen vagy lehetségesen, de valamennyi a mi világegyetemünk. „Micsoda remekmű az ember!”

A saint-paul-de-vence-i tanácskozást a parapszichológiai alapítvány szervezte, amelynek elnöke a lélektani kutatások tehetséges, szenzitív és fáradhatatlan ösztönzője, Mrs. Eileen Garrett. Négy olasz és svájci pszichiáter volt ott, egy párizsi endokrinológus meg egy másik, pszichoszomatikus problémákkal foglalkozó francia orvos, aztán dr. Grey Walter, a kiváló angol neurológus és egy aktívan kísérletező, fiatal amerikai kutató parapszichológus.

Sok előadás elhangzott, szó volt például az orvos és a beteg közötti nyilvánvaló telepátias kapcsolatáról a pszichoterápiában; a telepatikus úton, távolból való hipnotizálásról; egy sor kísérletről, amelyek azt látszanak bizonyítani, hogy telepatikusan befolyást lehet gyakorolni alvó emberek álmaira, és egy másik kísérletsorozatról, amelyben egy pletizmográf nevű eszközzel azt mérték, hogy öntudatlanul milyen szervi reakciók válaszolnak a telepatikusan kapott ösztönzésekre. A svájci és az amerikai kutatásokról szóló beszámolókat megelőzték az Oroszországban 25 éve végzett, de csak nemrég közzétett, nyíltan megvitatott és újramegzett vizsgálatok.

A szovjet kutatás célja az volt, hogy kiderítsék, valóban létezik-e ESP és ha igen, magyarázható-e a fizika fogalmaival, valamilyen elektromágneses kisugárzás következményeként. Sugárbiztos, higanyfürdőbe mártott ólomkabinokba zárták a telepatikus kísérleti alanyokat, akik ilyen körülmények között is meglepően erősen reagáltak. A kutatóknak meg kellett állapítaniuk, hogy létezik telepátia, erről van szó, és nem egy speciális rádióról; ez a sztálini időkben fölöttébb zavaró megállapítás volt.

Mihez kezd az ember az olyan tényekkel, amelyeket nem lehet elfogadott elméletekkel megmagyarázni? Ahogy William James két nemzedékkel ezelőtt már rámutatott; az ember legtöbbször az elméleteihez ragaszkodik, és mindent megtesz, hogy ne kelljen tudomásul vennie a tényeket. Herbert Spencer (T. H. Huxley szerint) abban látta a tragédiát, ha egy csúf tény egy gyönyörű általánosítás halálát okozza.

Spencer skolasztikus lelke köztünk jár, és még a legtekintélyesebb tudományos körökben is él a tendencia, hogy előnyben részesítsék a szent általánosítást a fura,

szemtelen (és merész) tényekkel szemben. A jelenleg elfogadott teóriák szellemében a parapszichológia tényei értelmetlenek. Mit lehet tenni? Hunyjunk szemet fölöttük, abban a reményben, hogy, ha nem látjuk őket, eltűnnek, és békén hagynak minket? Vagy fogadjuk el őket?

Fogadjuk el őket egyelőre megmagyarázhatatlan szabálytalanságoknak, és tegyünk meg mindent azért, hogy a jelenleg érvényesnek tartott elméletek megváltozzanak, és legyen hajlandóságuk tudomásul venni jelenségeket, amelyek ma még a magyarázhatón kívül esnek. A Lélektankutatók Egyesülete (Society for Psychical Research) 1882-ben alakult, és azok, akik a pszi-jelenségek említett két lehetséges megközelítése közül a másodikat választották, még mindig reménykednek. Olyan elméletre várnak, amely képes magába foglalni valamennyi jelenséget, az atomokra vonatkozókat éppúgy, mint az érzéseken túlit. William Jamestől kortársainkig, C. D. Broadig és H. H. Price-ig a pszi iránt érdeklődő filozófusok sora utalt minden jelenséget befogadó módszerekre, de javaslataik sohasem jutottak el egy tesztelhető elmélet szintjére, és a parapszichológia tényei 80 évnyi rendszeres tanulmányozás elteltével éppoly furcsák és megmagyarázhatatlanok, mint annak előtte.

Saint-Paulból és a parapszichológia szabályok nélküli világából Torinóba utaztam, ahol feleségemmel együtt egy emlékezetes estét töltöttünk dr. Quaglia Sentával, akivel az akupunktúra számunkra még mindig eléggé rendhagyó világában szerzett tapasztalatairól beszélgettünk. Az első európaiak, akik a kínai orvostudomány eme különös ágazatáról hírt adtak, jezsuita misszionáriusok voltak, de már 1928-at írtak, amikor megjelent Nyugaton az első kimerítő és pontos beszámoló az akupunktúráról. Abban az évben tért vissza Kínából Soulié de Morant, aki közzétette első értekezését e tárgyban.

Ma sok száz európai orvos (és egyetlen angol belgyógyász) kombinálja a nyugati orvoslás tudományát és művészetét a kínai akupunktúra ősi tudományával. Napjainkban nemzetközi kongresszusokat rendeznek az akupunktúráról (a legutóbbit a clermont-ferrand-i egyetemen), és hírek szerint szovjet orvosok élénk érdeklődést tanúsítanak iránta.

Teljesen hihetetlen, hogy egy tű, amít valamivel térd alatt szúrnak az ember lábszárának külső oldalába, befolyásolhatja a máj működését. Ha elsődleges gondunk nem a jelenségek felismerése, hanem elméleteink védelme, elcsábulunk, és semmibe vesszük a gyakorlatilag megalapozott tényeket, és merő babonának, hókuszpókusznak minősítjük az akupunktúra bizonyítékait. Nem lehet igaz, mert jelenlegi ismereteink keretei között érthetetlen?

A kínaiak számára csöppet sem az. Azt állítják, hogy a szabályosan működő szervezetben állandó energiacirkuláció megy végbe. A betegség egyszerre oka és eredménye, hogy a cirkulációban zavar keletkezik. Életfontosságú szervek károsodhatnak az életerő elégtelen vagy túl erős áramlásától. Az akupunktúra visszairányítja és normalizálja az energiaáramlást.

Ez azért lehetséges, mert valamilyen módon a különböző szervekhez kapcsolódó meridiánok szelik át a végtagokat, a törzset és a fejet. Ez tapasztalati tény. Ezeknek a meridiánoknak vannak különösen érzékeny pontjaik. Ha valamelyik pontba egy tűt szúrunk, az befolyásolja a meridiánhoz kapcsolódó szerv működését. A képzett

és hozzáértő akupunktúrás tudja, mikor melyik ponton, mire hat a tűszúrás, visszaállítja az energia egészséges cirkulálását és meggyógyítja a beteget.

Megint csak hajlamosak vagyunk egy vállrándítással értelmetlennek ítélni a dolgot, de ha elolvassuk a legutóbbi akupunktúra-kongresszus jegyzőkönyvét, megtudjuk, hogy a kísérletezők kényes elektromos műszerekkel képesek voltak nyomon követni a kínai meridiánok útját. Egzakt mérések kimutatták, hogy amikor a stratégiai helyekre szúrják a tűt, az elektrikus képlet megváltozik. Megeshet, hogy az akupunktúrát nem sokáig látjuk már furcsaságnak, mert saját elméleteink, saját eszközeink segítenek megérteni.

Addig is tény, hogy vannak betegségek és tünetek, amelyekkel a régi kínai eljárás nagyon jól boldogul. A mi szempontunkból különösen érdekes, hogy idetartozik több kóros elmeállapot, például egyes depressziók és szorongások, amelyek feltehetően nem függetlenek szervi zavaroktól. Amint a normális energiaáramlás helyreáll, a panaszok megszűnnek. Előfordul, hogy valaki több éve jár hiábavalóan a pszichoanalitikushoz, de az ezüst tűk két-három szúrása meggyógyítja.

Ezzel el is érkeztem a dr. Albert Hofmann-nal és feleségével Zürich kertvárosában folytatott beszélgetésünkhöz. Az emberi lények, Andrew Marvell megfogalmazásával, ésszerű kételtűek. Egyidejűleg élünk egy lelki világban és az elsődleges tapasztalások világában – egyfelől az elvont képzetek és általánosítások, másfelől a páratlan események világában. Dr. Hofmann nagyszerű vegyész, akinek legutóbbi látványos munkája a két világ közötti különös határvidékre vezetett, ahol a legkisebb biokémiai változás óriási és forradalmi átalakulásokat hoz a gondolatvilágban.

Dr. Hofmann szintetikus szere új. Annál régiebbek az erkölcsi, filozófiai, vallási kérdések, amelyeket drámai erővel felvet. Hogy „Istenhez közelebb terel Miltonnál a jófajta ser” (tea, kávé, aszpirin, vitaminok, pszichikai stimulánsok, nyugtatók), az megfigyelés és tapasztalat alapján világos. Vannak, akik ezt nyomasztónak és megalázónak tartják, mások inkább vigasztalónak és mulatságosnak. Mennyiben függenek gondolataink, hiedelmeink és tetteink örökölt szervezetünktől és temperamentumunktól, és mennyire szervezetünk kémiájának külső és belső eseményekre reagáló ingadozásaitól? Mennyire tekinthető érvényesnek az olyan gondolatvilágon alapuló filozófia (mondjuk a bűn meghatározásában), amely egy tűszúrással vagy egy kis adag Ritalinnal gyökeresen megváltoztatható? És hogy állunk dr. Hofmann-nak a szervezete ártalmatlan tudatmódosítóival elért élményekkel, az elképzelhetetlenül gyönyörűvé vált, mélységes jelentőséggel átítatott, és minden kínok és halálok ellenére lényegi és (nincs rá más szó) isteni helyénvalóságot manifesztáló világ átélésével? Csakugyan, hogy is állunk mindezzel? A vélemények eltérőek.

Azoknak a többsége, akiknek ilyen élményben részük lehetett, egyértelműnek látja annak értékes voltát, Dr. Zaehner, a *Mysticism – Sacrect and Profane (A szent és profán miszticizmus)* szerzője szerint szándékos előidézésük erkölcsbe ütköző. Mire kollégája, Price professzor: „Magáért beszéljen!”

Price Wiliam Jamesszel értene egyet, aki szerint, ha valaki hozzájuthat a gyönyörűséghez anélkül, hogy magának vagy másoknak kárt okozna, akkor a

szokatlan tudatállapot előidézése üdvös és megvilágító. Annak pedig már jó ideje, hogy Bergson, amikor megvédte Jamest azokkal szemben, akik elítélték kéjgázás kísérletei miatt, leszögezte, hogy a vegyszer nem okozója volt James figyelemre méltó metafizikai élményeinek, csupán alkalmat adott rájuk. Ugyanezeket az élményeket elő lehetett volna idézni tisztán pszichológiai eszközökkel is: önsanyargatással és gyakorlatokkal, amelyeket minden vallási hagyomány misztikusai és látnokai végeztek. Ezeket valójában minden, a tudatállapot vagy a szervezet kémiaiának megváltoztatására képes eljárás előidézi azzal, hogy lebontja a gátakat köznapi, biológiailag hasznos és társadalmilag kondicionált érzékelésünk, gondolataink, érzéseink és azon különös, szubjektíven (és talán objektíven is) valóságos világok között, amelyek megnyílnak előttünk, amikor haszonelvű tudatunk átváltozik esztétikaivá vagy spirituálissá.

Spirituális... Ez a szó érzékeny fülek számára, amelyek fogékonyak minden gyanúsító locsogásra, már-már trágársággként hat. Vannak összefüggések, amikre mégsem használható más meghatározás. Ha például Meister Eckhartot olvassa az ember, vagy Krisnamurtit hallgatja, ahogy mi hallgattuk Gstaadban, el kell ismernie, ez a legigazabb, legillőbb jelző. Spirituális. „Felmutatom nektek a szomorúságot és a szomorúság végét.”

A spirituális (megint itt a szó!) élet minden nagy mestere egyszerre mélységesen pesszimista és végtelenül optimista. Ha a szükséges feltételek teljesülnek, az emberi lények nem viselkednek többé olyan siralmas és szálnalmas teremtményekként, mint amelyeneknek – tévesen – hiszik magukat, és olyanok lesznek, amelyenek mindig is lettek volna, ha lehetőséget adnak maguknak arra, hogy megtudják, milyenek: megvilágosultak, felszabadultak, „Istenben istenültek”. Sajnos valószínű, hogy csak elenyésző kevesen lesznek közülünk, akik valaha is teljesítik ezeket a feltételeket. Sokan vannak a hivatottak, de kevesen a kiválasztottak, mert kevesen választják a kiválasztottságot.

A szomorúság végét el lehet képzelni. A szomorúság folytatóságossága bizonyos. A legtöbb, amit a szellemi élet nagy tanítói tehetnek, hogy ráébresztenek, valójában mik vagyunk, és milyen módon ismerhetjük meg valónkat meditációval, amely szüntelen, teljes és mindent magába szívó figyelmet jelent. Az ilyen meditáció következménye a helyesen élés és a helyes életvitelből fakadó helyes cselekvés.

Franciaországból, Olaszországból és Svájcban, a messzi-messzi ESP-től, a még távolabbi látomásos élményektől és a legeslegtávolabbi megvilágosodástól Koppenhágába repültünk az alkalmazott pszichológiáról tartott nemzetközi kongresszusra. Mi is az alkalmazott pszichológia? Vagy fordítsuk meg a kérdést: mi nem alkalmazott pszichológia? A válasz: szinte minden az, legalábbis ami az egyén (statisztikailag szólva) normális viselkedését illeti. Koppenhágában 1300 küldött tárgyalta a széles kérdéskört, két-háromszáz előadást hallgattak meg minden elképzelhető témában, az „Alakrajz mint az önérzet kifejezésétől” kezdve odáig, hogy „Társadalmi kutatások az Északi Sarkon”.

Annyi minden van a világon, és annyi pszichológus van az egyetemeken, hogy lehetetlen igazságosan beszámolnom mindarról, amit Koppenhágában felolvastak és megvitattak. Megmaradok a kérdések legfontosabbikánál, amelyre sajnos a legkevésbé kielégítő válaszok születtek. Hozzájárulhat-e a pszichológia a

nemzetközi feszültségek enyhítéséhez, a konfliktusok megoldásához, a béke fenntartásához?

Osgood professzor kongresszus nyitó előadásában^[67] és a másnapi szimpózium beszámolóiban számos ésszerű és humánus javaslat hangzott el. Egyetértéssel hallgattam mindet, miközben kétségeim csak erősödtek.

Elfogadják-e a humánus és ésszerű javaslatokat? Jelenünk történelmi összefüggései között, az uralkodó ideológiai klímában elfogadhatók-e? És, habár nyilvánvaló dr. Baumgarten-Tramer megfogalmazásának igazsága, mely szerint láthatóan sürgős a politikusok számára kidolgozott pszichológia szükségessége, de hihető-e, hogy az a pár tucat politikus, generális és technológus, akiknek kénye-kedve szerint alakul a többi, több milliárd ember sorsa, hajlandó újra iskolába járni és megtanulni azt az államférfiaknak szánt pszichológiát, amelyet olyan nélkülözhetetlenül szükséges megformulálni és tanítani? Ez a néhány, óriási hatalommal bíró ember, akitől ma az egész emberiség sorsa függ, maga is hipnotizált foglya olyan, nacionalista bálvány imádatra és ideológiai dogmatizmusra alapozott politikai és filozófiai hagyományoknak, amelyek a múltban mindig is háborúhoz vezettek.

Neurotikusnak azt az egyént nevezzük, aki a jelen problémáira a megszállottan visszaidézett múlt fogalmaival válaszol. Valamennyi társadalom a kollektív neurózis tüneteit mutatja, amennyiben politikájukat régi, dogmákba kövesedett tévképzetek irányítják, és az a kevés nagyhatalmú ember, akinek markában az emberiség tehetetlenül vergődik (akárcsak Gulliver a brobdingnagi majom karma közt), maga is annak áldozata, hogy társadalma elidegenedett a mai realitásoktól.

Régebben, amikor a technikai és a demográfiai változások lassabban mentek végbe, a társadalmak megengedhették maguknak a kollektív neurózis luxusát. Napjainkban az a politikai magatartás, amelyet a múlt rögeszmés emlékei diktálnak (másképp fogalmazva: tiszteletre méltó hagyományok, amelyek érvényüket veszítették, és régi, ostoba vagy éppenséggel ördögi fogalmak, amelyeket alapelve emeltek és dogmákként kanonizáltak), hajlamos végzetesen téves cselekedetekre.

Sajnos, az alkalmazott pszichológia magában nem képes kigyógyítani a mai politikai magatartást végzetes alkalmatlanságából. A probléma rendkívül összetett. Ha megoldható valaha is, akkor egyszerre több fronton kell nekimenni: a szemantika, az értelmezés frontján (a nyelvvel való visszaélés és vizsgálatlan vélekedések ügye); a szervezés frontján (a nyers hatalom és ellenőrzésének kérdése); a filozófia frontján (politikai magatartásunkat részben az emberi természetről vallott nézeteink befolyásolják); a biológia frontján (a politikai problémák felszíne alatt a rohamos népesedés és az egyenetlenül elosztott erőforrások rejlenek).

Mindezekon a frontokon nehéz lesz összehangolt támadást indítani, és még nehezebb állandósítani. Az idő nem nekünk kedvez. Az egyéni és a társadalmi tehetetlenséget figyelembe véve – abban a rövid és fogyó időben, amit a történelem (a rohamos technikai és demográfiai változások és minden következményük története) engedélyez – vajon meg tudjuk tenni mindazt, amit meg kell tenni? Nemzetközi szinten keresztülvihető volna legalább néhány közös gondunk

kiküszöbölése. Mennyire valószínű ez? Minden nemzet és minden vezetője elhivatott. Választják-e a kiválasztottságot, mielőtt túl késő lesz?

~ 35 ~

Laura Huxley

Szeretet és munka

1962

Huxley új otthonukban, a Mulholland Higkwayen (amelyet Ginny Pfeifferrel osztottak meg) a Sziget korrektúráját javítgatta, ám egy napon félretette a munkáját, hogy újabb kísérletet végezzen a pszilocibinnel. Felesége, Laura ennek a kísérletnek jórészt szalagra vette, később megszerkesztette és közreadta. Úgy látszik, ez az egyetlen „élő” beszámoló Aldous pszichedelikus állapotáról. Laura ekkor már tökéletesen értette, mi a vezető útitárs szerepe: 1955 óta neki is volt pszichedelikus tapasztalata, és pszichoterápiás munkájában az erre alkalmas, megfelelő fázisban lévő betegek számára is elérhetővé tette ezeket az élményeket.

A mantrák szírmot bontanak: szerelem és munka, szenvedély és közöny, a „fundamentális szentség”, amely minden „nyugtalanság és ostoba nonszensz ellenére” jelen van a világban; a magasröptű filozófia és a csepegő orr szinkronitása, amely a halál és a keleti jóga halálértelmezésének megvitatásába torkollik, példának idézve a Bhagavad-gitát, a Zen flesh, zen bones koanjait és mindennekfelett a Tibeti halottaskönyvet.

A következőkben beszámolok Aldous egyik pszichedelikus élményéről. Ez az egyetlen, amit szalagra vettem, ha nem is az egészet, de nagy részét.

Amikor néhány hónappal Aldous halála után rátaláltam erre a felvételre, nagyon megrendültem. Teljesen meglepedkeztem róla.

Most, hogy ő már nincs többé, minden szavának nagyobb lett a súlya, még ha időnként nem is egyértelmű. Mennyire mosolyogni való, ahogy átlendül „a halál utáni élettől” az „itt és most létezésre” a *Hegyi beszédről* az elcsöppenő orra! Ismét rádöbbsentem, hogy hány meg hány gondolatot, mennyi bátorítást adott akkori munkámhoz, még azon a rendkívüli napon is.

Először úgy gondoltam, minden kommentár nélkül adom közre azt, amit mondott, de amikor a szalag anyagát legépelték, kezdtem megérteni, hogy az olvasó számára szavai nem lehetnek olyan világosak, mint számomra, aki részt vettem ebben a párbeszédben. Óriási a különbség egy beszélgetés meghallgatása és elolvasása között. Az olvasáskor két lényeges elem hiányzik. Az egyik a hang, amelynek Aldous esetében különösen nagy a szerepe; nagyon erősen váltakozott a hanghordozása, hangjának színezete, ritmusa, hullámzása. A másik tényező, ami hiányzik, a számos szünet; ezek mindig lényegesek, az effajta dialógusokban pedig különösen fontosak. Megszerkeszthettem volna ezt a beszélgetést, de jobbnak látom úgy hagyni, ahogy van. Aldous fogalmazása nem olyan szabatos és tiszta,

mint írásaiban és előadásaiban, de hát nem előadott, hanem hozzám beszélt. Úgy érzem, hogy szavainak tartalma és hitelessége fontosabb, mint a stílusbeli elegancia.

Azért szeretném kommentálni a felvett beszélgetést, mert Aldous olyan részletekre hivatkozik benne, ami sok olvasó előtt ismeretlen. Az úr tiszta fényének élménye, a bardo, vagy a halál utáni állapot, a *Bhagavad-gita* küzdő hőse – ezek nem mindennapi témák, de mindannyiunk számára nagyon jelentősek. A beszélgetésben Aldous két könyvre hivatkozik, a *Bhagavad-gitára* és a *Tibeti halottaskönyvre*. Akkor még nem olvastam ezeket, de Aldous sokat beszélt nekem róluk. Aki ismeri ezeket az írásokat, az érti, amit Aldous mond. A könyvek ismerete azonban nem minden; megvilágítja ugyan a párbeszédet, de Aldous mondandója és annak az atmoszférája, annak a magva semmiképp sem azonos a könyvek megvitatásával. Ebben a beszélgetésben az a rendkívüli, hogy Aldous mindazt átélte ekkor, amit már hosszú ideje tudott. De, ahogy írta is a *Tudás és megértésben*^[68], a kettő között óriási a különbség: „a megértés a nyers valóság közvetlen érzékelése”, míg a tudás szerzett készség mely „szavak és más szimbólumok révén továbbadható és megosztható”. A megértés közvetlen átélés és legfeljebb nagyon szegényesen lehet beszélni róla, de megosztani lehetetlen. A tudás „publikus” a megértés „egyéni”. A Szigetben a körülbelül tízéves. Ötödik osztályos gyerekeknek ezt a következőképp magyarázzák el:

A szó publikus; mindenkié, aki egy adott nyelven beszél; megtalálható a szótárban. És most nézzünk ki az ablakon, lássuk, mi történik odakint – kimutatott a nyitott ablakon. A fehér felhő előtt fél tucat tarka papagáj tűnt föl, elröppentek egy fa mögé, és már ott sem voltak... – Ami ott kint történik, az publikus, vagy legalábbis nagyjából az – magyarázta a jelenséget. – És ami a szavak elmondásakor vagy leírásakor történik, az is publikus. De ami bévül történik... az magánügy. Magánügy, – Mellkasára tette a kezét: – Saját. Egyéni. Magánügy. Megdöngölte a homlokát: – Saját. Magánügy.

Azok a szavak, amelyeket Aldous pszichedelikus élménye alatt kiejtett, megtalálhatók minden szótárban. Publikusak. Élményének a megértése, befogadása mindannyiunknak magánügye.

Ez az élmény több szempontból is különbözött a korábbiaktól. Általában, ha pszichedelikus ülésre készülődtünk, az előtte való estét, sőt, az egész napot szigorúan és tökéletesen üresen hagytuk. Ez alkalommal előző este elmentünk vacsorázni. Sőt, azt is látom, hogy aznapra, 1962. január 22-ére, három naptári bejegyzésem is volt: szállóvendégünk érkezett a repülőtérré, a bejárónőnknek születésnapja volt, és felmérő látogatásra kellett mennünk egy háromtagú családhoz, melynek minden tagja elmebeteg volt, ennek ellenére otthonukban élhettek.

Mivel a nap nem volt teljesen szabad, LSD-ről pszilocibinre váltottunk, amelynek hatása egyszeriben elmúlik, szemben az LSD-vel, amely a csúcspont

után még órákig érezhető. Aldous nagyon kis adagot vett be, az egész nem is tartott csak délelőtt 10.40-től délután 3-ig. Ezt figyelembe véve, utólag csodálkoztunk, hogy olyan erősen a hatása alá került.

Aznap, reggeli után a rendelőmbe mentünk, ahol senki sem zavart minket. A helyiség voltaképp bútorozatlan volt. A padlót bolyhos fehér szőnyeg takarta, olyan, mint a fehér fű, puha, és kellemes rajta üldögelni. Mint általában, a pszichedelikus üléseken meg különösen, friss gyümölcs és virágok, friss bambusz, kagylók, művészeti albumok, lemezek, és a félig kiégett kertünkben szedett, éppen virágba boruló aranyakácágak díszítették környezetünket. Mindez hangsúlyosabbá tette az üres fehérséget. A nappali beszögellésében festetlen könyvszekrény, egy asztalként szolgáló nagy, festetlen farönk, egy magnó és két kis karosszék állt.

10.40-kor Aldous bevett négy gramm pszilocibint.

Ilyenkor mindig eltelt legalább fél óra, de előfordult, hogy két óra is, míg a szer hatása megmutatkozott. Ez idő alatt beszélgetni szoktunk, vagy képeket nézegettünk, legtöbbször zenét hallgattunk, vagy csak úgy üldögeltünk. Sohasem lehetett tudni, merrefelé, hogyan indul az élmény. Volt, hogy „az érzékelés kapui” hirtelen, egyetlen zökkenéssel megnyíltak, és volt, hogy a megtisztulás fokozatosan, egyre újabb felfedezésekkel következett be. Ezek a felfedezések lehettek pszichológiai megérzések, de jöhettek bármelyik érzéken át. Leggyakrabban először a szemről hullt le a hályog.

Egy pszichedelikus ülés alatt az útitárs szerepe a koncentrált figyelmű jelenlét. Nem lehet előzetesen biztos benne, hogy mi fog történni. Minden érzékével jelen kell lennie, ugyanakkor nem lehet útban. Az ember néha úgy érzi, a lehető legintenzívebb és legéberebb passzivitással kell jelen lenni, de – paradox módon – láthatatlanul. Aldous-zal azonban ez sohasem volt probléma.

Vele mindig nagyon könnyű volt a dolgom, tudtam, azt akarja, legyek vele, láthatóan és érinthetően.

Aki egy pszichedelikus élmény részesének társa, annak ne legyen semmiféle előzetes elképzelése. Nagyon nehéz eljutni oda, hogy az embernek ne legyen véleménye. Azon a reggelen például azt gondoltam, hogy a pszilocibinadag nagyon kicsi, a hatása tehát enyhe lesz, és úgy folyik le az egész, mint Aldous-zal mindig is szokott: a szépség és az élet intenzív érzékelésével indít, és végül a mindkét szintű, emberi és misztikus szeretet síkjára jut el.

Meglepő módon Aldous arra kért, állítsam le a zenét. Bach szólt, úgy emlékszem, az egyik kantáta.

Leállítottam a magnót, és még azon tűnődtem, akar-e valami mást hallani, amikor felállt a padlóról, ahol ült, és fel-alá kezdett járkálni a nappali és a háló közötti folyosón. Ez sem történt meg soha korábban. Aldous a pszichedelikus élmény ideje alatt a fogyasztók többségéhez hasonlóan keveset mozgott, általában a nap legnagyobb részét ugyanazon a helyen töltötte.

Néhányszor megtettem vele a rövid utat én is, megpróbáltam átérezni, Ő mit érez. Úgy látszott, teljesen belemerült valamibe, izgatottság áradt belőle. És – megint csak teljesen szokatlanul – halk, motyogó hangon mormolt valamit. Először nem értettem, mit mond. Aztán felfogtam két szót: „zürzavar – iszonytató zürzavar”. Újra mellészegődtem a folyosón. Szokatlan izgalom áradt a

mozdulataiból, az arckifejezéséből, a mondattöredékeiből. – Hol van az a zűrzavar? – kérdeztem. Egy idő után azt felelte, a halál utáni életben. Úgy emlékszem, a *limbo* kifejezést használta. Egy testetlen világban tartózkodott, vagy azt érezte, vagy azzal érintkezett, ahol iszonytató volt a zűrzavar.

A pszichedelikus együttlétek során gyakran hosszú időn, néha órákon át nem hangzik el egyetlen szó sem. A zene vagy sokszor csend a legalkalmasabb arra, hogy kifejezze az elmondhatatlant, hogy ne kelljen megnevezni a megnevezhetetlent. Felismerhettem az eksztázis pillanatait, ezek tükröződtek Aldous arcán, de ő ezekben a pillanatokban is mindig szót egy-két szót. Most azonban más volt a helyzet. Nem eksztatikus élménye volt. Valami olyasmin ment át, ami nagyon fontos, nagyon erőteljes, nagyon visszataszító volt. Ez az állapota úgy fél órán át tartott. Aztán hirtelen megszólalt: – Most minden rendben van. Minden rendben van.

Arckifejezése is visszaváltozott. Leült a karosszékre, nem messze a magnótól. A másik világ hirtelen szétfoslott. Aldous jól nézett ki, és éreztem, hogy kész beszélni arról, amit átél. A lehető legintenzívebben gondolkodott.

ALDOUS (*első szavai a szalagon*): Látod ez... az egyik címeden gondolkoztam... ez az egyik módja a próbálkozásnak, hogy az iramló folyóból jégkockát csináljon valaki. Hogy rögzítse, és megpróbálja megtartani... Persze sohasem sikerül, sohasem megy.

Azt hittem, arra utal, hogy nem jó a benyomásait szalagra rögzíteni.

LAURA: Jó, állítsuk le a magnót.

ALDOUS (*azonnal és határozottan*): Nem, nem... nem erre gondolok. Azt gondolom, a tiszta fény a legnagyobb jégkocka valamennyi között. A végső jégkocka.

Aldous *Receptek: hogyan éljünk és szeressünk* című, többszörösen átírt könyvem egyik receptjére utalt: „Ne próbálj az iramló folyó vizéből jégkockát csinálni”^[69]. Az említett recept alapkonceptiója, hogy az állandóan változó világban szervezetünk is állandóan változik. A változni tudás, a folyékony és az új irány felvételére való képesség az élet lényege. Az a baj, hogy időnként, többnyire akaratlanul, öntudatlanul „jégkockává” fagyasztjuk ennek az iramló életnek egy darabját. A recept példái illusztrálják, hogy ez milyen károkat okozhat, és vannak benne utasítások arra nézve, hogyan lehet ezeket a „jégkockákat”, amelyek fogva tartják életünket és energiánkat, kiolvasztani. Röviden: a „jégkocka” az elfojtott, túlságosan átértett gyász, harag vagy félelem változatos és számos manifesztációinak egyikét, ennek tartósan dermesztő hatását jelképezi. Aldous

sokat segített nekem a recept megfogalmazásában és a jégkockák az iramló folyóban” kifejezés használatossá vált köztünk.

ALDOUS: A tiszta fény. A legnagyobb jégkocka valamennyi közül... a végső jégkocka.

A tiszta fény. Az űr verőfénye. Az istenség átélése. Misztikus élmény. Az átélés csúcsa... Hányféle nevet adtak a különböző századokban, különböző kultúrákban ennek az állapotnak, amelyre a legvirtuózabb szóbüvészek sem találnak szavakat! Emlékszem, Aldous azt mondta. Szent Ágostonnak élete vége felé megjelent a tiszta fény – és egyetlen szót sem írt le többé. A Szigetben Aldous ezt az élményt úgy határozza meg, mint „tudásnélküli megértés, ragyogó révület”.

LAURA: Azt gondoltad, ma elérheted ezt (a tiszta fényt)?

ALDOUS: Nohát, ha akarom, elérhetem! De azt gondolom, nagyon jó tudni, hogy csupán a.,, hogy is mondjam... a tükörképe ennek a másik dolognak. Épp ez a teljes figyelemelvonás... zavarodottság... úgy értem, ha elég sokáig tudod rögzíteni ezt a teljes figyelemelvonást... gyötrődést, akkor tiszta, egy pontra irányuló kín lesz belőle... a tiszta fény.

LAURA: Ha rögzíteni tudod? Mire gondolsz?

ALDOUS: Tudod rögzíteni, de ez nem a valódi dolog... az örökkévalóságig létezhetsz ebben a valamiben a szeretet és a munka kizárásával...

LAURA: De hát ez a valami maga a munka és a szeretet kellene, hogy legyen.

ALDOUS: (*nagy határozottsággal*); Pontosan! Azt gondolom, ez az, amiért téves. Ahogy mondtam, ez illusztrálja, hogy nem kell egy iramló folyó vizéből jégkockát csinálni. Tökélyre viheted a jégkockakészítést... Ez a világ legnagyobb jégkockája. De valószínűleg megteheted... ó, nem teheted meg örökkön-örökké... de mérhetetlen eonokon át... ami az örökkévalóságnak látszik, (*ezt a szót erősen hangsúlyozza*) létezhetsz a fényben.

Az utóbbi időben Aldous egyre nyomatékosabban szólt annak a veszélyéről, ha az ember a szeretet nélküli puszta meditáció, puszta tudás, puszta bölcsesség rabjává válik. Éppen most élte át egy magasabb rendű függőség megkísértés ét: a fényben létezés és ott maradás rabságáét. „Nohát, ha akarom, elérhetem” – mondta. Megragadni ebben az eksztatikus tudatban, és elvágni magát minden, a világ iránti elkötelezettségtől, dolgaiban való részvételtől – erre, erőteljes szlengben megvan a pontos mai kifejezés: „kiszállás”.

ALDOUS: (*folytatva*): A tények tökéletes tagadása. Erkölcsileg téves és rossz. Végül, természetesen teljesen katasztrofális.

„Teljesen katasztrofális.” Ez a két szó a legnagyobb súllyal és a legmélyebb meggyőződéssel hangzik el. Nem emelt hangon, de mintha minden betűt carrarai márvány fénylő tömbjéből vésnék volna. Aki hallja, annak lelkébe vésődik. Végleges kijelentés: az ember nem szigetelheti el magát embertársaitól és környezetétől, mert nincs egyéni üdvözülés. „Meg lehet ragadni” még a tiszta fényben is, ahelyett, hogy „szeretetbe és munkába” Öntené az ember, ami pedig mindnyájunk életének – itt és most – közvetlen megoldása. Szeretet és munka. Ha dióhéjban kellene elmondanom Aldous életének lényegét, nem találhatnék rá pontosabb kifejezést.

A két szó, „teljesen katasztrofális” után a szalag egy darabig üresen fut. Aztán tökéletes hangulatváltás következik. Aldous hangjában gyöngéd, bontakozó mosoly bujkál, az én mosolyom. Átjön a hangon, a szeretet és a mulató meglepetés, de mindenek fölött a gyöngédség légkörét teremti meg.

ALDOUS: Nem tudom, honnan veszed ezeket a dolgokat, drágám. *(nevetés)* Mi jutott ebbe a kemény, kemény koponyádba... hogyan jutnak eszedbe ezek a szokatlan ötletek?

Mindig nagyon tetszett neki, ha kiötlöttem valamit, és most visszatért a jégkockareceptre.

LAURA: A jégkockák közül egyre nagyon is emlékszem. LSD-t adtam [-]nak, és az volt az érzésem... csakugyan láttam egy zuhatagot... tudod, egy sebes folyót... és megpróbálta logikussá tenni... tudod, hogy megmutathassa, hogy azok az emberek mind hazudnak...

ALDOUS: *(szívből nevetve félbeszakít)*: Persze, hogy hazudnak!

LAURA: Az a benyomásom támadt, hogy racionalizálni akarja a vizet, sőt azzal próbálkozik, hogy ennek a zuhogó víznek egy részét megfagyassza, és jégkockákat csináljon belőle...

ALDOUS: *(nevetve megérinti a fejemet)*: Mennyi ötleted van! Ezen a rettentően kemény koponyán nyilván van valahol egy lyuk *(hosszas kuncogás és nevetés)*.

LAURA: Remélem is.

ALDOUS: *(kis csend után)*: Ez nagyon figyelemreméltó.

Hogy „lyuk van a koponyáján” az biztosan nem jelenti mindenki számára ugyanazt. Aldous itt azt értette alatta, hogy ezeknek az ötleteknek valahogy be kellett jutniuk a fejembe, nem pedig azt, hogy onnan ki kellett kerülniük. Pszichedelikus elszállásai után gyakran emlegette Bergson elméletét, miszerint agyunk és idegrendszerünk nem forrása eszméinknek és ötleteinknek, inkább

redukciós szelepet alkot, amin a világszellemből csak azok az információk szivároghatnak át belénk, amelyekre szükségünk van ahhoz, hogy élhessünk ezen a bolygón. A szelep időnkénti résnyi megnyílása, vagy „lyuk a fejen” lehetővé teszi, hogy befoghassuk a világszellem apró töredékét. Ezt nevezzük közönségesen inspirációnak. *Azérzékelés kapui* című kötetben, amelyben Aldous beszámol első pszichedelikus élményéről, hosszan tárgyalja Bergson idevonatkozó elméletét, és azt állítja, komolyan kellene venni.

A szalag egy darabig üresen fut, azután a párbeszéd elgondolkodó, fontolgató hangnemben folytatódik.

LAURA: Nem emlékszem, mondtam-e neked, vagy csak álmodtam, hogy mondtam... Említettem neked, hogy mostanában az a kifejezés jár az eszemben, hogy „ember vagyok egymagam”?

ALDOUS: Nem szóltál róla.

LAURA: De ez sem könnyít meg semmit.

ALDOUS: Persze, hogy nem. És ha nincsen hová horgonyt eresztetni... ha... hogy visszatérjek a halál utáni létre, azt hiszem, ott nem lesz hová lehorgonyozni...

LAURA: Igen. Értem.

Aldous arra gondolt, azt foglalta szavakba, amit percekkel korábban élt át, amikor fel-alá járt a folyosón. Átélt a testetlen, halál utáni létet, amelyben, ahogy tudjuk, a lélek fennmarad, de a test nem.

ALDOUS: Ha ott ezer ember hajszolódik össze-vissza... úgy vélem, valamiképp... *(aztán nagyon halkán, félre)* a hajad illata az akácvirágé... a fejed nagyon szilárd*(megérinti a fejemet)* mert erről van szó: ha nincsen semmi, ami erre hasonlítana...

Ez – egy érinthető test, valami látható, hallható, szagolható, érinthető – ellentétben van azzal a létállapottal, amelyet korábban megtapasztalt, azzal, amelyben léteztek érzések és gondolatok, de nem voltak érzékek, nem volt érzékelés, nem voltak szilárd alakzatok, ahogy azt földi életünkben megszoktuk.

LAURA: Ahol nincs miben megkapaszkodni....

ALDOUS: Ezernyi mennek ezernyi irányba. Ez az, amiről most már van némi sejtelmem. Ez az, ami olyan iszonytató, de azt hiszem, én tudom... *(Itt egy szünet következik, majd mély meggyőződéssel)* Én tudom, hogy mindig lesz. És úgy gondolom, ebben a rendkívüli az élményben ... legalább egyvalaki van, aki tudja, hogy van ott ezernyi másik ember, aki sodródik ezernyi irányba... hogy van a világnak egy alapvető, folytonos rendje, annak ellenére, hogy az ezernyi ember

ezernyi különböző irányba tart. Míg térben és időben élünk, körülzár a gravitáció, jelentős mértékben be vagyunk szabályozva...*(Bár tudnám érzékeltetni az érezhető ámulatát és azt, hogy milyen mélylyé vált itt Aldous hangja!)* ...hogy bepillantasson az ember abba, mi történik, ha nincs semmilyen szabályozás, kivéve ezt az alapvető tudást... úgy gondolom, ez az, amiben a bárdónak igaza van.

Aldous a *Tibeti halottaskönyvre* utalt, melynek másik címe: *A halál utáni élmény a bardo szintjén*^[70]. Először Aldoustól hallottam erről a könyvről, néhány nappal Maria halála után. Írtam neki pár sort, és válaszul meghívott ebédre és egy sétára. Rengeteg gyalogösvényt ismert Los Angeles kellős közepén; ebéd után elmentünk járni egyet a Laurel Canyonba. Sok kérdés élt bennem Mariával kapcsolatban, és Aldous megválaszolta mindet, de anélkül, hogy feltettem volna őket. Mindent elmondott, ami azóta történt, hogy nyáron találkoztunk Rómában.

Elmondta, hogy utolsó óráiban beszélt Mariához, és bátorította, hogy menjen csak előre, mint a bardo. – Miben? – kérdeztem. Ekkor tudtam meg, hogy a bardo, vagy a testi halált közvetlenül követő szint^[71] leírásánál a *Tibeti halottaskönyvben* elmagyarázzák; az ősrégi tanítások szerint a haldoklót bátorítani kell, hogy folytassa, menjen tovább, ne hagyja magát akadályoztatni, visszahúzni jelenlegi testétől vagy rokonoktól, barátoktól, bevégezetlen földi ügyektől, haladjon tovább, a tágabb tudat állapotába.

Aldous azt fejtegette, hogy a *Tibeti halottaskönyv* legalább annyira a túlélés művészetének kézikönyve, mint a meghalás művészetéé. Az itt maradót arra inti: ahelyett, hogy egocentrikusan csakis a saját gyászukkal foglalkoznának, törődjenek azzal, akit szeretnek, annak szükségleteivel és sorsával új tudatállapotában. „Menj csak. Menj tovább” – tanácsolja mindkét tudatnak, annak, amely még a testben lakozik, és annak, amely már levetette testruháját. Egészséges és együtt érző tanács ez. „Menj csak. Menj tovább.”

Vajon hányan vannak közöttünk, akik csak félig élnek, mert egy részük nem ment tovább, együtt halt anyjával vagy apjával, vagy valaki mással, akit szeretett, néha még kedves állatával is? A halál rémisztő, érthetetlen tényét még a legigazibb, legmelegebb bátorítás, a legbölcsebb tanítás segítségével is nehéz elfogadni és feldolgozni, hát még akkor, ha senki sem segít megértésében és elfogadásában, ha nem beszélünk róla? Jobb társaságban nem elfogadott beszédtema. Hogyan lehet így közelségbe hozni a halál megértését? A szex manapság a társalgások elfogadott témája, a halált még mindig a szőnyeg alá söprik, sötétzárkába csukják, éppen úgy, ahogy még nem is olyan rég a zavarodottakkal tették.

Ez az első, Maria halála utáni sétánk maradandó nyomot hagyott bennem. Hallottam már róla, mint ezoterikus doktrínáról, hogy a halált bölcsen és nemesen is lehet kezelni. Aldous, sápadtan és szomorúan, mégis tele étellel, elmondta, hogyan vette igénybe ezt a tant ahhoz, hogy bátorítsa Mariát, menjen csak, aggodalom és sajnálkozás nélkül. Míg beszélt, összehasonlítottam azt, amit mondott, saját, megszokott viszonyommal a halálhoz: a gyászszertartásokkal, a tragikus, bűnről, gyehennáról, örökös kárhozottságról szóló kántálásokkal; a szánalmas esedezéssel egy távoli, hol haragos, hol megbocsátó istenség

könyörületéért; azzal, hogy mi, élők, gyászunkba borultan még a halottra is csak saját fájdalmunk és veszteségünk szűrőjén át tudtunk gondolni. Lehangelő, hogy Amerikában az elhunytakra szánt pénzzel és törődéssel gyerekek millióit lehetne jóllakolni, bűnözésbe és kétségbeesésbe zuhant létezéseket emberhez méltó, boldog életté változtatni.

Aldous az alatt a séta alatt azt is elmondta, hogyan támogatta Mariát mindvégig amíg csak tudta. Ő is éppúgy összetört, mint mindenki, aki elveszti azt, aki egy életen át szeretett társa volt, mégis, Maria haldoklása idején nem saját vesztesége fölötti fájdalmára figyelt. A leglényegesebbre összpontosította mindkettőjük gondolatait, arra az alapvető rendre, amelyről minden pszichedelikus élménye során beszélt. Csakis arra. A szalag megy tovább:

ALDOUS: A bardo igaz. Tudnod kell erről a dologról, és ragaszkodj hozzá, hogy megmaradj... különben elvisz a forgósél.

LAURA: Így van. De hányan tudják ezt?

ALDOUS: *(erősen hangsúlyozva)*: Ez az! Ez az, amiért csakugyan el kell kezdenünk felkészülni rá. *(A halálról beszélt.)* És meg kell mondanom, rettentő fontosnak tartom, hogy a felismerés, amelyet ezekből a gombákból vagy akármikből^[72] szerzünk, némiképp hozzásegít annak megértéséhez, hogy voltaképpen mitől is van szó. Azt hiszem, az igazán rendkívüli élmény az a felismerés, hogy itt van ez a tébolyultság ami nem más, mint multiplikációja... karikatúrája annak, ami mindennap végbemegy. Létezik azonban egy alapvető rend, amellyel egyé válhatsz, amelyről tudhatsz. A bardo tanának csakugyan ez a lényege... megtanítja az embereket az alapvető rend létére, amely minden iszonytató dolog ellenére folytonos... és a nem igazán iszonyatos, néha eksztázisos, csodálatos dolgok ellenére is. Nem muszáj mennybe menned, ahogy azt állandóan hajtogatják.

Újra meg újra! Nem szabad kiszállni, még az elégtelen társadalomból sem, a munkából és a szeretetből sem a tiszta fény elszigetelt egyedi biztonságába, sem pszichedelikumokkal, sem azok nélkül. „Ahogy állandóan mondják is”; Aldous a mahájána buddhistákra utalt, akik számára a bódhiszattva az ember legmagasabbrendű megtestesítője, ő az, aki nem keresi az egyéni üdvözülés útját, hanem benne él a világban, részt vesz a dolgaiban, mert részvétellel van azok iránt, akik még nem világosodhattak meg. Többet akartam hallani arról, hogy nem kell mennybe menni.

LAURA: Nem kell mennybe menni?

ALDOUS: Nem kell mennybe menni. Az nem kevésbé veszélyes.

Átmeneti... és valahogyan ragaszkodni akarsz a dolgok végső igazságához.

LAURA: A dolgok végső igazságához?

ALDOUS: No, igen, úgy értem... annak a világnak a teljes ragyogása, azt hiszem, amelyet itt és most átélünk. Persze testi-lelki egységben. De ha megszabadulunk a testtől, kell, hogy legyen a testnek valamilyen kísérleti megfelelője, valami, amiben megkapaszkodhatunk... nem tudom

LAURA: Miben lehet akkor megkapaszkodni?

ALDOUS: Csak annyit tudok mondani, az ember kapaszkodjon ebbe az alapvető rendbe, amit, ahogy mondom, a tér, az idő, a három dimenzió és a többi dolog biztosít mindaddig, amíg egyek vagyunk a testünkkel. Valahogy, ha nem vagy lehorgonyozva...

A Tibeti halottaskönyv sokszor óv bennünket a csalóka, ábrándkép pokoltól vagy mennytől. A vezető (vagy guru) elmagyarázza, hogy ebben a testeden állapotban minden gondolatunk és érzésünk konkrét alakot látszik ölteni. A gondolatok dolgokká válnak. A halott látja ezeket a dolgokat, és segítség híján rabjukká válik, ezért folytonosan megerősítik, hogy ezek a jelenségek hallucinációk csupán, amiket saját tudata vetít elé. Biztatják, hogy menjen csak, menjen, anélkül, hogy ezekbe involválódna, menjen, vonzódás és iszonyat nélkül. Rá kell jönnie, hogy mindezt maga teremtette magának, hogy elterelje a figyelmét a leglényegesebből. Az intés állandóan ismétlődik: „Te, aki méltón jöttél a világra! Ne engedd magadat elterelni és összezavarni.” Hasonlóképp, a *Sziget* első és záró szava; „Figyelem.” Ez a szó fogadja a Nyugatról jött, zavart és sebzett idegent (aki nem fogadja el válaszként az igent), ezt a szót dalolja neki a mynah madár (amivel az író szívhez szólóan sűríti egyetlen dallamba-szóba a mindannyiunknak szóló ősrégi és életfontosságú üzenetet) figyelem.

ALDOUS: *(folytatja)*: De kell lennie valami ekvivalensnek, amihez ragaszkodnod kell, különben megritkul körülötted a világ és... mi is erre a szó... a préták, a nyughatatlan szellemek világává válik. A lélek pokolra jut, kétségbeesésében visszairamlík, és újból testet ölt.

LAURA: Hogy újból megkapaszkodhasson?

ALDOUS: Hogy újból megkapaszkodhasson. Nyilván ez a legjobb, ami tehet, ha nem éri el a végső legjobbat. De csakugyan... mindenki világosan megfogalmazza, hogy van egy ekvivalens... a kereszténység csodálatos doktrínájában, a test feltámadásában. .. végül is a halhatatlanságnak kell valami olyasmi, mint az élethez tartozó test. Nem egészen tudom, hogy ez mit jelent, de láthatóan nincs semmi megszokott értelme... De az pontosan látható, hogy mit akarnak ezzel... annak az eszméjét, hogy magasabb szinten el kell jutnunk ahhoz a lehorgonyozottsághoz, amit itt tér, idő és gravitáció biztosít számunkra. Elérhetjük ezt. Az embernek ez alatt a különös élmény alatt, amint mondtam, az az érzése, hogy minden zavar és ostoba nonszensz ellenére, ami folyik... ami lényegtelen az ember számára... amihez különösképpen semmi köze, habár nagyon-nagyon fontosnak látszik... létezik egy eredendő rend. *(Szünet.)* Nagyon fontos, hogy miközben ez történik, az ember képes legyen kívülről látni az egészet. Nyilvánvalóan fontos, hogy az ember

ésszerű módon intézze az ügyeit, és ostoba módon fontosnak tartsa őket, de mindezen túl lássa a lényeg másik szintjét is, amelynek fényében sok tevékenységgel fel kell hagyni. Látszólag semmi értelme sincs, hogy folytassa őket... igaz, sok mindenbe belekezd mégis, de másképpen... valamiképp szenttelenül és mégis minden erejével. Egyike a paradoxonoknak: minden erőddel dolgozni, hogy sikerre vidd, amit csinálsz, és ugyanakkor távolságot tarts tőle... ha nem éred el a célod, az csakugyan rossz... ha eléred... akkor jó...ezért nem kell pöffeszkedni. Ez a *Bhagavad-gita* mondandója: valahogy mindent szenvedéllyel, és ugyanakkor szenttelenül, távolságtartással kell csinálni.

LAURA: Szenvedély és szenttelenség...

Szenvedély és szenttelenség. Mekkora szenvedéllyel vágyakoztam a távolságtartásra, már évekkel azelőtt, hogy hallottam volna valamit erről a filozófiáról! Zenészként azt a célt tűztem magam elé, hogy egész lelkemmel, minden szenvedélyemmel játszom, mégis megtartsam a technika és a stílus tökéletességében a kristálytisztaságot és a szenttelenséget. Mostanában, mint pszichoterapeuta és kutató, mindennapi életemben és munkámban, magamban és magam körül mindenféle-fajta és mértékű szenvedélyre találtam – és egyedül arra. Szenttelen tárgyilagosságot is találtam – de akkor csak azt. Nagyon-nagyon ritkán bukkantam rá együttesen a kettőre...

A *Bhagavad-gita* hőse, Arjuna rettenthetetlen harcos. Útján Krisna, a Mindenek Fölött Való Szellem inkarnációja kíséri. Ő mondja Arjunának, hogy egész bátorságával és minden erejével küzdenie kell, de nem szabad belefeledkeznie a küzdelembe, tudnia kell, hogyan tartsa meg belső tárgyilagosságát.

Akár magunkba nézünk, akár magunk köré, láthatjuk, hogy többféleképp is meg lehet vívni a harcot. A küzdelemnek három módozata a legszembetűnőbb. Az egyik, amikor a küzdő bensőleg sértett, elégedetlen, és meg akar torolni valami; ilyenkor vegyileg és pszichológiailag is rákényszerül a harcra. Szemben kell állnia, a válasza mindig „nem” – még akkor is, néha különösen akkor, ha neki volna előnyére az „igen”. Külső ellenség ellen küzd, de az gyakran csak kivetülése a belsőnek, és ha a külsőt le is győzi, a benne lévő ellenséget csak időlegesen képes lecsendesíteni. Van aztán egy másféle harcos is; az az ember, aki könnyen elveszti a bátorságát, aki inkább veszteg marad, minthogy vereségnek tegye ki magát. Túlságosan óvatos és gyanakvó, inkább ámítja magát, minthogy szembesüljön a problémákkal és a döntésekkel. S van a harmadik fajta küzdő, az, akiről Krisna beszél. Vele is találkozunk. De milyen ritkán! Ő az, aki csak akkor száll harcba, ha előbb morálisan felmérte az ügyet és saját, egyéni motívumait. Lelki békéjét nem zavarja meg sem a győzelem, sem a vereség. Ő az a harcos, aki megszabadult tudatalattijának démonjaitól, akinek agya tiszta, és kézben tartja önmagát, aki kívülről rettenthetetlennek tűnhet, elszántsággal, akár dühödtnek is, belső harmóniája mégis sérthetetlen. A gita így írja le a háromféle embert:

Aki vágy nélkül cselekszik.

*Nem kérkedik tetteivel,
Lelkes és kitartó,
Nem kezdi ki győzelem.
Nem bántja bukás,
A szattva embere (az inspiráció energiája).*

*Aki vággal cselekszik.
Éhes a kérkednivalóra,
Megtorló, durva, mohó,
A győzelem túlon túl boldogítja,
A bukás kétségbe ejti,
A radzsasz embere (a lendület energiája)*

*Aki közönnyel cselekszik,
Tetteiből hiányzik a lélek.
Ostoba és csökönyös.
Rászed és indulatai rosszak.
Renyhe híve a halogatásnak
S egykönnyen lehervad,
A tammasz embere (a tehetetlenség energiája)^[73]*

Aldous arról az emberről beszélt, aki az inspiráció erejével küzd.

ALDOUS: Látható, hogy mi ez... nem involválódik teljesen, miközben amennyire csak tud, involválódik. Mi tart benne távolságot? Nem érdemes elemezni, mert ahogy sok más, ez is paradoxon és misztérium.

LAURA: De még ha...

ALDOUS: Az ember kezdi megérteni, hogy ez a fő kérdés..

Sok a szünet ebben a beszélgetésben. Legtöbbször lassan formáltuk meg a szavakat, mert arra törekedtünk, hogy a legtöbbünk számára szokatlan tényeket tisztázzunk. Aldous halkán és elgondolkodva beszélt. A gyenge minőségű felvétel ellenére, amelyet gyakran zavart meg a kocsik moraja és a sztatikus zaj, érezhető a gondolatokkal és felfedezésekkel teli atmoszféra. Újabb szünet következik, utána zaj: papírzsebkendőt veszünk elő a dobozból. Azután:

ALDOUS: Folyik az orrom. (A hang és a hanglejtés is teljesen más, könnyeddé válik, derűs nevetés bujkál benne.) Jó emlékeztető, hogy a legmagasabb filozófia óhatatlan kapcsolatban áll a csöpögő orral. Erről is szólhatna az evangélium... Amikor fönt volt a hegyen... a hegyi beszéd... nagyon szelesnek és hidegnek kellett lennie odafent... Valószínűleg csöpögött az orra.

Nincs a hangjában semmi szentségtörő szándék. Csak kuncogás, és megerősítése annak, hogy meggyőződése szerint minden összefügg mindennel, erről nem szabad megfélekednünk; mindegy, milyen magas szellemi szinten kalandozunk, a természet törvényei mindig vonatkoznak ránk. Abban is biztos vagyok, hogy abban a pillanatban jött rá, hogy már jó ideje ünnepélyesen beszél. Hála Istennek olyan volt a természete, hogy humorral és könnyedséggel feloldott minden ünnepélyességet.

LAURA: *(némi csend után)*: Dehát ez nagyon nehéz. Hogyan készül fel az ember a halálra? Mindez, ahogy mondod, nagyon...

ALDOUS: Azt hiszem, csak egyféleképp készülhet az ember a halálra. .. Tudod ugye, hogy végül is a te pszichoterápiád bizonyos értelemben szintén a halálra készít fel, amennyiben az ember hozzáhal azokhoz az emlékekhez, amelyek úgy kísértének, mintha ők volnának a jelen. „Hagyd, hogy a halottak temessék el a halottukat.” Nyilván akkor élünk igazán egészségesen, ha tudjuk, „minden nap meghozza a maga gondját”.

Aldous gyakran idézte Jézus szavait, amelyekkel a maga módján azt mondta: „Élj itt és most!” Azt javasolta, vegyem bele az „Úzd el a kísértetet!” idézetet a receptembe, amely a mostani életünket háborgató érzelmi emlékeinkről szól. Úgy vélte, hogy amikor Jézus arra intette a férfit, aki el akarta temetni az apját, hogy „Kövess engem, és hagyd, hogy eltemessék a halottak!” valójában azt akarta közölni, amit mi manapság akkor, amikor ezt mondjuk: „Élj itt és most!” Az ember ne bánkódjon a múlton, és ne aggódjon a jövőért, minden nap meghozza a maga gondját. Aldous e szerint az elv szerint élte a maga életét. Vagy tudott egy ügyét itt és most tenni valamit, vagy nem engedte, hogy az ügy itt és most megzavarja.

ALDOUS: El kell fogadnod, anélkül, hogy rögeszmésen ragaszkodnál a múlthoz... Végleges halálodra úgy készülsz fel, hogy tudod: életed leghevesebben, legboldogabban átélt szakaszát is végigkíséri, feltételezi... meghatározza számos kis halál. Hozzá kell halnunk kísértő emlékeinkhez. Azt gondolom, ez megint csak egy paradoxon: tudnunk kell tökéletes pontossággal emlékezni, de anélkül, hogy ez meggyötörne, rögeszménkké válna.

Aldous itt a kétféle, az információs és az érzelmi emlékezet közti különbségről beszélt. Információs emlékezetünk elengedhetetlen mindennapi életvitelünkhöz. Érzelmi emlékezetünk nehezebben felfogható. Erős, időnként egész valónkat átjáró hatással van ránk, és – különösen ha tudat alatti – régi érzelmeink szellemeivel

háborgat. Ezzel lefoglalja energiánkat és figyelmünket, amelyre itt és most szükségünk volna.

LAURA: Még emlékek nélkül is... itt van ez az összetett alakzat, annyiféle jellem összessége... ha nincs hol találkozniuk, nincs közös nevező, ami a test, hol étnek össze?

ALDOUS: Kell, hogy találkozzanak, azt feltételezem, van valami... amit szellemidézésnek nevezünk, mikor is általában tudattalan – tudatalatti szinten történik a találkozás. Találkoznak a tudat fölötti szinten is, amely természetesen magában foglalja a tudattalant is. *(Szünet.)* Ezt mondja a bárdéről szóló tanítás. Ez az ezernyi alak... találkozhatnak rossz úton, azon a ponton, ahol a jégkocka eltereli őket, vagy találkozhatnak a végső igazság felismerésében, a szellem síkján.

Ezzel Aldous elismétli, amit az elején mondott: vagy a test biztonságos, közös burka-nevezője nélkül örvénylő érzések és gondolatok iszonytató zűrzavarában találkoznak vagy a világ eredendő épségének tudatában, amelyet ő maga olyan intenzíven átértzett.

ALDOUS: Ezért mondja mindenki, hogy nagyon keményen kell dolgozni és törekedni ennek a ténynek a felismerésére... a felismerés egyik útját mutatják a koanok...^[74] felkészülni a tudatgyakorlatokkal lehet. Ezek valahogy elvezetnek a tudat harmadik szintjére.

LAURA: De a két szélsőség között oly sok út van még...

ALDOUS: Túl sok lehetőség van az eltévedésre. Azt gondolom, a legjobb szándékkal is eltévedhetnek az emberek. *(Hosszú szünet.)* Meg akarom nézni azt a Rembrandtot...

A szalagon zajok következnek. Aldous művészeti könyveket nézegetett. Számára Rembrandt volt a legnagyobb festő. Az én hangom is hallatszik: a másik szobában telefonon beszélek Paulával, Ginny akkor tizenegy éves kislányával, aki aznap nem volt iskolában. Aztán megint Aldous hangját hallani. A tűzvész óta együtt laktunk Ginnyvel és két gyerekével. A szoros érintkezés rányitotta Aldous szemét a nevelés gyakorlati kérdéseire. Minden nap láthatta, milyen nehéz felnevelni két gyereket egy olyan nagyvárosban, amilyen Los Angeles. A kérdést sokfelől lehet megközelíteni. Egyik szempontját Aldous ebben a beszélgetésben is előhozta.

ALDOUS: Ha látni akar minket, drágám, odamehetünk. Egyedül van? Valószínűleg nem szeret egyedül lenni. Talán jobb lenne, ha odamennénk. *(Csend.)* Azt mondta, szeretne írni egy történetet. Adtam neki egy

ollat. *(Megint csend.)* Eszembe jut, milyen csodálatos is volt az a dolog kisiskolás koromban.

LAURA: Valami rendszeres dolog?

ALDOUS: Volt egy asztalosműhelyünk. Ha akartuk, ott tölthettük minden szabad időnk, de heti két-három óra kötelező volt. Az asztalos, valójában ács, az iskola mindenese volt, de tanult szakember. Mindent sorra vettünk, amit egy asztalostanulónak tudnia kellett, majdhogynem a mestermunkáig. A „mestermunka” éppen attól az, ami: az inas minden megtanulhatót megtanul, és végül leteszi a legutolsó vizsgát. Olyan, mint a PhD.

LAURA: Igazán?

ALDOUS: Egy asztalos esetében ez a különböző illesztéseket, csaplyukákat és hasonlókát jelenti. A különböző dolgokat össze kell illeszteni.

LAURA: Ami elég nehéz.

ALDOUS: Nagyon nehéz. Minden felületet tökéletesen le kell gyalulni. Tudnod kell teljesen egyenletesen gyalulni.

LAURA: És te tudtál?

ALDOUS: Igen. Végigvettük a különféle illesztéseket, a fecskefarkú deszkacsapolást és a többit. Pontosan úgy, ahogy egy középkori inasnak meg kellett tanulnia.

LAURA: Igen, de...

ALDOUS: És ha az egészet begyakoroltuk, akkor csinálhattunk valamit, amit mi magunk akartunk, egy szánkót, egy dobozt vagy egy könyvespolcot. Meg is csináltuk. De az a legmagasabb igényeknek is megfelelt volna. Arra gondolok, szóba sem jött, hogy ezeket a dolgokat összeszegezzük. Csak fecskefarkú csapolásról lehetett szó.

LAURA: De itt nem csinálják úgy... még a képzett szakemberek sem.

ALDOUS: Az igazi műasztalos ma is így dolgozik, de persze manapság nem szokásos... úgy értem, egészen más minden.

LAURA: Ebben az iskolában nem foglalkoznak semmivel sem. Épp csak ott maradnak, és egész délután rohangálnak.

ALDOUS: A problémák egyike a bér. Azt hiszem, az asztalosunk kiváló ember volt, elvégzett minden munkát, ami az iskolában adódott, de régifajta iparosember volt, aki mindent a maga gyakorlatából tudott. Éles eszű ember volt, öröm volt vele lenni. Értett a beszédhez is. Pompás mondásai voltak. Amikor megélezte valamelyik szerszámát, hozzátette: „Most levághatod vele egy döglött egér bajszát, nem ébred fel tőle.” De hát hol van ez már. Mégis kár, hogy megszűnt az ésszerű megfontoláson alapuló gyakorlat, hogy a gyerekeknek adjanak valami tennivalót.

LAURA: Főztek levest? Szeretnél egy kis levest?

ALDOUS: Látod, az jó volna.

~ 36 ~

Levelek

1962

Ebben az évben Huxley, ha lehet még élénkebb levelezést folytatott, annak ellenére, hogy rákbetegsége kiújult, kisebb sebészeti beavatkozást és további sugárkezelést igényelt. Azonkívül, hogy egyetemi előadásokat tartott, felszólalt egy hipnózisról tartott konferencián, beszélt Los Alamos-i orvosok előtt, az amerikai művészeti és irodalmi akadémián, a belgiumi Művészeti és Tudományos Világakadémián és arra is talált időt, hogy ellátogasson a Los Angeles-i Apolló űrközpontba és gyermekkorra színhelyére, Surrey-be. Az angol Royal Society of Literature kitüntette a Companion in Literature címmel, amit élő kortársai közül csak Churchill, Maugham és Masefield kapott meg. Megjelent a Sziget, és ő belekezdett egy új munkába is, amely az utolsónak bizonyult.

Leveleiben a pszichedelikumok okozta „közvetlen élmény” természetéről ír, válaszol a kasmíri maharadszának, aki a Sziget olvasása után tőle tudakolta, hogyan juthat pszichedelikus szerekhez. Claire Nicholas White a Bedford-kötetben emlékezik rá, amint Az érzékelés kapuiból olvas fel unokahúga gyerekeinek Long Island-i otthonukban s azok „elbűvölten hallgatták, s egyikük közben megrajzolta az arcképét”.

dr. Timothy Learynek

1962. február 11.

Kedves Tim!

Utolsó levelemben elfelejtettem megválaszolni a tantráról szóló kérdésedet. „Arthur Avalon” (Sir John Woodroffe) vastag köteteket írt e tárgyról, amelyekbe nem haszontalan bepillantani. Heinrich Zimmer munkájában, az *Indiai filozófiákban* is van erről egy fejezet. A legtudományosabb, de kezelhető fokon Mircea Eliade foglalkozik ezzel a jógáról szóló könyveiben. Megnézhető Conze könyve, a *Buddhista szövegek* is. Amennyire értem, a tantrában különös módon keveredik a babona és a mágia a magasztos filozófiával és az akut filozófiai megérzésekkel. Végtelenül sok a rítus és a szómágia. Az alapeszmét a lehető legfenköltébb eszmének tekintem: megvilágosodás, de a világban, a világ által, az élet köznapi folyamatainak eszközeivel, nem pedig a világtól elszakadva (mint azt a Védák követői, vagy a buddhisták hinajána iskolájának nirvána-megszállottjai hirdetik). A tantra megtanít a szex jógájára, az evés jógájára (még a tiltott ételek és italok fogyasztására is). A mindennapi élet szentséggé avatását, amelyben minden esemény a megvilágosodást szolgálja, lényegében szakadatlan figyelemmel érik el. Ez a végső jóga; figyelemmel még a tudattalannak is tudatában lenni, minden síkon, a pszichológiától a spirituálisig. Ebben az összefüggésben figyelemre méltó az egyik szövegből származó részlet, a 112 éberségi gyakorlat listája, amely Paul Reps könyvének (*Zen Flesh, Zen Bones*) a végén található. A gyakorlatok előrevetítik az egész Gestalt-terápiát. Ez a terápia nem csak a betegek gyógyítására alkalmas, mindenek fölött egy sokkal nagyobb bajnak, a köznapi normalitásnak és mentális egészségnek nevezett érzéketlenségnek és tudatlanságnak a kúrálására is szolgál. Szerintem az LSD-t is, a gombákat is a teljes, koncentrált figyelem tantrikus eszmeiségű jógájával összefüggésben kellene alkalmazni. Ez

mindennapos tapasztalataink világán belül vezet el a megvilágosodáshoz, amely persze a csodák, a szépség és az isteni misztérium világává válik, ha tapasztalataink, élményeink olyanok, amilyeneknek mindig is lenniük kellene.

Szeretettel
Aldous

Reid Gardnernek

1962. szeptember 18.

Kedves Mr. Gardner!

...Nem tudtam, hogy [Róbert] Graves írt a pszilocibinről. El kell olvasnom a cikkét. *Az érzékelés kapuiban* leírt meszkalin-élményeimet követő LSD- és pszilocibin-kísérleteknél átéltem a szereteteli szolidaritás érzését a környezetemben élőkkel, de az egész világegyetemmel kapcsolatosan is, és éreztem a világ eredendő rendjét, amely a fájdalom, a halál, a gyász ellenére is áll. Ez az eredendő rend megfogalmazható szavakkal vagy más jelképekkel, de mibenlétét nem lehet továbbadni senkinek, aki nem ment át ezen az élményen, amely nem idézhető elő a legelragadóbb költői szavakkal sem. Sohasem láttam, hogy ezt át lehetett volna így adni, legfeljebb elő lehetett rá készíteni másokat. (Mellesleg a meszkalin, az LSD és a pszilocibin is olyan állapotba hoznak, amelyben nem szerepel sem a szóba foglálás, sem a fogalmiság. Lehet az élményről beszélni, de mindig annak tudatában, hogy „a többi néma csönd”.)

Remélem, hogy eljön és látjuk egymást, amikor megint Californiában vagyok.

Tisztelettel
Aldous Huxley

**dr. Karan Singh-nek, Jammu
és Kasmír maharadszájának**

1962. december 22.

Fenség!

Köszönöm kedves levelét. A Sziget leginkább pragmatikus álomnak nevezhető. Fantáziatörténet, amely részletes (és érthető) gyakorlati útmutatásokat ad az európai és az indiai bölcsesség elképzelt és kívánatos harmonizációjának valóra váltásához. A könyv tartalma azonban – gyakorlati aspektusai ellenére – sajnos, mégis csak álom, és nagyon távol van jelenlegi valóságunktól (ahogy ezt, szomorúan, de világossá is tettem a történet utolsó fejezeteiben). Mégis hiszem, ha nem foglalnánk el magunkat olyan buzgón minden mással, képesek lennénk ezt a világot a teljes emberek otthonává tenni.

Ami a „pszichedelikus” szereket, az LSD-t, a meszkalint és a pszilocibint illeti, nehezen beszerezhető, és csak kutatók juthatnak hozzájuk. Sejtlemem sincs róla, folyik-e ilyen irányú kutatás valamelyik indiai egyetemen. Ha ír az LSD és a pszilocibin gyártójának, a bázeli Sandoz Gyógyszergyárnak, tőlük bizonyosan kaphat erről tájékoztatást.

Van még egy lehetőség: barátom, dr. Timothy Leary (Pszichológiai tanszék, Harvard Egyetem, Cambridge, Mass. USA) széles körű kutatást folytat e tárgyban. Nincs kizárva, hogy örömmel fogadja a pszichedelikumok kipróbálásának lehetőségét az övétől eltérő kultúrában nevelkedetteken. Ha néhány hétre rendelkezésére tudna bocsátani egy házat, lehetséges, hogy szívesen elmenne Indiába, hogy elvégezhesse ezt a szociálpszichológiai kísérletet. A magam részéről, ha és amikor újra eljutok az Önök országába, biztosan nem feledkezem meg kedves meghívásától.

Aldous Huxley

~ 37 ~

Moksha

1962

Huxley utolsó regénye az életét lezáró évtized megkoronázása. Írói munkásságának folyamán talán ez volt az egyetlen eset, amikor kétségei támadtak, képes lesz-e megfelelő „költői és drámai formába önteni intellektuális mondanivalóját és olyan művet alkotni, amely egyszerre humoros és tragikus, lírai és súlyos” (Matthew Huxley-hoz 1959. augusztus 20.). Osmondnak a következőket írta (1958. június 22.): „Megkísérlem elképzelni, hogyan lehetne olyan üdvös társadalmat teremteni, amelynek célja az egyének minden rejtett képességének és lehetőségének napvilágra hozatala...” A könyvbe Laura pszichoterápiái módszereiből is belevett egyet-kettőt. A Szigetet neki ajánlotta, ahogy Az érzékelés kapuit Mariának. Mint Sybille Bedford megjegyzi, közel Ötven könyve közül csak ennek a kettőnek van ajánlása.

A Sziget lakói, a palanézok egy moksha nevű szert fogyasztanak, amely a hegyekben termesztett sárga gomba formájában tökéletesített pszichedelikum. Az anyag, amelyet moksha-orvosságnak is neveznek, kiteljesült misztikus élményt nyújt. Alapvetően különbözik a Szép új világszómájától, amely a kikapcsolódásba menekülést szolgálja. A palanézok egyik legfontosabb erkölcsi parancsa a figyelemmel élés. Az átkelés rítusának ceremóniájában, amelynek során a palanéz ifjak részesülhetnek a szerből, vezetőjük kinyilvánítja előttük a lényegét: „Felszabadít... feloldja a bánatot. Nem lesztek többé azok. akiknek tudatlanságotokban hittétek magatokat, és azzá váltok, akik valójában vagytok. Kis időre, hála a moksha-orvosságnak, tudni fogjátok, milyen annak lenni, akik vagytok, akik valójában mindig is voltatok.”

– Más itt a szex is – mondta Murunga a magáét.

– A szerelem jógája teszi? – kérdezte Will. Eszébe jutott a kis nővér átszellemült arca.

– Van valamijük, amitől azt hiszik, hogy a lehető legboldogabbak, és nem kell nekik semmi más – bólintott a fiú.

– Micsoda áldás!

– Már miért volna áldás? – csattant fel Murugan – Gusztustalan és ostoba. Haladás sehol, csak szex, szex, szex. Meg az a rohadt kábító, amit beadnak nekik.

– Kábszer? – ismételte Will elképedve. Kábszer itt, ahol, Susila azt mondta, nincsenek szenvedélybetegek? – Miféle kábszer?

– Gombákból csinálják. Kalapgombákból! – Beszéde a ranik dühödt szellemű, remegő hangjának mulatságos karikatúrája volt.

– Azok az aranyos piros gombák, amiken törpék szoktak ücsörögni?

– Nem. Ezek sárgák. Régebben kijártak a hegyekbe, ott gyűjtötték be őket. Manapság speciális gombabaágyásokban termesztik. A legfelső régiók kísérleti állomásán. Tudományosan termelt kábszer. Jó, nem?

Ajtó csapódott, és közeledő lépések zaja hallatszott a folyosó felől. A ranik háborgó szelleme elmenekült, és Murugan újra az a lelkiismeret furdalta nebuló volt, aki megpróbálja észrevétlenné tenni a csínyeit. A *Sears és Roebuck* színes katalógusa egy pillanat alatt eltűnt, helyébe az *Elemi környezettan* került, a gyanúsán dagadó levéltárca pedig az asztalfiókba csusszant. Egy másodperccel később Vidzsaja egy nagy lépéssel már benn is termelt a szobában. Derékig meztelen felsőtteste fénylett a veritékes munkától, mint az olajozott bronz. Mögötte Robert doktor érkezett. Murugan, a megtestesült mintadiák rosszállóan nézett fel a könyvből, amiért a lényegtelen külvilág háborgatja. Will jót mulatott és teljes szívvel belevetette magát a neki szánt szerepbe.

– Én jöttem túl korán – válaszolta, amikor Vidzsaja mentegetőzni kezdett a késésért. -Miattam nem tudott fiatal barátunk haladni a leckéjével. Agyonbeszéltük magunkat.

– Miről? – érdeklődött Róbert doktor.

– Mindenféléről. Puskázásról, királyokról, robogókról, rengő pocakokról. Amikor beléptek, éppen a gombáknál tartottunk. Murugan mesélt nekem azokról a gombákról, amelyekből itt kábítószer készül.

– Mit közöl az elnevezés? – nevetett Robert doktor. – A válasz: tulajdonképpen mindent. Murugant szerencsétlenségére Európában nevelték, ezért kábszernek nevezi. Ami rosszat a feltételes reflexek révén ez a szennyes szó eszébe juttat, az mind felöltik benne. El is utasítja. Mi, épp ellenkezőleg, pozitív, jó neveket adunk ennek az anyagnak: moksha-orvosság, valóságfelfedő, igazság-és-szépség pirulája. És közvetlen tapasztalatokból tudjuk, hogy ezek a szép és jó elnevezések jogosak. Ugyanakkor fiatal barátunknak nincsenek első kézből való ismeretei, és még arra sem beszélhet róla, hogy legalább próbálja ki a dolgot. Szerinte ez kábszer, és a kábszer már nevével fogva sem olyasvalami, amivel tisztességes ember érintkezésbe kerül.

- Fenséged mit szól ehhez? – kérdezte Will.
- Rakás illúzió – motyogta Murugan fejszóvalva. – Miért engedjem, hogy lóvá tegyenek?
- Csakugyan, miért? – visszhangozta Vidzsaja derűs iróniával. – Mikor normális feltételeid között téged, az emberi nem képviselői közül láthatóan egyedül, még sohasem tettek lóvá. Illúzióid sem voltak semmiről, soha!
- Ilyet én nem mondtam – ellenkezett Murugan. – Csak azt mondtam, hogy nem kérek a hamis számadhitokból.
- Honnan tudod, hogy hamis? – kérdezte Robert doktor.
- Mert az igazi csak sokéves meditáció és tápász után lelhető meg és... ti is tudjátok, nővel nem szabad érintkezni
- Murugan – magyarázta Willnek Vidzsaja – a puritánokhoz tartozik. Felhívja, hogy 400 milligramm moksha-orvossággal a vérükben a kezdők és a szeretkező lányok és fiúk is úgy láthatják pillantásnyi időre a világot, ahogyan az látja, aki megszabadult, akit semmi sem köt az egohoz.
- Nem az igazi – hajtogatta Murugan.
- Nem az igazi! – ismételte Róbert doktor. – Ugyanígy mondhatod, hogy nem az igazi, ha úgy érzed, hogy jól vagy.
- Másról beszéltek – ellenkezett Will. – Egy élmény lehet 100%-osan igaz, ha azt nézed, mi játszódik le a koponyádban, miközben semmi külső dologgal kapcsolatban nem áll helyt.
- Persze – értett egyet Róbert doktor.
- Tudjátok, mi játszódik le a koponyátokban, ha bevesztek egy adag gombát?
- Tudunk valamicskét.
- És állandóan azon vagyunk, hogy még többre rájövünk – tette hozzá Vidzsaja.
- Példának okáért – mondta Róbert doktor – kiderítettük, hogy azok, akiknek az EEG-jén ellazult állapotukban egyáltalán nem látszik alfa-hullám-aktivitás, azok nem igazán reagálnak a moksha-orvosságra. Ami azt jelenti, hogy a népesség körülbelül 15%-ának felszabadítására más módszereket kell találnunk.
- Még valami, amit csak most kezdünk érteni – mondta Vidzsaja -, ezeknek a kísérleteknek a neurológiai összefüggése. Mi történik az agyadban, amikor látomásaid vannak? És mi történik, amikor a premisztikus állapotból átjutsz a valódi misztikusba?
- Tudjátok? – kérdezte Will.
- Tudni? Ez túl nagy szó volna. Mondjuk úgy, lehet egy-két valószínűleg helyes megsejtésünk. Angyaloknak és Új Jeruzsálemeknek és Madonnáknak és eljövendő Buddháknak – valamennyinek köze van az ősi projekcióért felelős agyterületek, például a vizuális cortex rendkívüli stimuláltságához. Arra, hogy a moksha - orvosság hogyan hozza létre ezeket e szokatlan serkentőket, még nem jöttünk rá. A lényeg az, hogy így vagy úgy, de létrehozza őket, és így vagy úgy, de az agy néma területeivel is csinál valamit, azokkal, amelyeknek nincs igazán részük az érzékelésben, a mozgásban vagy az érzetek létrejöttében.
- Hogyan reagálnak ezek a néma területek? – érdeklődött Will.
- Kezdjük azzal, hogyan nem reagálnak. Nem válaszolnak látomásokkal vagy hallucinációkkal, sem telepáriával vagy spirituális távolbalátással, sem bármiféle

parapszichológiai jelenséggel. Szó sincs szórakoztató, premisztikus dolgokról. Válaszuk a tökéletes misztikus élmény. Tudod; az Egy az Összesben, az Összes az Egyben. Az elemi élmény a velejárókkal: határtalan együttérzés, felfoghatatlan misztérium és jelentőség.

– Nem is szólva a boldogságról – tette hozzá Róbert doktor -, a kifejezhetetlen boldogságról.

– Az egész mindenség a koponyádon belül játszódik. Szigorúan magánügy. Nincs kapcsolatban semmilyen külső létezővel, kivéve a kalapos gombát.

– Csupa humbug – szólt közbe Murunga. – Pont ezt akarom mondani.

– Te azt feltételezed, hogy az agy produkálja a tudatot – mondta Róbert doktor. – Én azt feltételezem, hogy közvetíti. Az én magyarázatom sokkal tovább jut, mint a tied. Hogy a csudába lehet egy adott rendszerbe tartozó események sorát úgy átélni, hogy azok egy egészen más, összehasonlíthatatlan rendszerhez tartoznak? Ezt elképzelni sem lehet. Az ember csak elfogadhatja a tényeket, és felállíthat egy hipotézist. Filozófiai szempontból az egyik hipotézis ugyanolyan jó, mint a másik. Te azt mondod, a moksha-orvosságtól az agy néma területei egy sor szubjektív eseményt produkálnak, amiket általában misztikus élménynek neveznek. Én azt mondom, a moksha-orvosság olyasmit csinál az agy néma területeivel, ami megnyit valami neurológiai zsilipet, és a nagy SZ-szel írt Szellemből többet enged a te kis sz-szel írt szellemedbe. Te sem tudod bizonyítani a feltételezésedet, én sem tudom a magamét. De még ha be is bizonyítanád, hogy tévedek, volna ennek gyakorlati következménye?

– Azt gondoltam volna, ez teljesen megváltoztatja a dolgot – mondta Will.

– Szereted a zenét? – kérdezte Róbert doktor

– Talán mindennél jobban.

– Akkor megkérdezlek, mire vonatkozik Mozart *G-dúr kvintettje*? Allahra? A Taóra? A Szentháromság második személyére? Átman-Brahmára?

– Remélem, egyikre sem – nevetett Will.

– Ettől azonban semmivel sem lesz kisebb a *G-dúr kvintett*adta élmény. Ugyanez áll arra az élményre is, amit moksha-gyógyszer vagy az imádkozás, a böjt, a szellemi gyakorlatok útján érsz el. Ha nem is vonatkozik semmire önmagán kívül, mégis a legfontosabb, amiben valaha részed volt vagy lehet. Éppúgy, mint a zene, csak sokkal erősebben. Márpedig ha az élménynek esélyt adsz, ha felkészültél rá, hogy kövesd, akkor az eredményei hasonlíthatatlanul gyógyítóbbak, kiteljesítőbbek. Lehet tehát, hogy az egész az ember fejében történik. Lehet, hogy magánügy, nincs róla egyesítő ismeret, csak az ember saját pszichéjében. Nem mindegy? A tény tény marad. Az élmény felnyithatja az ember szemét, üdvözítheti és átalakíthatja az egész életét.

Csönd ült közéjük.

– Hadd mondjak el neked valamit – fordult aztán Muruganhoz. – Olyasmit, amiről senkinek sem akartam beszélni, de most úgy érzem, talán kötelességem. A királlyal. Palával és a palaiakkal szembeni kötelességem, hogy erről a nagy belső, saját dolgomról beszéljek neked, Talán ez hozzásegít, hogy valamivel jobban megértsd a hazádat és az itteni szokásokat. – Pillanatra elhallgatott, hogy csöndes, tárgyilagos hangon folytassa: – Azt hiszem, tudod, mi történt a feleséggemmel.

– Megrendülten hallottam, hogy nagybeteg – motyogta bölintva Murugan, de még mindig elfordult.

– Néhány, legfeljebb négy-öt napja van hátra – mondta Róbert doktor. – De öntudatánál van, világosan felfogja, mi van vele. Tegnap megkérdezte, nem vehetnék-e be együtt moksha-orvosságot. Az elmúlt 37 évben, azóta, hogy összeházasodtunk – tette hozzá közbevetőleg – évente egyszer vagy kétszer szedtük, mindig közösen. És most még egyszer, utoljára, legeslegutoljára. A májkárosodása miatt nem volt kockázatmentes a dolog, de úgy gondoltuk, megéri. Kiderült, hogy igazunk volt. A moksha-gyógyszer, ahogy te nevezed: a kábítószer, alig ártott meg neki, de szellemében átváltozott, megvilágosodott.

Elhallgatott. Will hirtelen felfigyelt a ketrecben tartott patkányok neszezésére és visítózására, a nyitott ablakon át betörő tropikus élet-zajokra és a minah madár kiáltozására:

– Itt és most, fiúk, itt és most...

– Olyan vagy, mint az a minah – állapította meg végül Róbert doktor. – Arra neveltek, hogy szavakat ismételgess, amiket nem értesz, és azt sem tudod, mire szolgál a „nem az igazi, nem az igazi”. Ha átélted volna azt, amin tegnap Lakshmival átmentünk, akkor másképp lámád az egészet. Tudnád, hogy sokkal igazibb, sokkal valóságosabb volt, mint az, amit te nevezel valóságnak. Sokkal igazibb, mint amit ebben a pillanatban is érzel és gondolsz. Sokkal igazibb, mint a szemed előtti világ. De arra tanítottak, hogy mondd azt, nem igazi, nem igazi. – Kezét a fiú vállára tette. – Azt mondták neked, itt csak egy csomó önelégült kábítószeres él, akik illúziókba és hamis számádhikba ringatják magukat. Figyeli rám, Murugan. Felejtsd el azt a durva beszédet, amivel teletömtek. Felejtsd el, legalább addig, amíg egyetlen kísérletet teszel. Végy be 400 milligramm moksha-gyógyszert, és a magad tapasztalatából íteld meg, mi a hatása, mennyire segít jobban megismerned önmagadat, ezt a furcsa világot, amelyben élned adatott, amelyben tanulnod, szenvedned és végül meghalnod kell. Igen, még neked is meg kell halnod egyszer, lehet, hogy ötven év múlva, lehet, hogy holnap. Ki tudja? Ez elkerülhetetlen, és bolond az az ember, aki nem készül fel rá. – Willhez fordult: – Velünk tartasz? Csak lezuhanyozunk és átöltözünk.

~ 38 ~

Levelek

1963

Életének utolsó évét Huxley a szeptemberben megjelenő Irodalom és tudomány című munkájának nyomdakész állapotba hozásával kezdte. Rákbetegségének kiújulása és az újrakezdett besugárzások miatt kénytelen volt néhány előadást lemondani, de képes volt átjönni Európába, a Művészeti és Tudományos Világakadémia ülésére, amelyre – Osmonddal közösen – meg akarta szerkeszteni az emberi képzelőerőt tárgyaló kötetet. A Psychedelic Reviews-nak leadott egy elmélkedést az egyéni és a csoportos pszichedelikus élmény különbözőségéről, továbbította Learynek Harvardra Osmond figyelmeztetését a

csempészett LSD-t illetően, és lelkesen fogadta Learynek a tudattágítással foglalkozó kísérleti központ létesítésére irányuló ötletét (A Castalia Foundation-t 1964-ben alapították meg a New York állambeli Millbrookban).

Huxley egyre gyengült. Utolsó hónapjait otthon töltötte, Shakespeare és a vallás című cikkén dolgozott. Az utolsó oldalon ezt üzenté; „Állandóan keresniünk keli azokat az utakat, amelyeken haladva kitágíthatjuk tudatunkat.”

dr. Humphry Osmondnak

1963. január 7.

Kedves Humphry!

Köszönöm leveledet. Jól példázza, mi történik azzal, akit túlságosan inspirál Christopher Smart. A *Jubilate agno* elmebaja akut fázisának terméke, ekkor már egyáltalán nem tudta kézben tartani tudatelőtti szellemi megnyilvánulásait, és képeinek, megjegyzéseinek, szavainak, ritmusainak áradatát sem. A *Dávid* és a *Karácsony* című verseit akkor írta, amikor eléggé örült volt ahhoz, hogy elfelejtse; a 18. század szülötte, de nem annyira örült, hogy ne tudja automatikus írását művészien elrendezni. Aztán itt vannak az unalmas, konvencionális versezetek amelyeket túlságosan józan állapotában követett el, és túlságosan hozzáigazított a 18. századhoz. A túl sok és túl gyakori LSD valószínűleg végzetes lehetne a művészetre – éppoly végzetes, mint semmi LSD vagy semmilyen spontán fellépő ekvivalense.

Tudasd princetoni címedet, hogy kapcsolatba léphessek veled, ha és amikor a nem-olyan-pompás Keletre utazom.

Üdvözlöm Jane-t és a gyerekeket.

Szeretettei
Aldous

Paul Lee-nek^[75]

1963. március 3.

Kedves Mr. Lee!

Köszönöm levelét és felkérését, melyben cikket kér az újságába. Ebben a pillanatban nem tudok semmi újat vállalni, mert az is túl sok, amit el kell intéznom.

Nem láttam Buber cikkét, mert nem olvasom rendszeresen a *Review of Metaphysics*-et, és a szóban forgó számot nem küldték el nekem. Amióta megjelent *Az érzékelés kapui*, amelyben beszámoltam első, eléggé körülhatárolt meszkalinélményemről, többször is írtam a pszichedelikumokról.

Ami a dolog egyéni, magánjelleget illeti: minden közvetlen élmény szigorúan személyes. Senki sem tapasztalhatja meg a másik kínját vagy örömét, sem azt, a másik hogyan látja a világot. Amit tapasztalhatunk, az csak kulcsok és

szimbólumok sora, amelyekkel egy vagy több lépésben az ember beavatkozhat abba, amit a másik átélt. Nem verbális szinten vagy az elszigetelt ego magányossága létezik, vagy a kulturális kondicionáltság és egoizmus börtönéből kiszabadult szellem egyedülvalósága, amely minden síkon, amennyire emberi teremtmény számára csak lehetséges, teljes mértékben fogadóképes az adott valóságra. Nem sok tapasztalatom van arról, hogy csoportos pszichedelikus ülésnél milyen a szer hatása, de feltételezem, ha igazi egyetértés jön létre, az annak köszönhető, hogy a szer hatására az elszigetelt magányosságok csoportja átalakult nyitott és fogadóképes egyedülvalóságok csoportjává.

Üdvözlettel
Aldous Huxley

dr. Timothy Learynek

1963. július 20.

Kedves Tim!

Mindegyik leveledet köszönöm. Kitűnőnek tartom az iskola ötletét. Mindennél fontosabb, hogy rájövünk, miképp lehet gyümölcsöző összefüggést teremteni a wordsworth-i „bölcshatás” és a bölcshatás – a közvetlen élmény és annak a megfogalmazása, érthető tapasztalatra vetítése – között. Hogyan tudjuk leginkább javunkra fordítani mindkét világot, amelyről Wordsworth az *Expostulation and Reply* (Intés és válasz) és *The Tables Turned* (A helyzet fordult) című írásaiban számot ad? Ezt kell(ene) kideríteni. Minden elérhető forrást igénybe kell venni. A szabályos tanítás legjobb módszereit éppúgy, mint az LSD-t, a hipnózist (ami egyebek közt arra is jó, hogy segítsen újra átélni az LSD teremtette állapotot, de LSD, sőt, bármiféle vegyszer nélkül), az időváltást (a tanulási folyamat felgyorsítása érdekében), az önkondicionálást az autonóm folyamatok ellenőrzésére, a betegségekkel és traumákkal szembeni testi-lelki ellenállás erősítésére stb.

Szívélyes üdvözlettel
Aldous

~ 39 ~

A kultúra és az egyén

1963

Ezt az esszét Huxley az első, az LSD-t ismeretterjesztő módon tárgyaló antológia számára írta, miközben „az egyén kapcsolata saját kultúrájához... szándékosan... került átfogóbb és általánosabb összefüggésekbe. Ez olyan kérdés, amelyben a pszichedelikumoknak kétségtelenül szerepük lehet”. (Timothy Learyhez 1963. június 3-án írott leveléből.) A pszichedelikus anyagok értéke abban rejlik, hogy lehetővé teszik „az egyén nem verbális nevelését”, azt, hogy meghaladja

társadalmi kondicionáltságát, és így képes legyen a szükséges kulturális reformok megvalósítására. Huxley „empirikus... nagyléptékű kísérletre” szólít fel, és figyelmeztet, hogy időnk véges.

A kultúra és az egyén közötti kapcsolat mindig is különös módon ambivalens volt. Egyszerre vagyunk kultúránk haszonélvezői és áldozatai. Kultúra nélkül, és minden kultúra előfeltétele, a nyelv nélkül az emberi faj semmivel sem volna több, mint a majmok valamelyik válfaja. Emberi mivoltunkat a nyelvnek és a kultúrának köszönhetjük.

„S mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme! Mily határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily kifejező és bámulatos! Működésre mily hasonló angyalhoz! Belátásra mily hasonló egy istenséghez!” (William Shakespeare; *Hamlet*. Arany János fordítása) De jaj, vannak intervallumok a nemes, ésszerű és belső lehetőségei szerint végtelen ember életében, amikor:

A dölyfös ember

Parányi kis hatalmával feszítve

Tombolva ágál a nagy Ég előtt,

Hogy reszketnek tőle az angyalok – de,

Tudom, ha a mi vérünk folyna bennük,

Holtra kacagnák magukat!^[76]

Lángész és dühödt majom, dermesztő tréfák bemutatója és istenhez hasonló gondolkodó – az egyén valamennyi szerepében a nyelv és a kultúra terméke. Az emberi agy tizenkét-tizenhárommillió neuronját igénybe véve törvényt, tudományt, erkölcsöt, filozófiát adott nekünk a nyelv és a kultúra. Lehetővé tette a tehetség és a szentség kibontakozását, de nekünk adta a fanatizmust, a babonát, a dogmatikus gögöt, a nacionalista bálványimádást és az Isten nevében elkövetett tömeggyilkosságot, a szervezett hazugságokat és a demagóg propagandát is. A föld sójával együtt adta nemzedékről nemzedékre hipnotizált konformisták számba sem vehető millióit, predesztinált áldozatait mindazon hataloméhes uralkodóknak, akik maguk is áldozatai mindannak, ami kulturális hagyományainkban a legértelmetlenebb és legembertelenebb.

A nyelvnek és a kultúrának köszönhetjük, hogy az ember viselkedése hasonlíthatatlanul intelligensebb, eredetibb, kreatívabb és flexibilisebb, mint az állatoké. Nekik túl kicsi az agyuk, nincs benne hely annyi neuron számára, amennyi a nyelv kialakulásához és a felhalmozott ismeretek továbbadásához szükséges. De, megint csak a nyelv és a kultúra következtében, az emberi lények, ha híján vannak a helyzetfelismerésnek, gyakran olyan ostobán viselkednek, annyira és olyan tökéletesen alkalmatlanoknak bizonyulnak, amennyire egy állat sohasem.

Az emberek, legyenek akár bostoniak vagy Trobriand-szigetiek, szicíliai katolikusok vagy japán buddhisták, mindannyian beleszülettek egy kultúrába, és annak korlátai között élik le életüket. Láthatatlan kerítés emelkedik minden ember

tudata és a világ többi része között; kerítés, amelyet a hagyományos gondolkodás, az érzelmek mintáinak, másodkézből vett és axiómákká formált véleményeknek, isteni kinyilatkoztatásokká nemesített régi jelszavaknak a hálózata alkot. Amit a háló szeméin át látunk, az persze sohasem a megismerhetetlen magánvaló. Legtöbbször még csak nem is az, ami az érzékeinket éri, amire a szervezetünk spontán módon reagál. Amit befogadunk, amire válaszolunk, az általában a közvetlen tapasztalás és a kulturálisan kondicionált jelkép, az érzéki benyomás és a dolgok természetéről vallott előítéleteink furcsa keveréke. Az érzékelés eme habarékából a legtöbb ember fontosabbnak tartja a szimbolikus elemeket, mint a közvetlen tapasztalást. Ez szükségszerűen van így, mert azok esetében, akik egészében és kritikátlanul elfogadják saját kultúrájukat, a szokásos nyelvhasználatban a szavak még hiányosan sem jelképezik a dolgokat. Ellenkezőleg a dolgok jelképezik a köznapi szavakat. Folyó életük minden szokatlan eseményét azonnal és automatikusan valamelyik verbalizált, kultúrájuk által szentesített, már gyerekkorukban beléjük vert absztrakció újabb konkrét illusztrációjának tartják.

Mondani sem kell, hogy a ránk hagyományozott kultúra igen sok eszméje messzemenően ésszerű és valószerű. (Ha nem volna az, az emberi faj már régen nem létezne.) De minden kultúra hagyományoz ezek mellett a hasznos fogalmak mellett egy sor valószerűtlen képzetet is. Ezek között van, aminek sohasem volt értelme, van, ami valaha hozzásegíthetett a fennmaradáshoz, de mára, a megváltozott és folytonosan változó világban teljesen irrelevánssá vált. Minthogy az ember azonnal és egyértelműen reagál a jelképekre ugyanúgy, mint a közvetlen tapasztalat ösztönzésére, és minthogy a naiv többség azt hiszi, hogy a dolgokra alkalmazott, kultúra által szentesített szavak éppoly valóságosak, talán még valóságosabbak annál, ahogy ők maguk érzékelik a dolgokat, ezek az idejétmúlt, lényegükben értelmetlen fogalmak rengeteg kárt okoznak. Az emberiség, hála a kultúra ránk hagyományozott, valóságos eszméinek, fennmaradt és bizonyos területeken halad is előre. De a veszedelmes nonszensznek köszönhetően, amit kulturális beilleszkedése folyamán minden egyes embernek a fejébe vernek, az emberiség bár fennmaradt és halad előre, mégis mindig bajban volt és van. A történelem egyebek között annak a leírása, milyen fantasztikus és általában pokoli fortélyokat gyakorolt önmagával szemben a saját kultúrája megszállottjaként viselkedő emberiség. S a szörnyű játék egyre folyik.

Mit tehet, és mit kell, hogy tegyen az egyén, hogy javára fordítsa ironikusan kétértelmű viszonyát a kultúrához, amelybe beágyazódott? Hogyan élvezheti továbbra is a kultúra jótéteményeit anélkül, hogy mérgei elbutítsák, vagy kétségbeejtően fanatizálják? Hogyan illeszkedhet be a kultúrába úgy, hogy közben különbséget tesz, visszautasítja azt, ami ostoba vagy egyenesen gonosz, és ragaszkodik ahhoz, ami emberi és értelmes magatartáshoz vezet?

Csak olyan emberek tudnak bármilyen kultúrát is megkülönböztetően befogadni, még inkább megváltoztatni, akik átlátnak rajta. Akik rést tudnak vágni verbalizáló jelképeinek korlátozó kerítésén, képesek új szemmel, aránylag előítéletek nélkül a maga valójában látni a világot és benne magukat. Azilyen ember nem születik. Ilyenné válni kell. De hogyan?

A majdani rést vágónak a tudásra van a legnagyobb szüksége abból, amit a formális nevelés nyújthat; a kultúrák hajdani és aktuális történetének, fantasztikus változatosságának ismeretére, a természetnek és korlátainak, a nyelv használatának és kihasználásának ismeretére. Az az ember, aki tudja, sokféle kultúra létezett már, és mindegyik azt hirdeti magáról, hogy a legjobb és a legigazabb, kevésbé hajlamos komolyan venni saját hagyományainak dogmáit és kérkedését. Mint ahogy nem valószínű, hogy az az ember, aki kiismeri magát a jelképek és a tapasztalat viszonyában, aki magáévá tette azt a fajta nyelvi önkontrollt, amire az általános szemantika képviselői oktatnak, túl komolyan vegye azt az abszurd és veszedelmes zagyvaságot, amit minden kultúrában bevetnek a filozófia, a gyakorlati bölcsesség és a politikai érvek helyett.

A résvágásra való felkészítés szempontjából ez a fajta értelmi nevelés kétségkívül hasznos, de biztosan nem elégséges. A verbális szintű képzést ki kell egészíteni a szó nélküli tapasztalás oktatásával. Meg kell tanulnunk értelmileg hallgatni, ki kell fejlesztenünk a pusztán érzékelő befogadást.

Milyen gyermeketegyszerűnek tűnhet a hallgatva befogadás! De hamarosan felfedezhetjük, mennyire nehéz... A világegyetem, amelyben az emberek leélik életüket, annak a megteremtése, amit az indiai filozófia náma-rupának, névnek és formának nevez. A valóság folytonosság felfoghatatlan, mérhetetlen, misztikus és végtelen valami. Külső aspektusát nevezzük anyagnak, belsejét pedig szellemnek. A nyelv annak az eszköze, hogy megfosszuk a valóságot misztériumától, emberi értelmünkkel hozzáférhessünk, és bánni tudjunk vele. Aki beilleszkedett egy kultúrába, az megtöri a folytonosságot, néhány töredékére címkéket ragaszt, kivetíti ezeket a címkéket a külvilágra, és így különálló jelenségek kizárólag emberi világegyetemét teremti meg a maga számára. Mindegyikük csak egy elnevezés megtestesítése, valamilyen hagyományos absztrakció részleges illusztrálása. Amit érzékelünk, az átveszi a megszűrő fogalmi rács mintáját. A tiszta érzékelés nagyon nehéz, mert az ember megszokott, éber tudata kulturálisan mindenkor kondicionált. De, mint William James már jó néhány éve kimutatta, a megszokott éber tudat „csak egyik formája a tudatnak, míg körülötte teljesen más, lehetséges tudatformák léteznek, amelyeket leheletvékony ködfüggöny választ el tőle. Leélhetjük az életünket anélkül, hogy akár csak sejtenénk létezésüket. Ám ha megfelelő serkentőket veszünk igénybe, máris megjelennek teljes mivoltukban a tudat határozott fajtái, amelyek valószínűleg valahol alkalmazásra és felhasználásra is lelnek. Nem mérhetjük fel véglegesen a teljes univerzumot, amíg nem vesszük tekintetbe ezeket a tudatformákat.”

Akárcsak a kultúra, amely létrehozta, köznapi éber tudatunk egyszerre legjobb barátunk és legveszélyesebb ellenségünk. Segít fennmaradnunk és előrejutnunk, ugyanakkor nem engedi megvalósulni sok kiváló képességünket, és alkalmilag különféle bonyodalmakba sodor. Hogy csakugyan emberivé váljon, az embernek, a büszke embernek, a fantasztikus fortélyok alkalmazójának meg kell tanulnia, hogy feladja a saját szokásait, mert csak így, csak akkor törhetnek elő korlátlan képességei és angyali megértése. Blake szavaival élve: „az érzékelés kapuinak ki kell tisztulniuk”. Ha az érzékelés kapui megnyílnak, „az ember mindent olyannak lát, amilyen valójában: végtelennek”. A köznapi, éber tudat számára a dolgok a

verbális címkék szigorúan véges és elszigetelt megtestesülései. Hogyan törhetjük meg azt a szokásunkat, hogy előítéleteinket és a kultúra által szentesített szavaink emlékét automatikusan ráhúzzuk közvetlen tapasztalatainkra? A válasz: a tiszta érzékelés, a szellemi csend gyakorlatával. Ezek felnyitják az érzékelés kapuit, és közben lehetővé teszik a köznapitól eltérő tudatformák előbukkanását: az esztétikai tudatét, a látomásos tudatét, a misztikus tudatét. A kultúrának hála, temérdek felhalmozott tudás, felmérhetetlen kincset érő logikai és tudományos módszerek sokasága, sok-sok ezer hasznos technikai és szervezési know-how örökösei vagyunk. De az emberi szellem lényege, hogy az információ más forrásainak is birtokában van, másfajta következtetéseket is hasznosít, másfajta érveket is használ, és olyan belső bölcsességgel van megáldva, amely nem függ a kulturális kondicionáltságtól.

Wordsworth azt írja egy helyen, hogy „beavatkozó értelmünk (a szellemnek az a része, amely arra használja a nyelvet, hogy megfossza misztériumától a valóságot) elszerencsétleníti a dolgok üdvözült alakját: gyilkolunk, hogy boncolgathassunk”. Főleg hangsúlyozni, hogy okvetetlenkedő értelmünk nélkül nem mennénk semmire. A verbalizált fogalmi gondolkodás nélkülözhetetlen. De, még ha jól használják is, a verbalizált konceptus „elszerencsétleníti a dolgok üdvözült alakját”. Ha rosszul használják, ami igen gyakori, az életünket teszi szerencsétlenné, amikor racionalizálják a régi ostobaságokat, amikor tömeggyilkosságra uszítanak, amikor nem riadnak vissza azoktól a fantasztikusan szörnyű fortélyoktól, amelyek könnyekre fakasztják az angyalokat. Az esztelen verbális aktivitásnak a bölcs, nem verbális passzivitás az ellenmérge, ami a bölcs, verbális aktivitás szükséges kiegészítője. A tapasztalatot verbalizáló fogalmak nem lehetnek meg anélkül, hogy közvetlenül érintkezzünk az eseményekkel, úgy, ahogy azok megmutatkoznak előttünk.

Az írás és a szellem réges-régi történetéről van szó. Az írás szükséges, de sosem szabad túl komolyan venni, mert ha elválasztják szellemétől, megbénít, és végül megöl. Ami a szellemet illeti, „ott fúj, ahol tetszik neki”, és ha elmulasztjuk, hogy a legjobb kulturális térképekből tájékozódjunk, eltéríthet utunkból, és hajótörést szenvedhetünk. Manapság mindkét világgal pórul járunk. Semmibe vesszük a szellem szabadon süvöltő szelét, évszázadok óta elavult kulturális térképekre bízunk magunkat, és dölyfös önbizalmunk teljes gőzével rohanunk előre. Mi magunk árultuk a jegyeket, amelyek arról biztosítanak bennünket, hogy az üdvösség szigetének kikötőjébe tartunk – amelyről azonban legtöbbször kiderül, hogy az ördögé.

A nem verbális szintű önnevelés egyidős a civilizációval. Minden idők és minden helyek látói és misztikusai számára ez volt az első és legsúlyosabb parancsolat: „Hallgass és tudd. Isten színe előtt állsz!” A költők a múzsájukra hallgatnak, és hasonlóképpen várnak a látók és a misztikusok is az inspirációra, bár ők a bölcs semmittevés, és a dinamikus gondolatnélküliség állapotában teszik ezt. A nyugati hagyomány szerint ezt az állapotot „a természetes, cikornyátlan tisztelet imájának” nevezik. A világ másik felén inkább pszichológiai, mint deista terminusokat használnak. Az elme csendjében „saját öntermészetünkbe tekintünk”, „erősen ragaszkodunk a gondolatban nyugvó nem gondolathoz” „azzá válunk, amik

lényegében mindig is voltunk.” Bölcs tevékenységgel hasznos elemző ismereteket szerezhetünk a világról, olyan tudást, amelyet verbális jelképekkel közvetíthetünk. A bölcs semmittevés állapotában lehetségessé válik köznapi, éber életünk haszonelvi tudatától eltérő tudatformák előbukkanása. Nem praktikus, analitikus módon ismerjük meg a világot, hanem valami biológiailag lényegtelen, de szellemileg megvilágosító kapcsolatba kerülünk vele. Közvetlen esztétikai érintkezésbe léphetünk például a szépség világával, vagy közvetlen kapcsolatba kerülhetünk a létezés belső különösségével, vad valóságosságával, végül közvetlen kapcsolatba léphetünk a világ egységes voltával. Szavakkal leheletlen adekvátan kifejezni azt a közvetlen misztikus élményt, hogy egyek vagyunk az eredendő Eggyel, amely a dolgok és gondolatok végtelen változatosságában manifesztálódik. A misztikum átéléséről, ahogy a látomásos élményről is, csak kívülállóként lehet beszélni. Verbális szimbólumok sohasem közvetíthetik igazi, belső mivoltát.

A művészek, a látók és a misztikusok mindig is az elme hallgatásával és a bölcs passzivitás gyakorlásával készültek fel arra, hogy a világot mint a szépség a misztériumok és az egység világát érzékeljék. Nemcsak a csend és a bölcs semmittevés vezet ki a csupán emberi univerzumból, amely a köznapi, kultúra által kondicionált tudat műve. *Az Intés és válaszban* Wordsworth tudálékos barátja, Matthew szemrehányásokat tesz a költőnek, amiért:

*Úgy báméskodsz Földanyánkon,
Mintha első szülötteként látnád,
Jöttöd célja nem volna kiváltság
És előtted senki, aki lásson.*

A köznapi éber öntudat szemszögéből ez kimeríti az intellektuális bűnözés fogalmát. De ez az, amit a művésznek, a látónak, a misztikusnak tennie kell, ez az, amit mindig is tett: „Úgy nézz egy emberre, egy tájra, akármilyen megszokott dologra, mintha eddig sohasem láttad volna!” – áll a tantrikus buddhizmus régi szövegeinek egyikében, amely a közvetlen, nem verbális tudomásulvétel módszereinek gyakorlataira oktat. A művészek, a látóemberek és a misztikusok nem hajlandók a kultúra által kondicionált érzések, gondolatok és tettek rabjává válni, amelyeket társadalmuk helyesnek és természetesnek tart. Nem hajlandóak, bármennyire kívánatosnak találtatik is, a valóságot szentesített frázisok gúzsába kötni, amelyekből bőséges készlet található minden ember fejében. Épp annyira tudják, mint mindenki más, hogy a kultúra és a nyelv, amelyben minden kultúra gyökerezik, létfontosságú, és hogy nélkülük az egyén nem lehetne ember. De tudják azt is, jobban, mint az emberiség egésze, hogy teljes emberi mivoltának eléréséhez az egyénnek meg kell tanulnia megszabadulni a kondicionálástól, képesnek kell lennie arra, hogy rést vágjon az őt körülzáró verbális jelképek falába.

Az ember lehetőségei által alkotott óriási és misztikus világ felderítésében a nagy művészek, a látók és a misztikusok úttörő felfedezők voltak. Amerre ők jártak,

arra mehetünk mi is. Elvben mindannyiunkra áll, hogy képességeink mérhetetlenek, és tudatunk istent közelítő.

A köznapi éber tudatállapotból kiindulva mindenki elérheti a különböző tudatmódokat – mindenki, aki tudja, hogyan alkalmazza a szükséges serkentőket. A világmindenség amelyben az ember él, átalakítható és újjá teremthető. Csak rést kell vágnunk a falba, és úgy kell körbenéznünk, ahogy azt Plotinus, az ókori filozófus mondja, „azzal a másfajta látással, amely mindannyiunk sajátja, de kevesen élnek vele”.

Jelenlegi oktatási rendszereinkben a nem verbális nevelés gyér és szegényes. Mi több, azt a célját, hogy neveltjeinek segítsen minél közelebb jutni az isteni megértéshez, nem is fogalmazták meg világosan, még kevésbé követték konzekvensen. Tehetnénk többet, többet is kellene tennünk ebben a nagyon lényeges ügyben. A régebbi civilizációk gyakorlati bölcsessége és a mi korunkban, a mi hagyományaink között élő vállalkozó kedvű szellemek felfedezései mind rendelkezésünkre állnak. Segítségükkel minden különösebb nehézség nélkül kidolgozható lenne a nem verbális nevelés módszertana és tananyaga. Sajnálatos, hogy a legtöbb hivatalos személyiségnek érdeke a kulturális falak fenntartása. Elutasítják, károsnak minősítik bárminemű rések vágását, és Plotinus másfajta látását a szellemi leépülés tünetének tartják. Kérdéses, ha kidolgoznánk a nem verbális nevelés hatékony rendszerét, megengednék-e a hivatalos szervek ennek széles körű alkalmazását. Ez több mint kétséges.

Térjünk át a kulturálisan nem gátolt tudat nem verbális világáról a fiziológia és a biokémia verbális alatti világára. Az emberi lény ugyan kulturális kondicionálás terméke és habarcsa, elsődlegesen mégis rendkívül érzékeny és komplex biokémiai rendszer, és ahogy egyik egyensúlyi állapotból a másikba vált, úgy változik belső mivolta, a tudat is. Biokémiai-rendszer mivoltunknak köszönhető, hogy:

*Istenhez közelebb terel
Miltonnál a jófajta ser...*

A sör annak köszönheti teológiai diadalútját, hogy William James szavaival: „A részegség nagyon felerősíti az emberben az igenlés hajlamát.” Hozzáteszi, hogy „az élet mélyebb misztériumához és tragédiájához tartozik, hogy az a csillogó és illatozó valami, amit azonnal nagyszerűnek tartunk, oly sokunknak nem hozzáférhető, csak kezdeti és gyorsan tovatűnő szakaszában annak, ami egészét tekintve mérgező és lealacsonyító állapot”. Gyümölcsétől ismerszik meg a fa, és igencsak keserű gyümölcsöt terem az etilalkoholba, mint az igenlés funkciójának kiváltójába vetett túlságos bizalom. Nem kevésbé keserű gyümölcsöt terem, ha olyan szokásformáló nyugtatókra, hallucinogénekre és hangulatemelőkre hagyatkozunk, mint az ópium és származékai, mint a kokain (amelyet Freud doktor valaha olyan élénken ajánlott barátainak és pácienseinek), mint a barbiturátok és amfetaminok. De a farmakológusok a közelmúltban számos olyan vegyületet vontak ki vagy szintetizáltak, amely erőteljesen hat a gondolkodásra, méghozzá

anélkül, hogy akár beszédesekeor, akár később, függőséggel károsítaná a szervezetet. Ezekkel az új pszichedelikumokkal különbözőképpen módosítható az ember köznapi, éber tudata. Szinte olyan, mintha egyénileg döntené el mindenki, milyen élmény számára a legelőnyösebb. Ha egyszer eldöntötte, igénybe veszi a szer tudatmódosító erejét, hogy azt nyújtsa az egyénnek, amire szüksége van. Ha az volna a legüdvösebb, hogy mélyen eltemetett emlékeit felszínre tudja hozni, akkor a mélyen eltemetett emlékeket fedi fel. Azokban az esetekben, ahol ennek nincs nagy jelentősége, valami más történik. A köznapi éber tudat helyét átveheti az esztétikai tudat, és a világ egész, elképzelhetetlen gyönyörűségében, közvetlen jelenlétének izzó intenzitásával lesz felfogható. Az esztétikai tudat át is alakulhat látomásos tudattá. A másféle látásnak hála, a világ nemcsak elképzelhetetlen gyönyörűségében mutatkozik meg, hanem végtelen titokzatosságában is: lehetőségek roppant örvényének látszik, amely örökösen új, sosem volt formákban valósítja meg önmagát. Az adottságok új világába, a gondolat és a képzelet új kombinációiba tekinthetünk be új szemmel. A dolgok új mivoltának áradata zuhatagként ömlik a világra, és egyetlen csöppje sincs értelem híján. Vannak jelképek, amelyek értelme nem Önmagukban lelhető, hanem abban, hogy adott tényei a látomásos élménynek. Vannak aztán az adott tények, dolgok, amelyek értelme csak önmagukban létezik, De a „csak önmaguk” egyben „nem kevesebb, mint minden létezés isteni eredete”. A „semmi, csupán ez” ugyanakkor ez „a mindenség mibenléte” is. Ekkor az esztétikai és a látomásos tapasztalás misztikus élménnyé mélyül. A világ véget nem érő sokféleségnek mutatkozik meg, amely azonban mégis egység és a befogadó úgy érzi, egy az örökkévaló Eggyel, amely teljes jelenlétével manifesztálódik az úr minden pontján, az állandó elmúlás és az áradó, állandó megújulás minden pillanatában. Köznapi, szavak által kondicionált tudatunk megalkotja az éles disztinkció univerzumát, amelyben fekete van és fehér, ez meg az, én meg te, meg a tárgy. A misztikus tudatban, amelyben az ember egy az örök Eggyel, az ellentétek megbékélnek egymással, a töredékekben felfogható a nem töredékes; meghaladjuk a személyekhez és tárgyakhoz fűződő, belénk vésődött alanytárgy viszonyulásunkat, közvetlenül átélhetjük szolidaritásunkat minden létezővel. Egyféle szerves meggyőződésünk támad, hogy a sors kifürkészhetetlensége ellenére, saját sötét ostobaságunk és határozott rosszindulatunk ellenére, igen, mindannak ellenére, ami olyan nyilvánvalóan rossz a világban, mégis, valamilyen mély, paradox és teljesen kifejezhetetlen módon, minden rendjén van. Az a kifejezés, hogy „Isten maga a szeretet”, a köznapi éber tudat számára nem több meggyőződéses vágyalomnál. A misztikus tudat számára nyilvánvaló igazság.

A példa nélküli technológiai és demográfiai változások egyre növelik a bennünket körülvevő veszélyeket, miközben a hagyományos érzés- és magatartásminták, amelyeket uralkodóknak és alattvalóknak egyaránt előír kultúrájuk, folyamatosan veszítenek érvényességükből. Mindig kívánatos volt, hogy minél többen megismerjék annak a művészetét, hogyan lehet a kulturális falakba réseket vágni, ez ma azonban már sürgető szükségesség. Felgyorsítható-e, hatásosabbá tehető-e a folyamat a ma kapható, fizikailag ártalmatlan pszichedelikumok hozzáértő használatával? Személyes tapasztalatom és a

nyilvánosságra hozott tanúbizonyságok alapján úgy gondolom, hogy igen. *Sziget* című utópista regényemben töprengtem el azon, hogyan lehet egy, a pszilocibinnel rokon anyaggal serdülők nem verbális nevelését elősegíteni, és a felnőtteket emlékeztetni arra: az igazi világ nagyon más, mint az a szerencsétlen univerzum, amelyet kultúrájuk által kondicionált előítéleteik alapján teremtettek a maguk számára. Egy tréfáskedvű kritikus azzal intézte el a dolgot, hogy „gombákkal szórakoznak”^[77], de mi a jobb: gombákkal szórakozni, vagy ideológiáktól idiótává válni, szavak miatt hadakozni, csalfa, hírek miatt csalva hitetni és ártani?

Hogyan alkalmazzák a pszichedelikumokat? Milyen körülmények között, milyen előkészítés után és milyen utókezeléssel? Ezekre a kérdésekre csak a gyakorlat, a kiterjedt kísérletek adhatnak feleletet. Az emberiség kollektív tudata nagy mértékben viszkózis, és a visszahúzódó apály nyomán maradó iszaphoz hasonló kelletlen határozottsággal folyik egyik helyzetéből a másikba. A népességrobbanás, a rohamos technikai haladás és a militáns nacionalizmus világában a rendelkezésünkre álló idő szigorúan körül van határolva. Fel kell fedoznünk, méghozzá nagyon gyorsan azokat az energiaforrásokat, amelyekkel úrrá lehetünk társadalmunk lelki restségén, amelyekkel jobb oldószereket találunk az anakronisztikus gondolkodás ragadós iszapjának fellazítására. Verbális szinten ez a természet és az elhatároló korlátok a nyelvhasználat és a nyelvvel való visszaélés ismertetését jelenti. A szavak nélküli szinten a szellemi csendbe és a tiszta befogadásba való bevezetést. Végül, értelmetlen pszichedelikumok használatával a vegyi úton előidézett árváltozási élmények vagy eksztázisok oktatása – azt hiszem, ezek együttesen szolgáltatathatják azokat a mentális energiaforrásokat, a fogalmi iszap oldószereit, amelyekre az egyénnek szüksége lehet. Segítségükkel az ember képes lehet kultúrájához szelektíven adaptálódni, visszautasítani üresjáratait, ostobaságait, gonoszságait és hálásan elfogadni a felhalmozott tudás, ésszerűség emberiesség és gyakorlati bölcsesség tárházát. Ha elég sok ilyen ember van, ha elég kitűnőek, képesek lehetnek kultúrájuk megkülönböztető elfogadásától eljutni a különbségeket tevő változtatásokhoz és reformokhoz. Hogy ez reménykedő, utópista álom csupán? A kérdésre választ adhat egy kísérlet, mert az álom pragmatikus: az utópista feltételezések a gyakorlatban tesztelhetők. És ezekben a nyomasztó időkben jól jön egy kis reménység.

~ 40 ~

Laura Huxley

Ó, méltósággal született!

1963

Aldous Huxley halálával (Laura szavaival élve) „folytatta munkáját”, és „utolsó gesztusával a tudatosság fontosságát” akarta jelezni. Huxley akkor már vagy két éve nem vett magához pszichedelikumot. Utolsó heteiben gondolt rá, de elhatározta, hogy vár vele, amíg jobban érzi magát. Állapota azonban romlott. Ennek ellenére utolsó óráiban tudatosan és bátran követte azt a programot, amit

életében is tesztelt már Maria halálakor és írásában is Lakshmi halálával aSzigetben. LSD-t kért, a moksha-gyógyszer legközelebbi, kéznél levő megfelelőjét. Laura kétszer adott neki 100 milligrammos adagot, és hamarjában felolvasott neki Leary-Alpert-Metzner könyvének kéziratából. A Tibeti halottaskönyvre alapozott, megjelenés előtt álló munka a pszichedelikus gyakorlat kézikönyvének készült. Aldous békésen, láthatóan fájdalmak nélkül halt meg; öntudatánál volt, amikor az érzékelés kapui kitárultak előtte.

Laura eredeti szándéka szerint csak néhány rokon és barát számára rögzítette, de később belevette férjéről szóló visszaemlékezésébe ezt a búcsút. A hatvanas évek közepén dr. Eric Kast LSD-vel enyhítette gyógyíthatatlan betegeinek fájdalmait és félelmeit. (A 21. századra ez a gyakorlat már nem teljesen ismeretlen az USA-ban.)

Aldous úgy halt meg, ahogy élt. Mindent elkövetett, hogy kiteljesítse magában azt, amit másoknak is nyomatékosan ajánlott: a tudatosságot.

Amikor felfigyelt rá, hogy az élettől való megválás testi erőfeszítései csökkenthetik figyelmét és a tudatosságot, felírta a maga gyógyszerét, vagy másként fogalmazva: megírta a végrendeletét.

„A végső rítusok inkább tudatosabbá tegyék az embert, mintsem hogy elhomályosítsák öntudatát”, mondogatta gyakran, „ne gyengítsék, hanem erősítsék emberi mivoltában”. Osmond doktornak, aki emlékeztette, hogy hat év telt el első meszkalinkísérletük óta, azt írta válaszlevelében, hogy igen, hat éve már az első kísérletnek. „Ó, halál az életben, ó, évek, amelyek örökké elmúltak, ó, élet a halálban.” Osmondnak írta ezt is: „Amit Mariával kapcsolatosan magam tapasztaltam, meggyőzött arról, hogy az élők nagyon megkönnyíthetik a haldoklók távozását, átlényegíthetik az emberi lét pusztán testi aktusát a tudat, sőt talán a szellemiség síkjára.”

Túlontúl gyakran fordul elő, hogy az öntudatlanná vált vagy haldokló embert szinte tárgynak tekintik, olybá veszik, mintha ott sem volna. Pedig sokszor nagyon is jelen van. Igaz, a haldoklónak egyre kevesebb eszköze van arra, hogy kifejezze, mit érez, de kész az érintkezésre, a közlések fogadására. Ebben a tekintetben a nagybeteg vagy haldokló nagyon hasonló a kisgyerekekhez: nem tudja megmondani, mit érez, de magába szívja érzéseinket, hangunkat és mindenek fölött érintésünket. A gyerek számára az érintkezés legbiztosabb tere a bőr. Hasonlóképpen: a betegség és a halál mérhetetlen magányába zuhant ember számára egy kéz érintése eloszlatja a magárahagyottságot, áttelekíti, kifényesítheti a rá váró ismeretlen univerzumot. A „méltósággal meghaló”, akár csak a „méltósággal született” számára mérhetetlen nagy különbséget jelenthet a bőrön, hangon keresztüli érintkezés.

A modern pszichológia felfedezte, mekkora hatása van az egyén életére a születés traumája. És mi van a meghalás traumájával? Nem kellene ugyanakkora figyelemmel lennie rá mindenkinek, aki hisz az élet folytonosságában?

A *Tibeti halottaskönyv* rendkívüli jelentőséget tulajdonít a tudatállapotnak a meghalás idején. A vezető folyamatos köszöntéssel fordul a haldoklóhoz: „Ó méltósággal született!” és sürgeti: „Ne engedd szellemedet eltéríteni!” A vezető állandóan emlékezteti a haldoklót, hogy nem szabad se mennyei, se pokolbéli

látomásokba bonyolódnia, mert ezek nem valóságosak, csupán saját gondolatainak és érzéseinek, félelmeinek és vágyainak kivetülései, káprázatai. A haldoklót arra buzdítják, hogy „haldoklása idején is ragaszkodjon az élet ismeretéhez. Hogy tudja, micsoda Ís valójában, hogy tudatában legyen annak a személytelen és univerzális életnek, mely minden egyes ember életében megnyilvánul. Ez a való élet ismerete, ez segíthet a haldoklónak, hogy tágítsa ismereteit. Az utolsó pillanatig.”^[78]

„Ó, méltósággal született!” A tisztelet és a felismerés kifejezése felemelő, és úgy látszik, inkább vezet egy jobb élet felé – itt vagy odaát -, mint a mellét verdeső és kétségbeesetten kegyelemért esedező bűnös képe: „Mit tudok én, gyöngé ember, mentségül felhozni? Ki fog értem jó szót szólni, mellettem szavazni, amikor az igazaknak fognak irgalmazni?”

1963. november 23. – két jóakarató ember utolsó napja ezen a világon. Különböző generációkhoz és országokhoz tartoztak, más volt a háttérük, de a tudatlanság és a rosszakarat ellen mind a ketten, John F. Kennedy is, Aldous Huxley is harcra szálltak. Mindketten arra szánták az életüket, hogy segítsenek az emberiségnek Önmaga megértésében és elviselésében. Egy napon haltak meg, de nincs képzelet, amely követni tudná, milyen merőben ellentétes volt kettejük elhalálása. Aldous haláláról mindenféle, homályos szóbeszéd kerengett. Három héttel a búcsúztatása után felvételen számoltam be a rokonoknak és néhány jó barátoknak arról, valójában hogyan zajlott le a távozása. Következzenek a tények.

Kedves[-]!

Nagyon sokat szeretnék neked elmondani Aldous életének utolsó hetéről, különösen utolsó napjáról. Ami történt, fontos, mert az életéből következik, pontosabban, annak a folytatása.

Mindenekelőtt szükségesnek érzem megerősíteni, hogy én magam teljesen biztos vagyok benne, Aldous utolsó napjáig nem gondolta tudatosan végig, hogy nagyon közel lehet a vég. Tudat alatt azonban igen. Ezt magatok is érzékelhetitek, mert november 15. és 22. között szalagra vettem számos megjegyzését, Aldous sohasem fogadta el igazán, hogy ne kézzel írjon, hanem diktáljon, vagy a magnóra jegyzeteljen. A diktafont csak arra használta, hogy vers- vagy regényrészleteket rögzítsen, amelyeket különösen szeretett. Ezeket hallgatta csöndes esti perceiben, mielőtt elaludt. November elején, amikor néhány napig kórházban volt, Ginny adott nekünk egy kis, könnyen kezelhető, gyakorlatilag alig észrevehető magnót. Néhány napig gyakoroltam, hogyan kell használni, aztán megmutattam Aldousnak, aki nagyon örült neki. Tizenötödike után minden nap használtuk egy keveset, felvettük az álmait és következő írására vonatkozó gondolatait.

Úgy látom, ez az utolsó hét Aldous számára az intenzív szellemi aktivitás periódusa volt. Amennyire csak lehetett, egyre-másra csökkentettük gyógyszereinek számát, csak fájdalomcsökkentőket szedett, például Percodant, egy kevés Amitalt és valamit hányinger ellen. Kapott néhány injekciót is, fél köbcenti Dilaudidot, ami morfin származék. Az orvos azt mondta, nagyon kis adag morfium van benne.

Hogy visszatérjek a tárgyra, álmaiban és elvéve beszélgetésünkben is érződött és nyilvánvalónak látszott, tudata mélyén tisztában van azzal, hogy haldoklik. Ennek ellenére egyszer sem tett említést erről. Ennek semmi köze egy-két barátja feltevéséhez, miszerint engem kívánt volna megkímélni. Nem erről volt szó, Aldous sohasem volt képes szerepjátszásra, egyeden hazugságra sem, alkatilag képtelen volt hazudni, és ha csak engem akart volna kímélni, biztosan beszélt volna erről Ginnyvel.

Az utolsó két hónapban szinte naponként adtam neki lehetőséget erre, úgy indítottam a beszélgetést, hogy rátérhessen a halál témájára, de természetesen mindig úgy, hogy kétféleképp lehessen folytatni a halál vagy az élet irányába, Mindig az életre irányulót választotta. Amikor végigolvasta dr. Leary kézikönyvét, amely a *Tibeti halottaskönyvön* alapult^[79], mondhatta volna tréfásan, hogy „Ne felejts emlékeztetni, ha eljön az időm!” Ehelyett azonban csak a pszichedelikus ülés utáni „újraébredés” problémájára tett megjegyzést. Igaz, a munkáját illető új elképzelései kapcsán időnként mondott olyasmit, hogy „ha sikerült kimásznom ebből” és eltépelődött azon, hogy lesz-e ereje, és ha igen, mikor, hogy dolgozzon. A szelleme nagyon eleven volt, és úgy érződött, gondolatai új szinteken aktiválódtak.

Csütörtökön este nyolc óra körül (az utolsó estéje volt) hirtelen támadt egy ötlete.

– Drágám – mondta – gondolkodtam rajta, mekkora teher lehetek Ginnynek. Két gyereke van, és akkor ráadásul valaki, aki ennyire beteg... púp lehetek a hátán.

Ginny épp nem volt otthon, így azt feleltem, jó, amikor hazajön, megmondom neki, miket gondolsz. Jót fog nevetni rajta,

– Nem – mondta szokatlan makacssággal -, tennünk kell valamit.

– Rendszerben – válaszoltam könnyedén -, rendszerben van, kelj fel! Utazzunk el!

– Nem – ragaszkodott megkezdett gondolatához. – Komolyan beszélek. Gondolkodnunk kell rajta. Ez a sok ápolónő..., kivehetnénk erre az időre egy lakást. Csak erre az időre.

Teljesen világos volt, mire gondol, félreérthetetlenül világos. Úgy értette, még három-négy hétig nagyon rossz állapotban lehet, aztán jobban lesz, ha visszajön, és újra kezdi megszokott életét. Nem először merült fel a megszokott élet újrakezdésének gondolata. Az utolsó három-négy hétben többször meghökkentette az állapota, amikor szembesülnie kellett, mennyire legyöngült, és milyen nehéz lesz, milyen sok időbe telhet, amíg visszanyeri az erejét. Egy-két nappal korábban, mielőtt elaludt, megkérdeztem:

– Min töprengsz?

– Azon gondolkodom, hogy fel kell gyorsítani a felépülésemet.

Igaz, jobban vagyok, a hátam jobb, de leveri az embert, ha nincs ereje azt tenni, amit szeremé.

Ezen a csütörtök estén szokatlanul energikusan ragaszkodott egy lakás kivételéhez, de néhány perccel később, majd az este folyamán végig úgy éreztem, magába zárkózik, rohamosan elveszíti az érdeklődését. Szinte egyáltalán nem volt hajlandó enni. Épp csak pár kanálnyi folyadékot, valami kis pürét. Minden próbálkozása köhögésbe fulladt. Csütörtök este felhívtam az orvost, hogy nagyon gyors, 140-es a pulzusa. Egy kicsit lázas is volt. Úgy éreztem, minden percben itt

lehet a vég. Sem az orvos, sem a nővér nem értett egyet velem, de az orvos azt mondta, ha kérem, eljön még este, és megnézi. Visszatértem Aldous szobájába, és elhatároztam, hogy beadok egy injekciót. Kilenc óra felé járt az idő; elaludt, és én azt mondtam az orvosnak, ráér másnap reggel jönni. Aldous éjjel kettőig aludt, kapott egy újabb injekciót. Reggel fél hétkor láttam viszont. Éreztem, hogy elhagyja az élet, hogy valami, nem tudtam pontosan, hogy micsoda, baljósabb, mint lenni szokott. Valamivel később táviratoztam neked, Matthew-nak, Ellennek és a nővéremnek. Kilenc körül Aldous rendkívül izgatottá és nyugtalanná vált, rosszul érezte magát. Állandóan azt kérte, helyezték más pozícióba. Semmi sem volt jó neki. Ekkortájt jött az orvos. Úgy döntött, megpróbálkozik egy olyan injekcióval, amelyet egyszer korábban már adott neki. Öt percig tart, amíg beadják. Olyan szer, ami kitágítja a légcsöveket, megkönnyíti a lélegzést.

Ez a szer előzőleg azt hiszem, három hete, pénteken, amikor átesett azon a krízisen, amelyről beszámoltam neked, előbb nyugtalanná tette, de azután segített. Most ez a nyugtalanság sokkal erősebb, rosszabb volt. Nem tudta kifejezni, de borzasztóan érezte magát, nem volt testhelyzet, amelyben megkönnyebbült volna, sehogy sem volt jó semmi. Megpróbáltam rákérdezni, voltaképp mi a baj. Nehezebb esett a beszéd, de annyit képes volt mondani: – Azt akarom mondani, csak rosszabbá teszték mindent. – Folyton más helyzetbe akart kerülni. – Mozgassatok meg. Mozgassatok a lábamat. Mozgassatok a karomat. Mozdítsatok odébb az ágyamat – Gombnyomásra működő ágya volt, amelyet fejtől is, lábtól is lehetett fel-le mozgatni. Úgy látszott, Aldous azt akarja, hogy állandóan mozgásban tartsák, le-föl, le-föl. Mi tettük, amit mondott, újra meg újra; és úgy tűnt, kicsit megkönnyebbül, és jobban érzi magát – sajnos csak nagyon kicsit.

Aztán – biztosan volt már vagy tíz óra, és alig tudott megszólalni – azt suttogta, két „egy nagy darab papírt, hogy írjon rá”. Nem akartam magára hagyni, ezért egy kezem ügyébe eső kartonlapot rátettem egy nagy tálcára, és tartottam, míg írt rá. „Ha elmegyek” – kezdte el az írást. A végrendeletét akarta megfogalmazni. Tudtam, mire gondol. Ahogy mondtam neked, akkor már egy hete aláírta a végakarátát, ami azt is tartalmazta, hogy életbiztosítását átruházza rólam [-]ra. Rákérdeztem:

– Meg akarsz győződni róla, hogy az életbiztosítást átruházták?

Azt válaszolta:

– Igen.

– Épp most jöttek meg az erre vonatkozó papírok – feleltem -, ha akarod, aláírhatod őket, de nem szükséges, mert a végakarattal már hatályosítottad.

Megkönnyebbülten felsóhajtott. Előtte való nap megkértem, írjon alá egy-két fontos iratot, mire azt felelte: – Várjunk ezzel egy kicsikét. – Abban az időszakban így fejezte ki, ha valamit nem tudott megtenni. Ha megkértük, hogy egyen valamit, ez volt a válasz; „Várjunk ezzel egy kicsikét.” És akkor is azt mondta, egy nappal előbb, amikor kértem, hogy írja alá azokat a fontos iratokat: „Várjunk ezzel egy kicsikét.” Akart írni neked egy levelet, „különösen Juliette könyvéről, igazán nagyon jó” mondta többször is. De amikor ajánlottam, hogy kezdjen hozzá, azt felelte, „igen, csak egy kicsikét később”; fáradt volt a hangja, más, mint különben, amikor sohasem halogatta a dolgokat. Amikor tehát megmondtam neki, hogy nem

muszáj aláírnia semmit, mert minden rendben van, megkönnyebbülten sóhajtott egyet.

„Ha elmegyek...” Először történt, hogy ezt a jelenre értette. Hogy leírta. Tudtam, és először éreztem, hogy szembenéz a halállal. Most. Vagy fél órával azelőtt felhívtam S. C-t^[80], egy pszichiátert, aki az elsők között használt LSD-t. Megkérdeztem, adott-e valaha valakinek ilyen állapotban LSD-t. Azt mondta, csak két ízben. Az egyik esetben eredményezett egyféle megbékélést a halállal, a másik esetben hatástalan maradt. Megkérdeztem, ajánlja-e, hogy Aldous ebben a helyzetben kapjon egy adagot. Elmondtam, hogy az utóbbi két hónapban többször felajánlottam neki ezt, de mindig azt felelte, hogy várjunk vele, amíg jobban lesz.

– Nem tudom... nem hiszem – vélekedett dr. C. – Maga hogy gondolja?

– Nem tudom – töprengtem. – Ajánljam fel neki?

– Felajánlanám (a maga helyében), de nagyon mellékesen. Épp csak említse meg: „Mi a véleményed az LSD-ről?”

Valamennyi, ezen a területen dolgozó kutató, akit megkérdeztem: *In extremis* (a végső pillanatokban) ad LSD-t?” – éppen ilyen bizonytalan választ adott. Az egyetlen határozott utalás erre, amiről tudok, a Szigetben található. Körülbelül fél tíz lehetett, amikor dr. C.-val beszéltem. Aldous állapota percről percre romlott, nem tudta megmondani, mit szeretne, és én nem tudtam megérteni. Egyszer megszólalt. Ezt mondta: – Ki eszik a tálacskámból? – Nem értettem, ezért megkérdeztem, hogy mit akar ezzel mondani. Halványan, furcsán elmosolyodott, és azt mondta: – Ne törődj vele, csak tréfa. – Valamivel később, amikor érezte, hogy szeretnék valamivel többet érteni, hogy tehessek valamit, gyötrelmesen kínlódva hozzátette: – Ezen a ponton nem sokat lehet megosztani másokkal. – Megértettem, tudja, hogy eljött az ideje. De kifejezni csak az izmok erőtlensége miatt nem tudta magát. Az agya tiszta volt, azt hiszem, az aktivitás tetőfokán működött.

Valamikor a reggel folyamán egy fiatalember, aki már többször járt nálunk, hozott egy új oxigéntartályt. Elég hangosan belekezdett egy mondatba: – Hallotta, hogy Kennedy elnök... -

Ránéztem, mire elhallgatott. Aldous észre sem vette, talán, mert a borraivalon gondolkodott,

– Ezek a tartályok súlyosak. Adj neki egy dollárt. – Aldous mindig sietett a borraivaló adásával, mintha elillanna a lehetőség. Most is így lehetett,

– Jó – feleltem, de az járt az eszemben, hogy abban a szobában nem tartok pénzt, és nem tudom, hol az erszényem. Aldous megérezhette a habozásomat, mert megismételte: – Adj neki egy dollárt. A szekrényben, a nadrágzsebemben van néhány bankó. – Nagyon halkán beszélt, de ez alkalommal teljesen érthetően. Aztán, nem tudom, pontosan hány óra lehetett, az írotábláját kérte, és ezt írta: „Próbál 100 intramuszkuláris:” Ahogy a másolatból láthatod, nem teljesen világos, amit írt, de tudtam, hogy mire gondol. Felolvastam neki, és ez megerősítette. Valami hirtelen nagyon világossá vált előttem az utolsó két hónap kínlódó beszélgetései után. Tudtam, mátt tudtam, mit kell tennem. Gyorsan elmentem az LSD-ért, az orvosságos szekrényben volt, a nappali túlsó végéből nyíló szobában. Van abban a szobában egy alig használt televízió; észrevettem, hogy már vagy egy órája bekapcsolták. Amikor beléptem a szobába, Ginny, az orvos, a nővér, a

háztartás minden tagja azt nézte. Átfutott rajtam, hogy ez örület, televíziót néznek, amikor Aldous haldoklik. Egy pillanattal később, míg felnyitottam a dobozt, amelyben az LSD-ampullát tartottuk, hallottam, hogy meggyilkolták Kennedy elnököt. Csak ekkor értettem meg miért viselkedtek az emberek egész reggel olyan furcsán.

– Megyek, beadok neki LSD-t. Ő kérte – mondtam.

Az orvos egy pillanatra idegessé vált. Ismered az orvosokat. De semmiféle tekintély, tekintélyek egész serege sem tudott volna meggátolni elhatározásomban. Bevittem az LSD-ampullát Aldous szobájába, és előkészítettem az injekciós tűt. Az orvos megkérdezte, én akarom-e beadni. Talán látta, hogy remeg a kezem. Engem a kérdés figyelmeztetett rá. – Igen, ezt nekem kell megtennem – mondtam, összeszedtem magamat, és amikor be-lécsúrtam a tűt, már nem reszketett a kezem.

Ezután valahogy mind a ketten nagyon megkönnyebbültünk. Háromnegyed tizenkettő volt, amikor az első 100 milligrammot beadtam, Leültem, közel az ágyához. – Drágám – mondtam -, lehet, hogy egy kis idő múlva én is veled tartok. Tartsak én is veled egy kis idő múlva? Örülnél neki? – Azt mondtam „egy kis idő múlva”, mert fogalmam sem volt róla, hogy ez mikor legyen. Jelezte, hogy igen. Tudnod kell, hogy ekkor már igen-igen keveset beszélt.

– Szeretnéd, ha Matthew is veled tartana? – kérdezem azután.

– Igen – felelte.

– És Ellen?

Ismét bólogatott. Megemlítettem még két-három embert, akik LSD-vei dolgoztak, de azt mondta, „nem, nem, *basta, basta*(elég)”

– És Ginny? – kérdeztem végül.

– Igen – válaszolta nagy nyomatékkal. Ezután csöndben voltunk. Csak ültem egy darabig szó nélkül. Úgy látszik... valahogy éreztem, hogy tudja... mind a ketten tudjuk, mit teszünk, és ez neki mindig is nagy megkönnyebbülést jelentett. A betegsége alatt néhányszor nagyon felindultnak láttam, de ez csak akkor fordult elő, amikor nem tudta, mit kell tennie. Ha egyszer döntött, akármilyen súlyos volt is a helyzet, teljesen megváltozott. Rettenetesen megkönnyebbült, és nem aggódott tovább. Azt mondta: akkor legyen úgy, és úgy lett, és ettől felszabadult. Most én is így éreztem: a döntést meghoztuk. Egyszeriben elfogadta a halál tényét. Magához vette moksha-gyógyszerét, amiben hitt, Ismét azt tette, amit megírt a Szigetben, és úgy éreztem, megkönnyebbül, csendessé és érdeklődővé válik.

Fél órával később változni kezdett az arckifejezése, és megkérdeztem, érzi-e az LSD hatását, de nemet intett. Mégis azt hiszem, hogy valami kezdetét vette. Ez is jellemző volt rá, mindig csak késve ismerte el egy gyógyszer hatását, még ha az már bizonyos és látható volt is. Amíg nem volt igen-igen nyilvánvaló, addig letagadta. Az arca kezdett olyan kifejezést ölteni, mint amikor bevette moksha-gyógyszerét, amikor a mélységes elragadtatás és szeretet kifejezése áradt szét rajta. Ez most nem következett be, de ahhoz képest, amilyen két órával korábban volt, az arca láthatóan megváltozott. Vártam még egy fél órát, aztán elhatároztam, hogy beadok még 100 milligrammot. Megmondtam, mi a szándékom, és egyetértett. Adtam még egy injekciót, és elkezdtem beszélni hozzá, Nagyon csendes volt. Lecsillapodott, a lába kezdett kihűlni. Egyre feljebb kúszott a cianózis okozta kékes

elszíneződés. Folyamatosan beszéltem hozzá, azt mondtam, „könnyen és szabadon”. Az utolsó hetekben, elalvása előtt ösztönöztem már hasonlóképpen, de most intenzívebben, meggyőzőbben intéztem hozzá a szavakat;

– Könnyen és szabadon indulj, drágám. Előre és felfelé. Előre mész és felfelé. A fény felé haladsz. Szívesen és tudatosan mész, önként és tudatosan. És szépen csinálod, nagyon szépen csinálod... a fény felé mész... a fény felé mész... az átfogó szeretet felé... előre mész és felfelé. Olyan könnyű... olyan szép. Olyan szépen csinálod, olyan könnyen. Könnyen és szabadon. Előre és felfelé. Maria szerelme felé mész, és az én szerelmem kísér téged. Nagyobb, átfogóbb szeretet felé mész, mint amit valaha is ismerhettél. A legnagyobb, a legátfogóbb szeretet felé mész, és könnyű, nagyon könnyű, és nagyon szépen csinálod.

Azt hiszem, amikor beszélni kezdtem hozzá, déli egy vagy két óra lehetett. Nagyon nehezemre esett nyomon követni az időt. Egészen közel hajoltam a füléhez, és remélem, világosan és érthetően beszéltem. Egyszer megkérdeztem; – Hallasz? – Megszorította a kezemet. Hallott. A nővér feljegyzései szerint délután negyed négy volt. Szerettem volna mást is kérdezni, de már reggel megkért, hogy ne tegyek fel több kérdést, és nagyjából érződött, hogy a dolog rendjén zajlik. Nem mertem kérdezősködni, kérdésekkel zavarni, csak eggyel: – Hallasz?

Ezt a kérdést valamivel később is feltettem, de a keze már nem válaszolt. Két órától addig, amíg meg nem halt, ami délután öt óra húszkor következett be, tökéletes békességben volt, kivéve egyszer, fél négykor vagy négykor. Ekkor láttam az alsó ajkán a küzdelem kezdetét. Megrándult az alsó ajak, mintha levegőért küzdené. Felerősítettem az utasításaimat:

– Nem nehéz, és te szépen csinálod, és tudatosan mész, drágám, mész teljes figyelemmel, mész a fény felé.

Az utolsó három vagy négy órában ezt ismételtettem vagy hasonlókat. Időnként úrrá lettek rajtam a saját érzelmeim, de ilyenkor azonnal felkeltem az ágy mellől és két-három perc múlva tértem csak vissza, amikor már fegyelmezni tudtam magamat. Az alsó ajak rángása csak rövid ideig tartott, úgy látszott, hatással van rá, amit mondok, engedelmeskedik.

– Könnyű, könnyű, és te szívesen, önként, tudatosan és szépen csinálod... mész előre és felfelé, könnyen és szabadon, előre és felfelé, a fény felé, a fénybe, az átfogó, nagy szeretetbe.

A rángás megszűnt, a lélegzése egyre lassúbbá vált, és görcösségnek, küzdelemnek a legkisebb jele sem látszott rajta. Éppen csak a lélegzése vált lassúbbá... és lassúbbá... és lassúbbá. Az élet megszűnte egyáltalán nem volt drámai, inkább olyan, mint egy zenedarab vége, szelíden, finoman, *sempre piu piano, dolcemente...* (egyre halkabban, lágyan) és öt óra húszkor leállt a lélegzése.

Most, miután ezekben a napokban egyedül voltam, és kevésbé bombáztak mások érzései, egyre tisztább, és egyre fontosabbnak tűnik előttem ennek az utolsó napnak az értelme. Aldoust megdöbbenhetette – engem kétség kívül megdöbbenett -, hogy amit a *Szigetben* írt, azt nem vették komolyan. Sci-finek tekintették, pedig nem volt kitaláció. Az ott leírt életvitelek nem az ő fantáziájában léteznek csupán, itt vagy ott mindegyiket kipróbálták már. Van, amit mindennapos, ismert életünkben. Ha az emberek tudnák, hogyan halt meg Aldous, ráébrednének, hogy nemcsak a búcsú

valósítható meg itt és most abból, amit a Szigetben leírt, de sok egyéb is. Az, hogy ahaldokló Aldous moksha-gyógyszert kért, nemcsak nyílt szellemének és bátorságának jele, de a dolog fontosságátjelző utolsó gesztus is. Tudatlanságból félre lehet magyarázni egy ilyen gesztust, de történelmi tény, hogy a Huxley-k előbb számolják fel a tudatlanságot, mint a tudatlanság a Huxley-kat.

Maradjon tehát halálának mikéntje számunkra, és csak a mi számunkra megkönnyebbülés és vigasz, vagy legyen belőle másoknak is okulásuk? Nem születünk-e mindannyian méltósággal, nincs-e joga mindannyiunknak a méltóságteli halálhoz?

Gyakorlati utasítások egy pszichedelikus ülésre

Az első bardo-utasítások

Ó (az utazó neve)

Eljött az ideje, hogy felkutasd a valóság új síkját.

Az egód és (név) játéka vége felé jár.

Eljutottál oda, hogy szemtől szembe kerülj a Teljes Világossággal.

Eljutottál oda, hogy egész valójában kitapasztald.

Az ego nélküli állapotba, ahol minden dolgok olyanok, akár az úr és a felhődén ég.

És a csupasz, folt nélküli intellektus az átlátszó, légüres térhez hasonló.

Ebben a pillanatban ismerd magadat, és maradj meg ebben az állapotban!

Ó (az utazó neve),

Eljött hozzád, amit az én halálának neveznek.

Emlékezz:

Ez a halál és az újjászületés órája.

Használd előnyödre időleges halálodat, hogy elérd a tökéletes állapotot –

A megvilágosodást!

Koncentrálj a minden élő dolgok egységére!

Ragaszkodj a Tiszta Fényhez!

Használd arra, hogy eljuss a megértéshez és a szeretethez!

Ha nem tudsz megmaradni a ragyogás révületében, és visszacsúszol a külvilággal tartott kapcsolataidba. Emlékezz:

A hallucinációk, amelyeket talán tapasztalsz,

A víziók és betekintések sok mindenre megtanítanak magadról és a világról.

Szemedről felszakad a szokott érzékelés fátyla!

Emlékezz a minden dolgok egységére!

Emlékezz a Tiszta Fény boldogító voltára!

Hagyd, hogy ennek az útszakasznak a látomásain átvezessen!
Hagyd, hogy átvezessen új, jövődő életedbe!
Ha össze vagy zavarodva, hívd segítségül barátaid emlékét és annak a személynek az erejét, akit csodálatodra leginkább méltónak tartasz!

Ó (név),
Igyekezz elérni és megtartani a tiszta fényességet!
Emlékezz:
A fény az élet ereje.
Az élet örökös lángja.
Töltse ki látomásodat a színek örökké változó, hullámzó kavargása!
Ez az energia szüntelen átalakulása.
Az élet folyamata.
Ne félj tőle!
Add át magad neki!
Csatlakozz hozzá!
Belőled is való.
Te belőle való vagy.
És emlékezz arra is:
Az élet kihagyás nélkül áramló energiája mögött van a végső valóság –
Az űr!
Saját figyelmed, ha nem ölt semmilyen birtokló formát vagy szint, maga a természetes űr.
A végső valóság.
A végső igazság.
A kiteljesült jó.
A teljes békesség.
A fényesség.
A ragyogás.
A mozgás az élet tüze, amelyből mindnyájan eredünk.
Csatlakozz hozzá!
Belőled is való.
Az élet világossága mögött az űr békés csöndje van.
Minden átalakulások mögött a csöndes révület.
Buddha mosolya.
Az űr nem a semmi.
Az űr maga a kezdet és a vég.
Zavartalan, fénylő, lelket átjáró, boldogító.
A gyémánt öntudat.
A csupa-jóság Buddha.
Saját tudatod, ha nincs formába öntve,
Se gondolat, se látomás, se szín – csak űr.
A fénylő intellektus, fénylőn, hallgatagon és üdvözítőn -
Ez a teljes megvilágosodás állapota.

Saját tudatod nem születik és nem hal meg, fénylő, üres és elválaszthatatlan a nagy ragyogástól.

Ez a nem változó fényes világosság, a tibetiek nyelvén Buddha Amitabha,
A formátlan kezdet tudomása.

Ennyit tudnod elég.

Ismerd föl tudatod ürességében Buddha voltát!

Tartsd magad ehhez a felismeréshez, és megmaradhatsz a Buddha isteni szellemének létében.

Kóda

A választás mindig a tiéd. – Hadd válasszam akkor

A legnagyobb tudást, a nehéz prométheuszi utat

Hogy örködve gerjesszem, tápláljam, szítsam

A belső tüzet, amelynek kétes, kicsiny lángjából terem

– Ha fellobantják, vagy ha eltíporják –

A nemes lélek és a nemtelen.

Amik vagyunk, a sorsunk, és amiben élünk, a világ: Hol ragyogó, hol szennyess csillagunk.

Aldous Huxley: *Orion*, 1931. (részlet)

Források

ELSŐ FEJEZET: Értekezés drogokról – *The Chicago Herald and Examiner* 1931. okt. 10-i számában, utánn nyomásban *Drugs* címmel a *Nash's Pali Mail Magazin* 1932. száma 54. old.

MÁSODIK FEJEZET: *Új élvezet kerestetik* – *Music at Night, and Other Essays* (London: Chatto&Windus, 1931), 248-57. old.

HARMADIK FEJEZET: *Szóma – Szép új világ* (New York: Harper, 1932), 62-66; 93-96. old.

NEGYEDIK FEJEZET: *Propaganda és farmakológia* – *The Olive Tree, and Other Essays* (London: Chatto&Windus, 1936), 29-30. old.

ÖTÖDIK FEJEZET: *Határtalan hiány* – *Time Must Have A Stop* (New York: Harper, 1944), 138-43. old.

HATODIK FEJEZET: *Alászálló transzceneia* – *The Devils of Lou-dun* (New York; Harper, 1952.), epilógus, 313-15; 323-24. old.

NYOLCADIK FEJEZET: *The Wise and Gentle Triphibian*, Aldous Huxley, 1894-1963: *A Memorial Volume* (New York: Harper, 1965), 114-21. old.

TIZEDIK FEJEZET: *Az érzékelés kapui* – *Az érzékelés kapui* (New York: Harper, 1954), 9-12; 55-62. old.

TIZENKETTEDIK FEJEZET: *Az elme messzi kontinensei* – az International Philosophic Symposium of Parapsychological Studies konferencián, St.-Paul-de-Vence, Franciaország, 1954. ápr. 20-26. tartott előadásából. Megjelent a *Proceedings of Four Conferences of Parapsychological Studies* (New York: Parapsichology Foundation, 1957), 6-8. old.

TIZENHARMADIK FEJEZET: *Meszkalin és a más világ* – az Annual Meeting of the American Psychiatric Association, Atlantic City, N. J., 1955. május 12-én tartott előadás, *Proceedings of the Round Table on Lysergic Acid Diethylamide and Mescaline in Experimental Psychiatry* (New York: Grune&Stratton, 1956), 46-50. old.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET: *Magára hagyatva a sötétben* – *This Timeless Moment: A Personal View of Aldous Huxley* (New York: Farrar, Straus&Cudahy, 1968), 143-49. old.

TIZENHETEDIK FEJEZET: *Menny és pokol* – *Heaven and Hell* (New York: Harper, 1956), 53-58. old.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET: *Szép új világ – visszatekintve* – *Esquire*, 1956. július, *Brave New World Revisited: Proleptic Meditations on Mothers Day, Euphoria and Pavlovs Pooch*. Utánnnyomás: *The Armchair Esquire* (New York, 1958), 236244. old.

HUSZADIK FEJEZET: *A feszültség története* – előadás a Conference on Meprobamate and Other Agents Used in Mental Disturbances, New York Academy of Sciences, 1956. okt. 18-19. Utánnnyomás: *Annals of the New York Academy of Sciences*, #67. 1957. május. 675-684. old.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET: *Meggyőzés vegyszerekkel* – *Brave New World Revisited* (New York: Harper, 1958), 84-94. old.

HUSZONNEGYESEDIK FEJEZET: *Drogok: a tudat formálói* – *The Saturday Evening Post*, 1958. okt. 18. Utánnnyomás: *Adventures of the Mind* (New York, 1960), 81-94. old.

HUSZONHATODIK FEJEZET: *Az utolsó forradalom* – *Contact: The San Francisco Journal of New Writing, Art, and Ideas*, #2, 1959.5-18. old. A cikk a következő előadáson alapul: University of California, School of Medicine symposium on A Pharmacological Approach to the Study of the Mind, San Francisco, 1959-jan. 26., közölve hasonló című gyűjteményben (Springfield, III.; Thomas, 1959).

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET: *A képzelet művészete* – *The Paris Review*, #23 (Spring, 1960), 66-69. old. Az interjú George Wickes és Ray Frazer készítette. Utánnnyomás; *Writers at Work, Second Series* (New York: Viking 1964).

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET: *Ebédre gomba* – *High Priest* (New York: New American Library, 1968), 64-67. old.

HARMINCADIK FEJEZET: Egy harvardi ülés jegyzőkönyve – egy pszilocibin ülés jegyzeteiből, *Psychedelic Research Project*, Harvard University.

HARMINCKETTEDIK FEJEZET: Egy londoni interjúból – John Chandos, Landowne Stúdiós, London, 1961. júliusi, magnóra vett interjújából.

HARMINCHARMADIK FEJEZET: *Látomásos élmények* – *Proceedings of the XIV International Congress of Applied Psychology* című előadás, lejegyzett szöveg némileg megszerkesztett változata. Megjelent: *Clin. Psych.*, közzétette: The International Federation for Internal Freedom.

HARMINCNEGYESEDIK FEJEZET: *Az értelem határvidékein* – *Fate Magaziné*, Vol. 15. #9, 1962. szept., 36-43. old. Franciául: *Quelle formidable machine que l'homme* Planète 3 (1962), 35-39– old.

HARMINCÖTÖDIK FEJEZET: Szeretet és munka – *This Timeless Moment*, 163-186. old.

HARMINCHETEDIK FEJEZET: *Moksha – Island* (New York: 1962), 156-162. old.

HARMINCKILENCEDIK FEJEZET: *A kultúra és az egyén – Playboy Magazine*, 1963. nov., 84-88. old. Utánnnyomás; *LSD: a tudattágító drog* (New York, 1964). 29-30. old.

NEGYVENEDIK FEJEZET: *Ó, méltósággal született!* – *This Timeless Moment*, 295-308. old.

FÜGGELÉK: *Gyakorlati utasítások egy pszichedelikus ülésre* – T. Leary, R. Alpert, R. Metzner: *The Psychedelic Experience. A Manual Based on the Tibetan Book of the Dead* (New Hyde Park: University Press, 1964), 115–17, old. A kézikönyvet Huxley-nak ajánlották.

JEGYZETEK

^[1] Emily Brontë híres regénye.

^[2] Mindhárom vízivót jelenet

^[3] Nyílméreg.

^[4] A kifejezése Benjámín Blood alkalmazta először, 1874-ben.

^[5] *Szövegek és kifogások*.

^[6] Dr. Osmond és dr. Abram Hoffer társa a weybourni Saskarchewan Hospitalban végzett skizofréniái kutatásokban.

^[7] Hibbert J.; *A skizofrénia új megközelítése*; J. Memal Sci. 98. (1952. április) című beszámolójuk összefoglalása.

^[8] A Parapszichológiai Alapítvány elnöke.

^[9] Sir Julián (1887-1975), híres zoológus.

^[10] Projekt: 50-100, különböző foglalkozású, de minden esetben rendkívüli képességű emberrel készített meszkalin interjú. Ezt vázolta fel Osmond és kollégája, dr. Abram Hoffer egy máig folyamatban lévő másik, a tudatmódosító drogokat szigorúan gyógyszeres szempontból vizsgáló projektjével együtt.

^[11] *Fordot az orvostudomány alig érdekli, a humán tárgyak viszont annál inkább, és finanszírozná a projektet mint hozzájárulást az alkalmazott filozófiához. Mégis jó említeni az orvosi részét, hadd érezzék azt, hogy két legyet ütnek egy csapásra.*

^[12] Huxley szerkesztője a Chatto&Windusnál.

^[13] Ellis és Mitchell – lásd *Az érzékelés kapuiból* származó részletet.

^[14] Sidney Katz cikke a *Macleans Magazine*-ban.

^[15] Az alábbi részletet Szántai Zsolt fordításában adjuk közre.

^[16] Az ESP (extrasensorical perception – nem szenzorikus érzékelés) és 3. pszijelenségek vezető kutatója, Huxley élénken érdeklődött e tárgyak iránt.

^[17] Osmond, Hoifcer és társaik később statisztikailag demonstrálták a meszkalinnal és LSD-vel kombinált pszichiátriai kezelés jótékony hatását az alkoholizmusra.

- [18] Huxley barátja, pszichoterapeuta.
- [19] Dr. Ladisko Réti, a *Cactus Alkaloids and some Related Compounds* (Bécs, 1950.) című monográfia szerzője.
- [20] Az egyik kritikus.
- [21] Andrija Puharich, a pszichedelikumok és a parapszichológia összekapcsolásának úttörő alkotója, az *In Search of the Magic Mushroom* (1959-) című munka szerzője.
- [22] Huxley ismerte dr. John Lilly e területen végzett munkáját is; Julián Hujíley-val együtt 1956-ban ellátogatott Lilly laboratóriumába.
- [23] *Mescal: The „Divine” Plant and Its Psychological Effects (Meszkalin: az „isten” növény és pszichológiai hatásai)*. London, 1928; Chicago, 1966.
- [24] *The Genius and the Goddess (A zseni és az istennő)*.
- [25] *Menny és pokol*.
- [26] Godel *Un Compagnon de Socrate: dialogues sur l'expérience libératrice* című munkája. Párizs, 1956.
- [27] Úgy látszik, Huxley telefonált Osmondnak, hogy beleegyezését kérje, mielőtt a kísérletben részt vesz. Egy január 11-én kelt levelezőlapon Maria Huxley a következőket írta Osmondnak: „Valószínűleg biztosnak kellene lennem abban, ki a főnök – vagy főpap, ahogy jobban tetszik. Mégis nagyon meg voltam könnyebbülve amikor hallottam, hogy felhívtak téged.” Albert M. Hubbard Vancouverben droggutató központot tartott fenn, a „pharmacological lady” a gyógyszerésznő a párizsi Madame Steiner volt.
- [28] A karbogént (hét rész oxigén és három rész széndioxid, keveréke) pszichoterápiás ágensként használták. Hatását a *Menny és pokol* függeléke tárgyalja.
- [29] *Menny és Pokol*.
- [30] Pszichoanalitikus, a május 12-én, Atlantic Cityben tartott meszkalin-LSD szimpózium elnöke; autóbalesetben tragikus módon hunyt el.
- [31] Valószínűbb, hogy meszkalinról van szó. Lásd: Huxley levelét Osmond-hoz, 1955 okt. 29-ről. LSD-t először decemberben szedett.
- [32] *Sziget*.
- [33] Ezt a kísérletet Laura Huxley írta le a *This Timeless Moment (Az időtlen pillanat)* című könyve *Disregarded in the Darkness (Magára hagyatva a sötétben)* című fejezetében.
- [34] A témában végzett egyik legjelentősebb kutatást adta közre Norman E. Zinberg; *Függőség és kontroll – drog, egyén, társadalom* című kötetében. (Nyitott Könyvműhely, 2005)
- [35] A Huxley által Osmondnak küldött, kézírásos levél indigóval készült, javított másolatának szövege. Fabing orvos volt, Cincinnati-ben dolgozott; ő volt a Frenquel nevű nyugtató egyik kifejlesztője: lásd a következő levelet.
- [36] Indiánok: Osmond jelezte, hogy a Native Church of North America (amelyet ő Red Pheasant [Vörös Fácán], Sask. néven ismer) figyelemre méltó, és meglehetősen egyedülálló vallás, amennyiben rítusaikat kis csoportok aktivitása jellemzi, elveri a formális papiságot, és egy elixír segítségével olyan élményhez juttatja

híveit, amelyet megoszt egymással az egész kongregáció. (Smith jegyzete.)
Lásd: Osmond bevezetőjét Thomas Hannel *A tanúk* című munkájához (1967).

[37] *Oroszország, gombák és történelem (1957)*, bár lehet, hogy Huxley a Wasson által írt, a *Life*-ban leközölt jelentésére utal.

[38] Osmond a pszichedelikumot ajánlotta mint a tudatmódosító szerek elnevezését a pszichotomimetikum helyébe. Huxley láthatóan pszichodetikumnak olvasta (félre) a szót, innen a zavar. Osmond így válaszolt:

Pokol mélyébejutsz, vagy mennybe fel, ha pszichedelikumot beveszel.

Huxley még ezek után is eltévesztette a betűket, pszichodelikumnak olvasva a szót, és mindig így használta, minthogy ő (és mások is) így találták korrektnek az elnevezést. Megtartották Huxley betűrendjét, minthogy ő kétségtelenül ezt részesítette előnyben. Bár nem felel meg az Osmond-féle meghatározás egyik kritériumának, hogy ti. „ne legyen más, zavaró asszociációja.”

1969-ben, egy dr. A. Shuiginhoz írott levelében az együttesen költött versike másik variációját adja közre:

Fél gramm fanerotimmal elvarázsolod

Evilági, szűk hétköznapiod.

Hogy poklokra szálljál, vagy a mennybe fel,

Egy csöpp pszichedelikum bevétele kell.

[39] Huxley régi barátja, a *Sur* című, később megszüntetett irodalmi lap szerkesztője.

[40] Banniseriopsis caapi, yagénak is nevezik.

[41] Huxley fia és menyje

[42] Roosevelttel gazdaságpolitikája.

[43] Megjelent: P. B. Smith; *Chemical Glimpses of Reality (A valóság a kémia szemszögéből)*; Springfield, Charles Thomas, 1972; 86-87. oldal.

[44] Los Angeles-i pszichiáter, a *The Beyond Within: The LSD Story* (1964) és az *LSD* (1967) szerzője. Utóbbi művét R. Alperttel közösen alkotta.

[45] Kanadai pszichológus, Osmond, Hoffer és Smythies kollégája a saskatchewan-i egyetemen, a *Frontiers of Being (A létezés határai)*, 1969) szerzője.

[46] Hofmann szintetizálta az LSD-t, elsőként ő tesztelte a hatását. (1943) Sikeresen izolálta és azonosította a mexikói szent gomba hatóanyagát, a psilocibint (1957), valamint az ősi azték drog, az ololiuquia lizgersav alkaloidjait. Huxley csak 1961-ben találkozott vele, mivel nem tudta nyelvbe ütni római útját.

[47] Thomas de Quincey; *Egy angol ópiumevő vallomásai*. A világirodalom egyik első drogos vallomása.

[48] *A vallás és a moralitás hétforrása* (1935).

[49] Merton atya 1958. nov. 17-én írt Huxley-nak a *Saturday Evening Post*-ban a drog által felidézett misztikus élmény érvényességéről és a misztikus, valamint az esztétikus élmény megkülönböztetéséről megjelent cikkével kapcsolatban.

[50] *Óda: a halhatatlanság sejtelve a kora gyermekkor emlékeiből*.

[51] A gondviselés vigyázott: korlátozott látása ellenére Huxley időnként hosszú, magányos esti sétákat tett. Egy ilyen alkalommal megbotlott, és beesett az árokba. Fájdalmas sérüléseket szenvedett, de nem lett komolyabb baja.

[52] *Két forrás*.

- [53] 1966-ig főként a Sandoz Gyógyszergyár látta el a kutatókat LSD-vel és pszilocibinnel.
- [54] *Lírai balladák.*
- [55] *Watcher on the Hills: A study of Some Mystical Experiences of Ordinary People (Őrzem a dombon – Hétköznapi emberek misztikus élményeinek tanulmányozása);* London, 1959.
- [56] A Harvardon 1960-63 folyó Psychedelic Research Project (Pszichedelikus kutatóprojekt) vezetője. A levél nincs meg Smith-nél.
- [57] Huxley tévedett. Meszkalint négyszer szedett, LSD-t háromszor. Az interjút követően egyszer próbált LSD-t és kétszer pszilocibint. Egy évtized alatt (dokumentáltan) tízszer fogyasztott pszichedelikumot. L. Huxley és S. Bedford is ezt a számot adja meg.
- [58] Kari Osis; *Deathbed Observation by Physicians and Nurses.* Parapsychological Monographs, N0.3. N. Y.: Parapsychology Foundation, Inc. 1961, 22-67. (Összefoglalva: International Journal of Parapsychology (N. Y.), V0L4. N0.2, Spring, 1962, 27–56pp. Lásd még: Duncan Blewett – *Psychedelic Drugs in Parapsychology Research*, Ibid V0L5. No.i. Winter, 1963, 4-74pp.
- [59] Ancel Keys, et al. *The Biology of Human Starvation*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1950.
- [60] Philippe de Félice: *Poisons Sacrés, Ivresses Divines. Essai sur qutlques jormes inférieures de la mystique*(Párizs, 1956).
- [61] Roger Heim és R. Gordon Wasson: *La champignons hallucinogènes du Mexique: Etudes Etbnologiques, Taxinomiques, Biologiques, Physiologiques et Chimiques.* Albert Hofmann, Robert Cailleux, A. Cerletti, Arthur Brack, Hans Kobel, Jean Delay, Pierre Pichot, Th. Lemperére és J. Nicolas-Charles közreműködésével. (Archives du Musée National d’Histoire Naturelle, 1958. Séries 7. Vol. VI.) (Paris, 1959). A curandera MariaSabina volt.
- [62] Kb: a lélek oda sodródik, ahová a kedve tartja.
- [63] Marguerite A. Séchehaye: *Journal d’une schizophrène. Auto-observation d’une schizophrène pendant le traitement psychothémpique* (Paris, 1950); ang. ford.: A. G. Rubin-Rabson: *Reality Lost and Regained. Autobiography of a Schizophrenic Girl, with Analytic Interpretation* (N. Y., 1951).
- [64] Abraham H. Maslow: *Toward a Psychology of Being (A lét pszichológiája felé)* (Princeton, 1962).
- [65] Mescal (1928)
- [66] Dr. Leary előadása uo. későbbi időpontban: *How to Change Behavior? (Hogyan változtassunk viselkedésünkön?)*
- [67] Osgood C. E.: *Towards international behavior appropriate to a nuclear age.* In *Psychology and International Affairs, Proceedings of the International Congress of Applied Psychology*, Vol. I., 109-132 pp. Kopenhagen, Munksgaard, 1962
- [68] Collected Essays (N. Y.: Bantam, 1960).
- [69] *You Are Not a Target* (N. Y.: Farrar, Straus and Giroux, 1963).
- [70] Vagy (a magyar kiadásban, Kara Gy. fordításában): *A Köztes Lét Könyvei*
- [71] A „köztes lét”.

^[72]A „szent gombák” (Psilocybe mexicana), amelyek vegyi szintézise a pszilocibin; vagy „akármikből” – ez általában a pszichedelikus anyagokra vonatkozik. [L. Huxley megjegyzése.]

^[73]*The Song of God: Bhagavad-gita*. Angolra fordította: Swami Prabhavananda és Christopher Isherwood. Aldous Huxley bevezetésével. (New York: New American Library, 1954)

^[74]Utalás Paul Reys *Zen flesh, zen bones* című kötetére. (Rutland: Turtle, 1957)

^[75]A *The Psychedelic Review* társszerkesztője.

^[76](William Shakespeare: Szeget szeggel.

Mészöly Dezső fordítása)

^[77]Fun with fungi – szójáték.

^[78]Sziget.

^[79]*Psychedelic Experience – Pszichedelikus tapasztalás*, 1964.

^[80]Dr. Sidney Cohen